

MAKKAI SÁNDOR
SZÉP KÍSÉRTET

Révai, 1942

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Ne add el! - Ne változtasd! 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Creative Commons licenc feltételei érvényesek: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/deed.hu>

A könyvben szereplő személyek költött alakok, testi és lelki vonásaik egyetlen élő emberben sem egyesültek. Történetük is az író meséje.

ELSŐ RÉSZ

1.

Szülőházam a Magyar utca közepe táján, a piac felől nézve a balsoron állott, öreg gesztenyefasor árnyékában, egy kerekeskút mögött. Négyablakos, magasföldszintes épület volt, a Kollégium legszebb tanári szállása. Boltozott kapualjából, csatornázás városunkban nem lévén, reggeltől estig árokban futott kifelé a szürke, habos szappanlé meg a kékítő víz. Nálunk ugyanis örökké mostak, leginkább pelenkákat és gyermekingeket. Nem csoda, hogy édesapám, mikor Bánffy Dezső főgondnok úr megkérdezte tőle: „Mondja csak, tanár úr, hány gyermeke is van?” - hebegve szolt: „Várjunk csak!” - s néhány percig próbálgatta magában a névsort, mielőtt nyilatkozni mert.

Ez a névsor az évek folyamán tizenháromig emelkedett. Én érkeztem tizenharmadiknak, május tizenharmadikán, pénteken éjfélkor. Ténylegesen azonban csak hat testvér fogadott, mert a többi már akkor fenn, az örhegy csúcsa alatt, a temetőben aludt. Sokáig izgatott, hogy ők is vannak, de sohase láthatom őket s nem tudom, milyen az arcuk. Heten lépdeltünk tehát az élet útján, a sorban leghátul én. Ez a kép ugyan nem fedi a valóságot, mert én attól fogva, hogy járnai tudtam, állandóan az anyám szoknyájába kapaszkodva tipegtem mindenüvé, ahol ő járt s apám ránk alkalmazta a találós kérdést: elől megyen fényeske, utána megy fehérke, fel van a farka bogozva. Amiből öltözékemre is lehet valamelyest következtetni.

Egyébként a világ közepén születtem, ahogy szülővárosomat a nóta nevezi s aminek az oda-valósiak, velem együtt, büszkén vallják. A világ közepe a szélcsend boldog bölcsője. Semmi rossz borzongás nem zavarta benne az emberek álmait s az enyéimet, Istennek hála, még kevésbé. Pedig ha akkor valami csoda folytán, bölcsőm nyikorgásából kihallom „a jövő dalát”, sohase lettek volna édes gyermekálmaim.

Házunkba a kapualjából lehetett belépni, jobbra, két lépcsőn. Először is a „forcimerbe”. Ez sötét hely, este itt lappang a cigány, hogy a zsákjába dugjon, ha túlságosan rossz volnék, amitől elég gyakran csak egy hajszál választ el. További lépcsők következnek az előtérig, melyből apám dolgozószobája és a „nappali” nyílik az utca felé, míg az udvar irányában a nagy ebédlő következik a kis éléskamrával. Legbelül van a hálószoba. Az ebédlő előtt széles, nyílt tornác fut a konyha és a nagykamra felé. A tornácfordulóból nyílik az udvari szoba. Házunk alatt rejtelmes pince sötétlik, igen gonosz, vérszomjas kísértetek tanyája. Terjedelmes udvarunkon, hátul, istálló, csűr, ól, fás-szín és szemétdomb. Túl mindezekon pompázik a csodálatos kert.

Első emlékeim szerint a nagy ovális családi asztal körül rendszerint heten ülünk. Az asztalfőn édesanyám mosolyog szelíd szépségében. Mindíg csodálom, hogy is bírja olyan könnyedén sötétszöke csillogó hajának terhét. Lehet, hogy csak titkolja, milyen nehéz neki, mert ferdevágású, égszín szemében szomorúság bújkál a vidám fény alatt. Apám a jobbkeze felől ül. Hosszúkás barna arca, nagy sasorra, sötét szemei, deresedő haja, szakálla kicsit félelmes nekem. Anyám balján Ottilia nővérem szigorú tekintete villog. Ákos és Beáta ijedten feszengve nyelik magukba örökös kuncogásukat.

Jobban szeretnék, ha Melinda ülne szemben velük s nem ez a fekete boszorkány. De Melinda az asztal végén szokott ülni, anyámmal szemben, hogy könnyebben és gyorsabban szaladhasson ki a konyhába, ha kell. Ő csupa édes szépség és kedvesség. Énmagam eleinte anyám ölében, később mellette, magas, asztalkával ellátott gyermekszékben trónolok.

De karácsonykor, húsvétkor és nyáron kettővel többen vagyunk. Ilyenkor apám jobbán gyönyörű katonatiszt ül, aranycsillaggal a gallérján s fényes gombjain szikrázik a napsugár vagy a lámpa lángja. Mintha csak apám volna, megifjodva. És megvidámodva. Ez Ádám bátyám, akit imádok. Ottília se olyan zord, ha ő tréfálkozik. Még fanyarkásan el is mosolyodik néha. Az ő szomszédja Roland bátyám, aki Pestről jár haza, a műegyetemről. Igen furcsa ember, alig hallja, ha szólnak hozzá, a szeme sűrűn pillog és az ételt a tányérján felejt. Ha feláll, alig bírom a nyakamat hátrafesztíteni, hogy láthassam az arcát, olyan magas. Sovány is nagyon, rohanva jár és hadar. De hozzám nagyon jó, sohase felejt el a finom cukorkákat, amikért epedve várom. Ádám bátyám ellenben mindig a fejére üt és füttyent, amikor meglát s aztán egy fényes krajcárt kotor elő a zsebéből. Azon csak krumplicukrot lehet venni, de mindegy, én azért önzetlenül rajongok érte tovább is.

Mikor így együtt vagyunk valamennyien, idegen ember azt hihetné, hogy két család ült össze. Mert Ádám, Ottília és Beáta éppen olyan meglepően hasonlítanak egymáshoz és éppen olyan mások, mint Melinda, Ákos és én. Nekik fekete hajuk, barna arcuk és sasorruk van, mi szőkék, fehérek és piszék vagyunk. Persze, a szülők jelenléte magyarázatot adhat az idegeneknek is: az egyik csoport az apám, a másik az anyám másolata. Rolandban különben is egyesülünk: fekete haja és szeme Ádáméhoz, arcának színe és vonásai hozzánk kapcsolják. Talán azért is magaslik ki közülünk, hogy egységünket bizonyítsa. Életkor tekintetében a két típus összevegyül, mert sorrendünk ez: Ádám, Ottília, Roland, Melinda, Ákos, Beáta, Tamás.

Szememmel csak később láttam, de esti lefekvés után már eszmélésem legelső idejétől fogva hallottam, alvást tettetve vagy félálomban az örökös forgást, zúgást, mely házunkat csaknem minden éjszaka betöltötte. Vacsorára vagy vacsora utáni beszélgetésre és borozásra apám tanártársai jártak hozzánk feleségükkel, fiaik és leányaik pedig a mieinkkel „szóáréztak”, ami játékot és táncot jelentett. Ákos és Beáta egy ingben leselkedtek ki az üvegesajtó függönye mögül, izgatottan tárgyalták a vendégeket, vihogtak és arról suttogtak, hogy nemsokára ők is nagyok lesznek s résztvehetnek a „szóárékon”. Reggel aztán alig tudta őket édesanyánk felrázni, hogy el ne késsenek az iskolából. Ákos és Beáta vicogásából tudtam meg valamikor azt is, hogy Bihari Péter teológus Melindáért jár ide minden este s csak őt táncoltatja és hogy ezért Ottília majd megpukkad. Egyáltalában a ház lakóiról és vendégeiről ezen az úton szedtem a begyembe sok mindent, aminek bár jórészt nem értettem, kitörölhetetlenül bele nyomódtak emlékezetembe s a későbbi megértésnek alapjául szolgáltak.

Mindezek ellenére, magányos gyermek voltam és úgyszólván teljesen egyedül éltem a sokadalom közepett.

Apám végtelen magasban, teljesen érthetetlen világban élt. Alig emlékszem olyan szavára, melyet egyenesen hozzám intézett volna. Néhányszor rámvágott a nadrágszíjával s így, hála Istennek, a kapcsolatunknak maradt valami közvetlen nyoma is rajtam.

Édesanyámat nagyon elfoglalta a ház gondja s öntudatom derengésének idején apám elhatalmasodó betegsége is lekötötte.

A nagyok közül bátyáimat csak mint ünnepi jelenségeket észleltem; Ottiliát örökös morcos-ságáért kerültem, Melindát pedig, noha mindig édes volt hozzám, egyre inkább Bihari Péter foglalta le magának. Ákos hét évvel, Beáta öttel volt idősebb nálam s mint kölyköt, megvetettek, legfennebb bosszantás kedvéért vettek észre. Így valamennyien kívül estek az én világomon s ha bele-belerobbantak néha, inkább megzavarták, mint megédesítették.

Ilyen körülmények között rendkívüli élménnyé forrósodott Izuka felbukkanása a kertben. Mindenképpen ez a helyes kifejezés, mert Izuka a kert tüneménye volt s amint látni fogjuk, onnan való kilépésünk egyúttal elválásunk kezdetévé is lett.

Első barátnőm hivatalos neve különben Izabella lett volna, de ezt sem ő maga, sem más nem használta s valószínűleg csak a keresztlevelében pompázott.

Apját, Uzoni Pált, valahonnan a Székelyföldről választották meg a Kollégium rajztanárának, de ezt én csak később, az események drámai során tudtam meg. Hogy mikor költöztek a szomszédunkba, azt nem is vettem észre. Egyszer csak megjelent Izuka a felsőkertben, a kerítés tetején. Én akkor éppen egy hullott pojnik-almát harapdáltam. Töprengve néztem a fogaim alatt harsanó fehér sebet. Egy nyú piszkos alagútja kanyargott az almában, azt igyekeztem kerülgetni. Mikor a rózsaszínű kövér pondró kifordult belőle, undorodva hajítottam el a félig lerágott csutkát.

- Adj nekem is - szólalt meg ekkor Izuka olyan természetesen, mintha öröktől fogva ismernők egymást.

Szó nélkül felvettem egyet s ágaskodva nyujtottam oda neki. Édesded kacagás gyöngyözött a torkából s elkapta. Az aransárga, itt-ott kicsit sáros pojnik akkora volt, hogy alig fért két kicsi markába. Belevájta nagy fehér fogait, elragadtatva szürcsölte fel az almavért, mint egy tigriskölyök, a gyöngyöző lé lecsorgott piros szájacskája két végén, s szeme zölden ragyogott. Megette csutkástul s még a szárára is sajnálkozva pillantott, mielőtt eldobta.

- A nyú is az almából lett, nem igaz? - mosolygott rám.

Ettől fogva, ha csak az idő engedte, mindig együtt voltunk a kertben s el se váltunk, amíg engem ebédelni vagy aludni nem hívtak.

Izuka kerítésen túli élete sokáig csak homályos, sötét háttér maradt számomra, melyből ragyogó lény az életembe lépett. Emlékezetem szerint alig egyszer-kétszer történt meg, hogy onnan ingerült hangok sivítottak Izuka után. De ilyenkor megdöbbenő változást láttam rajta.

Összeborzadt, mintha hideg szél érte volna, zöld szemei kialudtak, mint az elfújtt gyertya, hang nélkül surrant a kerítéshez s gyík módjára kúszott át rajta. Csak mikor már jól túl volt, hallottam, hogy jelentkezik.

Valahogy nem is jutott eszembe, hogy kérdezősködjem. A kerten túl semmi sem érdekelt. Ha tán próbáltam is, Izuka gyorsan elterelte a szót. Lassanként már akkor megsejtettem, hogy tilosban jár nálam. Hivatalosan a saját kertjükben tartózkodott. Sokkal későbbi következtésekből lett világossá előttem, hogy alapjában véve nem túlságosan törődtek vele, hol van s mit csinál és hogy határozott ebédidő, lefekvés óra s más ilyesmi nem divatozott náluk.

Ösztönszerűen és hallgatagon éreztem: felejteni jön hozzám azt, ami ott túl van s mikor a palánkon fűgén áttornázza magát, menekül, mint rab a börtönéből.

Bár sohase kért rá, hogy titkoljam a létezését, de az egész viselkedése erre kötelezett. Ha házbeli jött a kertbe, Izuka elbújt, vagy hazaszökött. A bokrokból, a kerítés hasadékain leste, mikor tisztul a levegő. Jeladásokra is megtanított. Hamarosan kitapasztalta, hogy testvéreim a nap melyik óráiban kénytelenek az iskolában robotolni s egyáltalában résen volt, nehogy egy percet is elmulasszon együttlétünk lehetőségeiből.

Én hát egyszerűen alkalmazkodtam hozzá s nem beszéltem róla senkinek. Ez a titoktartás különös varázssal ragyogta be Izuka alakját. Nem sok idő kellett hozzá, hogy már élvezzem is ezt a rejtelmességet és ha a családi körben hirtelen rá gondoltam, a szívem megrándult s arcom tűzbeborult a gyönyörűségtől. Csak az az egy félelmem volt, hogy álmomban kibeszélem valahogy Izukát, mert Ákos és Beáta folyton azt hazudták, hogy álmomban kiabálni szoktam. De mivel Izukáról semmit se tudtak, reménykedtem, hogy csak bosszantanak ezzel.

Titkolt életünknek szerencsére a körülmények is nagyban kedveztek. Mihelyt felébredtem és Veronkával megharcoltam a mosdás, öltöztetés körüli mindennapi párviadalmat, gyorsan

felhajtottam a kávémat s azonnal jelentkeztem édesanyámnál, hogy a kertbe akarok menni. Ő szegény többnyire álmatlanul és sápadtan az apám melletti virrasztástól s tele gonddal megcsókolt, szelíd szavakkal kitért naponta megújított kérésem elől, hogy gyönyörű hajfonatait ostornak ajándékozza, elbocsátott, szívére kötven Veronkának a testi épségem feletti gondos vigyázást. Szóközben mi már futottunk is. A szoknyájánál fogva rángattam Veronkát, hogy aprítsunk.

Veronka lapádi leány volt s főleg az én őrzésem lett volna a hivatala. Kénytelen vagyok leleplezni Veronkát. Nem élt a hivatásának. Minyának élt, a bükkösi darabontnak, aki az udvar és a ház körüli dolgokat végezte s a konyhakertben kapált, gyomlált. Ennélfogva Veronkán is kitört a kertészeti szenvedély. Állandóan Minyának segített, míg engem nagy általánosságban tartott intelmekkel szabadon eresztett a kertben.

Elkerülhetetlen volt, hogy Veronka megismerje Izukát, de helyes logikával rájött, hogy felesleges róla beszélnie odabent. Minek zavarba el egy ilyen kitűnő helyettest?

Ezt kétségtelenül Minya is helyeselte volna, ha történetesen nem földbuta még a helyeslésre is. De Minya olyan buta volt, mint a tők. Mikor a nappaliba fát hordva, a nagy falitükörben meglátta a szoba képmását, mindenképpen oda is fát akart vinni s szembemenvén saját tükörképével szinte a nyavalya törte ki ijedtében, s szikra híja, hogy az elejtett hasábokkal össze nem zúzta anyám büszkeségét, a valódi velencei tükröt. Megfutamodva viszont a tapétaajtó boszorkánysága ejtette zavarba, úgyszólván felbődült, mint a taglózott tulok: - Bódog Isten, hol gyűttem bé?

Ami Izukát illeti, ő mindenestre élénken helyeselte Minya és Veronka szerelmét. Ennélfogva cseppet se törődünk többet velük, mint ők velünk. A kert a miénk volt, mindenestül.

Hogy ez milyen csodálatos birodalom, arra Izuka tanított meg. Bár fiatalabb volt nálam, tudásban jóval felettem állott.

Megsúgta nekem a titkot, hogy a nagyok nem értik a kertet. Csak átsétálnak rajta s mindig valahova másfelé figyelnek. Sejtelmük sincs róla, mi minden él itt. Csak kacagni lehet azon a hitükön, hogy a kert a kerítésig tart. A kerítés mellékes. Nem kifelé kell nézni, hanem befelé. Így a kertnek sohase lehet a végére jutni. Azt is a nagyok látják gonosz szemükkel, hogy a bogarak és a madarak, a virágok és a fenyők nagyságban különböznek egymástól. Tégy úgy, mintha hangya lennél, majd varjú, majd meg fenyőfa: meglátod, hogy mindenik egyformán nagy. Nem is nyugodott addig, amíg „úgy nem tettem”. És íme előttem is feltárult csoda-birodalmunk végtelensége.

Például, csak a hangyakirálynak tizenkét városa volt a kert különböző tartományaiban, roppant messzeségre egymástól, órákig csodálkoztunk rajtuk. Sok száz rejtelmes fekete kapun omlott állandóan ki s be a lakosság, nagy terheket cipelő parasztok, sétáló úri családok, elutazó, megérkező karavánok, menetelő katonaság. Izgatottan kísértük nagy fehér zsákokat vonszoló karavánjaikat az óriási fűszálak őserdőin keresztül, ahol az ő idejük szerint hetekig, hónapokig tartó veszedelmes utazásban törtek előre egy másik városukig, hogy áruikat eladhassák s másfélüket vásároljanak az itthoniaknak. De mi szerettük volna látni az utcákat, házakat is, mindent s fel is túrtunk egy hangyavárost. Sajnos, csak a kétségbeesett kavargást láthattuk a romok között. Sok év alatt, ami ugyan nekünk csak néhány nap volt, a hangyák kiheverték ezt a földrengést, s ismét jöttek-mentek, mint azelőtt. Murokország sarkában épült városukra egyszer vörös hangyaóriások rablóserege tört a fenyves szélén elterülő Csihányos-őserdőből. A legyilkolt katonákat felfalták, a polgári lakosság pedig kétségbeesetten menekült a fürdőbe, hosszú szalagokban, cókókjait taszigálva maga előtt. Miután ezer dolgunk akadt a kert más népei között, egyelőre megfeledkeztünk erről a katasztrófáról, később azonban ámulva vettük észre, hogy a feketék visszafoglalták városukat. Bizonyára a többiek küldtek

segítségét, s mivel egyetlen vörös rablót se láttunk ezután, megállapítottuk, hogy a bosszú-állók nemcsak leölték, hanem meg is ették őket.

De a hangyák utóvégre is csak egyik nemzete voltak végtelen sokaságú kerti népeinknek. A virágoskert aranyszínű homokkal hintett útjai között, Rózsaszórszág tábláiban ragyogó zöldhátú bogarak éltek, dúsgazdag, jószagú úri népek, lusták és gyönyörűek. Minden rózsafa koronájában egy-egy nemzetségük uraskodott. Cselédségük a földönfutók fajtái, napestig nyargaltak a szolgálatukban. Voltak olyan virágországok is, melyek végtelen könnyelműségükben csak az örökös mulatozásnak éltek. Ezekben a legtarkább pillangók táncoltak a virágkelyhek kocsmái körül, melyekbe részeg katonák: szuronyos méhek botladoztak be dudorászva egy itókára s némelyik ott hentergett a sárga porban sötétedésig, akár Furka bácsi, az itkányos szabó a Sisak-vendéglő asztala alatt.

Örökre emlékezetes marad az a reggel, amelyen megismertük az összes bogárfajtákon uralkodó királyi Szarvasbogár-családot. A dinasztia az odvas, öreg Körtefavárban székel s felettébb zárkózott uraságokból állott. A fűben hasalva, órákig meregettük szemünket, míg valamelyik csupasz ág kanyargós útján megpillanthattuk egyiküket, amint nagyszerű koronáját méltóságosan emelgetve, ünnepélyes léptekkel végezte reggeli sétáját, a bogarak törvényein elmélkedve. Eszenélkül iszkolt előle minden apróság, ha véletlenül útjába tévedt. Később megfigyeltük, hogy mikor már alkonyodik s a ház felől elnyujtott kiáltások hívnak vacsorázni, ezek a titokzatos fenségek akkor kelnek burrogó szárnyaikra, szemlét tartani népeik felett: vajjon csendben vannak-e? A lótetű virnyákolására ugyanis minden bogárnak le kell feküdnie, kivéve azokat, akiknek külön engedélye van éjszakai röpdősésre. A földönfutókra két marcona rendőr vigyáz, hogy ne tekeregenek: Vaksi úr, a vakondok és Péter úr, a sündisznó. Akit künn kapnak, azt egyszerűen bekapják. De a repülőknél se tanácsos a jelszó ismerete nélkül csavarogni, a borzalmas denevérek, akiktől még Veronka is sikongatva védi a haját, iszonyatos gyilkolást végeznek a törvényszegők között.

Ez az ostoba Minya megérdemelné, hogy kiverjék a szemét ezek a szörnyek. Mert Vaksiék házát kapával kifordította, s egyiküket derékban kettévágta vele. Éppen gyönyörű fekete bársonybundája volt rajta, talán el akart utazni szabadságra. Megsirattuk s apám egy kicsempészett, szivaros skatulyájába fektetve, rózsalevél közé, kegyelettel eltemettük a fenyves mellett. Elégtétellel állapítottuk meg, hogy Minya gaztette rendkívüli részvétet keltett a hatóság tisztelő bogárvilágban is: a hangyák gyászpatakban hömpölyögtek a sírhalomra s egészen ismeretlen, furcsa, távoli idegenek is zarándokhelyükké avatták. Magunk is szinte egy hétig hordtuk rá virágot, míg más szenzációk miatt elfeledtük.

De az átkozott Minya nem nyugodott. Csakhamar Péter úrnak egy serdülő fiát csalta gödörbe. Reggel röhögve hívott: nézzük meg, mit fogott? Az ifjú Péterfi riadtan szaladgált ide-oda a gödörben, hátán szertemerdedő tuskéivel, fínom, hegyes orrocskájával turkálva valami lyuk után. De ahogy felkacagtunk, labdává gömbölyödött. Minya összeverte nagy lapátenyereit s a durva csattanásokra Péterfi nagyokat ugrott, mint a gumilabda. Minya rá akart taposni otromba bocskorával, de mi nem hagytuk. Két pálca közé fogva kiemeltük a gödörből s begurítottuk a csihány közé, ahonnan aztán továbbállott.

A madarak azt hiszik, hogy a bogárkák csak értük vannak. Állandóan mészárolják és zabálják őket. Számontartottuk a fészkeket. Legmagasabban a fekete varjak tanyáztak, ág-bogas fészekben, egy toronymagas fenyő tetején. Kerekfejű, szürke baglyok laktak a filegórja padlásán. A rettentően öreg, bozontos meggyfa koronájában a síma, fekete ágak közt sárgarigó-pár rejtőzött. Körte-vár egyik odújából bukkant elő a zöldhasú harkály. A kert tetején sűrűsödő tövisbokrokon örködtek a gébicsek. Cinke, vörösbegy, veréb nem voltak helyhez kötve, minden lyukban, hasadékban, ághegyen jelentkeztek. Mindezek egész nap röppentek, surrantak, füttyültek, kopácsoltak, rikoztak a kertben. Tolvajok, rablók, gyilkosok voltak valamennyien.

Különösen gyűlöltük az undok hóhér gébicseket, mert tövisekre nyársalták az aranyhátú úri bogarakat. De a többi sok görbe, hegyes, vastag, vékony csőr is mind kegyetlen dárda volt hű bogárkáink ellen. A szép tarka szárnyak csak arra voltak jók, hogy lecsapjanak a gyanútlanul zümmögő kicsi, boldog apróságokra. Tudták is rólunk, hogy miként érzünk. Fényes szemük bizalmatlanul kerekedett ránk, tarka tollaik idegesen rebbentek az ágak közt, ha lestük őket, s elég volt egy moccanás, hogy eltűnjenek.

Tekintettel arra, hogy a felnőttek határozottan védték a madarakat s tiltották üldözésüket, Izuka megvetéssel nyilatkozott róluk, mint akik a maguk értelmetlen szokása szerint mindig a rosszat pártfogolják, bogárellenesek és egyben esküdt ellenségei a gyermekeknek is.

Általában lesújtó véleménye volt a nagyokról. Nem annyira harag, mint inkább szánakozás és szomorú csodálkozás nyilvánult meg ebben a korai bölcsességében. A nagyok, mondta, betegek és irigylik a gyermekeket. Ezért olyan hajlamosak szidásra, verésre, örökös tiltásokra. Sajnos, nem lehet rajtuk segíteni.

Édesanyám érdekében tiltakoztam. De Izuka csak legyintett:

- Minden házban van olyan nagy, aki tulajdonképpen gyermek, csak a teste nőtt meg. De az ilyeneket a többi dolgoztatja, kínozza, parancsolgat nekik akár a gyermekeknek. Nézd meg az igaziakat, akik madárpártiak. Hogyne! Éppen úgy néznek, mint a madarak, mikor csőrüket emelik a bogárkára...

Megborzongtam s úgy néztem Izukára, mint valami gyermektestű tündérré... Egyszerre világossá lett előttem, hogy félek az apámtól s hogy este, mikor a kaszinóból hazajött, egy mukkot se szólhatok többet, csak lábujjhegyen járhatok s minél gyorsabban a paplan alá kell bújniom... És vajjon Ottilia nem úgy néz-e rám sokszor, ahogy Izuka mondja a madarokról?...

Viaskodtam ugyan még az igazával, de ha édesanyám szomorú szép arcára gondoltam, névtelen és kimondhatatlan sejtelmek helyeselték bennem.

Izuka azonban kész volt a tettek terére lépni. Mikor egy nap törtszárnyú gébicsre bukkantunk a túskebokrok alatt, kijelentette, hogy ezt a hóhért most tövisbe nyársalja, a bogarak nevében.

- Fogd meg! - adta ki nekem a parancsot.

De a gébics, mintha megértette volna, fellökte magát s bukdácsolva vonszolgatta testét a tövis közé.

Utánakaptam hirtelen. Jajdulva rántottam vissza a kezemet. Kampós csőre villámgyorsan belevágott a középső ujjamba. Vér preccent a sebből. Sziszegve, keservesen szopogattam.

Izukának még a szája is fehér lett.

- Fáj? - rebegte. - Add ide hamar!...

Savanyú képpel nyujtottam oda. Izuka megnyalogatta, összecsókolta sebesült ujjamat. Aztán, pillanatnyi töprengés után felkapta köntösét, kihúzta alóla az ingecskéje szélét, belefogta a két tenyere közt szorongatta, hogy a vérzés elálljon. De láttam, hogy a fehér gyolcon vörös folt üt át.

Egyszerre azonban minden fájdalmat elfelejtettem. Szemeim ámultan tapadtak Izuka rózsaszínű lábaira, melyeket a rövid harisnyán felül nem fedett semmi.

- Te Izuka, neked nincs bugyid? - makogtam vörösre gyúlva.

Izuka egy pillantást vetett magára. Kitakarta az ujjamat. Megfújogatta. - Így ni! - biccentett - már meggyógyul! - Kicsit szemlélgette vérfoltos ingét is, aztán leeresztette a ruháját. Mosolyogva szólt, zavar nélkül:

- Dehogyan nincs, te buta. Csakhogy eldugtam a szalmazsákomb alá. Vág meg szorít. Nem tudok tőle szaladni... Hol a hóhér? - sikkantott fel hirtelen.

A gébics bizony kihasználta a közjátékot. Valahogy úgy befúrta magát a bozótba, hogy semmiképpen nem tudtuk többé elcsípni. Rebbenéstelen szeme megvető gúnnyal csillogott ránk a homályból, a csőre tátva volt s kiölte vékony fekete nyelvét.

Izuka vagy három napig nem jelent meg ezután a kertben. Szörnyű aggodalmakban éltem miatta. Mikor végre ismét átmászott, mintha lefogyott volna. Sápadt, szomorú volt, sokszor összeborzadt. De hiába faggattam, azt mondta, nincs semmi baja. Mégis éreztem, hogy csak félig-meddig van itt. Úgy tetszett, gyakran feszülten figyel a kerítésen túlra, a házuk felé. Néha szilajon megrázta csillogó barna fürtjeit egészen úgy, ahogy valamit, talán egy csípős legyet elhessegetünk a homlokunkról.

A helyzet nyomasztó voltát Szotyó oldotta fel.

Szotyó öreg kutyaanya volt, ezidőben kilenc, még vak kölyök türelmes szoptatója.

Most izgatott lihegéssel tappogott elénk, szájában hatalmas ronda patkány hullájával.

Egyenesen a lábunk elé rakta a dögöt s utálkozva nyalogatta meg rángó száját. Sárga szemei még ekkor is dühösen villogtak. Szőre szerteszét meredezett reszkető bőrén. Lelógó szája szélén lüktető piros daganat tüzelt, a patkány bizonyosan odakapott, mikor Szotyó megroppintotta a gerincét.

- Jól van, Szotyó néni! - simogattam meg elismerően a nyakát. Vigyorgásra húzta dagadt pofáját s a szeméből elégtétel, hála csillogott.

Én is nagyon örvendtem, hogy Szotyó bebizonyíthatta igazát. Már régen észrevettem, hogy állandóan morogja a gazdasági udvaron, a csatorna alatt álló nagy vizeskád környékét s a kővályú alá vinnyog, ami a kádat tartja. Nyilván megfigyelte, hogy ott van ezeknek a piszkos dögöknek fészke, egészen közel az ő fásszín melletti vackához. Nem ok nélkül féltette hát a kölykeit. Sokszor láttam, hogy rángatja a kád felé a lusta Minya harisnyáját, figyelmeztetésül. De Minya, ahelyett, hogy megértette s végre-valahára a rothadó kádat elhengerítette volna, csak nagy ostobán oldalba rúgta ilyenkor. Szotyó csüggedten lógatta fejét: nem értem az urakat, miért fogadnak bükkösi parasztot darabontnak?

De most végre sikerült kiráznia a mocskos zsvány páráját s idehozta bizonyosságul magáért és Minya ellen.

Izuka vékony madárujaival a karomba kapaszkodott:

- Jaj, te!... Nézd csak: a fogát vicsorítja!... Még felugrik s megharap!...

Borostyánvessző volt a kezemben, bátran odaböktem vele a patkány piszkosszürke hasába.

A bölcs Izuka már szaladt, sikongatva. Szotyó vidáman vakkantott s kacagtam én is:

- Jere vissza, gyáva majom!... Izu, hé!...

Megállt, megfordult, piros nyelvét öltötte rám:

- Majom vagy tegnap!... Igazán nem mozog?...

S hogy most már odakuporodva, vígan továbbdöfködtem a dögöt, ő is visszaurrant.

- Jaj, te, - kacagott izgatottan, áthajolva a vállamon - nézzük meg, mi van a hasában?

- Mi volna? - köptem megvetően. - Belek meg mindenféle mocskok.

Izuka kuncogott:

- Kis patkányok, te szamár!

Eldöbbsentem, hogy megint mennyivel okosabb nálam. Csakugyan, gondoltam, a szemében ugráló szikrákat bámulva, igaza lehet. Szotyó is, mielőtt a kölykei meglettek volna, nagy lógó hassal járt s Veronka azt mondta, hogy ott hordta őket.

Felálltam s szétnéztem. Mínya ott daraszolt a karalábé-ágyasban. Odafutottam s kértem, adja ide a kacrát, mert fel akarjuk vágni a patkány hasát.

- Miféle patkányét? - röhögött. - Tán pocegeret akar mondani? Úgy híják Bikkesen.

Elhadartam Szotyó hőstettét s Izuka feltevését. Aztán a harisnyaszíjánál fogva rángattam, hogy jöjjön már.

Oda is cammogott, megnézte a hullát, ráköpött. Szotyó morogva ugrott fel, mintha szemrehányást tenne neki: na lássa!... De Mínya nem ügyelte Szotyót. Elvette a vesszőmet, birizgálta itt-ott a patkányt, aztán éktelen röhejbe tört ki:

- Na, maguk nagy böcsek, hajják?... Sze' kan vót e, nem nyóstén!...

- Hát aztán? - pattant fel Izuka. - Azért lehetnek benne kis patkányok!... Mit tudhat maga kívülről?...

- Mióta a világ a földön ül, ilyent nem hallattam! - csapkodta Mínya a térdeit, összekucorodva a röhögéstől. - Majd megtuggya maga, - bökött Izuka felé - ha lesz vaj tizenháromesztendős!...

Otthagytam s még egy félóra múlva is hallottuk, hogy Veronkának nyerít az ágyasban. Veronka pedig visítózott a kacagástól. Ki tudja, miket mondott neki Mínya.

Iszonyúan haragudtunk rá az ostobaságáért és szemtelenségéért. Különösen én. Utálta Izuka is, de nagy csodálkozásomra vagy két nap múlva azt mondta, hogy gondolkozott a Mínya beszédén s úgy véli, csakugyan kétféle patkány van és csak egyiknek lehetnek kicsik a hasában. És hogy ez másféléssel is így van, az egész világon.

Miután én közönyösen vonogattam a vállamat, Izuka hozzátette, hogy ez éppen olyan az állatoknál, mint ahogy én fiú vagyok, ő meg leány. De ezt csak akkor fogjuk megérteni, ha nagyok leszünk, amiktől az Isten őrizzen meg mind a kettőnket.

Akár igaza volt Mínyának, akár nem, én dühös maradtam s ez csak fokozódott, mikor egy reggel Szotyó boldogtalanul vinnyogva szaglászott körbe az udvaron s a kölykei nem voltak sehol.

Először azt hittem, hogy a patkányok ették meg őket, bosszúból apjuk haláláért, de Mínya, mikor megkérdeztem, mit tud a dologról, a legnagyobb hidegvérrel kiköpött a pipája mellől:

- Feredni vittem őket a patakra...

Egész délelőtt bögtünk Izukával, egymás nyakában s a könnyeink összefolytak. Zokogás közben Izuka felajánlotta, hogy megöli a disznó Mínyát. Úgy képzelte, hogy éjjel, mikor senki se láthatja, átmászik hozzánk, belopódzik a tehénistállóba s késsel elvágja a torkát álmában.

Bizonyos, hogy meg is tette volna, ha a részletek megbeszélése közben fel nem merülnek a kísértetek, akik éjjel a kertben csatangolnak. Ez azonban olyan súlyos akadályt jelentett, hogy kénytelenek voltunk a terv kivitelét bizonytalan időre elhalasztani, anélkül természetesen, hogy lemondtunk volna róla. Egyelőre megelégedtünk azzal, hogy ahányszor Mínyával találkoztunk, rákiáltottunk: Halál!... Ő ilyenkor csak bámult, hülyén vigyorgott és cecegett.

Ami a kísérteteket illeti, létezésük rendíthetetlenül bizonyos volt.

Tekintsünk most el a nagypincében lakóktól, a szobák alatt. Ezek ugyanis helyhez voltak kötve és sohase jöhettek ki onnan. A veszélyességük abban a lehetőségben rejlett, hogy egyszer mégis ledobnak közéjük, amint azt a nagyok többször kilátásba helyezték. A kerti szellemek ellenben sötét estétől világos hajnalig szabadon kószálhattak az egész kertben s talán az udvaron is. Többségük napközben a fenyvesben aludt. A feketezőld fenyők sűrű csoportja a virágos kertet választotta el a veteményestől. Hatalmas óriások voltak, egymáshoz hajolva, mindig elégedetlenül zúgtak odafenn, míg hosszú szakálluk árnyékában nagy csend, hűvösség és homály uralkodott. A szellemek fejjel lefelé himbálóztak az ágak közt, hátsó karmaikkal a gallyakra függeszkedve. A világért se mertünk volna odapillantani.

A fenyves különben is félelmes hely volt. Lábujjhegyen lopakodtunk el mellette s fellélegeztünk, ha szerencsésen túljutottunk rajta. Ott benn, a kerti asztal mellett szokott ülni apám, néha a barátaival beszélgetve, legtöbbször pedig egyedül, mellére hajtott fejjel maga elé meredve. Most ugyan ágyban fekszik elsötétített szobájában, de az árnyéka mintha odaesne arra a fényes foltra az asztal előtt.

Nappal a prikulicstól sincs miért félni. Fenn, egészen a kert tetején, a filegorja pincéjében, télire eltett almákon és körtéken gubbaszt s várja, hogy sötét legyen künn. Akkor fekete kutya képében kiugrik az ablak rácsa közt, égő parázsszemeit forgatva, ahogy erre Minya megesküdtött. Hogy nappal ártalmatlan, az bizonyos, mert Ákos és Beáta szeges karókkal nyúlkálnak be hozzá s kacagva huzogatják ki feneké alól az almát. Igaz, hogy Izuka szerint ők cimboraságban vannak a gonosz lelkekkel s csak nekünk kell félni tőlük.

Itt az ideje, hogy a filegorjáról beszéljek. Kertünk gyümölcsfás része a hegy lábához felfutó verőfényes déli oldalon terült el. Tetején magas deszkakerítés húzódott végig, melyen túl a sétatérre vezető utca kanyargott. A kerítésen belül, a kert szegletében s egyúttal legmagasabb pontján épült a filegorja. Prikulics-lakta kőpincéje felett rácsosmellvédű széles fatornác ugrott előre, melynek deszkáin nyargaló lépteink pompásan dübörögtek. A tornácra az egyetlen nagy helyiségbe léptünk. Ennek kékre festett gerendavázát vörös téglák töltötték ki, följe cifránfaragott, zezugos zszindelytető borult. Édes gyümölcsszag áradt fel a padló résein. Néhány kerti szék, asztal s egy recsegő gyékényágy állott a szobában. Itt is szellem lakott, de a tiszta igazság megköveteli, hogy kegyelettel emlékezzek róla, mert barátságos, tréfás, varázsló-szellem volt. Ott lebegett a filegorja sokszínű üvegablakai körül. Gyönyörű játékokat szerzett nekünk. Ha akartuk, vörös lángba borította, az egész világot: égtek a fák, a távoli hegyek, a felhők, a kertekből kivillanó házfalak. De ha ezt meguntuk, mutatott zöld eget, kék fákat, sárga patakot, rózsaszínű madarakat. Ha egyikünk künn az ablak előtt ugrált, a másik belülről csodálhatta, hogy a kedves szellem mint festi kékre a haját, zöldre az arcát, sárgára, pirosra a ruháját. Kimondhatatlanul szerettük volna megpillantani őt magát is s Izuka egyszer térdre esve, megható imádságban kérte, hogy jelenjék meg. Átszellemült arccal súgta a fülembe, hogy hallotta a szellem válaszát: kívánságunk teljesülni fog, egyszer majd meglátjuk őt.

Az ígéret váratlanul teljesedett, mikor már-már el is felejtettük. De egy napon megpillantottuk azt a nyomorult gébicset, amelyik a tövisbokorba menekült előlünk, miután ujjamba szúrt. Még mindig ott bújkált s most kinyujtotta felénk gonosz csőrét. De alighogy megvillant Izuka szemében a bosszúvágy lángja, egyszerre megjelent a szellem is. Kígyó képében bújt ki a filegorja tornácának lépcsője alól. Fürgén tekergette testét a verőfényben s ragyogott, mint a színarany. Elbűvölten lapultunk a szeglethez. A szellem hirtelen szembefordult velünk, furcsán kimerevítette a nyakát s ránk sziszegett. Fekete keresztfoltok tűntek fel villogó bőrén.

Rémület nyargalt át rajtunk, szorosan összekapaszkodtunk s a szívünk egymáséba kalapált.

De a szellem barátunk volt, csak üdvözölni akart, bizonyára, mert a másik pillanatban csavardott egyet, villámként elpattant, mint a parittyá gumija s eltűnt a tövisbokorban. A gébicsnek csak kurta vergődését s egyetlen halálsikoltását hallottuk. A szellem bosszút állt helyettünk.

Évek múlva, a Kollégium múzeumában egyszer spirituszba tett kígyót pillantottam meg. A torkom furcsán, rejtelmesen összeszorult, mintha valami személyes közöm lett volna hozzá valamikor. S Izuka gyermekszívét éreztem dörömbölni a mellemen. Az üvegre ragasztott cédulán ott volt a kígyó neve: Vipera berus - Keresztes vipera.

De annak a szellemnek fején Izuka abban a pillanatban, mikor a bokorba vágódott, megpillantotta a sokágú gyémántkoronát. S ahogy ezt elfehérült szájjal felém rebegte, kitágult szeméből egy villanásra én is mintha láttam volna a kígyó koronás fejét. Azóta megtanultam, hogy a közönséges dolgoknak mind van ilyen gyémántkoronája, elrejtett, titokzatos lelke és értelme, de azt meglátni csak a tündér szeméből lehet, a Költészetéből, akinek Izuka volt első megjeleneése az életemben.

2.

Ezek voltak a szellemek, akik barátságunkat kísérték s annak hátterét elmélyítették. Nélkülük a kert nem lett volna az a fenséges és titokzatos valami, ami volt, a borzongató gyönyörűség kiapadhatatlan forrása. A kertből fakadt a vallásunk, mert a hívő áhítatával, csodalátó rajongásával merültünk el benne.

Ami a rendes értelemben vett vallásunkat illeti, az korántsem volt ilyen valóságos.

Édesanyám megtanított az estéli és reggeli verses imádságokra, amiket az ő jelenlétében vagy valamelyik nagyobb testvérem, esetleg Veronka felügyelete alatt naponta hangosan el is mondtam az ágyban, de nem fűződtek hozzá határozott érzéseim. Egyébként a magunkfajta családokban, abban az időben úgy tartották szentnek a vallást, hogy a lehető legkevesebb külső jelét adták erre vonatkozó érzelmeiknek.

Izukával egyszer-kétszer mégis voltak vallási szóváltásaink. Izuka az anyja után katolikus volt, vagyis pópista, ahogy szülővárosomban állhatatosan nevezték a felekezetét. Ennélfogva a hit dolgairól sokkal határozottabb, bár ellentétes nézetei voltak, mint nekem.

Ekkoriban én még csak messziről és kívülről láttam a hatalmas, feketefalú református templomot, a vár bástyái fölé emelkedő óriási tornyával. Istentiszteletre még egyszer sem vittek el.

Ellenben Izuka szavaiból kiderült, hogy őt az anyja gyakorta vitte magával a templomukba, mely egy házsorba épülve úgy nézegetett fel a mienkre, mintha a kölyke volna.

Barátnőm a leghatározottabban idegenkedett ezektől a kényszerű templomba cipelésektől. Elmondta, hogy a templom rémítő sötét barlang, amelynek szörnyű hideg kövén neki végzetlenül sokáig kell térdepelnie, gyorsan és szünet nélkül mormolva egész csomó imádságot. Ha pedig véletlenül abba hagyja, vagy fáradt térdein feszeng, az anyja nagyokat csíp a combjába, hogy észhez térítse. Megjegyezte, hogy homályosan az Istent is lehet látni messziről, egy nagy képen: hosszú szakállú öregember, haragosan néz, a kezében labdát tart s apró angyalok rémülten röpdösnek szét előle, nehogy hátba vágja őket vele.

Ezen összevesztünk. Nem akartam elhinni, hogy csakugyan az Istent látta.

Saját felfogásom szerint az Isten nem öregember, hanem bánatos arcú asszony, egy üres bölcső fölé hajolva. Ezt azon a képen láttam, mely a hálószoba falán lógott, éppen szemben az én rácsos ágyammal s úgy emlegették, hogy: „Az anya gyásza.” Senki se mondta, de én elhatároztam, hogy az az Isten s imádság közben ránéztem.

Ezt a gondolatomat mélyen titkoltam, különösen testvéreimtől féltve, akik bizonyára gúnyos kacagással tépték volna szét hitemnek bimbócskáját s most is csak Izuka robbantotta ki belőlem lehetetlen öregemberével. Nagy kár volt, mert az efelett kitört felekezeti villongás néhány napunkat elsötétítette.

Sajnos, a megindult folyamat továbbterjedt. Bajok támadtak a Krisztus körül is. Szerintem csak egy volt, mégpedig a filegorja padlásáról látható. Ha onnan, a kerek ablaklyukon a sétatér felé néztem, az út melletti dombon megpillanthattam a magas, vörösre festett keresztfát. Azon függött a Krisztus, kitárt karjainál fogva a fára szegezve. Izuka ezzel ellenkezőleg váltig erősítette s bizonyistennel meg is esküdött reá, hogy az ő templomukban van vagy hat is: az egyik mindjárt a templomajtóban, kőből, a többi képre festve a falon, vagy színes üvegből kirakva az ablakokon.

Azt már én is hallottam innen-onnan, hogy Krisztus, akit Jézusnak is neveznek, az Isten fia és hogy a gonoszok megölték, de feltámadott. Azonban azt is tudtam, hogy egyetlen fia Istennek. A dolgot összefüggésbe hoztam „Az anya gyászával” is, gondolván, hogy megölt fia üres bölcsője felett búsong az Istenasszony.

Izuka ezeken csak kacagott s bölcsen kijelentette, hogy van külön Kisjézus, meg külön nagy is. A Kisjézus hozza például a karácsonyfát. Ez is tévtan volt: nálunk az Angyal hozta.

Be kellett látnom, hogy a hit dolgai rendkívül bonyolultak s felettébb alkalmasok arra, hogy a legjobb barátokat összeveszítsék. Pedig nem akartam Izukával veszekedni. Ilyenkor a szeme villogott, a nyelve pörgött s hamar karmolni kezdett. Még rosszabb volt, ha elfutott s nem akart szólni hozzám. Ezt nem bírtam volna sokáig.

Szerencsére ő sem. Nem szeretett a templom hideg kövére s az anyai csípésekre gondolni. Az Isten neki a nagyok világához tartozott s ezért minél távolabb akarta tartani magától. Így aztán a duzzogásból mégiscsak átfordultunk valami játékba s elfeledtük a vallást.

Meddig tartott boldog életünk a kertben? Idővel megmérni nem tudom. Hihetetlen nekem, hogy talán csak egyetlen tavasztól ősziig. Időtlenül, mérhetetlenül ragyog reám ez az édes tündéralom életem napkeleti határán. A boldogságnak nincs története, nincs tehát ideje sem. A történés idejét a fájdalom születése határolja el és emeli ki a boldog semmiből.

Izukát is így látom gyermekemlékeim fölé nőni, elválásunk fájdalomnak fellüktető sebén át.

Marci bácsi előtérbe nyomulásával kezdődött a dolog. Marci bácsit ugyan azelőtt is ismertem, de ma úgy tetszik nekem, hogy csak ezzel kapcsolatban lépett ki a teremtés kódéből.

Hatalmas növésű ember volt, nagy bütykösféjű csizmákban lépegetett, foltozott faközöld kabátot és nadrágot viselt, fején zsírpiszkos, sörtedíszes zöld kalapot hordott. Mellén kerek sárgarézlap büszkélkedett s azon valami betűk és számok feketéltek. Oldalán tömött bőrtarisznya, hátán pedig félelmes hosszú puska lógott. Kerek piros arcát hegyesre pödört, vastag fekete bajusz ékesítette, szemei vidáman ragyogtak s a hangja, mint a mennydörgés.

Marci bácsi a Kollégium végtelen erdőinek egyik öre volt. Ebben a minőségében gyakorta betappogott a városba apámhoz, a tekintetes rektorprofesszor úrhoz, hogy jelentést tegyen egyről-másról, az erdők állapota körül, káromkodják a fatolvajok és vadorzók miatt s rendelkezéseket kérjen a vágatás, behordás tekintetében.

Lekanyarítva hátáról a puskát, a tornác szegletébe támasztotta, aztán levéve mocskos kalapját, álldogált csendesen, egyik csizmájáról a másikra nehezelve s köhentett egyet-egyet, amíg valaki a konyháról észre nem vette.

Ha ez Veronka volt, Marci bácsi csak foghegyről mordult reá:

- Szólj a tekintetes asszonynak. Itt vónék.

A tisztelet sohase engedte neki, hogy egyenesen apámnak üzenjen.

Ha aztán anyám kijött, Marci bácsi alázatosan kezet csókolt neki s megkérdezte: hogy van s hát a gyermekek?

Mivel én többnyire anyám szoknyájához ragadva következtem, Marci bácsi rigó módjára füttyentett nekem, pattintott az ujjaival s nagyot kacagott. Én félénken visszavigyorodtam s mindjárt félő kíváncsisággal a puskára meredtem, míg ők szót váltottak.

Anyám aztán bement a konyhába s Marci bácsi mosolyogva megtörülte a bajuszát, rám kacsintva. Mert már jött is vissza az áldott tekintetes asszony, nagy talpatlan pohárral, ami színültig seprópálinkával illatozott. Odanyújtotta Marci bácsinak, mondván:

- Na, Marci, igya meg ezt az egészségünkre.

Mire Marci bácsi magasra emelte a poharat:

- A Fennvaló Úristen tartsa meg a tekintetes urat s a tekintetes asszonyt, az úrfiakkal s a kisasszonyokkal egyetembe erőben-egészségben, hogy még tötegecsünk jó napokat, miket rendelt Öszentfelsége!

Ezután csodagyorsan leöntötte a pálinkát hátrakapott torkán, pislantott egyet s nagyot nyögött, amiért én sokáig azt hittem, hogy tulajdonképpen büntetésből kell meginnia.

Végre kihívták apámat is az íróasztala mellől. Jött, hosszú pipával a szájában, lassú léptekkel s fejével biccentve szólt:

- Na mia, Marci?

Marci bácsi képe tisztelettől és áhítattól ragyogott. Bajuszával ráhajolt hatalmas ura pipaszárat tartó fenséges kezére:

- Vóna egy s más, tekintetes uram - dörmögte szelíden.

Apám aztán leült egy szalmafonatú karosszékbe, Marci bácsi pedig állva maradt s belekezdtek a tárgyalásba.

Aznap rendszerint nálunk is maradt. Mert különös tiszteletének jeléül ő szokta felhasogatni a Minya által szétfűrészelt tűzifahasábokat. Valaha szegény favágó volt, házról-házra járt fejszéjével s úgy tengette életét. Apám is így ismerte ki s tette aztán az erdőőri magas méltóságba, amiért Marci bácsi örök hálával, kutyahűséggel ragaszkodott hozzá.

De amilyen alázatos volt apámhoz, anyámhoz, éppen olyan büszke és tekintélytartó a cselédnéppel szemben. Minya s Veronka úgy féltek tőle, mint a tűztől, mert a naplopást rögtön észrevette s keményen lehordta őket. De még Mari, a szakácsné is ijedten pislogott rá, hogy vajjon mit szól az ebédhez?

Amint arra rájöttem, Marci bácsi más tanári házakhoz is bejáratos volt s köztük Izukáéknál is meg-megfordult. Egyszer hallottam, hogy a szakácsnének ilyesmit dörmögött, keze bütykével Izukáék tűzfala felé kollintva:

- Az úr fődreszállt angyal, de az asszony seprűnyélre való boszorkány...

Akkor még nem voltam bizonyos benne, hogy tulajdonképpen kikről is beszél.

De Izuka egyszercsak régi ismerősként kezdte emlegetni Marci bácsit. A térdén szokta lovagoltatni őt, azt mondta, s gyönyörű meséket mond neki az erdőről, ami százszor, ezerszer akkora, mint a kertünk s tele van tündérrel.

Belémnyilallott, hogy éppen ő kezdi kicsinyelni birodalmunkat, melynek nagyszerűségére maga vezetett reá. Izuka azonban sohase törődött az érzelmeimmel. Hihetetlen következetlen-

séggel egyszerre úgy tett, mint a nagyok, akiket megvetett: túlnézett a kerítésen s átszellemülten mosolygott a távolba.

- Anyuka a rokonaihoz utazik! - lihegte egy nap izgatott suttogással - mi pedig apukával kimegyünk Marci bácsihoz, az erdőbe!... De ez nagy titok, anyuka nem tudhatja!...

Ujjongani kezdett:

- Apuka festeni fog!... Mindent lefest, ami csak van az erdőben!...

Egyszerre bőbeszédűen kezdett vallani az apjáról, csodálatos bűvésznek mutatta be, aki látja a tündéreket, a szellemeket engedelmességre kényszeríti, hogy odaálljanak eléje, lefestetni magukat.

- És én is látni fogom őket! - tapsolt elragadtatva.

Ekkor hallottam először, hogy Izuka apja festőművész s megsejtetem azt is, hogy apa és leánya véd- és dacszövetségben állnak házuk hatalmas, félelmes ura, a feleség és anya ellen.

Csak természetes, hogy Izuka mindezt határozott céllal tálalta fel. Mikor látta, hogy megíngtam, rohamszerűen kezdett unszolni, hogy menjek velük én is, Marci bácsi szívesen vesz fel a szekérére. Biztosan el is kéreztet, ha szólok neki. Addig még három nap van, kezdjek dologhoz.

Lázálmok közt hánykolódtam akkor éjjel. A kerti szellemek viaskodtak felettem az ismeretlen erdő óriásaival s hívtak, téptek, rángattak ide-oda. Álmomban is szégyeltem magam, mert éreztem az áruló vágyat, mely kertünkől a messzi titkok felé sodor.

Marci bácsi csodálatosképpen már másnap reggel beállított hozzánk. Leesett az állam, mikor ő maga hozta szóba favágás közben, hogy kivinne engem is szekeren az erdőbe, sőt arra is mindjárt vállalkozott, hogy elkéreztet anyámtól.

Rá kellett jönnöm, hogy Izukának nagy hatása van Marci bácsira.

A gyermekek életében néha vannak olyan napok, mikor minden, amit csak megkívánnak, magától megy. Hogy ezek gonosz napok, az csak később derül ki.

Anyám, aki legkisebb csemetéjét mindentől féltette, Marci bácsi ajánlatán szinte kétkézzel kapott. Azt hiszem, apám betegsége s a ház sűrű gondja gyengítette el szegényt annyira, hogy örömmel fogadta s gyorsan beleegyezett. Ezekben a nehéz időkben mégiscsak útban voltam neki. Bízott is az erdő hatalmas őrében, tudta, hogy nála bajom nem eshetik. Marci bácsi bizonyára beszélt arról, hogy a szomszéd tanár úr is ott lesz a kislányával s ez újabb megnyugtatószóul szolgál.

Ettől kezdve az indulásig eksztázisban éltem s így csak homályosan emlékszem mindenre. Rémlik, hogy Ákos és Beáta farkassal, medvével, vasorrúbárával ijesztgettek, akik mind rám fenik fogukat az erdőben. De még rendkívüli állapotomban is megsejtetem, hogy ez csak a sárga irigység hiábavaló erőlködése.

Korán reggel, még kicsit borzongató hűvösségben, de egyébként ragyogó ég alatt ott rázott Marci bácsi szekere szülővárosom macskafejekkel kövezett piacán, amint nekivágtunk a hegyek felé vezető utcának.

Csapongó fecskék vitték a szélnek anyám jó tanácsait s parancsait, melyeket csókjai közt adogatott jómagam-viseletére és a zabálás elkerülésére nézve. A reggeli hideggel együtt eltűnt a szégyen vizsgálása is a hátamból, képmutató pofámra gondolva, mellyel anyám intését hallgattam, hogy a szomszéd tanár bácsi kislánya is velem lesz, mutatkozzam be neki, legyen illendemes hozzá s kínáljam meg süteménnyel.

Eldöcögtünk a vár zordon bástyái s a Kollégium nagy sárga fala mellett, az utca házai lekuporodtak, lassanként elfogytak egészen s künn voltunk a nagyvilágban.

Ahogy a város tünedezett, Marci bácsi lovacskája, Csillag, egyre vidámabb ügetésbe fogott, aranyos porfelhőt verve fel a zörgő kerekkel.

Marci bácsi elől ült a deszkán, a gyeplőt tartva s ostorával néha Csillagra legyintve. Pipa lógott a szájából, nem szólt, csak néha hátrafordította fejét s biztatóan kacsintott félszemével. Iszonyatos puskája lábánál feküdt, a szénában.

A mi ülésünk is szénából készült, pokróccal takarva. Azon fészkelődtünk, közrevéve Izuka apját, aki viszont mindkettőnket átkarolt s időnként figyelmeztetett, hogy kapaszkodjunk a lócsbe, ha zökken a szekér.

Izuka csillogó szemekkel nézegetett ide-oda, szája kicsit nyitva volt, néha sikkantott egyet a boldogságtól, de egyébként szótlán maradt. Hallgattam én is, egész testemmel-lelkemmel nyelve a mámorító világot.

Csak Izuka apja beszélt folytonosan és mindenfélét, hol Marci bácsinak, hol nekünk. Nagyon beszédes ember volt s szavait elismerő kacagással kísérte. Nem bírta magával, hogy végre szabadon kiöntheti mindazt, ami olyan sokáig benne rekedt.

Kicsi, sovány ember volt, madárszerű. Apró fekete szemei csillogtak, hegyes orra ide-oda mozgott s vékony hangja folytonosan csiripelt. Izuka cseppet se hasonlított hozzá.

Nekem nagyon megtetszett a bácsi, mert melegen karolt magához, kedves tréfákat mondott s Izukát gyakran megcsókolgatta.

Barátnőről nyíltan ragyogott az apja iránti szeretet. De mégis, mintha ő lett volna az idősebb, a tréfákra komolyan elmosolyodott s csak fél füllel ügyelte őket, mint a felnőttek a gyermekek csacsogását. De szorosan, odaadóan símult hozzá s néha aggodalmasan pillantott rá, mintha féltene a következményektől.

A bácsi lábait jókora lapos faládán nyugtatta, melyről szókozta megmondta, hogy festékek meg ecsetek táncolnak benne, csak a terpentint szét ne folyjon!... Egy másik csomagban összehajtható festőállvány és vászontekercsek vannak egybekötve. Ezeket szintén megmagyarázta.

Egyszer előreszólt Marci bácsihoz:

- Biztos, hogy Anicza ott lesz?

Mire Marci bácsi bökött a fejével s odamordult a pipa mellől: - Ühüm...

Azonnal megkérdeztem, hogy ki az az Anicza? De a bácsi mintha nem hallotta volna, magasan köröző sasra figyelmeztetett az ég tetején. Izukához fordultam. Ő titokzatosan mosolygott. Erre rájöttem, hogy tündérről van szó s tisztelettel elnémultam.

Szeretném leírni útunk csodáit, de képtelen vagyok rá. A világ megrohanta érzékeim, pórusaim összes kapuit s mindenestől belémzúdult szédítő, csillogó árával elsodorva figyelő értelmemet. Ezüstpatak tajtékzott szikrázó köveken, színek, illatok kavaroztak a rétek felett. Dombok tornyosultak egymásra, mind magasabban s félelmes szépségben hömpölyögtek felénk közelebb-közelebb sötétzöld rengeteg erdők a hegyek oldaláról, úgyhogy a messze csúcsok már kopaszán tündököltek a nap forró sugárzásában. Néha mély, szűk sötét völgybe ereszkedtünk alá s egy-egy kicsi falucska szétszórt kunyhói bukkantak elő az oldalakon. Némelyik előtt nagysapkájú, kieresztett ingű marcona ember állott, keze ernyője alól felénk villantva vad szemét, vagy katrincás asszony guggolt füstölgő üst fölött, utánunkbámulva. A patakban purdék fekete kölykök sivalkodtak s kiabáltak reánk, bizonyára csúf szavakat.

Marci bácsi a pipa mellől megnevezte a falucskákat:

- Ez Kákova... Ez Muzsina...

Olyan furcsa nevek voltak ezek, hogy Izukával hangosan összekacagtunk s még sokáig mondogattuk nevetve, nyujtogatva: Kákova... Muzsina... Kákova... Muzsina...

Lassacskán elfáradtunk, elálmosodtunk, a szekér egyhangú zörgése álomba szédített Izuka apjának karjaiban.

Arra ébredtünk, hogy a bácsi rázogató s a nyakunkat csiklandozza.

A szekér állott, Marci bácsi a pihenő Csillag homlokát vakargatta, szembeállva vele az úton. Onnan dörmögött ránk, mialatt szemünkből az álmodt dörzsölgettük:

- Elég volt a kucorgásból! Tappogják csak ki egy kicsit magukat s nézzenek visszafelé!

Nagynehezen lekecmeregtünk, mert a lábaink csakugyan mintha fából lettek volna. De a bácsi fűgén szökkent mellénk az ülésből, az ő kurta lábai a festékesládán pihenve nem zsibbadtak el. Visszafordult arra, amerről jöttünk s nagyot kiáltott az elragadtatástól:

- Ez aztán a festenivaló, gyerekek!

Izuka ismételte az ujjongását, mert ő az apja lelkesedéséből fogott tüzet. Énmagam, visszatekintve a tájképre, gyakorlatlan és fejletlen érzékemmel nem éreztem át egyszerre a kitaruló szépség teljességét. De azért ma is a mellemre nehezedik valami érthetetlen nagyságnak és fenségnek különös nyomása, ahogy a pillanatot felidézem.

Magas dombtetőn állottunk, ahonnan egymást lefelé kergető hullámok végtelen láncsoraként tűntek tova a föld hátának csillogó redői, el egészen a ködbevesző síkságig, melyen felvillant az ezüstoffolyó kanyargó kígyója. A völgyecskek sötét szakadásoknak látszottak az óriási zöldselyem paplanon s ezekben a szakadásokban parányi fehér pontocskák világítottak, az apró falvak házikói. Egy dombhullám lába felett valami gyufaszál szikrázott, a bácsi állítása szerint városunk szédítőmagas tornya. A képet mégis az iszonyatos mély és magas ég tette olyan félelmesen széppé, melynek ölelésében az egész föld szinte megsemmisülve pihegett.

- No, most a másikat nézzék! - fordított Marci bácsi útunk irányába. - Mert ez még az igazi!

Úgy mondta ezt büszkén, mint aki a magáét mutogatja.

Ösztönösen megborzongtam. A domb lejtője egyenesen az erdő sötét torkába rohant le. Hiszen eddig is, órák óta már, kisebb-nagyobb megszakításokkal erdők között jöttünk, legálábbis fák és facsoportok között. De most láttam, hogy ez csak afféle csalogatás, kerülgetés volt. Az erdő elénk küldte követeit vagy talán előőrseit és kémeit, hogy lassan bekerítsen és foglyul ejtsen. De ő maga csak most állott elénk kitátott szájával. Hatalmas oszlopok sűrűsége meredt reánk, alattuk éjszakai homály ásítózott. Mi innen a tetőről ezt a feketeséget borító haragoszöld lombtengert is láthattuk s éppen ez mutatta a mélységnek, melybe le fogunk szállani, egész ijesztő mivoltát. Szemben velünk, jó messzire még szélesen elterpeszkedő sziklahegy emelkedett az erdő fölé, tompa csúcsa vakítóan szikrázott a napsütésben.

- Az a Pilis! - bökött feléje Marci bácsi a pipájával. - Mi éppen alája megyünk.

A Pilistől balkézre, befelé szürkéskek hegytömeg tornyosodott fel, busa óriásfej, bikanyakkal és tarajos háttal. Marci bácsi elégedetten nézegette s Csáklyának szólította. Messze-messze, lenn az ég peremén álmokék dárdahegy villant meg egyszer, valami szörnyeteg erdei szellem lökhette fel a rúdját. De Marci bácsi azt állította, hogy az is hegy, mégpedig a Kecsekő. Jó jel, hogy megláthattuk, csak tartós szép időben mutatkozik.

Azonban rettentő éhesek lettünk s Marci bácsi kimondta, hogy itt ebédelünk, mivel dél már elmúlt s még jókora út áll előttünk. Csillag egyetértőleg röhögött, mire gazdája kifogta s legelni csapta a domboldalon. Boldogan telepedtünk le egy útszéli fa árnyékába, ahol a szekér is állott. A férfiak leemelték a saroglyából az elemóziás zsákot s kirakodtak a fűre terített pokrócon. Édesanyám sült csirkét, fehér kenyeret, sajtot, almát, tésztát pakolt nekem, szép tiszta asztalkendőbe kést, villát, pléhbögrét is, meg egy liter tejeskávét. Izukáék egy rúd szalámit hoztak, továbbá sajtot, csípőstúrót és retket. A bácsi egy üveg bort is kiemelt a szénából, a koccanásról ítélve többek társaságából. Kenyér helyett nagy vizeszsemlék kerültek elő a csomagjuktól; látszott, hogy az egészet boltban állították össze.

A nyálunk csurrant ennyi jó láttán s alig vártuk, hogy hozzákezdhessünk. Izuka apja szíveskedve invitálta Marci bácsit is, de ő csak köszönte szépen s kicsit megvetőleg pillantott piruló jércémre s a dühöspiros szalámira. Irigykedésem tárgyát, a púpos bőrtarisznyát kanyarította maga elé s abból fekete kenyeret, vastag szalonnát, kövér vereshagymát meg sót rakosgatott ki. Előkerült egy kulacs is, amit odakínált a bácsinak, mondván, hogy ebéd előtt nincs annál jobb.

A bácsi kortyolt is belőle, de egyszerre lilaszínű lett s majd megtikkadt tőle. Marci bácsi ezen jót kacagott s ugyancsak járt az ádámcsutkája fel-alá, amíg a mérget nyelte a kulacsból, de még a szeme se rebbent meg, csupán jóízűt nyezett utána.

Amíg eszegettünk, az Izuka szeme meg az enyém mindegyre Marci bácsi felé rebbent. Hogy milyen mennyei gyönyörűséggel tudta élvezni azt a fekete kenyeret, amire a szalonnát fektette s milyen remekül működött a bicskája! Ahogy pedig a vereshagymát sóba mártogatva a szájába vitte s fogai közt harsogtatta, ahhoz fogható kívánatos valamit még sohase láttam. De Izuka se.

Egyszerre csak kifordult szánkából az úri falat s leplezetlen sóvárgással tapadtunk Marci bácsi felséges ebédjére. Izuka apja dohogott, de Marci bácsi erősen élvezte a dolgot s hivatkozó kacsintására egy-kettőre átpártoltunk hozzá.

- Nacsak! - biztatott, markunkba szelve fekete kenyerét, szalonnáját s hagymáját. - Van még otthon elég, ne féljenek!

A kenyér nagyszerű volt: édes, tapadós, volt mit rágni rajta, nem mint a mi ízetlen semmiségünkön. A szalonnát csak becsületből ettük, a hagyma pedig felmarta a szánkat. Olyan szomjasak lettünk, mint a pokolban égők.

Az öregek iszogatták vígan a bort, nekünk is adtak egy-egy kortyot, de biza nem oltotta a szomjunkat.

- Hagyják csak! - legyintett Marci bácsi. - Tudok én maguknak valót! Gyűjjenek csak!

Mind felkerekedtünk s levezetett a domboldalon, be a fák közé. Nem messzire már hallottuk a víz csobogását. Izuka hozta is a bögrémet. Marci bácsi csak félrehajtott valami ágakat s hát a mohos kövek között ott csordogált egy vékony, tiszta vízerecske. Izuka sikoltva kuporodott hozzá, megmerítette a bögrét s beléhajolt. De rögtön vissza is kapta a száját. A víz jéghideg volt.

- No azért! - vigyorgott Marci bácsi. - Csak kortyonként, kisasszonyka! Ez a jégtündér szája, apránként kell csókolgatni, amíg megmelegszik!

A jégtündér említésére Izuka szeme elkerekedett s borzongva nézett a vízre. Megilletődtem én is. Hát csakugyan megérkeztünk a tündérek országába!

- No csak csókolgassa! - biztatta Izukát az öreg, míg ő maga egyszerűen a kalapja karimáját merítette meg s abból szürcsölgetett.

Ez megint olyan nagyszerű újság volt, hogy epedve néztem rá. Marci bácsi ezt is észrevette, mintha a kalapon is átlátna s odadörmögte:

- Olyan egy fene kalap ez, ha idegen akar inni róla, megharapja. Mer a hegyiördög bőriből való...

Így hát mi a bácsival ugyancsak a bögréből iszogattunk s egészen felüdültünk a csodavíztől.

- Gondolnák-e, - bökte ki Marci bácsi a pipa mellől, amit rögtön a szájába tett, mihelyt annak nem volt más dolga - hogy ez a semmi vizecske éppenséggel ugyanaz a piszkos patak, ami a városon folyik keresztül?... Pedig hogy az.

Hitetlenkedve bámultunk, mert a pataknak bolond híre volt. Csak fogta magát s egyszerűbe haragos folyammá duzzadt.

Izuka apja ideges nevetéssel hajolt az erecske fölé. Aztán Marci bácsira pillantott:

- Ez vitte volna el a menázsériát?

- Éppég ez! - biccentett az erdők öre. - Itt ered egy kőhajtásnyira innen, a szikla alól. No, felszed aztán egy csomó magafajtát még mire megnő. Aztán, né, mekkora bolond lesz belőle tova lenn!... Hát ez volt biza...

- Érdekes! - mosolygott Izuka apja, fejét csóválva. - A Kollégium múzeumában van egy kitömött krokodilus. Egy fene nagy gyík. Azt mondják, az is onnan került, abból a menázsériából. Mikor az árvíz rátört a sátorra, a krokodil nem tudott kibújni a ládájából s megfulladt. Pedig az a Nílusban élt valaha!

Szájtátva hallgattuk Izukával a mesét. Évek mulva aztán magam is láttam a krokodilust egy üvegszekrényben. Harciasan tátotta rám szörnyű fogakkal rakott száját, cseppet se szégyelve egykori halálát, mellyel fáját meggyalázta.

Marci bácsi azonban siettetni kezdett s visszamentünk a szekérhez. Nehezen váltam meg a jégtündér szájától, mintha csak megéreztem volna, hogy lesz még találkozásunk, odalenn messze, ahol ő már patakká nő, jó barátommá és ijesztő, álmorabló rémemmé.

Ismét a szekéren ültünk s Csillag lassan ereszkedett le velünk a sűrűség homályába. A keskeny út két oldalán toronymagas falként sorakoztak az ősi törzsek, s ha félénken oldalt rebbent a tekintetünk, csak áthatolhatatlan sötétséget láttunk mögöttük. Hűvös lehelet áradt reánk mindenünnen, mintha a nagy csendességben az erdő leskelődő szellemei lélekzenének.

Nem is tudok egyebet mondani erről az útszakaszunkról, csak azt, hogy féltünk és a bácsi térde felett egymás kezét szorongattuk Izukával.

A nagyok tovább beszélgettek, csak a hangjukat fogták halkabbra s Marci bácsi sűrűn pillantgatott erre-arra. Azt is észrevettem, hogy a puskáját az oldalához támasztotta s gyepplőtartó karjával szorította magához.

Izuka apja nem tudta felejtetni a patak dolgát a menázsériával. Visszavitte rá a szót.

- Igaz-e, - kérdezte Marci bácsitól - hogy akkor több vadállat is kiszabadult és sokáig csatagolt az erdőkben? S hogy a csendőrök vadásztak rájuk, amíg ki nem irtották őket?

Marci bácsi ismét széjjelnézegetett, mintha meg akarna győződni róla, hogy most nincs itt efféle, kivette szájából a pipát, krákogott, hümmögött s vontatottan ejtegette a szót:

- Sok mindent beszélnek erről, tekintetes úr... De hát ez már rég vót... Én még akkoriban nem éltem az erdőn... Favágó voltam, a város végén laktam. Élt a feleségem is... Nem láttam én semmit belőle s csak másoktól hallottam... Na igaz, az asszonyt, akinek a fejbőrit a párduc

lehúzta, még ösmertem. Ha sok hagymástokányt eszem puliszkával, álmomban néha ma is látom...

- Igen, - szólt közbe élénken a bácsi - erről én is hallottam, szavahihető uraktól, a kaszinóban... A patikus azt állítja, hogy hozzá az oroszán állított be, mivelhogy a patikája címerén egy aranyoroszlán tartja a kígyóspálcát. Biztosan ahhoz jött vizitába. Ő aztán hashajtó-cukrokat dobált a torkába, amitől futásnak eredt...

Erre valamennyien kacagtunk, Izuka apja vékony hangon, Marci bácsi bömbölve, mi csiripelve s az erdő vonítva adta vissza az egészszet.

Marci bácsi hirtelen elkomolyodott s megint széjjelnézett.

- Azért jobb, ha nem beszélünk erről, tekintetes úr... Már hogy itt az erdőn, úgy értem...

- Telik vele az idő - törülgette könnyeit a bácsi. - Aztán mért ne? - fűzte hozzá. - Csak nem gondolja, hogy valami tigris ide kölykezett akkor s az unokái ma is itt leskődnek?

Marci bácsi olyant rántott a Csillag száján, hogy felágaskodott s a szekér szinte a fáknak farolt. Izukával együtt rémulten sikkantottunk fel s a bácsi is elkiáltotta magát:

- Mi az, az Istenért?...

Marci bácsi káromkodott, rávágott a Csillagra, belefeküdt a szekér igazgatásába, mindenképpen azon volt, hogy ne vegyünk észre zavarát s csak később dörmögte oda a bácsinak:

- Én is tudom, hogy csak mese, vigye el az ördög... Már hogy is hinném?... De mivel éppen a tigrist emlegette a tekintetes úr, belémdubbant... Gyi te, fene a csontodba!...

Izuka apja azonban olyan volt, mint a harkály, amelyik addig kopogtatja csőrével a fát, amíg a féreg megúnja s kibújik. Addig s addig fúrta Marci bácsit, hogy végtére is kiszotyogtatta magából a Tigrisembert.

- Ez a sok buta pakulár rebesgeti, hogy a Tigrisember apja csakugyan az a tigris vót, amelyik a menázsériából szabadult. Mer mindenki tudja a havasokon, hogy Orbu Juon szép felesége akkoriban tűnt el örökre. A városban úgy hallottam, hogy az elcsapott erdész szöktette meg, de itt künn mindenki arra esküszik, hogy a tigris rabolta el. Aztán valamelyik barlangban élt vele s úgy született a Tigrisember. Mert az is igaz, hogy Orbu Juont szétszaggatva kapták meg egy szakadékban. Az asszonytól való kisfiának meg nyoma veszett...

- Jó-jó, - legyintett a bácsi - a mese csak mese. De én arra vagyok kíváncsi, ki hát az a Tigrisember? Miért Tigrisember?

- Azt pedig sokkal jobb, ha nem tudja meg a tekintetes úr... Mer a Tigrisember, akármilyen okért is, de gyűlöli az urakat...

- Maga ismeri?

- A pakulárok látják néha holdtöltekor a fák között csíkos bundáját, mikor a juhokra megy. Be nem jó látni. Igazi tigrisfőfája van s nagyobb a medvéénél.

- Ha a mese igaz volna, mégiscsak fiatalember lehet.

- Ha igaz vóna... De ki tudhatja azt? Mikor én idekerültem, a mese már megvót. S ők azt tartják: a tigriskölyök gyorsan nő. Attól hát lehet öreg is...

Szerencsére ekkor már mind a ketten bőgtünk Izukával a rémségek hallatán. Erre a nagyok is eszükre tértek s bánták, hogy így belelovalták magukat a dologba, elfeledkezve rólunk. Abbahagyták hát s az út hátralevő részén nem győztek tréfákkal vidámítani.

De mégsem ők vigasztaltak meg, hanem a természet maga. Mert a sötét erdő egyszer csak elfogyott s mi nagy, tarka virágokkal borított csodálatos tisztásra fordultunk be, mely az alkonyodó nap tündéri ragyogásában olyan volt, mint maga a mennyország. Fölötte, az erdő mögül a Pilis csúcsa sugárzott, olyan közélről hajolva rá, mintha kopasz öreg nagyapa védelmezné tarka selyemben játszadozó leányunokáját.

Fölszabadultan ujjongtunk s egyszerre elfeledtünk minden félelmet.

Marci bácsi ostorával odamutatott a tisztás túlsó szélén álló nagy fák alá. Kicsi faházikó ablakszemein táncolt az utolsó napsugár.

- Az az én házam! - mosolygott Marci bácsi. - Megérkeztünk.

A házikónak két kicsi szobája s egy még kisebb konyhája volt. Vastag gerendáinak közei mohával voltak betapasztva. Ajtója a konyháról nyílt s ezen az ajtón tenyérnyi kis lesólyuk volt vágva, mely deszkával zárult, a két szobácskának egy-egy rácsos üveglablaka kandikált a tisztásra. A padló keményre döngölt agyag. Asztalon, lócákon kívül nemigen láttam egyéb bútort, Marci bácsi ágya csakúgy, mint a mi számunkra készített fekvőhelyek csergével takart illatos szénából alkotódtak. A belső szoba falába kampókat vert a gazda téli bekecse, bundája, puskája, tarisznyája számára, alattuk a sarokban két pár csizma állott glédában. Nagyon tetszett nekünk az az ügyesen szerkesztett polc, amely mindkét szoba mennyezete alatt végighúzódott s olyan volt, mint a boltban: bádogdobozokban, ládikákban tartotta rajta Marci bácsi a dohányt, sót, paprikát, gyertyát, gyufát s mindenféle szükséges apró holmiját. A konyha szabad tűzhelyének kémény-nyílásában ámulva láttuk lógni a nagy oldalszalonnát, néhány fekete sonka társaságában. A kisebbik szoba belső oldalához testes zsákok támaszkodtak: búzaliszt, máléliszt, korpá, zab, szemes kukorica, árpa volt bennük. Ez magyarázta meg a pörkölt szalonnadarabkákkal illatozó kilenc-lyukú egérfogó jelenlétét, melynek kapucskáiból megérkezésünkkor három bús farkinca is lógott már. A zsákok felett, a fal kampóin sok-sok vereshagymakoszorú ékeskedett, kacagó piros pofácskákkal üdvözölve minket. Nem feledhetem ki a konyhában felrakott aprófa, tuskó és szárazgally-rakás katonás sorfalát sem, tetején a csillogó fejű fejszével, sem a sarokba támasztott nyírfaseprűt, melynek szorgalmáról az egész házikó makulátlan tisztasága tanúskodott.

Mondanom sem kell, hogy mindezeket nem az első szempillantásra vettük észre, hanem egész ottlétünk alatt tapasztaltuk ki s Marci bácsira árasztott kérdéseink nyomán tisztáztuk. De már belépésünk percében gyönyörűnek találtunk mindent s ennél szebb, bámulatosabb otthont még álunkban sem tudtunk volna elképzelni. Összenéztünk s a szemünk határozott: örökre itt maradunk! A bácsi is meg volt lepetve s ezt nem is titkolta.

- Itt a király is bátran ellakhatna! - rázogatta Marci bácsi kezét. - Én azt hittem, hogy magányos ember léte valami medveoduba hoz... Bocsásson meg, el vagyok ragadtatva!

Marci bácsi ide-oda tappogott s elhárítóan dörmögte:

- Rendnek muszáj lenni, tekintetes úr... Katona vótam én, mégpedig őrmester... Aztán a boldogult feleségem is nagy rendet tartott s evvel tisztelem meg az emlékit... No de lássunk a vacsora után!...

Felséges hagymatokányt főzött Marci bácsi, puliszkával. Míg Izuka apja ide-oda szaladgált a tisztáson, hol az egyik, hol a másik sarokból szemlélgetve az erdőt, hegyet, eget, addig mi Izukával Marci bácsi körül sürgölődtünk, azon a címen, hogy segítünk neki. Adogattuk is a gallyat, fújtuk a paraszat, hoztuk a vizet s ő hagyta bölcse, hogy akadályozzuk.

Vacsora után már laposakat pislantottunk s egy-egy ásítást se tudtunk elnyomni. Erre Marci bácsi megmutatta a fekvőhelyünket s biztatott, hogy nyugodjunk le, mert itt az erdőn a madarak úgyse hagynak aludni, mihelyt szürkülni kezd.

Úgy volt, hogy a bácsi Izukával a belső szobában alszik, Marci bácsi meg én a külsőben. El is búcsúztunk s én, mihelyt a cipőm, ruhám lehánytam, álomba szédültem a jószagú széna felett, a lágyan csiklandó cserge bolyhain.

Meddig aludtam, nem tudom. De egyszercsak felpattant a szemem s különös éberséggel felültem.

- Marci bácsi! - suttogtam önkéntelenül.

Senki sem felelt. Csak most tűnt fel nekem, hogy az ablakon át a telehold nagy fehér arca egyenesen reám bámul s borzongató világossággal önti el az egész szobát. Marci bácsi ágya üres volt. Rémület markolta meg a torkomat. Kiáltani akartam a bácsinak. De a hang belém-szakadt. Éreztem, hogy a gerincemen hideg verejték üt ki...

Ekkor a nagyobbik szoba ajtója nyikordulva fordult ki egy arasznyira s Izuka remegő hangját hallottam:

- Alszol?...

- Ne... em... - hebegtem erőlködve.

- Akkor gyere át... Félek...

Nem mondhattam, hogy én is. Felhúztam a nadrágomat. De tovább nem hagyta. Sürgetett:

- Gyere már!...

Mezítláb, ingben átbetorkáltam az ajtón, amelyet mindjárt behúzott utánam s vékony karocskáival azonnal a nyakamba kapaszkodott. Egy szál ingecskében vacogott s a szíve rémülten kalapált, a könnyei végigfolytak a nyakamon.

- Itt hagytak! - hüppögte, vállamra ejtve fejét. - Ezér hoztak ki!... Azt akarják, hogy a Tigris-ember megegyen!...

Bár ez, ebben a rettentő percben, nagyon valószínűnek látszott s több mese is támogatta, mégis megerősítettem valahogy ingadozó férfiasságomat s a logikához fordultam vigaszért:

- Ne légy buta, Izu - mondtam összekoccanó fogakkal. - És ne szorítsd úgy a nyakamat, mert megfojtasz!... Mért akarnák, hogy bajunk essék? Apukád szeret téged s te is őt... És Marci bácsi a legjobb ember!...

- Igen, de mégis itt hagytak! - szepegett, s orrocskáját az ingem vállához törölte. - Pedig úgy beszéltek, hogy Marci bácsi visszajön s az ajtót nyitva hagyják a két szoba közt...

- Úgy beszéltek? - ámultam. - Hát te hallottad, hogy megbeszéltek?...

Igent intett, lenyelte könnyeit s akadozva szólt:

- Már azt hitték, alszom. De csípett valami s nem tudtam elaludni... És akkor apuka azt mondta... na, én most elmegyek Aniczához... kíséren el... Marci bácsi pedig azt mondta... de a gyermekek... ha felébrednek, félni fognak... Apuka erre azt válaszolta... maga csak odáig jöjjön s mindjárt térjen vissza a gyermekekhez... hazafelé már én is tudni fogom az utat... s az ajtót bezárjuk... Anicza az a tündér, tudod...

- De mit kereshet nála apukád éjjel? - csodálkoztam. - Vagy holdvilágnál is tud festeni?

- Ha akar, tud - bólintott Izuka. - De nem azért ment. A festékes láda ott van, né... Most tán csak rábeszéli, hogy hagyja... megbeszéli vele... nem tudom... Jaj, dörzsöld meg a hátamat, fázom!...

- De akkor ne féljünk, - gyúltam ki, dörzsölgetés közben - Marci bácsi biztosan jön már s itt is lesz mindjárt!... Gyere, Izu, lessünk ki az ablakon, hátha meglátjuk?...

- Nem, nem! - suttogta ijedten s még szorosabban átfogott. - Hátha kísértetet látunk a holdvilágon?...

A kísértet pedig ott volt mellettünk, csak hogy mi még nem láthattuk. Hiába futkározott szikrázó ujjal alvó ösztöneink húrjain. Izuka remegő kis teste most még csak a fiús dacot csiklandozta ki belőlem. De ez aztán igazi vitézzé tett s valósággal odahurcoltam az ablakhoz.

De a vitézség egyszeriben odalett. Most már nem tudtam, melyik kapaszkodik erősebben a másikba, kettőnk közül.

Mert a holdsütötte tisztáson át csakugyan jött Marci bácsi. Már jóval a közepén innen tartott. De futva jött, mintha kergetné valaki. S ez halálra rémített minket, mivel hogy tele volt a fejük kísértetekkel... Arra egy pillanatig se gondoltunk, hogy talán értünk siet, hogy nem akar magunkra hagyni sokáig, mert hátha felébredünk s félni fogunk?

- Látod? - didergett Izuka kimeredt szemekkel. - Ott... az a fekete... üldözi!...

Márpedig amit egyszer Izuka látott, azt én is azonnal láttam, iszonyatos bizonyossággal...

...Nem, nem a saját árnyéka sötétlik mögötte, ahogy egy pillanatra reméltem... Sokkal magasabb nála... ráborul... elborítja!...

- A Tigrisember! - sikoltott fel Izuka s a szemem előtt tüzes karikák kezdtek táncolni, ahogy görcsösen átszorította s lehúzta magához a nyakamat.

...S ebben a szédülő káprázatban felrémlt előttem két rettentő kar, befelé görbülő karmos mancsokkal, a gömbölyű, sörényes fej, melyből sárga szemek, fehér fogak villogtak s a fekete csikok a kétlábra állt óriási fenevad bundáján...

Izuka önkívületben hadart össze Üdvözlégyet és Miatyánkot, magam pedig ostobán a reggeli imaversikémet kezdtem makogni, miközben ernyedten összecsucoltunk s egymásra borulva ott maradtunk az agyagpadlón, az ablak alatt, mielőtt Marci bácsit véres foncsikává tépte volna a Tigrisember odakint.

Reggel az ágyunkon ébredtünk s megkönnyebbülten sóhajtottam fel, hogy csak rossz álom volt. De Izuka, akit az apja engesztelve cirógatott, csókolgatott, rejtelmes pillantással nézett rám, közös titkunkra emlékeztetve... Megértettem, hogy nem szabad kérdezősködni s tudtam, hogy a nagyok úgyis letagadnak mindent, amit a gyermekek észrevesznek róluk... Mi holtig ragaszkodni fogunk az igazsághoz, hogy a Tigrisembert láttuk! Különben miért is jöttünk volna az erdőbe?...

Kicsit azért csodálkoztam, hogy Marci bácsi mekkora nyugalommal főzi a reggelit s szokása szerint hogy füttyent rám rigó-módjára, holott egyetlen csontjának se szabadna léteznie... De utóvégre ki tudhatja egy ilyen erdei emberről, hogy miféle tündérekkel áll szövetségben, akik egy ujjpercéből is képesek feltámasztani?... Mert ilyen mesét még Veronka is tudott, nem is egyet. Mivel pedig a nagyok egyetlen szót sem kérdeztek s nyilvánítottak az éjszakáról, lenyeltük mi is...

A reggel különben is gyönyörű volt, az erdő hűvös, illatos, ragyogó, a madarak csodásan énekeltek s az étvágyunk a sült szalonna szagára olyan hatalmasan támadt fel, hogy egyelőre minden rémséget a hátunk mögé hajítottunk.

Izuka apja aztán felpakolt s elindult tündért festeni. Nagy csalódás volt, hogy minket nem vitt magával, sőt egyenesen tiltakozott minden efféle ellen. A tündér azonnal elrepülne, ha meglátna minket, mondotta. Izuka ugyan hajtogatta, hogy neki ígérete van, de az apja ezt most úgy értelmezte, hogy majd csak a képét elsőnek láthatja meg.

Egy szó, mint száz, minket Marci bácsi vett a szárnyai alá s elvezetett egy csodálatos kis tisztásra, nem messzire a háztól, ahol üde csorgó gyűlt pici kerek tavacskába s abban apró halacskák firkoztak. Ott aztán, míg ő elcserkészett, mi annyira belemerültünk a gátépítésbe, halkergetésbe, lubickolásba, hogy a tündért egészen el is felejtettük volna, ha egyszer csak maga a tündér el nem kacagja magát csodálatos fuvolahangon, valahol a sűrűben.

Semmi se tarthatott volna vissza többé. Csak egymásra villant a szemünk, talpra szökentünk s rohantunk lihegve a hang után, amely ismét és ismét felénk trillázott az aranyzöld homályból.

Izuka látta meg először, ahogy egy szemébe csapódó ágat félretaszított. Úgy maradt, nyitott szájjal, még a sikoltás is a mellében halt meg. Én a váll felett bámultam, földbe gyökerezve.

A tündér egy öreg fa alacsonyan kinyúló vastag ágán ült. Egyik lábát hosszan, egyenesen nyújtotta alá, mint karcsú aranyoszlopot, a másikat felhúzta az ágra s csillogó térdén nyugtatta szivalakú állát. Piros ajkai közt, a fehér fogak gyöngysora közül számóca-csokor virított, nagy fekete szeme tündökölt s hullámozó sötét hajsátora keresztülomlott a vállán. Könnyedén támaszkodott egyik karjára, míg a másikat magasan felnyújtva egy ág után kapott vele. Mintha menekülni akarna valaki elől, de egyúttal hívogatná is... Semmiféle ruha nem volt rajta.

Izuka apját csak akkor vettük észre, mikor rákiáltott a tündérre:

- Most ne mocsanj, Anicza!... Pirosselyem katrincát kapsz, ha nem mozdulsz!...

A hang felé rezzelve, láttuk meg a bácsit, egy bokor árnyékában, amint szinte ugrált az ecsetje az állványra helyezett vásznon.

Szerencsére ők nem láttak meg minket a lombok között... Izuka aztán nagyot sóhajtott s támolyogva fordult meg. Megindult, átszellemült, holdkóros arccal visszafelé s én, hátra-hátra pillantva, kullogtam utána. Meg voltam rendülve testben-lélemben. A tündér megrémített és elbűvölt... Érthetetlen forróság és hideg nyargalt végig az ereimen... Nem, a viláért sem akartam volna még egyszer látni s tudtam, hogy rettenetes nehéz lesz anyám szemébe nézni s hallgatni...

Izuka apját másnap délig nem is láttuk többet, de Marci bácsi velünk maradt s éjszaka mélyen aludtunk.

Délután indultunk haza s késő estére érkeztünk vissza a városba. Engem Marci bácsi az ölében vitt be, aludva, s úgy adott át anyámnak. Mivel egész éjjel félrebeszéltem, betegnek nyilvánítottak s három napig ágyban kellett kuksolnom. A doktor úrnak az volt a véleménye, hogy a nap égette le a bőrömet s attól van lázam. Ezért Veronka, anyám rendeletére, útálatos tejfellel kenegette hátamat, karjaimat, lábamat s Ákos és Beáta tejesköcsögbe esett macskának csúfoltak, így állván rajtam bosszút az erdőért.

Izukával csak a negyedik napon találkozhattam. A szeme dagadtra volt sírva. Sok faggatás után kizokogta, hogy otthon rettenetes dolog történt. Az anyja váratlanul érkezett haza, meglepte az apját, amint a tündér képén dolgozott. Szörnyű düh tört ki rajta, felborította s összetaposta a képet. Izuka elfutott a kitört zivatar elől... Azóta nincs otthona. Apja, anyja nem szólnak egymáshoz. Apuka nem is igen van odahaza, így anyuka minden mérget Izukán tölti ki... Izuka szeretne meghalni, mert a nagyok közt nem lehet többé élni...

Alig tudtam megvigasztalni szerencsétlen barátnőmet. Ez azért is nehéz volt, mert Istennek hála, számomra teljesen idegen és érthetetlen volt a boldogtalan családi élet, a szülők gyűlölködése s még fogalmam sem volt arról, hogy mi a féltékenység szörnyetege.

Izuka aztán mégis életben maradt, sőt ő volt az, aki a tövisbokrok mögött fölfedezte a hátulsó kertajtót, mely a sétaterre vezető utcára nyílt, de sohase használták. Én mindaddig nem is

tudtam, hogy létezik. Most ámulva néztem, ahogy Izuka a tövisbokrok közt csúszkálva, odavezetett s megmutatta. Kilincse, zárja vörösre volt marva a rozsdától.

Néhány napig egyébbel játszadoztunk s én már megint elfeledtem az ajtót. De Izuka nem. Egyszer azt mondta: ha én igazán szeretem őt, segíthetnék neki, hogy az apja megvigasztalódjék. Mégpedig úgy, hogy egyezzem belé: festhesse őt le a filegorjában.

- Tudod, a tündér helyett, akit anyuka széttépett.

Értelmetlenül bámultam reá, de ő lelkendezve folytatta:

- Beszéltem apukának a varázsló-ablakokról s ő szeretne látni engem, ahogy a szellem színesre fest. Azt mondja, abból lehetne egy gyönyörű kép, a másik helyett. S ő nagy emberré lenne végre, híres emberré. Sok pénzt is kapna s elvihetne messzire innen... De nem akarná, hogy tudja valaki, amíg nincs készen... S azért, ha te akarsz, átjönne ide a hátulsó ajtón, amibe véletlenül talál a mi kertkulcsunk...

Bár valahogy nem tetszett nekem ez a dolog, semmi rosszat nem láttam benne. Csak a titkolódzás miatt vonakodtam. Édesanyám bizonyosan megengedné, ha a bácsi kéri...

De Izuka nem akarta a „nagyokat” beavatni a tervbe. Végre, annyi más nyomasztó titok után ebbe is belementem. Izukának úgysem tudtam volna sokáig ellenállani.

De kimondhatatlan keserűséget éreztem, mikor aztán a bácsi egy reggel csakugyan átjött s Izukával bevonultak a filegoriába, engem pedig arra kértek, hogy maradjak a tornác szegletében s ha valaki jönne, kopogtassak az ajtón.

Az volt a furcsa, hogy ezt magától értetődőnek tartották s Izuka észre se vette, hogy az arcom eltorzul s égő könnyet nyelek le görcsbe szorult torkomon.

Persze, a viláért nem kértem volna őket. Büszke szívembe tört nyíllal kucorogtam a szegeletben s a könny mindegyre elfutotta a szememet. Nagyon sokáig is voltak benn, elfáradtam, ellankadtam. De mit is tehettem volna? A veszedelem nem alulról, a ház felől jött, hanem hátulról, a kertajtóból. Nyitva hagyták-e, vagy rosszul zárták be, ki tudja? Nem is értettem meg soha.

Mint a vihar, zúdult a tornácra egy asszony. Sohasem láttam, de azonnal megismertem, hogy Izuka anyja, mert Izuka tökéletesen hasonlított hozzá, kicsiben. Csakhogy ez az asszony hatalmastestű, félelmetekintetű, feldúlt arcú volt, mint egy gonosz tündér.

Mire én felugrottam, ő már betaszította az ajtót.

Egy pillanatig félelmes csend volt. S ezalatt én az ajtófélfához szédelegve láttam Izuka vékony, fiús testét teljesen meztelenül, a gyékényágyon ülve, olyanformán, mint a tündér az erdőben. Ő is úgy fektette állát felhúzott térdére s kapott karjával a láthatatlan ág után. Vállára borult haján, keskeny fínom vállain a színes ablakok kék, vörös, sárga, zöld sugárzása ragyogott s az arca, amely átszellemülten mosolygott, tündéri rózsaszínben lángolt. Izuka igazi, gyönyörű tündér volt s az apja ugyanazzal az őrjöngő loholással festette, mint azt a másikat az erdőn.

Annyira el voltak merülve a másik világban, hogy csak a durva sikoltásra rettentek fel s még akkor is értelmetlenül meredtek egy hosszú lélekzetig a hihetetlenre...

Aztán kitört a csattogó zivatar. De én már futottam, futottam, mintha az életemet menteném, keresztül a gyümölcsösön, fenyvesen, virágoskerten elesve, bukdácsolva, vérző térdekkel, sáros tenyerekkel, kifogyó szusszal, míg csak rá nem rogytam a konyha küszöbére, szakácsnénk gyenge szívét váratlan görcsbe csavarintva...

Apám akkor lábadozott betegségéből s már jártak hozzá emberek. De a következő napokon sokkal többen, mint eddig. Láttam külön-külön jönni és menni Izuka anyját és apját is, aztán több ismerős tanár urat, ismételten Árbocz doktort, meg egy ismeretlen urat is, akiről a konyhán azt mondták, hogy bíró.

Édesanyám egyik délután külön bevitt engem a nappaliba és arra kért igen szelíden, hogy mondjak el mindent Izukáról. Ez a vallomás nehezen indult, hamar könnyekbe fulladt, de lassanként egész őszinteséggel feltárt mindent.

Édesanyám nem büntetett meg, csak szelíd szavakkal megkorholt, hogy mért titkoltam el Izukával való barátságomat és életemet. De boldogan láttam, hogy hisz nekem és nem talál semmi rosszat a kettőnk közötti kapcsolatban.

Hanem azért egészen furcsa dolgokat is mondott. Különösen érdeklődött a gébics-história iránt, amit én már szinte elfelejtettem volt s főként azt akarta tudni, igaz-e, amit Izuka bizonyos bácsiknak mondott, akiknek felelnie kellett, hogy az én sebesült ujjamat az ingébe fogta s a seb összevérezte azt? Igazoltam tiszta szívvel.

Mikor Ákos és Beáta, mintha megbolondultak volna, egyszerre kezdték felém kiabálni: - Szép barátnéd van!... Szép barátnéd van!... s a nyelvüket öltögették, bömbölésemre anyám lehordta őket s azt mondta, hogy inkább sajnálniuk kellene azt a szerencsétlen kisleányt, aki nem tehet semmiről.

Egy reggel, miközben Veronka öltöztetett, kihallottam a szomszéd szobából, amint apám így szólt anyámhoz:

- Megborzad az ember, hogy egy asszony ilyen állíthat a saját férjéről s a tulajdon gyermekéről!

- Beteg az, lelkem! - sóhajtott anyám. - Mi lesz szegényekkel?

- Elsimítottuk - mondta apám. - A bíró is, a doktor is, a tanárok is így akarták. Mert nem igaz a vád, nyilvánvaló. Persze lemond és csendesen elmennek innen...

Majd megbolondultam a kétségektől, zavartól, a megértésért való erőlködésben. Annyit kivettem, hogy Izukáék el fognak menni s én sohase látom őt többet!... Volt min bölgjek keserves bánatomban.

Egyet-mást még felszedtem a konyhán is, ahol népies modorban tárgyalták a dolgot Mínyáék a szakácsnéval. Itt is sokat szerepelt a véres ing, amivel Izuka anyja állítólag fűhöz-fához futkorászott. Mari szakácsné a tenyereit csapkodta össze szörnyülködésében, Mínya káromkodva emlegette a beste boszorkányt s Veronka folyton azt hajtogatta, hogy Izuka nem is arravaló még...

Én már azt hittem, hogy nem is látom meg többé Izukát s úgy bódorogtam a kertben, mint a párjavesztett kutya. Epedve néztem a kerítés tetejét, ahol annyiszor felcsillant barna haja, zöld szeme, édes szája...

S egyszer, alkonyatkor, már-már aludni térőben, megállt a szívem verése. Izuka ott volt a kerítés tetején...

Odarohantam. Ő lekúszott hozzám. Nem tudtam szólni. S ő is csak nézett, amíg mindkettőnk szemét elöntötte a könny. Akkor a nyakamba borult, én szívemre öleltem s miközben csókkal, könnyel összemaszatolta a képemet, zokogva suttogetta:

- Ígérd meg... hogy sohase fogsz felnőni... hogy... mindig gyermekek maradunk...

- Ígérem!... - bődültem el szívszakadva.

Nem is vettem észre, mikor már a kerítés tetején volt s eltűnt.

- Izuka! - kiáltottam. - Izuka!... Izuka!...

- Ne felejtsd! - hangzott vissza túlról. Aztán messziről, még egyszer: - Ne felejtsd!...

Aztán csak a fenyők zúgtak sötéten.

3.

Izuka eltűnése után a kert elvesztette varázsát. Eleinte csak rettentően szomorú volt, de később unalmassá szürkült. Végre eljött az a nap is, hogy nem kívántam többé belépni a kapuján. Vége lett az édes türelmetlenségnek, mely régebb, reggelente, öltöztetés közben szorongatott. Fásultan lógattam lábaimat karikás ágyam szélén s egykedvűen hagytam, hogy Veronka cibáljon. Enni pedig egyáltalában nem voltam hajlandó.

Sápadoztam, soványodtam.

Anyám megijedt, apám bosszankodott, testvéreim pedig Sanyaró Vendelnek csúfoltak. Aztán megjelent Árbocz doktor úr és vasas cseppeket rendelt, kockacukron. De a cseppek bűdösek és keserűek voltak s összeszorított fogakkal ellenálltam a kiskanálnak, amit Veronka próbált a számba fészíteni. Anyám szelíden kérlett s áldott kezéből meg is próbáltam bevenni, de nyomban ki is köptem az egészet. Akkoriban még nem úgy volt a gyógyszerekkel, mint ma. Őszintébbek voltak s nem takarták csokoládéba, marcipánba valódi lényüket. De a doktorok is rejtélyesebben viselkedtek s nem sokat magyaráztak. Így Árbocz doktor úr szintén úgy rendelkezett, hogy török-szakad, be kell venni, nincs más.

Berendezkedtem a defenzívára egy sötét sarokban, ahová székeket és párnákat halmoztam fel s oda vonultam vissza a támadás elől. Az ádáz közelharcokban Veronka néha kifárasztott, ki is ráncigált a székek alól, de a végén a kanalat mindig kiütöttem a kezéből.

A muszka cár dicstelen szerepe Ludvigra várt, akit a forradalom leverésére segítségül hívtak. Ludvig asztalos volt s a közelünkben lakott. Hatalmas vörös bajusza félelmetesen mozgott. Közelebbit ma sem tudok róla. A neve azonban már ismerősen hangzott, mert előzőleg is többször megfenyegettek vele, mondván, hogy ha meg nem javulok, beadnak Ludvighoz inasnak. Ebből sejtettem, hogy kegyetlen férfiú lehet s hogy az asztalos-inasság kész pokol. Így állott akkoriban a dolog az ipari pályák megszerettetését illetően.

Ludvig azonban vállalta a saját mesterségét megbecstelenítő szerepet. Fájdalom, a szervezett munkásság büszke öntudata szülővárosomban még mély álmát aludta. Ennélfogva egy reggel, - nyilván felszólításra - megjelent ágyam előtt a szemtelenül vigyorgó Veronkával, aki markába nyomta a kiskanalat, a ronda lében olvadozó cukorral.

Ludvig, harciasan mozgatva bajuszát, rám mordult:

- Tátsa ki a száját s nyelje le... különben tüstént elviszem asztalosinasnak!...

Mit tehettem volna?... Az a meglepetés, hogy Ludvig réme valóságos testben itt állhat előttem, teljesen tehetetlenné bűvölt. Megdermesztett a kegyetlen ráébredés, hogy az egész Ludvig egyáltalában nemcsak mese, hanem szörnyű realitás, az inasság borzalmával együtt.

Később olvastam, hogy Robinson, miután sokáig rémítette magát a vademberek megjelenésének lehetőségével, de szíve mélyén remélte, hogy ez lehetetlen, egyszer csakugyan meglátta őket a hegytetőről, amint éppen kikötöttek a szigetén. S akkor Robinson a borzasztó valóság megrázó hatása alatt felémelyedett és hányni kezdett. Ilyesmit éreztem én is. Az egész világ

forgott egyet velem. Csak éppen hogy nem hánytam. Hánytam volna szívesen, de nem mertem. Kimeredt a szemem, a szám pedig gépiesen kinyílt s Ludvig úgy belenyomta a kanalat, hogy ijedtemben szinte lenyeltem azt is.

- Remélem, holnap magától is beveszi! - horkantott rám. - Mert ha nem, - pillantott Veronkára - csak kiáltani kell s jövök!

Veronka gonoszul bólíntott. Ludvig pedig, maró enyvszagot kavarva maga körül, elkacsázott. A becsület azt kívánja, hogy az orvosság javára feljegyezzem: Ludvig volt a bűdösebb.

Miután nem kívántam őt látni és szagolni többé, apránként az egész üveg orvosságot megittam. Használt vagy nem használt, tudja az Isten. Valahogy lábraálltam.

De a természetem megváltozott tőle. Megcsendesedtem s a szobában szerettem üldögélni, képeskönyveket forgatva, amikre eddig rá se néztem. Veronka a lapádi iskolában valamikor megtanult sillabizálni s addig-addig betűzgette a képek alá nyomtatott buta versikéket, amíg valamennyit könyv nélkül tudtam. De azért úgy mondogattam őket, hogy Veronka olvasását utánozva, ujjamat huzogattam a sorok alatt. Egyszer csak feltűntek előttem az ismétlődő, egyforma jelek. Kérdőzködéseimre Veronka megnevezte őket: ez az a, ez a bé, ez a cé. Egészen újfajta öröm volt, ahogy az ismerősöket ismét és ismét felfedeztem a betűk erdejében. Aztán észrevétlenül szótagok és szavak bújtak elő a rengetegből. Csodálatos gyorsasággal tanultam meg a nyomtatott sorok olvasását. Sohasem felejttem el, mekkorát nézett apám s anyám, mikor egy napon az asztalra kiterített újság vastagbetűs címét hangosan kitagoltam: Köz-ér-dek.

De ugyancsak elámultam én is, mikor apám rámszólt:

- Játsszodj és ne olvass!... Unni fogod az iskolát.

Nem annyira az érthetetlen parancs, mint inkább az iskola szó vágott mellbe. Eddig sohase hittem, hogy valaha nekem is iskolába kell kerülnöm. Az iskolát kizárólag Ákos és Beáta megérdemelt büntetésének gondoltam. Mert egymás közt örökké szidták, én pedig magamban kuncogtam, hogy egyedül engem nem büntetnek vele. Egyébként Izuka nyomán úgy képzeltem, hogy az iskola a nagyok találmanya, mellyel a gyermekeket akarják keseríteni. Hányszor rettentem fel téli reggeleken, mikor még alig szürkült s a paplan melege alól lestem, hogy a másik kettő milyen morcosan ásítózik, hogy vacog a mosdóvíztől s kapkodja magára ruháit! Alig értek rá a kávéjukat felhörpölni s máris rohantak, a nem talált könyvek, irkák felett veszekedve. S hányszor hallottam, amint rémulten suttozták egymásnak, hogy nem tudják a leckét s ki fognak kapni! Ragyogó tavaszi reggeleken pedig úgy sóhajtoztak a felkelő napra, mint a börtönbe kergetett rabok... Mindíg boldogan szenderedtem el, mikor végre kitakarodtak s ujjongtam magamban, hogy semmi közöm az iskolához. S most íme, apám engem is megfenyegetett vele!...

Veronka sem vigasztalt meg, mikor az iskoláról faggattam.

- Rosszabb, mint Ludvignál! - jelentette ki. - A mester mindennap kékre vert.

- De olvasni jó, - ellenkeztem - s aki tud, mint én, azt miért vernék?

- Olvasni! - kacagott Veronka. - Azt én is tudtam. De írni is kell, meg számolni... s egész nap szépen ülni, a falra nézve, így! - Lecesta magát egy székre, karba fonta kezeit, a nyakát ki-merevítette. Megborzongott az emlékezéstől s a szeme üveges lett.

Ákos ekkor már harmadik gimnazista volt. Beáta, mint az ördög, ingerelte ellenem. De ha véletlenül nélküle botlott belém, engedett a büszkeségéből s egyszer még ostornyelet is faragott nekem. Erre emlékezve, elhatároztam, hogy őt is megkérdem az iskola felől. Véletlenül tanúja lettem, mikor egy verebet a parittyájával szerencsésen fejbekölíntott s ettől nagyon jókedvre derült. Nekibátorodtam:

- Vajjon nekem is kell majd iskolába járnom?

- Mért éppen csak neked ne kellene? - vonta fel a vállát.
- S mikor? - hebegtem elszontyolodva.
- Egy év múlva.
- Mennyi az az egy év?
- Tizenkét hónap, vagyis ötvenkét hét, vagyis háromszázhatvanöt nap - hadarta vigyorogva s otthagyt.

Mintha viaszba nyomta volna, maradtak meg agyamban ezek a számok: tizenkettő, ötvenkettő, háromszázhatvanöt. Olyan szörnyű sok volt ez, hogy megnyugodtam: az iskola még nagyon messze van. Hiszen Veronka csak százig tudott számolni s abba is sokszor belezavarodott, mikor egyszerre mondtuk. Mármost ha a háromszázhatvanötből mindenik szám egy napot jelent, akkor az tengersok idő. Mert ha én minden nap csak egy számot mondok ki, talán öreg leszek már, mire a végére érek. Nem érdemes búsulni!... Viszont olvasni érdemes, dacára az apai tilalomnak. Ezután hát titokban olvastam és pedig mindent, ami a szemem elé került, így a gyufásdobozról is azt, hogy „sikkerheds tendstikkor parafinerede”. Éppen mivel nem értettem, az ilyeneket varázsszavakul használtam magányos játékaimba, mire a gonosz lelkek megfutottak, az ellenséges bürök-sereg pedig megadta magát.

Közben ugyanis harciassá váltam. Ezt a szellemet Csukáné oltotta belém, akit házunknál, a régi nemesi szóhasználattal, vénasszonynak hívtak. Régebben, évek hosszú során át szerepelt nálunk, mint szárazdajka, anyám pedig úgy tekintette, mint leghűségesebb bizalmasát. Miután mindegyre megfordult a házban, én is ismertem, de közelebbi viszonyba csak most kerültem vele, hogy megint „beállott”. Mert, amint mondta, kiöregedett ő már a szolgálatból s csak akkor kell elővenni, ha baj van. Baj volt éppen elég, anyám nem győzte már a gondokat s behívta segíteni ezt a legöregebb népfelkelő korosztályt is. Így jutottam a barátságába.

A vénasszony nagy idők tanúja volt. Mint férjhezmenendő élte végig a szabadságharc viharait. Bizonyosan százszor is elmondta már az előttem jártaknak, de nem sajnálta újratekenni velem s mindaz, amit megtudtam tőle egész lényemet megrázta és felkavarta.

Estéknként, valami csendes munka mellett, a nagykonyha tűzhelye elé telepedve mesélt. Úgy máskülönbén a vasorrú bábához hasonlított leginkább s össze-vissza barázdált, besüppedt orcái cseppet sem vonzottak, de mese közben csodálatosan átszellemült s kicsi bogárszeméből mintha láng csapott volna ki. Szájtátva hallgattam s örökre megtartottam minden szavát.

Előadását énekekkel szerette fűszerezni, öreg szemöldökeit félelmesen emelgetve s reszkető ökleit rázva sívította:

*Osztrák ármány, Fördinác,
Fördinác, Zsófia,
Vindisgré, Jellási,
Kötél a nyakodra,
Kamaria, reabcia
Vesszetek el!*

Ennél is szebb volt az a másik ének, amit Vásárhely piacán, zászlókat lobogtatva zengedeztek a fiúk és leányok, mikor Kolozsvárra egybesereglett az uniót kimondó országgyűlés. Csukánéni ezt felállva énekelte most is, vékony hangja átforrósodott:

*Itt a zászló kezeimbe,
Egy kívánatot lengeti:
Légyen egy a két magyarból,
Vész így meg nem döntheti!*

Tulajdon két szemével látta Bem apót is, mikor tépést vittek be Küskendről a vásárhelyi Kollégiumba, ahol a katonakórház volt.

- Hogy milyen vala, lelkem?... Isten bocsássa meg, éppég olyan, mintha egy majomnak strucctollat dugnak a fejibe. Osztán csak pojákul makogott szegény. De a székelyek úgy szerették, mint apjokat. Mer elől rohant a veszedelembé, kutyakorbáccsal nyírta a muszkát s egylábígg elínált mind a szeme elől... Hogy muszkát láttam-e? - villant meg a szeme, kérdésemre. - Ott vonulának át a balavásári réten, Fehéregyháza felől, ahol Petőfi elesett. Münköt elébük hajtottak kenyérrel, szalonnával, miegymással. De a kozák csak megszagolta s lovának kínálta a szép piros cipót, paprikás szalonnát. A ló meg ráprüszkölt s a gazdája elhajította. Nekiestek osztán a fődeknek, ami nyers tök, uborka csak vót, mind bezabálták s gyütt a korella...

De a legizgalmasabb történet, amit újra és újra hallani kívántam, a vénasszony bátyjának, Kovács Mihály honvédnek kivégzése volt. Ezt így adta elé:

- Az én néhai jó uram, Csuka Dávid, nyugodjék, akkor még csak jövendőbelim vala s az édes bátyámmal, Kovács Mihállyal együtt vitéz honvédek Bem apó alatt. A csatából hazafuttak véresen, rongyosan. De gyüttek a muszkák s halálra keresték a menekülőket. Küskend alatt vala egy nádos, ők ketten oda bevették magokat. Eccer csak látják, hogy a kozákok törík a nádot mindenfelől. Az én Dávidom hanyatt feküdt a vízbe ügyesen s egy nádszálon át pipákolta a levegőt. Szinte rálépett egy kozák ló, de mégis megtartotta a mennybéli Úristen. Hanem Mihály bátyám pusztá kézzel nekiment egyiknek s a pikáját kifacsorta a markából. No, egy másik főbesujtotta, de csak elszédült s megfógták. Béhurcolák a faluba, a generálisuk elé, aki a falu házában szállott. Odaparancsolák a tiszteletes urat is, hogy megmagyarázza a népnek, mi lesz. Mert összekergették az egész falut. Én, lelkem, éppég a szegény Mihály mellé nyomakodtam. Csúful összeverék s kötélvégen tartották, mint a bornyut. Ott hadarásztak kutyanyelven s a tiszteletes úr könnyezve adta elénk, hogy szegény Mihályt főbelövik, mert lesből támadott rájuk. No mármmost mind siránk s kiáltozánk, hogy senkibe se tett kárt, eresszék el. Bizonygatta ezt eleget a tiszteletes úr is. De a generális azon vót, hogy más a csatában s más itt. Mihálynak meg kell halni, hogy okuljunk. A tiszteletes úr kegyelmet kért, de a generális azt kiáltotta: zadrabadragszpogyi, vagyis: Istennél a kegyelem!... Én a nyakába estem bátyámmal, de a muszkák eltéptek róla, ő meg rámnézett s odasúgta, hogy ne félj, Dávidot nem kapák meg!... S még most is látom a szemit, ahogy rám mosolyog... A népet kétfelé szoríták s Mihályt odalökik vala a falhoz. Egy szempillantás alatt négy muszka szegezte rá a puskáját s ahogy a tisztjük vakkantott, belelüttek... még most is cseng a fülem tölle... Egyik golyó a szája felett találta, szertesztét porzott a gyönyörű bajusza, iszonyat vót látni. Ómaga csodamód állt még egy szusszanásig s nézett, egyenesen rám. Osztán szép csendesén lecsúszott a fal mentén, mintha csak kicsit leülne. Osztán lassan eldült. Még ma is minden esztendőforduláskor beszél a tiszteletes úr a sírjánál s az egész falu virágot hord rá.

Ilyen történetekkel csepegtette belém Csuka néni a harcias hazafiasság szellemét. Olykor tehát kirohantam a házból s megvívtam a keserűlapik és csihányok ezredeivel. Fakardomat Mínya csinálta egy marék dohányért, melyet apám szitájából Veronka segítségével loptam neki.

A szabadságharc mindennél jobban kezdett érdekelni. Egyszerre felelevenedtek azok a töredékek is a lelkemben, melyeket az asztalnál hallottam, mikor apánk a nagyobbaknak beszélt családunk régi tagjairól és történetéről. Most emlékeztem hajdani nagybátyámra, Erneyi Dávidra, aki vitéz honvéd volt, aztán perbe fógták, börtönre ítélték s el is hurcolták valahova, de megszökött s valami nagy vizen túl, egy sötét, gonosz városban örökre eltűnt. Gyönyörűen tudott énekelni, mondta apám, de a sok szenvedésben elvesztette a hangját. Egyszer a vásárhelyi vértanúkról beszélt apám, ahogy diák-korában tulajdon szemével látta a

kivégzésüket s az asztal körül még a lélekzetek is elálltak, de anyám engem lábujjhegyen kivitt az ölében, azt suttogva, hogy ez a borzalmas történet még nem nekem való s így a legjavától elestem. De a Csuka néni meséi után felnyílt reá a fülem, hogy erről az időről folytonosan szó esik a nagyok közt s valahogy benne van az egész a levegőben. Már nem is vettem észre, hogyan, de egyszerre csak belémdöbbsent az igazság, hogy szülővárosomban szinte ötven év múlva is komolyabb valóság a mult, mint a jelen. Esztendőik során azután egészen megértettem a város lelkét, mely nem tud felejteni s ismét és ismét beleborzong a gyötrő emlékezés. Annyi sok idő multán is lassan szivárog még a vér, be nem hegedő sebeiből. Én is beleástam magam ezekbe a sebekbe.

Tisztelő borzongással tartottam számon utcánk közepén, a mi sorunkon azt a kormos romot, mely még a szörnyű éjszaka óta kísért itt s felmeredő pusztá kéménye figyelmeztető ujj, nem enged felejteni. Talán a város elöljárói is tudatosan hagyták meg s kerítették körül. Úgy látszik, senki sem akart többé oda építkezni, ahol nagyszülőktől unokáig egy egész nagy család vére folyt szét s fagyott rá a csikorgó januári hóra. Beomlott pincéjébe egyedül Kángyil mer behúzódni, ha már nagyon fázik. De Kángyil csavargó s nincs más választása. Aztán erős is, mint a bika s még a kísértetektől sem fél... Hanem a túlsó soron is ott áll az a furcsa sötét ház, melynek kapuját aligha látta nyitva valaki. Zárt ablaktáblái közül is csak egy nyílt fel s csak olyankor, ha tűzvész volt s a harangokat félreverték. Ekkor kicsapódtak az ablaktáblák, őszhajú sápadt asszony jelent meg fehér ingében, szemei rémulten forogtak, sikoltozott s kezeit láthatatlan alakok felé terjesztette. Akkor éjjel örült meg, fiatal férjének s újszülött gyermekének holtteste felett. Hogy ő maga miként s miért maradt meg, örök titok... A vár északi fala alatt, a fenyők között már nem sikoltoz senki. Rácsos sírkertjünkben némán porladnak a vértanúk csontjai. Csak január nyolcadikán este gyúlnak ki a Kollégium szemközti ablaksorai s zendülnek dalok és szónoklatok a tiszteletükre. Valamelyik nagy diák bűgő hangon szavalja Váró Ferenc tanár úr megható versét:

*Januári bús nap
Ködös alkonyába
Enyedi vár mellől,
Fekete rácskertről
Gyász-füstfátyolt lenget
Mécsek apró lángja.
Rá vigasztalásul
Füst nélkül, szaporán
Az öreg kollégyom
Hármas ablaksorán
Száz ragyogó láng gyúl.
Aztán vének ajka,
Gyermekifjak hangja
Imadalra zendül.
Forró könny sok szemből
A vértanúk fagyos
Sírrögét áthatja...*

Néha, alkonyatkor, összeborzad a kisdíák, amint a felsősor ablakából a piacra pillant s úgy rémlik neki, hogy a járókelők riadtan menekülnek a kapuk alá. Díáknemzedékek egymásnak átsuttogott meséjéből kilépett s ott áll a bozontoshajú, óriási havasi ember, s vérbeborult szemekkel mered a Kollégyomra. Szája emlékező vigyorra torzul, amint a lemenő nap vörös fénye megtörik a lángholó ablaksorokon s a mellén megvillan a császár érdemrendje, amit azért kapott... S mi ez az örökös, furcsa csend, ez a nyomasztó némaság az utcákon s a kertek felett? Ha valaki elkiáltja magát, megrebben az anyák szíve az ablak mögött... A város nem

mer, nem akar többé zajt hallani s önfeledten kacagni, mintha most is felette lebegne az iszonyú „hátha?”.

Vecsey úr, az újsághordó soha nem is lépett át a jelenbe, mindenestül a múltban él, mint az aradi vértanú gróf Vecsey Károly szellemének megtestesülése és tüzes garibaldista. Háztól házig járva, fennhangon és szenvedélyesen vitázik önmagával a Habsburgok bűneiről.

Van azért olyan nap is, legalább esztendőnként egy, mikor városunk felrázza magát mélabújából. Március tizenötödike. Ezen a napon a diákok zászlók alatt, énekelve járnak az utcákat s a hófehér fejű Herepei Károly professzor úr, mint negyvennyolcas honvéd, mosolyogva integet nekik. A városháza erkélyéről pedig kardosan-tollasan elharsogja a Talpra magyar-t a legjobb torkú diák. Ebben az évben Veronka is tanúja volt a hazafias megnyilatkozásnak. Mint anyámnak lelkendezve jelentette, őt az lepte meg, hogy a diákot senki se verte el, sőt tapsolták és éljenezték, pedig csúnyán káromolta a népet, öklét rázva és ordítva: Magyarok, az isteneteket!...

Bizonyára csak évek alatt értettem meg egészen városom különös éberálmát a múlt és jelen között, de a lehellete már gyermeki lelkemet megcsapta s hangulata ott borongott Csuka néni meséiben és a sötét emlékek felbukkanó külső jelei felett.

Csakis ez magyarázhatja meg, hogy mikor a házakat fekete zászlók lepték el s a boltok ablakaiban összefont piros-fehér-zöld és gyász-szalagok keretében egy szép öregember képe jelent meg, olyan zokogásra fakadtam, hogy alig tudták elállítani. Valami olyasmit éreztem, hogy maga a város halt meg, mindnyájunkkal együtt. Magyarázták, hogy Kossuth apánk halt meg. De még nem tudtam, ki volt az. Nem is hittem, hogy csak *egy* embert jelent ez a név s hogy nagyon messze tőlünk teszik sírba. Mikor a diákok az utcán elvonulva arról énekeltek, hogy az eső Kossuth Lajos sírjára hull s valahány csepp esik rája, annyi áldás szálljon rája, én azt a sírt láttam is, de itt, az Őrhegyen, és úgy képzeltem, hogy ezer és ezer halott fekszik benne.

De mintha csak nyomban erre a gyászos éjszakára következett volna, ragyog fel emlékezetemben az ezeréves jubileum esztendeje. Érteni nem értettem belőle semmit, de az izgalma megremegtette szívemet s máig egy nagy és sokáig tartó fényesség káprázata él róla a lelkemben. Szerintem a tűzoltózenekar éjjel-nappal, megszakítás nélkül egy egész esztendőn át harsogott, valakik valahol állandóan szavaltak, hétköznapi nem volt, az utcán örökké ünnepelőben sétált mindenki s nálunk is vég nélkül szoáréztak. Legtöbbet mégis a budapesti nagy kiállításról hallottam. Arra készült mindenki s most is meg vagyok róla győződve, hogy szülővárosom lakói először ekkor kaptak vérszemet a vasúton való utazásra, egészen Budapestig. Tőlünk ketten jutottak oda: apám, akit Árbocz doktor úr küldött üdülni a betegsége után, melyből a nagy alkalomra felépült és Ákos, akit iskolai kirándulással vitt fel a Kollégium.

Távollétük alatt engem feldőfött a bivalybornyú s egy kis agyrázkódással feküdtem. A bal-
esetnek részben magam voltam az oka. Öreg tehenünk, Bojtos, békén túrta, hogy Minya a hátára ültessen, mikor estefelé a kapu előtt kivált a hazatérő csordából. A csorda érkezése egyébként is nagy látványosság volt. Tehenek és bivalyok a főutcán cammogtak végig, hatalmas porfelhőt kavarva. Ákos és barátai az utca végéig elébémentek a csordának s nagy rikkantásokkal kapaszkodtak a bivalyok hátára. Úgy vonultak aztán be diadalmenetben s anyáik, nővéreik kacagva nézték őket az ablakokból. Én, Bojtos jámborságát elhamarkodva általánosítván, új bivalybornyunkat is ki akartam próbálni s amint szétvetett lábakkal, szelíden merengett az istálló előtt, bolondul felkapaszkodtam rá hátulról. Túrta a szemtelen, egészen addig, míg fent voltam. Akkor elbődült, nagyot ugrott s én már repültem is, fejfel a kert kerítésének.

Mégis hálás vagyok a kis bivalynak. Mindenki elhalmozott kényeztetésével. Nem is szólva anyámról és Melindáról, Ottiliát említem, aki jajgatott, mikor becipeltek s valahányszor lázamból felrettentem, aggódva hajolt fölém s vizes ruhát rakott a homlokomra. Beáta se csúfolkodott már, sőt kockacukrot lopott a párnám alá. Keresztanyám, Szentkirályiné pedig a legfínomabb selyemcukorkákkal kedveskedett. Meglátogatott keresztapám is, a világ legszelídebb tanárembere, halkszavú, finommodorú, elegáns öregúr s miután sokáig pislogott rám szemüvege mögül, megígérte, hogy beszél érdekeimben az anygallal egy hintaló irányában, ha szépen meggyógyulok. (Csillag tényleg meg is érkezett karácsonykor, igazi sörénnyel és farokkal s ragyogó üvegszemekkel. Hatalmas, gyönyörű állat volt s még éjjelre is alig lehetett levakarni a hátáról. Talán még ma is élne, ha későbbi barátaimmal a mészárosság szenvedélyébe esve, ki nem mértük volna szegényt.)

A bivalybornyu bűnének legnagyobb következménye azonban, mindezekon túl, az lett, hogy Ákos hazatérve a nagy kiállításról, csordultig tele az ott látott csodákkal, barátaiból szövetséget alakított a kiállítás megismétlésére a mi filegórjánkban. Az ünnepélyes megnyitást teljes felgyógyulásom napjára tervezték s utána minden az enyém lesz.

Az ígélet nem maradt pusztán szó. Fából, papírból, festve, ragasztva, szegezve apró pavilonokat csináltak s azokba bútorok, szekerek, állatok, babák kerültek kifaragva vagy képeslapokból kivágva. Egyet-egyét meg is mutattak nekem, ízelítőül, kibírhatatlan izgalmakat keltve bennem.

Megjött apám is, láthatólag jó színben s megvidámult kedvvel. Roland bátyám kísérte haza Pestről s ez kétszeressé tette örömünket. Édesanyám még dudorászott is munka közben, amit nagyon régen tehetett, mert nem emlékeztem ilyen csodára. S végre Árbocz doktor úr is megengedte, hogy felkeljek. Így semmi akadály nem volt többé, hogy a kiállítás megnyitásának idejét kitűzzék s az ünnepélyes bemutatóra szétküldjék a meghívókat.

Egy-két napig még kóválygó fejjel szédelegtem, Veronkába kapaszkodva, az udvaron s a kertben. Ölbekapva felcipelt a filegórjához is, de annak ajtaja most zárva volt s ablakai elfüggönyözve. Bentről még hallatszott Ákosék kopácsolása, amint az utolsó szöveget verték be a remekműbe. Veronka azt állította, hogy ő már bekukucskált egyszer, mikor az ajtó kicsit nyitva volt s álmában se láthatna annyi gyönyörűséget, amennyi ott vár reám.

Olyan izgatott lettem, hogy se enni, se aludni nem bírtam. A nagyok kegyetlenül gyönyörködtek kínjaimban. Ridegen elzárkóztak könyörgésem elől, hogy az ünnepélyt hamarabb tartsák meg. Sőt Ákos kijelentette, hogy még az sem biztos, nem kell-e elhalasztani az egészet, mert ő és barátai felkérték Roland bátyánkat, mint kitűnő mérnökjelöltet, hogy munkájukat vizsgálja felül s ő több hibát talált, amit még ki kell javítaniok.

Megkérdeztem Roland bátyámat: igaz-e? Ő éppen a kertben járkált, helyesebben mondva nyargalászott fel-alá s kérdéseimre, ahogy eléje álltam, megtorpant, sokáig nézett, mintha nem ismerne rám s végre a mellembe bökve ujjával, az arcomba hajolt és azt mondta: minden a szelektől függ...

Tátott szájjal bámultam rá. Ő aztán elkacagta magát, barackot nyomott a fejemre s tíz krajcárt adott krémesbélesre, azzal, hogy rögtön távozzam az útjából.

A tíz krajcár szédítő kincs volt, négy krémes lehetett kapni érte a cukrászdában. És én a krémesért, rossz pillanatomban talán még a kiállításról is képes lettem volna lemondani...

Egyet mégis Veronkának ígértem, ha azonnal elvisz a cukrászdába s titokban tartja a dolgot. Mert különben anyám engedélye kellene hozzá s ha az megvolna is, a kincset be kellene szolgáltatni s ebéd után mindenkit megkínálni belőle, mielőtt valami nekem is maradna.

Veronka természetesen benne volt s kilopódzva a kapun, ügettünk a vár felé, melynek déli falához ragasztva, több ház között állott az is, amelyikben a cukrászda pompázott. Voltunk már ott egyszer-másszor, mint valami tündérmesében. Csipkefüggönyök takarták ablakait, egy kanári énekelt cifra kalickájában s a levegő bódító édes szagokkal volt tele. Hosszú, márványlapos asztalon a világ minden kívánatossága csábított: csokoládés, habos, gyümölcsös torták, sütemények, ezüst és selyempapírba öltöztetett cukorkahalmok s a nagy üveges szekrényből mindenféle színű itókák csillogtak elő. Egy erősen sárgahajú és erősen pirosarcú kisasszony adta a krémet, papírtálcára rakva és fehér papírba burkolva, miközben nem ránk nézett, hanem a fejünk felett a sarokba, ahol kis kerek asztalkánál egy katonatiszt aranygombjai villogtak a homályban. A kisasszony neki beszélt s kacarászott szájával, szemével, csak a keze vett tudomást rólunk, ahogy a csomagot adta s a pénzt vette. Ezen én nem győztem csodálkozni.

De most szörnyű csapás várt reám. Mert bár a nagy fehér betűket már messziről olvashattam az ajtó feletti tábláról: *Cukrászda* s így nyilvánvaló, hogy most is ott van a sok édes gyönyörűség, az ablakokat felhólyagzott sűrű festésű fatáblák takarták, a bezárt ajtón pedig súlyos keresztvas feküdt lelakatolva... Cédula volt ragasztva az ajtóra, odatámolyogtam s Veronka felemelt, hogy olvassam el, mi van rajta. Lassan betűztem ki az otromba írást: Ha-lál e-set mi-att zár-va.

- Biztosan a kanári halt meg! - véltem elszontyolodva.

- Fenét! - mondta Veronka, letéve a földre. - Egy bűdös madárért nem zárnak!

- Akkor hát a kisasszony. Halálra ette magát krémessel. Jó neki!...

- Mit tud maga? - legyintett Veronka. - Az a sárgahajú is csak cseléd, akár én. Nem ehetik szabadjára... Felpofozzák érte...

- Jó na... Lehet, hogy a tiszt halt meg. Éjjel-nappal ott ült a sarokban s addig evett, amíg megpukkadt...

De Veronka ebbe se egyezett bele:

- Van cukrász is, hallja?... Meg cukrászné... Biztosan kövérek, mint a disznó... Valamelyiket a guta megsírította.

Ezt nem értettem, de mindegy volt. Krémes már se így, se úgy nem lesz!... S mivel végre is ez volt az, amit én gyászoltam, hirtelen elkezdtem zokogni a zárt ajtó előtt. Néhány járókelő részvétellel pillantott rám. Nyilván azt hitték, én vagyok a kanári, vagy a kisasszony, vagy a tiszt, vagy a cukrászék árvája.

Aztán hazaballagtunk. A tíz krajcárt Veronkára bízta, hogy őrizze. Máig is őrzi, ha meg nem halt, mert én aztán elfeledkeztem róla, a kiállítás megnyitásának izgalmai között.

Azon a csillagos augusztusi estén életemben először voltam kertünkben lefekvéses idő után. De erre az egy alkalomra szabad volt fentmaradnom, mivel az ünnepélyt esti világításban akarták Ákosék megtartani. Az izgalom miatt a legkisebb álmoságot sem éreztem. Már maga a kerti út is csoda volt, a kaputól a filegórjáig színes lampionok függtek felette, hol a fák ágain, hol pedig rögtönzött, lombokkal befont kapukon. Remegve léptem be, anyám kezét szorongatva, a filegórjába, de csak egy piros függönyt láttam, ami kettéosztotta a szobát s a függöny előtt a vendégek széksorát. A titok a lepel mögött derengett még. A nézőtér is csupa fenyőgally, virágkoszorú és lampion, valóságos tündérialom. Ákos és barátai a székek előtt állottak, katonás sorban s hajlongtak az érkezőknek. A fal mellett hosszú asztal állott, megrakva hideg süttekkel, salátákkal, tésztákkal, gyümölcsökkel és borosüvegekkel. A bemutató után itt lesz a szoáré.

Édes biztonságerzéssel simultam anyámhoz. Íme, késő este átjöttem vele az egész kerten, itt ülök a filegórjában s nagy bátran kacagok magamban a kísérleteken meg a prikulicson, akik tehetetlenül vicsorgatják a fogukat s nem is mernek moccanni a fény és lárma miatt. Hirtelen, szinte egy év óta először, most Izukára gondoltam, aki örökre eltűnt az életemből. Vajjon mit szólna mindezekhez? Biztosan a kísértetek pártjára állana s gyűlölné a nagyokat, akik még éjjel se engedik érvényesülni a szegény szellemeket. De hát Izuka nincs többé s végre azt gondolhatom, amit akarok. Igaz, megígértem neki, hogy sohase fogok felnőni, de ezt csak azért tettem, mert szokása szerint hirtelen megrohant a követelésével s nem hagyott gondolkozni... Jó, hogy nincs itt! - állapítottam meg hűtelenül. - Én igenis nagy akarok lenni, minél hamarabb!...

Máris éreztem fontosságomat, hiszen ennek az estének tulajdonképpen én vagyok a főszemélye, úgyszólván az én betegségemnek köszönhető minden, ami itt van, a kiállítás mától kezdve az én kizárólagos tulajdonom s a vendégek is, ha jól meggondoljuk, az én vendégeim...

Ezért is ültem én a sor közepén, anyám mellett, gyönyörű fehér matrózgalléros barna ruhában, mely ma először van rajtam. Anyám mellett keresztapám, mellettem pedig keresztanyám mosolyog s máris a markomba csúsztatta egy csomag finom cukorka piros szalagfogóját... Jobbján apám következik s aztán Ilona néni, a Gábor bácsi felesége, száraz, fehérarcú, komolyszemű asszony. Túlfelől Tövisi néni duruzsol keresztapám fülébe, míg Tövisi Pista bácsi, Ilona néni szomszédja, s szerintem az estély egyik fődísze, mivel nem tanári, hanem tűzoltófőparancsnoki minőségében jelent meg, fején a ragyogó, lófarkas sisakkal, aminek bírásáért én bármire képes volnék, talán még arra is, hogy éjjel, sötétben, egyedül kijöjjek a kertbe. Van itt még több nagyleány és fiatalember s aztán a testvéreim, már kissé a homályban. Melinda és Bihari Péter éppen a sarokban, összebujva. Otilia szeme sűrűn villan rájuk a túlsó sorvégről, szerintem haragosan. Roland előregörnyedten kuporog székén s fejét kezeibe temeti. Néha felrebben, a hajába kap s elmosolyodik, aztán megint visszahull töprengésébe. Beáta a függöny széléhez lopózkodott s szemtelenül kandikál be a titokba, felémkacsintva, hogy bosszantson. De Ákos megráz egy csengettyűt, mire egyszerre mély csend lesz s ő beszélni kezd. Azt állítja, hogy Budapesten vagyunk, az ezredéves nagykiállítás kapujában. Bátran hazudja továbbá, hogy tüstént látni fogjuk mindazt, amit egy egész ország hordott össze kincseiből, sőt kerek ezer esztendőn keresztül épített, munkált erre az alkalomra. Kuncogva látom, hogy Tövisi nénit sikerül lóvátennie, mert helyeslőleg bólogat. Aztán nagy taps között a függöny széthúzódik s én többé nem látok senkit... Csak egyet látok: fénybenúszó várost, sok-sok gyönyörű tornyos házból alkotva, utakat, fasorokat, kerteket, csillogó tavat csónakokkal, az utakon kocsikat, szekereket, a mezőn csordát, ménest, juhnyáját, messze egy vonatot, sok kicsi zászlót, katonaságot, tarka tömeget, hátul erdős hegyeket s nagy kék eget... Olyan az egész, mintha igazi, élő volna, csak nagyon magasról nézve...

Egy pillanatig elakad a lélekzetem a gyönyörűségtől, mielőtt felsikoltanék s odarohannék... és az egész szobában ámult csend...

S ebben a különös, pillanatnyi csendben megszólal apám, Ilona nénihez fordulva:

- Gábor hol késik?...

Anyám halk sikoltását hallom: - Jézusom!!!

Roland felugrik, apám felé lép. Otilia feketén surran oda hátulról s fölője hajlik.

Én dermedten, borzongó gerinccel bámulok Ilona néni kitágult, kérdő szemébe.

Gábor?... Gábor bácsi?... Paniti Gábor?... Mintha görnyedthátú, kidülledtszemű, vörös-deres szakállú vékony kísértet lépett volna be a szobába s a gyertyák elkékült lánggal dideregnének a lehelletétől... Emlékszem, mindenki félt tőle, én legalább nagyon. Ha beszélt, mindenki

hallgatott s furcsa, csúfolódó kacagására alig mertek mosolyogni... Még Ádám és Roland is szent félelemmel figyelték. Igen, azt hiszem, még apám is valahogy felnézett rá... S anyám, akinek első unokatestvére volt, suttogó tisztelettel csitított, hogy lábujjhegyen járjak, mert itt van Gábor bácsi... Nagy ember, - mondta róla egyszer az asztalunknál keresztapám, pillogva - a Kollégium legnagyobb tanára... Csakugyan magas volt, azt láttam én is, Rolandnál is magasabb s villogó szemmel nézett el az emberek feje fölött... Most rémlik nekem, hogy sok éjszaka, felriadva, hallottam rekedten sivítő hangját az ebédlőből, izgatott beszélgetés morájából s különös, borzongató köhögését, ahogy elfulladt a szava... Tamás pedig, a kulcslyuknál kuporogva, büszkén biztatta Beátát: - Ne félj, Gábor bácsi nem hagyja a Kollégiumot, harcol érte, mint az oroslán s apánk vele... Nem érttem, Beáta vajjon miért s kitől féltette a Kollégiumot s mi köze hozzá egyáltalán? De úgy tett, mintha Gábor bácsi egyenesen érte viaskodna a sárkánykígyóval, tapsolt s kacagott... Egyszer hosszú kocsisor indult a házunk elől az állomásra, az elsőbe Gábor bácsi szállt be apámmal s a többiben a Kollégium tanárai ültek. Ahogy elrobogtak, az ablakokból kendőkkel integettek utánuk az asszonyok s kiáltoztak. Anyám mondta, hogy Kolozsvárra mennek, gyűlésbe, megvédeni a Kollégiumot... De én ezt mind elfelejtettem már s csak most, ebben a kísérteties pillanatban gomolyodott elém az egész... Mert hiszen arra jól emlékszem, mikor egyszer kiáltozva rohantam be a szobába s anyám élémfutva, a szájamra tapasztotta tenyerét:

- Csitt, Tamáska, hallgass!... Meghalt Gábor bácsi!...

S láttam, iszonyodva, hogy apám az asztalra borulva zokog. S anyám szeme is könnybe borult... Igen!... Kétszer volt olyan harangzúgás és akkora fekete tömeg az utcán... Kossuth apánk halálakor és a Gábor bácsi temetésén... De akkor miért kérdezte most apám Ilona nénitől: Gábor hol késik?

...Már felemelkedett székéről s furcsán, zavaros szemmel néz a köréje sietőkre. Anyám ott hagyott s a kezét fogja:

- Mi az, lelkem?... Valami emlék?...

- Gáborra gondolt! - szólt Ilona néni hűvös, nyugodt hangján.

Pista bácsi, sisakján a lengő lófarkkal, keresztapámhoz hajolva suttogott s ő pillogva bólogtatt rá.

- Édes komám, - mosolygott keresztanyám szép piros szája - most örvendjünk az élőknek, gyönyörködjünk a gyermekekben s az ifjúságban...

Az ifjúság azonban riadtan húzódott hátra s Bihari Péter a homályban magához ölelte Melinda reszkető testét.

Valaki összehúzta a függönyt a csodaváros előtt s gyorsan oltogatni kezdte mögötte a fényeket.

Beáta hirtelen elcsent egy szelet tortát az asztalról s kisurrant a kertbe. Apám pedig ingerülten horkant fel:

- Mi az ördögöt álltok elém?... Gábor már türelmetlenül vár... Indulunk Kolozsvárra... Nem hagyjuk, hogy a teológiát elrabolják a Kollégiumtól... Esküt tettünk a Fejedelemnek, megvédjük!...

- Megyek Árboczért! - súgta Roland anyám fülébe s elrohant.

Keresztapám és Pista bácsi karonfogták apámat.

- Mi is megyünk, Áron! - helyeselt Pista bácsi. - Gyere, pakoljunk gyorsan, a vonat mindjárt indul.

- Menjünk, menjünk! - kiáltotta apám. - Gábor már a kocsin mérgeződik.

Húzta őket magával, ki az ajtón. Anyám, Ottilia és keresztanyám karján, zokogva szédelgett utánuk.

S mindenki susogva, izgatottan, sírva, vitatkozva hömpölygött a nyomukba.

Velem senki se törődött. Ott maradtam, egyedül, dicsőségem és felfuvalkodottságom romjain...

De nem egyedül... A bosszúlihegő kísértetek felébredtek... A pincében megmozdult a prikulics s a rácsnak szökkent... Hallottam vérszomjas hördülését... Eszemetvesztve iramodtam ki, végig a tornácon, le a lépcsőn, neki a kertnek... Haldokolva pislogtak a lampionok, némelyik már kialudt... A fenyőszellemek dühödten zúgtak a sötétben s karmaikkal hasogatva a fák kérgét, ereszkedtek alá, hogy elvágják az utamat... Fejem lüktetéséből Izuka hangját hallottam: - A nagyok itthagytak!... A nagyok itthagytak!...

- Izu! - kiáltottam kétségbeesve - Izu, hol vagy?...

Valaki jött, futva, lihegve, szembe velem... Végem van!... Bekerítettek!... Megperdültem a sarkam körül, mint a bűgőcsiga s elvágódtam.

- Tamás! Tamáska! - hallottam Veronka elfulladó kiáltását, mintha valami víz alól bugyborékolna. - Itt vagyok, Ta...

Aztán az egész nagy kiállítás dübörögve összeomlott s maga alá temetett.

4.

Alig tudom elhinni, hogy mindaz, ami a gyászosvégű ünnepélyre következett, naptár szerint egy-két hét alatt gördült le, mint egy lavina. Emlékezetem most is annyira terhes arcoktól és eseményektől, hogy nem értem, mi módon is fogadhatta be az öntudatom olyan rövid idő alatt az egészet? Hiszen lehetséges is, hogy sok későbbi látást és megértést vetíték vissza önkénytelenül ebbe a sűrített képbe. De ma már képtelen vagyok az összeszövődött szálakat szétválasztani.

...Magdolna érkezésével kezdődött. Anyám testvérének, Janka néninek volt a lánya. Az apja, Fehér Gergely bácsi Erzsébetvároson működött, mint a törvényszék elnöke. Nagy úrként emlegették nálunk. Anyám büszkén mesélt arról, hogy Janka néni a legelső asszony Erzsébetvároson, ott minden körülötte forog s előkelősége mellett a legszebb asszony is messze földön. Senki se mondaná róla, hogy már majdnem ötvenéves, amit ő különben nem is túrta el. Hozzánk szüretre szoktak jönni, két lányukkal, Máriával és Magdolnával. Tudtam, hogy van egy fiúk is, a lányoknál idősebb s Gergelynek hívják, mint az apját. De ha járt is nálunk eddigelé, nagyon kicsi koromban járhatott, mert nem emlékeztem reá. Ákos azt állította róla, hogy hiába Gergely a neve, azt csak a családban mondják így, mert az idegenek Páter Jácintnak szólítják. Mivel a jácintok anyám kedves virágai közé tartoztak, azt hittem, Ákos csak bolondítani akar, de anyám legnagyobb csodálatomra azt mondta, hogy Gergelynek Jácint a szerzetesi neve, mivelhogy ferences barát. De ez nem tartozik rám s én hívjam csak Gergely bácsinak, ha idejőne. Mivel nem jött, el-elfelejtkeztem a létezéséről is. De Janka nénit nem lehetett elfelejteni. Hatalmas tünemény volt. Anyámnál magasabb, természetesebb, ragyogóbb hajú. Csodálatosan nagy, fényes kék szeme mintha megvilágítaná körülötte a szobát. Mindíg zengő hangon beszélt s ez engem egy hegedű muzsikájára emlékeztetett, amit egyszer felébredve az utca felől hallottam s Ákos és Beáta szerint éjjeli zene volt, Bihari Péter húzatta Melindának. Janka néni fejét felvetve, egyenesen járt s a széken is úgy tartotta a

derekát, mint egy fenyőszál. Gergely bácsi, a férje, hozzá képest kicsinek látszott s minden egyébben is ellentéte volt: arca, szeme ragyogó fekete s a haja, szakála is, kivéve az itt-ott megcsillanó fehér szálakat. Hozzám, amennyiben a sokadalomban észrevehettek, tréfások és kedvesek voltak, de persze nem juthatott sok idejük rá, hogy törődjenek velem a szüreti forgalomban. Annál inkább törődött Mária, a nagyobbik leány, pedig én féltem tőle. Sovány, sápadt, vénülő teremtés, ijesztően nagy, kiálló fekete szemekkel. Sokkal idősebbnek látszott az anyjánál. Hogy miért féltem tőle? Először is, mert folyton csókolgatott a kék, hideg szájával. Azután, mert a nappaliból, ahol ágyat vetettek neki, ijesztő hangok ütődtek a fülemhez, mintha fojtogatnák. Ottília volt a hálótársa ilyenkor s én eleinte attól rémüldöztem, hogy néném meg akarja ölni. Pedig ápolta, mert Mária szívujj volt, szegény. Kétségbeesítő módon szeretett, úgyszólván kisajátított engem. Édesem, gyémántom, egyetlenem: így nevezgetett. Valósággal lesett rám, orvul támadott s ha a karja közé kaphatott, úgy szorított dörömbőlő melléhez, hogy elállt a lélegzetem.

- Csitt!... Maradj, édesem, gyönyörűségem, maradj a szívemen! - lihegte - meggyógyítasz!...

De én annál vadabbul rúgkapáltam, visítotam s igyekeztem szabadulni. A szentképekkel egy ideig lekenyerezett. Ezeket csak olyankor adta, ha óvatosan szétnézve, meggyőződött, hogy senki sincs a közelben. S kért, hogy ne beszéljek róluk. Ez a kettőnk titka, mert a Szűz Mária azt akarja, hogy ő mentse meg a lelkemet, ami nagy veszedelemben van. Én a kísértetekre gondoltam. Ő helybenhagyta és azt mondta, hogy nem kell többé félnem tőlük, ha ilyen képet hordok a szívem felett. Ketten kerestünk rejtekhelyet a képeknek, a filegórja lépcsője alatt. Ez a prikulics szempontjából is alkalmasnak ígérkezett. Volt Kisjézus, meg Nagyjézus is, úgy, ahogy Izuka állította annak idején s mind a kettő kívül a mellén hordta lángoló szívét. Így viselte a Szűz Mária is, aki két angyalkától tartott felhőn lebegett, feje körül csillagokkal, de az ő szívéből kések álltak ki s piros vércseppek hullottak.

- Ő tudja, - suttogta Mária - hogy fáj nekem itt! - S fejemet odahúzta kalimpáló szívére. - Tőle kérem a gyógyulást!...

Megismerkedtem néhány szenttel is, férfiakkal és asszonyokkal, a képeken. Fejük körül vékony aranyabroncs függött a levegőben, magától. Érthetetlen!... Mária ajánlatára Szent Ferencet választottuk az én védelmezőmül, aki, ha esténként néhány szóval kérem, megoltalmaz minden gonosztól. A képen kicsit véznának és túlelfoglaltnak véltem erre a feladatra, mert láthatólag teljesen el volt merülve egy fényesség szemléletében. De Mária biztatott, hogy éppen értem imádkozik s ebben van az ereje. De ha a szentképek tetszetek is, szegény Máriát szívesen nélkülöztem volna. S ha csak tehettem, idejekorán megszabadtam előle.

De hadd térjek végre Magdolnára, aki most, az ünnepély utáni napokban érkezett hozzánk. Anyám kérésére küldte Janka néni. Mert apám folyton Magdolnát emlegette, kívánta, szólította. Még én is rég észrevettem, hogy valamiért erősen szereti őt. Hiszen mind szerettük, nem is lehetett nem szeretni, de apám egészen más ember lett, ha Magdolna megjelent a házban. Mintha kicserélték volna: vidáman jött-ment, tréfált, sohase haragudott, mindenkihez jószágon szolt s boldogan élvezte a „kicsi” hízelkedését. Magdolna, a „kicsi”, még a gondolatát is kitalálta. Kezébe adta a botját, szaladt a pipával, hozta az újságot, feladta a házikabátját, lábára segítette a papucsot, fejére tette a bojtos sapkát, felolvasott és énekelt neki s úgy szólította: Áron apám, lelkem apám. Ezeket az apró szolgálatokat máskor Ottília végezte apánk körül s lehet, hogy nem is szívesen adta át Magdolnának, ezekre a rövid ittléteire sem. De ezt nem árulta el s mivel máskor is komor volt, senki se tudhatta, mit gondol. Apám azért bölcsen cselekedett, mikor a „kicsi” érdekében megsimogatta Ottília szívét is: most pihenj, fiam, amíg a „kicsi” itt van, éppen elég bajod-gondod van velem máskor. S Ottília zord hálával mosolyodott el.

Magdolna késői gyermek volt, tíz évvel fiatalabb Máriánál, alig tizennyolc esztendő. Egy évben születtek a mi Melindánkkal s mindkettőjünkben meglepő volt az édesanyákhoz való hasonlóság. Mintha Janka néni s édesanyám keltek volna bennük új életre. Apám egymás mellé ültette őket az asztalnál s mindegyre rajtuk felejtette a szemét.

- Szinte azt hiszem, - mondta olykor anyámnak - hogy harminc évvel fiatalabb vagyok, Eszter!... S Janka és te ültök szemben velem, mint leányok.

Gépiesen dolgozó gyermeki emlékezetemmel megörökítettem anyám válaszát, amit az ő különös, vidám-szomorú mosolyával adott:

- Ha úgy volna, jobban volna, ugye?... Most megkaphatnád Magdolnában Jankát... Magdolna csakis téged választana!...

Apám kacagott, a „kicsi” elpirult s aztán bájos huncutsággal helyeselt:

- Bizony!... Áron apa felesége a legboldogabb asszony a világon!...

- Az már igaz, szívem! - vágta el édesanyám a különös tréfa fonálát s megcsókolta apám homlokát, mire az asztalnál mindenki tapsolt, legjobban Janka néni s ő is nagyhirtelen arcon csókolta apámat túlfelől, akinek a könnyei potyogtak nevében. Erre aztán még harsogóbb lett a család ujjongása. Én is kacagtam, bár nem tudtam, miért? De azt hiszem, Beáta se tudta s mégis visított és vonaglott a nevetéstől.

Ezekben a napokban azonban nem kacagott senki a háznál. Máskor Magdolnának, valahányszor az útjába kerültem, mindig volt simogatása, becéző szava hozzám s egy-egy gyöngéd mozdulata, mellyel kicsi virágkeze megigazította inggalléromat vagy kuszált hajamat. Most nem is igen láttam őt. Késő estig apám ágya mellett ült, ápolta, vigasztalta. Néha éjszaka is felváltotta anyámat vagy Ottiliát. Melinda is sokszor besuhant a betegszobába, de őt kihagyták az állandó sorból. Más munkája volt. Az udvari szobában, varróleányokkal dolgozott, a kelengyéjét készítették. Nemsokára elviszi a háztól az a Bihari Péter, aki pap lett valahol egy faluban. A konyhán így mondták.

Én gyakran beállítottam a varrógép-berregéstől hangos szobába, hogy üres cérnakarikákat szerezzek játékaimhoz. A leányok rendszerint kikergettek, mert útban voltam. De egyszer ott találtam Magdolnát, amint Melinda fejét simogatta, aki karjaira dőlve zokogott egy halom fehérneműn. Magdolnának is vörös volt a szeme. Éppen azt mondta s jól hallottam, mert a gépek álltak s a varróleányok is szomorún, némán néztek Melindára:

- Igen, szívem... Lehet, hogy igazad van... A sok fehérség helyett csupa feketét fogtok itt varrni... De Isten csodát tehet... Imádkozzunk érte...

Azt gondoltam, nem tartozik rám s elszaladtam, a kiállításához. Senki sem járt itt azóta s most egyedül az enyém volt minden, órák hosszat elmerülve játszottam vele, átrendeztem a házakat, egy-egy térre, utcára összeraktam a bábokat, szekereket, egész vásárt csinálva belőlük. Különösen tetszett az a játék, amit kieszeltem, hogy egy falusi embert ábrázoló bábót a kezemmel házról-házra, utcáról-utcára tologattam s magyaráztam neki, amit Ákostól hallottam, a paraszt pedig ámult, csodálkozott s butaságokat kérdezett, amikre én oktatólag s fölényesen adtam meg a helyes felvilágosítást. Maga a bábsereg lett a kiállítás közönsége s én a fáradhatatlan mutogató. Mivel sok mindent nem értettem a házak felirataiból, hazudoztam a báboknak mindenféle kitalált dolgot, így például a „Déligyümölcs” feliratú kis pavillonnál, amelyben valami könyvből kivágott képen ott volt a mandula is, nem tudván, hogy mi fán terem, így szóltam a „közönséghez”: Kétféle mandula van, úgymint barack- és szilvamandula. Ennek a bölcsességnek volt valami alapja különben, mert még Izukával bevezettük volt azt a gyakorlatot, hogy barack- és szilvamagokat törtünk fel, kiszedtük a „mandulájukat” s száradni raktuk a napra, abban a hitben, hogy így igazi édes mandula lesz belőlük. Ekként merültem el

egyedüliségemben a filegorja álomvilágába s itt kezdődött el sokáig kísérő kettős életem, hogy a valóság szomorú vagy unalmas taposómalmából átszöktem a képzelet birodalmába, ahol minden úgy történt, amint én akartam és szerettem.

Egyik napon, mikor alkonyatig ottfelejtkeztem a filegórjában és senkinek se jutottam eszébe, hangokat hallottam a kertből. Felrezenve, kiosontam a tornácra, s leguggolva kikandikáltam a deszkakorlát kivágásán. Nem messze, egy bokor alatti padon Magdolna ült, lehajtott fejjel. Aranyos haján a búcsúzó napsugár ragyogott. Szép fehér nyaka édes ívben hajlott le. Karjai csüggedten hullottak ölébe. Olyan volt, mint egy gyöngéd, bús virágszál. Roland bátyám sebesen járt le-fel a pad előtt, izgatottan hadonászott, néha megállt, Magdolnára nézett s közben szenvedélyesen hadarva beszélt:

- Érted, hogy mit jelent ez?... Egy légy, egy szitakötő, egy denevér és egy varjú repüléséből megtaláltam a titkot... Most meg fogom csinálni kicsiben... Csak neked fogom megmutatni, csak neked... A gép neve Magdolna lesz... Kétszemélyes... Felszállsz majd velem?...

Magdolna felemelte arcát kebléről. Halvány mosollyal mondta:

- Tudod, hogy hiszek benned és büszke vagyok rád...

- Tudom... Ezért dolgozok... De szeretsz-e, Magdolna?... Mondd meg, szeretsz-e?... Felszállsz-e velem?...

- Ó, Roland, hiszen kicsi korunktól ismerjük és szeretjük egymást... Nem vagyunk több, mint unokatestvérek?... Én úgy érzem, testvérek vagyunk... De mért nem akarod megérteni, hogy én nagyon buta és semmi vagyok hozzád?... Hogy Istenkísértésnek hiszem a repülést?... Hogy bűnnek tartom a felszállást?... És hogy könyörgök, mindig könyörgök: hagyd abba, csinálj más valamit... szépet, nagyot...

Roland bátyám vad nyargalásba kezdett, hajába túrt, élesen kacagott:

- Ez a te hited!... A bigott apád, az áruló anyád, a barát-bátyád láncai rajtad!... Bocsáss meg, Magdolna!... Nem akarlak bántani!... De a szelekkel könnyebben bírok, mint veled!... Mért nem tudsz szeretni, Magdolna?... Úgy szeretni, ahogy én?...

Magdolna sóhajtva felállt s elindult a ház felé:

- Mennem kell, Roland... Most nem maradhatok... Áron apa, szegény, keresni fog azzal a szomorú, kérdő szemével... Ó, bárcsak, bárcsak világosságot gyujthatnék neki a hitemmel abban a sötétben, ahová néz.

Még hallottam Roland egy-egy szavát, ahogy utánalépett:

- Ne gondold... Apám nem fél a haláltól... Megvan a maga hite... A miénk... - S egy felcsattanó kiáltás: - Mi, Ernyeiek, nem félünk semmitől!...

Gyermeki sejtelemmel fogtam föl a jelenet lényegét. Roland tehát szárnyakat csinál, valami szárnyaskocsit, a madarak mintájára s fel akarja vinni magával Magdolnát az égbe!... Vajjon miért nem örvend ennek Magdolna?... Miért fél meglátni az Istent s az angyalokat ő, aki olyan nagy imádkozó?... Én bezzeg mennék szívesen!... Roland bátyám hatalmas varázsló, csodálom őt s büszke vagyok rá!... Izu is, tudom, repesve jőne, hiszen sokkal bátrabb volt nálam. De Magdolna talán attól fél, hogy nem engednék vissza a földre. Nem csodálnám!... És lehet, hogy az Isten csakugyan haragszik is arra, aki élve akar bejutni hozzá. Mert azt már eleget hallottam, hogy aki meghal, ha jó volt, egyenesen odaszáll...

Még töprengtem ezeken később is. De aztán sok minden kezdett történni egyszerre s kiverte fejemből a szárnyaskocsit. Így az, hogy megérkezett Ádám bátyám. Esti suttogásokból kivettem már, hogy sürgönyt küldtek érte Vásárhelyre, ahol most szolgál. A sürgönyt Ákos

vitte a postára, ijedt és szomorú volt Ádám arca, mikor leszállt az omnibuszról és becsörtetett a forcimerbe. Anyám a nyakába esett s hangtalanul sírt. Ottília a vállára borult s neki is folytak a könnyei. Ádám cirógatta, csitította őket, kérdezte, hogy van apám? Engem alig vett most észre, csak futólag emelt magához s csókolta meg az arcomat. Elfelejtette a fényes krajcárt is.

Egy reggel, mintha mindjárt ezután történt volna, arra léptem ki a tornácra, hogy anyám, Ádám és Roland valami idegen úrral beszélgetnek az asztal mellett, amin nyáron reggelizni szoktunk. Most fekete táska és mindenféle írás tornyosult rajta. Az idegen, nagyorrú, vékonynyakú, hosszúbajszú és pápaszemes ember, miközben az ádámcsutkája veszettül ugrált fel-alá, csontos öklét az iratokra helyezve, éppen azt mondta:

- Nagyon sajnálom, tekintetes asszony és uraim... Régebben kellett volna... A doktor úr azt mondta, nem lehet, nem teheti, a legjobb barátja családjáért sem...

Anyám csak sóhajtott, Ádám a torkát köszörülte, de nem szólt s Roland hevesen pislogott. Én közben odasompolyogtam anyámhoz s szokásom szerint, szándéktalanul is olvasni kezdtem azt a papirost, ami ki volt terítve az idegen elé. A tetején vastag betűkkel ez volt nyomtatva: Phönix életbiztosító intézet kolozsvári ügynöksége. Egy szót sem értettem belőle. De valahogy úgy jött nekem: Phönix ennek az úrnak a neve. Helyesen gondoltam, mert csakugyan magára mutatott, miközben feltápáskodva, pakolni kezdett:

- Phönix nem vállalhatja ezt, nagy sajnálatára!

Mikor már elment, anyám így szólt a fiaihoz:

- Akkor el kell adjuk a Hosszút... Adóssággal s krajcár nélkül nem maradhatunk...

Hirtelen sírvafakadt szegény. A fiúk átölelték, vigasztalták. Én pedig bánatosan eloldalogtam.

A Hosszú az Órhegy Maros-felöli oldalán végignyúló szőlőskertsor. Ott volt a mi szőlőnk is, sok másé között. De mi a magunkét értettük Hosszú alatt. Fehér Gergely bácsi mindig csúfolkodott rajta szüretkor, hogy egres terem benne, nem szőlő. Később megértettem, hogy volt valami igaza. A Hosszú délkeleti fekvésű hegyoldal, de a mi részünknek csak az egyik fele kapott jó napfényt, a másik már kissé árnyékosan hajlott egy horpadásba. Anyám egyszer, emlékezve, elmagyarázta nekem, hogy ő volt az oka Gergely bácsi vicceinek, mert a napos rész legjavát csemegeszőlőnek kérte el apámtól s a borszőlőinek bizony a rosszabbik jutott. Szegény apám sokáig makacskodott, hogy abban a félárnyékban jó bort termeljen, de csak savanyú maradt az. Almára azonban kitűnően bevált s lassanként, lépésről-lépésre engedve, gyümölcsössé alakította át. A szüret így inkább csak kegyeletes emlékezéssé változott s a végén úgyszólván jelképesen tapostak egy kis mustot a napos oldal egy csücskéből. Viszont apám azzal bosszulta meg magát Gergely bácsin, hogy az édes mustot eltitkolta előle s csak a gyengéből kínálta, amin Janka néni kitűnően mulatott, mivel őt az édesből itatta.

Így lett a Hosszú nagy részéből „puszta”. Mert városunkban pusztának hívták az olyan gyümölcsöst, akármilyen dúsan pompázott is, amelyiknek helyén régebben szőlő volt. Ezt én nem akartam megérteni s örökké méltatlankodtam rajta, nagyszerű almafáink legyalázásának véelve. De azért csak „puszta” maradt, még anyám szájában is.

Gergely bácsi is így titulálta anyám szerint:

- Furcsa, - kacagott apámra - hogy te nagy historikus létedre nem törődsz a mult megörökítésével!

- Hogy-hogy?...

- Hát úgy, hogy még mindig nem állítottál a pusztában emlékoszlopot a majomnak.

- Miféle majomnak?

- Ugyan ne tedd magad!... Mindenki tudja, hogy mikor a menázsériát a patak elvitte, a majom, kiszabadulva a te mostani szőlődbe menekült s ott fagyott meg, július tizenötödikén délben.

Apám nem haragudott az efféléért, jóízűen kacagott rajta s villámként vágott vissza:

- Tévedés! A majom tényleg megmenekült az árvízből, de Patrubánhoz lopódzott be, a vállára ugrott s onnan beleesett a szenteltvízbe. Ott fulladt meg.

Patrubán a legáhítatosabb örmény kereskedő volt, akiről az a mese járta, hogy szenteltvízben mosdik. Gergely bácsi, mint szintén áhítatos örmény, fanyalogva hallgatott el.

Így ették egymást az öregek, de aztán apám igyekezett a vendégét megbékíteni:

- Jó, jó, Gergely... A jó bort nem ott isszák, ahol terem!... Kóstold csak meg ezt, neked szereztem Gerlédről, a Gödörből!...

Gergely bácsi poharát koccintva apáméhoz, ivott s megnyugodva cuppogott:

- Ez igen, Áron!... Ezt biztosan még akkor szűrték, mikor te Esztivel mézes heteiteket éltétek ott a Gödörben!... Érzik rajta!...

...Hát szóval most eladjuk a Hosszút, ha igaz!... És akkor én soha többet nem ehetem azokból a nagyszerű almákból!

Ezen való bánatomban galádul oldalbarúgtam az öreg Szotyót, amikor játszani akart velem s egész nap dühösen veszekedtem Veronkával.

De ezzel nem segíthettem a bajon. Megjelent Zeller úr, a vaskereskedő, akinek szőlőnket felajánlották. Furcsa öreg emberke volt, egyszer a vásáron fehér kakadút láttam, amint karikán ülve, szerencsecédulát húzott Veronkának, miszerint két férje és tizenkét gyermeke lesz. Zeller úr teljesen a kakadúra emlékeztetett, sárga kerek szemei, kampós csőre és fehér, lángszerű üstőke miatt.

Fejével biccentgetve mintha csakugyan a cédulák után kapkodna, vette tudomásul anyám szavaiból, hogy nagybetegünk állapota miatt pénzre van szükségünk, azért akarjuk a Hosszút eladni. Részvétellel sóhajtott:

- So-so... Mire érsz cél, fél a sír láb...

Miután a szőlőt már megszemlélte, alkudozás és vásár elég gyorsan és símán történt, szerintem kevés szóval. Csodálkoztam is, mikor Ádám bátyám dühösen csehpimasznak emlegette Zeller urat s azzal vádolta, hogy bagóért kaparintotta el a Hosszút. De anyámnak pénz kellett s apám is helyeselte egy tiszta percében, mikor bevallotta neki.

Az égieknek azonban nyilván nem tetszett a dolog, mert alig két nappal azután, hogy Zeller úr kifizette a vételárat, délután olyan jégvihar zúdult reánk, amilyent azóta se láttam.

Éjszakai sötétség borult a szobákra s forró, fojtogató csend. Aztán kísérteties kék villámok lobbantak át a feketeségen, nyomukban láthatatlan szekerek robogtak felettünk szakadatlan sorban s egyszerre kifordították reánk szörnyű terhüket. Pokoli pattogás, dörömbölés, sziszegés töltötte be a levegőt, cserépeső omlott a tetőről, reccsentek a bezúzott ablakok s fényes tojások ugráltak szerte a padlón. Az első pillanatokban semmi félelem nem volt bennem, csak kíváncsiság és csodálkozás. Rikoltva szaladtam a guruló jégtojások után s egyet sikerült is megmarkolni. Égetett, mint a tűz, döbbenve ejtettem el s vizes tenyeremet szemléltem tátott szájjal. A nagyok eszeveszett futkosása, jajongása, halálfehér arca s kikerekedett szemei sodortak bele a félelem hisztériájába. Reszketni s bőgni kezdtem, földhöz verve magamat iszonyatomban. Beáta az egyik ágy alatt nyöszörgött, mint a beteg kutya, Melinda és Magdolna a dívánon összeölelkezve, egymás vállába rejtették fejüket, s egész testük rángatózott. Roland haját tépve nyargalt az ebédlőasztal körül s Ákos sündisznó módjára összekuporodva

egy széken, latin verset hadart. Csak Ádám állt összefont karokkal, mereven bámulva a bezúzott ablakon át a fergetegbe. De az ő arcából is lefutott minden vér s némasága borzasztóbb volt a többiek jajgatásánál. Apám szobájából kihallatszott kínos hörgése, anyám imádkozó sírása s Ottilia zokogása.

Sötétség és villámfény váltogatták egymást, a szél s a jég süvöltő zúgását olykor szívünkbe-robbanó dörrenés harsogta túl. Az utcán, éppen az ablakaink előtt recsegve dőlt el egy hatalmas vadgesztenyefa, az egész házat megrázó döndüléssel. Ekkor én négykézláb a konyhába menekültem, mintha ott biztosabban volnék. Mari szakácsné az ágyon feküdt, a hasán, s fejét a párnák alá fúrta. Veronka sápirozva törölte Mínya fejről a vizet s a vért. Mint kiderült, Mínya kiszaladt az udvarra s a fejszét belevágta a földbe, a Garabonciás ellen, aki a jégesőt hozta. De a Garabonciás közben jól célzott jéggolyóbisokkal behasogatta a fejét. Most nyöszörgött és szitkozódott pogányul. De Csuka néni a zsámolyon ülve, rendületlenül törülgette a tányérokat s hősies buzgalommal énekelt:

*Bár dördüil ég és föld remeg,
Hitünk nem rendül tőle meg!...*

Odakuporodtam melléje, fejemet boldogan hajtva ölébe s már nem féltem semmitől.

Lassanként világosodott s a dübörgés is elhalkult. Már csak zápor ömlött és a szél sivített egyet-egyed. Lobbant még olykor az ég haragos szeme s távolról felmordult kifáradt torka.

Később az ablakból csodáltuk, hogy a gesztenyeóriás tetemét hogyan hurcolja el Kángyil, bölényvállait alájafeszítve. A veszett kutyát is, amelyik ráugrott, pusztá markával megfojtotta egyszer ez a csavargó Sámson, de most felülmúlta a róla kerengő összes mendemondákat. Egész sereg ember kísért kétoldalt, kiáltozva s az utcakölykök elé-hátra nyargalva, biztatták és éljeneztek. A faóriás földetseprő koronája hullámokban vágta kétfelé az árokban hömpölygő szennyes áradatot. Utána, mintha egyetlen gyászoló hozzátartozója lenne, Bolond Zsuzsi lépegetett s tekintettel arra, hogy az ég már kéklett, kifeszítette hatalmas csíkos esernyőjét. Az udvart, a kertet még estefelé is olvadozó jégrakások borították s köd szállt fel belőlük, betakarva a siralmasan letarolt fák csupasz, tört ágait.

Vacsoránál hallottam, hogy anyám könnyezve beszél: apánk egyre azt hajtogatja, vissza kell adni a pénzt Zellernek, a Hosszúban nem maradhatott egyetlen ép tőke s egyetlen szem gyümölcs, a becsületnek pedig épen kell maradnia.

Ez a gondolat kínozza szegénynek benuzó agyát egész éjszaka, úgyhogy másnap el is hívták Zellert, a megnyugtatóására. Kakadunk jobbra-balra vagdosva csőrével, köszönésül, fehér bóbitáját ingatta csodálkozva s értelmetlenül meresztette anyámra sárga szemét:

- Isten csinálta das Gewitter, nem Herr Professor...

De apámat csak azzal tudta leszerelni, hogy kint járt ma reggel s úgy találta, a kár nem is olyan nagy, a vihar ereje a városra hullott, nem a Hosszúra. Mikor kiszökdécselt az ajtón, győztesen pillantott körül, mintha saját magának húzott volna szerencsecédulát.

Ezután még a következők történtek, gyors egymásutánban, emlékezetemben szinte egyetlen nap eseményeként.

...Kapunkon ismerősök fordulnak be, egyik a másik után. Keresztapámék, Ilona néni, Pista bácsiék, ez, az. De csak a tornácon maradnak. Oda jó ki hozzájuk anyám, vagy Ottilia, néha Ádám vagy Roland. Suttognak valamit, aztán a látogatók búsan bólogatva eltávoznak. Árbocz doktor urat négyszer is látom jöni-menni... Most két úr ballag kifelé a kapu alatt s minthogy éppen papírcsónakot próbálunk ki Veronkával az árokban, hallom, hogy az egyik, feltartott fejű, nagytestű ember így szól le a kis köpcöshöz maga mellett:

- Az özvegyet félévig illeti a lakás... De esetleg kifizetem... Mert én következem, sor szerint...
- Te, nyilván - hümmög a másik. - Bár többen áhítják...
- Azt szeretném látni, hogy valaki...

Eltűnnek az utcán.

- Mi az, hogy özvegy? - kérdem Veronkát gyanakodva.
- Mi baja véle? - rándít ő a vállán. - Ne halljon mindent!... A csónak megmerült, né!...

De a szó fúrja az oldalamat. Valahogy rólunk beszélt az a gögös, érzem. Csuka nénihez folyamodom, aki a tornác végiben vasal.

- Mi az, hogy özvegy, Csuka néni?

A vénasszony a vasaló talpát próbálja, megnyálazott ujjával s rámc sodálkozik éles bogárszemével:

- Az én vagyok, lelkem - mondja. - Én, özvegy Csuka Dávidné. Már mint olyan asszony, akinek az ura meghót... De mér kérdi?
- Csak! - bölintok elgondolkozva s a kert felé ballagok.

Szörnyen megtiporva, legyalázva hever sebeiben, mintha haldokolna. Sárbataposott virágtáblák, lecsontolt rózsatövek, lombtalan, zúzott gyümölcsfák mindenfelé... A föld tele zöld bingyóval. Mintha tél volna, titoktalanul látszik az egész, fel a filegórjáig. Hová lettek a pillangók? a bogarak? a madarak?... Élettelen csend fekszik a facsonkokra s olyan ijesztően kicsi az egész nagy, rejtelmes tündérország... Csak a ritkult fenyvesben mozog valami s villan egyet a nap odatűző fényében. Arra lépek, hadd lássam: mi az?

Bár nem rejtem magam s csörtetek, a padon háttal felém ülők nem vesznek észre s nem törődnek velem. Megállok a fenyves szélén s két törzs között egy pillanatra odameredek, elnyíló szemekkel.

Az a fény Ádám vállgombjáról szikrázik. Magához karolta Magdolnát s összetapadt arcukat elfedi a fekete és az aranyhaj egybefolyó hulláma...

...Háromszor is felriadtam éjszaka Szotyó vonítására. Egyszer hallottam, hogy Beáta odasuttogott Ákosnak:

- Ébren vagy?... Hallod?... Mari azt mondta, a halált ugatja...

De Ákos csak morgott valamit s a másik oldalára fordult.

Reggel a kert kerítésénél nagy gödör sötétlik. Mínya fejcsóválva mondja, hogy Szotyó kaparta s rossz jel... A tettes ott kuporog a vackán, szomorúan bámul ki rám, nyöszörög... Mínya félve pislog oda s elkerüli, nem bántja a gödör miatt...

...Hogy kerültem apám elsötétített szobájába, nem tudom. Valami vonzott. A nagy csendben csak a falióra tikk-takkja kopogott... Mikor megszoktam a homályt, ijedten láttam, hogy egyedül van... A nagyok most aludtak, pihenve a virrasztás után. Minden szobában, minden ágyon, dívánon feküdt valaki. De anyám biztosan itt volt mellette még az előbb, láttam az árnyékát a másik szobából. Lehet, csak egy percre hagyta itt, hogy hozzon valamit...

Megfordultam, hogy kisurranjak. De a szemem eltéphetlenül tapadt oda az ágyon fekvő arcába... Különös sápadtsággal szinte világított a homályban. Szemei megvillantak, rám-szegződtek s halk, rekedt hangot hallottam:

- Jer ide, Tamáska!

Reszketve a félelemtől, odatámolyogtam.

- Ne félj! - suttogta. - Valamit... akarok...

Lassan kinyújtotta kezét felém s én gépiesen beletettem a magamét nagy, hideg tenyerébe. Ujjai erőteljesen fogták át az enyémekeket. Szeme rám nézett, de mintha mégis rajtam túl szemlélne valakit, úgyhogy önkénytelenül hátrafordítottam fejemet s aztán csodálkozva vissza, feléje. Senki sem állott mögöttem.

- Ádám... kártyázik! - sűgta, összevont szemöldökkel.

- I... igen?... - hebegtem, értelmetlenül.

- Ró... Roland...

- Repülni akar! - mondtam, mintegy titkos parancsra.

Bólintott s a szája legörbült, mint mikor rosszkedvű volt.

- Nem tudom... Ákos...

- Ő és Beáta sokat bosszantanak... De Ákos megcsinálta nekem a kiállítás, emlékszik?...

Intett, hogy igen. S kicsit megszorította a kezemet.

- Majd te!...

- Én?...

- Te!... Majd!... Az iskolában... Ne félj tőle... Tanulj, tanulj!...

- Muszáj? - hebegtem, remélve, hogy talán meggondolja.

- Nem muszáj... Jó, szép... Nagy játék... Nagy... Azt akarom... legjobban...

- Játszani tudok, ne féljen!...

- Ne felejtse: nagy játék... Győzni kell!...

Éreztem, hogy magához akar húzni. Lehajoltam. Karja erőteljesen a vállamra hullt és lesiklott a hátamon. Arcom ott feküdt hideg száján s szakálla csiklandozta államot. Hihetetlen, hogy ez ő, az erős, félelmes!... A nagy, akiről Izuka rosszat mondott... A nadrágszíj csattogatója... Aki miatt nem volt szabad hangosan beszélni, járni sem... Felemeltem arcomat s kezemmel félénken megsimogattam homlokát, az ágy elé térdelve.

Lehúnyta szemét, sóhajtott:

*Én lefekszem kis ágyamba...
Minden esti... koporsómba...*

Továbbmondtam, vele:

*Három angyal fejem felett,
Egyik megőriz engemet...*

S már csak egyedül én:

*Másik szememet lezárja,
Harmadik lelkemet várja... Ámen...*

Szeme felpattant... Maga fölé meredt, a homályba... Furcsa, kékes pára lepte el csillogását s fakó lett, mint a bádog... Megvonaglott a takaró alatt, felemelkedett, visszahullt s kissé felnyílt szája szélén véres hab buggyant...

Talán kiáltottam, mert pillanat alatt ott termett anyám s nyomában mindenki. Kiáltozás, sírás, jajgatás töltötte meg a szobát. Valaki feltépte az ablakot. Az alkonyodó napfény beözönlött a halottra s az élőkre.

Ő nem törődött többé a reáborult s körülötte térdelő gyászolókkal. Mintha magasan lebegett volna felettünk: sugárban fürdő arcán felejthetetlen méltóság és nyugalom tündöklött.

Ádám megállította a faliórát.

Árbocz doktor megérkezett, apánkra hajolt s mintha nem tudtuk volna, kijelentette:

- Meghalt... - Két hüvelykujjával lecsukta a kicsit felpattant szemhéjakat.

Mégis az orvosi ítéletre, egyszerre, ismét fölcsapott a zokogás hulláma.

Én nem tudtam sírni s nem is éreztem semmi fájdalmat. Fogalmam sem volt, mit jelent igazán a halál? Éppen ezért gyermeki kíváncsisággal figyeltem meg s zártam emlékezetembe a nagyok gyászát. Különös felfedezés volt. A feketék hangosak, féktelenek voltak: Ottilia haját tépte s szinte őrjöngött, Ádám, a kemény katona megtörve, felolvadva zokogott és Beáta, amint azt furcsán megsejtettem, őket utánozva, hamisan, meggyőződés nélkül sikoltozott. A szőkék: anyám, Melinda és Ákos hang nélkül sírtak, szomorúságuk olyan volt, mint a levélhullató fáké. Roland most is fel-alá járkált, sűrűn pillogott s a homlokát fogta, magában hadarva. A „kicsi” úgy tett, mint én. Nem sírt, nem mozdult. Kezeit összekulcsolva nézte a halottat, ajkai hangtalanul rebegtek. Azt hiszem, csak én láttam, mikor fejét meghajtva, keresztet vetett. Komoly arcába tekintve, furcsa volt arra gondolni, hogy ugyanő hagyta ott a kertben Rolandot s ugyanő volt, aki a fenyvesben Ádám arcába temette arcát, hozzátapadva. De mindez csak rám tartozott és senki másra.

A gyász fárasztott és ingerelt... Kisurrantam a szobából... A tornác végén ott állt a konyha népe, összebujva, szemeit törülgetve.

Csuka néni, ahogy meglátott, kitérte karjait:

- Lelkem árvám! - szipogta. - Jöjjön csak!...

Mari és Veronka jajgatásba fogtak, Minya pedig fejét ingatva tappogott.

De nekem ebben a pillanatban villant fel a fejemben, hogy mi a teendőm.

- Majd este, Csuka néni! - kiáltottam. - Szép mesét gondoljon ki estére! Most jere, Veronka, s hozd a plajbászt, dolgunk lesz!...

Veronka kicsit csodálkozott, tétovázott, de hogy toporzékolni kezdtem, engedett. Hozta a konyhából a kék plajbászt, amivel a mosásra kiadott ruhát szokták felírni s én a szoknyáját rángatva húztam magammal, végig a kerten, fel a filegorjához.

- De engem keresni fognak! Dolgom van! - viaskodott Veronka.

- Ha írni is tudnék, nemcsak olvasni, - mérgelődtem - mehetnél, ahova akarsz... De most fel kell írj valamit nekem, érted?

- Jó-jó, siessünk!

A filegórja bús csöndben állt, jégesőtől lyuggatott tetejével, tornáca is teleszórva zsendelyhulladékkal. Bent a nagy kiállítás általam már meglehetősen össze-vissza dobált zűrzavara porosodott.

- A kiállítást bezárjuk! - jelentettem a báboknak. - Te pedig - parancsoltam Veronkára - vedd azt a skatulyafedeleket, né, és húzz ki onnan négy rajzszeget. Nem baj, ha le is hull az a kép. Úgy... Jere, zárd be az ajtót!

Kimentünk a tornácra s Veronka becsukta az ajtószárnyakat, a kulcsot megfordította a zárban s utasításom szerint feltette az egyik tornácgerendára.

- Most kuporodj le, vedd az öledbe a fedelet s nagy betűkkel írd rá, amit diktálok...

Veronka lassan, nyögve, izzadva, keservesen fújva róttá szörnyű betűit. Végre készen volt.

- Most szegezd fel az ajtóra, hogy messziről látszódjék!

Megtörtént s én, távozóban, elégedetten néztem vissza a remek felíratra:

HALÁL EZEETT MIAT ZÁRVA

5.

Észrevétlenül kerültem vissza a házba. Még nem kerestek. Tele voltak tennivalóval. Mindenki a nappaliban gyűlt össze s ott láttam Ilona nénit és keresztapámékat is, akik a gyász hírre elsőnek siettek hozzánk.

Anyámat vigasztalták leginkább. Kimerülten, megviselt arccal, lehúnyt szemmel hallgatta őket. De közben fel-felrettent s intézkedések jutottak eszébe, amiket töredezett szókkal közölt a többiekkel.

Keresztapám neveket írt egy papírlapra, a szomorú jelentés számára. Amíg felolvasta, anyámnak több olyan jutott eszébe, aki kimaradt. Ezeket betoldották.

Ottília, Melinda és Magdolna a gyászruhák dolgában kaptak utasítást. Ádám és Roland a rokonságnak szóló sürgönyöket fogalmazták, Ákos pedig türelmetlenül várta, hogy szaladhasson velük a postára.

Közben Ilona néni és keresztanyám arról beszéltek, hogy szűk lesz a ház az érkezőknek s a kisebbek útban is vannak ilyenkor, ők természetesen rendelkezésre állanak a szállásadással.

Alighogy ezt Beáta meghallotta, sikoltva vetette magát keresztanyám keblére.

- Szegény kislány! - érzékenyült el keresztanyám. - Egészen odavan!...

Beáta erre fülszaggató visítozásba fogott.

Mintha villámlott volna egyet a fejemben, tisztán láttam: a finom cukrok és sütemények vágya dobta őt a becéző karokba. S mivel én ostobán bámészkodva, szemérmesen álldogáltam a sarokban, ez az eleven ördög titkon még rám is fintorgott keresztanyám válla fölött, aki meghatottan simogatta kígyóhaját s kérlelte, hogy ne sírjon, menjen szépen vele.

Beáta gyalázatos színleléssel vonakodott s csak hosszas rábeszélésnek engedett. Most már én is bömbölni kezdtem, mégpedig őszintén, a felháborodástól, hogy így elütött törvényes jussomtól. De már elkéstem. Engem Ilona néni fogott kézen hideg ujjával s szárazon jelentette ki:

- Te velem jössz, Tamás. Nagy fiú vagy: ne kínozd anyádat a bőgéseddel!...

Nemsokára el is vitt. Az utca végén a túlsó soron lakott, füves udvar mélyén lapuló házikóban. Csoda nagy eperfa terpeszkedett előtte, a ház úgy kuporgott az árnyékában, mint piszkos fehér macska a tűzhely alatt. Leültetett egy merevhátú székre s otthagytott a tiszta, almaszagú, unalmas szobában, ami ebédlőnek látszott, mert nagy kerek asztal s edényekkel rakott üvegeszekerény állt benne, meg egy viaszosvászonnal behúzott díván, fehér porcelánszegekkel keretezve.

Miután egy darabig feszengtem s tekergettem a nyakamat jobbra-balra, de ő csak nem jött, fölfedező útra szántam magam.

Először is a szomszéd szoba nyitott ajtaján pillantottam be, amerre Ilona néni távozott. Gábor bácsi nézett rám meredt szemével a falról. Képe keskeny, fekete terítővel borított szomorú ágy fölött függött. Mosdó és ruhaszekrény s két szék állott még a szobában. A szekrény tetején befőttes üvegek s almák sorakoztak. A lámpa alatt még egy kis asztal is álldogált, rajta harisnyakötés nagy villogó tűkkel, egy lefelé fordított, nyitott könyv s egy fekete pertlivel összefűzött-szárú pápaszem. Itt az almaszag még erősebben érzett, mint a másik szobában. A szemközti saroknál ajtó sötétlett, azon át mehetett ki Ilona néni. Visszatértem az ebédlőbe s onnan a túlsó szobába nyitottam. Ez sokkal nagyobb volt a másik kettőnél, de rendetlen, vagyis bútorraktár. A falak mentén s a szoba közepén is nagy üvegesszekrények tornyosodtak, roskadáig tele könyvekkel és iratokkal. Sohase hittem volna, hogy ennyi könyv van a világon, pedig apám tékájában is sorakozott elég, de az semmiségnek tetszett most ehhez a tömeghez képest. Azonban a szekrények üvegajtói porosan homálylottak, s látszott, hogy Ilona néni nem háborgatja a betürengeteget. Különben sem lehetett hozzáférni: a szekrények előtt és között garmadába hányva ágaskodtak a székek, asztalok, szétszedett ágyak, zsákbarrrt díván és fotelek, tükrök, képek, szőnyegek, függönyök, fogasok s Isten tudja, mi minden. Biztosan érdemes volna itt mászkálni és kutatni. De most nem mertem nekifogni, visszaléptem az ebédlőbe s mivel még mindig mély csend ült benne, kifutottam az udvarra. Apró fűvel sűrűn benőtt tágas térség volt ez, nyargalásra alkalmas. Egyik oldalán a szomszéd tűzfala határolta, tövében sűrű borostyánbokrokkal, a másikon szín, fáskamra és ólszerű deszkaépület nyujtózott végig. Körbeszaladtam egyszer a gyepen s tetszett ez a világ. Itt is lehetne Izuval játszani, ha nem is úgy, mint a kertünkben. De ő biztosan tudna idevaló, másféle játékokat!... Mégis kár, hogy eltűnt!...

Visszakanyarodtam az eperfához, mely tele volt fekete gyümölcscsel. Alatta a gyep is sötétlett a hullottjától. Néhány szemet bekaptam, de mind meleg, erjedt és poros volt. Erre felpillantottam az ágakra s csábítani kezdett a friss lakoma. Izu, a gyík, már rég a tetején lenne!... Nekifohászokodtam én is s felküzdöttem magam a törzsön az első kinyúló vastag ágig, mikor megszólalt Ilona néni hangja az ajtóból:

- Hol vagy, Tamás?

- Itt vagyok! - szerénykedtem az ágon lovagolva.

- Légy szíves, jere le. Szeretném, hogy a nyakadat otthon törd ki, ha mindenképpen meg kell lennie... Kész a kávé.

Igyekeztem ügyesen lekúszni szigorú szemei előtt s ez sikerült is, nem számítva egy jelentéktelen lyukat a harisnyámon s egy horzsolást alatta, a térdemen.

Asztalhoz ültünk, ketten. A csésze megnyerte tetszésemet. Nagy, kívül fekete porceláncsésze volt, ezüst virágokkal. Benne, vastag tejfel alatt, hideg, halvány és édes kávé. Ilona néni kettészelt egy zsemlyét, pontosan a közepén s felét nekem nyújtotta. A tejfelt utáltam, de mivel odanézett, elszántan lehúztam az egészet torkomon s utánagyúrtam a zsemlyét, hogy vissza ne jöjjön.

- Elvérezték, mint a katonák! - jelentette ki Ilona néni, mereven nézve rám. Keskeny fehér arca és szorosan összefogott, vékony szája olyan mozdulatlan maradt, hogy azt hittem, nem is ő szólott.

- Parancs? - kérdeztem, lenyelve a zsemlye utóhadát, düledt szemekkel.

- Apád és Gábor bácsi! - bölintott ő. - Mint a csatában... A Kollégyomért...

- Verekedtek valakivel?...

- A püspökkel meg a zsoldosaival...

- A püspök, az katona?

- Persze, hogy érthetnéd? - rázta a fejét s apró galacsinokat gyúrt ujjai közt a zsemlye beléből.

- De majd megérted, ha nősz... Gondold úgy, hogy a hétfejű sárkánnyal küzdöttek egy kincsért s elfolyt a vérük... Hősök voltak!

Elmerengve bólintottam. Ez szép! Akkor én is hős leszek!

- Köszönöm a kávé! Kimehetek?

- Egészségedre, Tamás. Kimehetsz. Míg a vacsorát elkészítem, szaladgálhatsz az udvaron. De a fára ne mássz, mondtam...

Szerencsére találtam a fásszínben egy karót s a bokrok körül termetes gazokat. Bosszút álltam rajtuk apámért és Gábor bácsiért.

Ilona néni tejes és túros puliszkát főzött vacsorára. Nagyon ízlett. Miközben kanalaztunk, ő magát mulattatta régi történetekkel s közben rámnézett, mintha nekem mesélne. Néhány foszlányát el is kaptam.

Hogy ők akkor a Kollégyomi-utcában laktak, abban a házban, ahová később apám hozta anyámat... Ő, Ilona néni, úgyszólván még kislány volt, mikor Gábor bácsi s apám, együtt, először beléptek a házba, mint nagydiákok... Rögtön megérezte, hogy Gábor bácsi érte jött... És hogy apám mindjárt pártolta őket... Olyan jóbarátok, mint ők s apámék még nem voltak a világon. De akadtak gonoszak is a Kollégyomban, akik örökké irigyelték őket s minden szándékuknak ellene álltak... A törpék és kapariak nem állhatják a nagyokat, bátrakat... Míg ők itt éltek s papokat, tanárokat neveltek, a törpe senkik ki se látszottak a földből... Ezért kellett nekik a Kollégyomról lerágni a teológiát... ezért állottak a püspök mellé, aki Kolozsvárt akart mindent, a maga hatalma alatt...

- Szóval ezért verekedtek! - gondoltam ködösen. - Nem is tudtam, hogy a Kollégyom pincéjében ilyen undok törpék bujkálnak. Biztosan a lábába csimpaszkodtak Gábor bácsinak, úgy húzták le valami rejtett lyukon s kitörte a nyakát... Apám csak a fejét üthette meg, mert az fájt neki örökké s otthon halt meg, az ágyában. A püspök pedig körülbelül olyan lehet, mint az óriás Veronka meséjében, mert annak hordtak a törpék mindenféle kincseket a feneké alá...

Zavaros álmok közt hányódtam a dívánon, ahova Ilona néni ágyat vetett nekem. Minthogy a lepedő rövid volt, a talpam folyton a viaszosvászonhoz ért s azt álmodtam, hogy hideg folyóban taposva menekülök a törpéktől, akik el akarják kapni a lábamat.

Reggeli után Ilona néni elvitt a Patrubán boltjába. Ott mindenféle kész fekete ruhákat próbáltak rám. Egyik kurta volt, másik hosszú. Szűk vagy lötyögő. Maga az öreg Patrubán forgatott ide-oda s mérte a centiméterével a hasamat. Közben bozontos szürke szemöldökeit emelgette s Ilona nénnel apámat dicsérték és anyámon meg az árvákon sajnálkoztak. Hosszadalmas, unalmas és bosszantó kínzás volt s ezenfelül Patrubánon tömjénszag érzett, amitől mindig viszorogtam.

Végre találtak egy ruhát, amit estére át lehetett alakítani rám. A temetés, mint Ilona néni jelezte, csak holnap délután lesz s addig én úgyis nála maradok.

Eltekintve attól, hogy nem tudott mosolyogni, Ilona néni jó asszony volt s ezen a napon elég érdekes kutatásokat is végezhettem a nagy szobában. Így például egy fiókban ügyesen faragott kiskutyát fedeztem fel, valami puha kőből, vörös üvegszemekkel. Aztán még egy csomó kártyát is, furcsa képekkel. Ezeket zsebrevágtam, Ilona néninek úgyse kell az efféle,

rég el is felejtette, hogy léteznek. Alkalmas pillanatban kisonva, a zsákmányt egy borostyán-bokorba rejtettem, mert a zsebeimen észrevette volna a gyarapodást s azonfelül erősen nyomtak is. Majd valahogy hazaszállítom később. Barátságunkat az is elmélyítette, hogy szóközt kiderült: a nagytakarítást nála is Csuka néni segít végezni, a favágást pedig Marci bácsi intézi, tiszteletből. Így a nap elég jól és gyorsan telt el. Csak a csend és mozdulatlanság volt szokatlan nekem, házunk örökös lármájához mérten.

Ilona néni olyan zajtalanul működött a konyhán, hogy a mi Marink csörömpölése után nem is hihettem az ebéd elkövetkezésében. Máskor meg szótalanul kötötte a harisnyát vagy olvasott. Nekem délután régi képesújságot adott nézegetni s úgy ültünk ketten egész ozsonnáig, mint a süketnémák. Kávészás közben meg is kérdeztem tőle:

- Ilona néni, hogy nem felejt el beszélni?

- Beszélek én fiam, eleget, - válaszolta a falra nézve - de csak magamban. Özvegyasszony jobban teszi, ha nem mondja ki hangosan, amit gondol... Ezután anyád is nagyokat hallgat majd, meglátod... Mi már inkább csak a halottakkal beszélgetünk...

- Hogy-hogy? - borzongtam össze. - A halottakkal beszélgetni lehet?

- Ne gondolj kísértetekre, Tamás... Az csak rossz mese... Úgy értsd, hogy elgondoljuk, mit mondtunk egymásnak, mikor még éltek. Visszagondolunk a szavaikra, tanácsaikra... Elképzeljük, mit válaszolnának, ha ezt vagy azt kérdeznők tőlük. Így... Ilyenformán...

- De a halottak azért élnek, ugye? - Talán hallják is ezeket?

- Persze, hogy élnek, amíg van ki gondoljon rájuk... S lehet, hogy addig valahogy itt is vannak, velünk... Sokszor érzem, hogy Gábor bácsi velem van s amit gondolok, azt ő gondolja bennem... De ehhez csend kell, fiam.

- Amikor pedig nincsenek itt, akkor az égben vannak, úgy tudom.

- Igen. Ezt kell hinnünk... Lecsúszott a harisnyád, Tamás!

A temetés napján korán ebédeltünk, aztán Ilona néni segített, hogy az új fekete ruhát felvegyem s alaposan megvizsgálta arcom s kezeim tisztaságát, ő maga is fekete köntösbe öltözött, kézen fogott s elsétáltunk a házunkba.

Harangok zúgtak s a kapu előtt nagy tömeg tolongott. Büszkeséget éreztem, látva, hogy mindenki rámnéz, ahogy fekete, új ruhámban a kapu alá lépek, mint aki itthon van és gyászol. Úgy véltem, irigyelnek is ezért a méltóságért. A férfiak fejükkel bólogattak, az asszonyok pedig sopánkodtak s szemeiket törölték.

- Szegény kis árva! - mormogta valaki.

Felemeltem a fejemet s messzenézve tettem magamat, hogy nem hallom.

Egyébként a kapu felett és két oldalt fekete leplek függtek s jobbról-balról szomorú jelentés volt kiszégezve, amit sokan olvastak. Ugyancsak fekete posztó borította a falat a forcimer lépcsőjéig s a lépcsőket is, szőnyegül.

Visszapillantva, az emberek feje felett láttam az üveges, faragott gyászkocsit s a lovak tollbokrétáit, amint fel-felütötték fejüket. Hátrább még több kocsi is sorakozott, üresen.

A nappaliba mentünk, amely most teljesen idegen volt számomra, mintha nem is a házunkban lenne. Falai teljesen feketébe burkolva rémítettek. Semmi sem állt benne szokott bútorainkból s kétszer akkorának láttam, mint azelőtt. Különös, lépcsőzetes ágyféle terpeszkedett a gyászfátyolos ablakok között, oszlopokon álló ezüstrojtos sátor alatt. Lábához szalagos koszorúkat

támasztottak. Bódító, kellemetlen virágillat árasztotta el a fülledt levegőt. Alig lehetett mozdulni a sok embertől.

Ilona néni, maga után húzva, átfúrta magát közöttük s egy széksor előtt vonszolt végig, melyben lehajtott fejű nők gubbasztottak. Kettő között egy üres székre nyomott s én csak akkor vettem észre, hogy anyám mellett ülök, mikor kesztyűs kezével megsimogatta a fejemet s magához húzott. Arcát sűrű fátyol takarta. Lassanként felfedeztem a másik oldalamon Ottiliát, aztán Melindát a fátylak alatt. Ahogy egy-egy fej felemelkedett, a gyászkalapok árnyékában megjelent Janka néni, Magdolna és Beáta arca is. Két öreg nőt is észleltem ebben a sorban az egyik, a ráncosabb és fehérebb hajú, nagyon különösen pillantott rám összehúzott, keménynézésű fekete szemével és olyan volt, mintha Ottilia lenne, erősen megvénülve. De a legfurcsábbnak a ruháját láttam: olyan félig-meddig férfias kabátfélét viselt, a csuklóján körülkötött bő ujjakkal s elől kopott bársonyszegéllyel. A fején pedig fekete kendőt, mint Csuka néni vasárnaponként. A másik, kövérkés, szürkehajú, kékszemű valaki szintén rám nézett, de inkább biztatóan s mintha egy apró mosolyféle vonaglott volna el keskeny szája szélén. Mindjárt gondoltam, hogy Janka néni idős testvére s így anyámé is. A hasonlatosság rávezetett, hogy Lila néni ez, akiről már hallottam a bús történet töredékeit ama negyven-nyolcas honvéddel, a börtönből szökött és elveszett Erneyei Dáviddal kapcsolatban.

Ilona néni mögénk került, a második sorba, s hátranézve ott láttam keresztanyámat és Tövisei nénit, egy csomó más asszony között.

A túlsó oldalon a család férfitagjai állottak, de azokat nem láthattam, csak Roland feje bukkant fel olykor, pillogó szemével s Ákost vehettem észre, ha mozgolódott a sor végén.

Voltak idegenek is, akik betöltötték a szobát, köztük az a feltartott fejű, nagydarab ember állt legelől, aki arról beszélt volt a kapu alatt, hogy az özvegyet egy félévig illetné a lakás, de ő kifizeti s szeretné látni, hogy valaki...

Most is úgy nézett körül, mintha szeretné látni...

A sok arc között, a szédítő illatban és melegben apám szinte nem is jutott eszembe. Arra a különös emelvényre és sátorra is úgy bámultam, mint ami nem vele van kapcsolatban. Majdnem véletlenül akadt meg ide-odavándorló tekintetem egyszer csak az ő arcán is. A visszahajtott szemfedő teljesen szabadon hagyta. Magasan fölöttem lebegett ez az arc, a fehér párna keretében. Mélyen beesett halántékának sötét foltja felett hatalmasan domborodott a boltozatos homlok s mintha különös fény villanna szögletein. Sasorra élesen, büszkén rajzolódt ki s szeme kicsit nyitva sötétlett, ahogy néha a makogásomat figyelte, ha hazudtam. De az arc élettelenül sárga, viasszerű s állát kék selyemszalaggal kötötték fel, ami sehogy se talál hozzá. Messze van tőlem, nagyon messze, csak emlékeztet valami ismerősre, de nem érzem, hogy hozzá tartozom, úgy, mint anyámhoz. S tudom, hogy örökre eltávozik és soha többet nem fogom látni. Tekintetem lesiklott róla s láttam és hallottam a lelkipásztort, aki nagy palástjában felmerült a koszorúk tengeréből s éppen azt kiáltotta, rezgő-bongó hangon:

- Nincs többé Erneyei!...

Anyám hangosan felsírt rá s a zokogás hulláma végighömpölygött a nők fekete sorain. Én pedig megdöbbenve és méltatlankodva ráztam fejemet: hiszen mi, többi Erneyeiek, mind itt vagyunk! De a palástos ember rendületlenül tovább beszélt és senki se szólt közbe, sőt bólogattak, szipogtak, szemükkel helyeslőleg integettek egymásnak.

Hosszasan folyt a szó s én álmosodni kezdtem. Hogy szemem le ne ragadjon, a koszorúk idelátszó szalagjain betűzgettem az arannyal, ezüsttel írt szavakat: Fe-lejt-he-tet-len... Nagy pro-fes-so-rá-nak... Egy másikon: Ke-gye-let-tel ő-riz-zük... Neveket is láttam: Esz-te-red... Jan-ka... A „ki-csi”... E-löl-já-ró-sá-ga és ta-ná-ri ka-ra...

Megrázkódva tértem magamhoz. Komor, fájdalmas karének zendült fel valahol, a kapualj felől.

A sokaság mozogni kezdett, az ajtó felé húzódott, lassan folyt kifelé, mint a feketekávé, mikor anyám töltögeti a hosszú, görbényakú kannából s még bugyborékol is, mert a legtöbben zsebkendőjüket arcukra borítva, sírtak.

Egyszer csak négy furcsa ember tört előre, feketebokrétás sapkákban, zsinóros mentékben, csizmákban és fényes, hegyalakú fedelet hoztak.

Ekkor mindkét felől odatódultunk az emelvény lépcsőzetére, én is, mert anyám kézenragadva húzott magával.

- Jól nézd meg mégegyszer! - suttogetta, könnyeiben fulladozva.

Oda is néztem, de ebben a pillanatban, túlfelől maga apám magasodott fel s hajolt a tulajdon arca fölé. Szinte felsikoltottam...

- A Gödörből hoztam, Áron! - mondta s egy kis zacskót tett a párna alá. - Nyugodj csendesen az otthoni földön!...

Hát persze, hogy is képzeltem?... Falusi ember ez, falusi zekében, nyakkendő nélküli inggallérban, a keze durva s az arca kerges. Haja, szakála dúsabb és kevésbé ősz. Tudom is már... Énok bácsi ez, nagybátyám, Gerlédről. Gazdaember. Csakis ő lehet, sokat hallottam róla, mennyire hasonlít apámhoz.

Most nagy sírás közt eltűnik apám arca a fedél alatt, amit ráborítanak s lesrófolnak... Ez rémítő dolog... Nem jöhet ki többé s ott fullad... De igaz, halott már... Mégis úgy érzem, a torkomat szorongatják s nincs levegőm... Jó is, hogy már viszik szegényt... Rudakon emelték le a súlyos, fényes ládát s lassan mennek vele kifelé.

Már láthatom azokat is, akik a túlsó oldalon álltak. Fehér Gergely bácsit, a bátyáimat s még valakit. Igen, ez a kámzsás, csuhás, tarfejű ember Páter Jácint, a barát. Nekem Gergely bácsi ő is. Hát eljött, itt van köztünk!... Sőt, most egyenesen hozzám csattog a furcsa saruiban, fejemre teszi kezét s azt suttogetja:

- Ne félj, Tamáska! Künn már jobban leszel!...

Felnézek rá s azonnal megkönnyebbülök, megnyugszom. Furcsa ember, nem tartozik közénk, de érzem, hogy jó és erős. Kondor, fekete hajának csigái sötét felhőkoszorúként övezik lehajtott fejének kerek, csillogó holdját, arca halványbarna bársony s nagy, kék szemei titokzatos, mély tavak. Bizalommal fogom meg a derekát szorító kötélöv lecsüngő végét s mellette indulok kifelé én is, a többiekkel.

Kocsiban ülök, anyám és Janka néni között. Előttünk valahol a koszorúkkal borított gyász-kocsi himbálódzik s utána négyes sorokban feketeruhás férfiak serege... Messziről egyszer megpillantom Roland arcát, amint a koszorúhegy alól visszanéz... Körülöttünk mindkétfelől embertömeg hömpölyög, férfiak, nők, fiúk, lányok vegyesen, többnyire mindennapi ruhákban, tarkán, zajongva, fecsegve.

Végtelen sokáig döcögünk folytonos harangzúgás között, míg elérjük a temető kapuját. A hegyoldalon keskeny út kígyózik fel, itt kocsi már nem járhat. Rudakon viszik a koporsót, előtte zászlótartó s a pap lépeget, néhány emberrel, utána pedig most már gyalog megyünk mindnyájan, a család férfi- és nőtagjai.

A sokaság jórésze lemarad a kapu körül s oszlani kezd. Csak a tanári kar s az ismerősök, meg az énekesek tartanak velünk. Hátral a koszorúkat hozzák a Kollégium szolgálói s köztük ballag Csuka néni, Mari, Minya és Veronka is. Mire felérünk a tetőre, az elhalt tanárok sírjai közt

megásott veremhez, már alig állok a lábamon. Káprázó szemmel, zúgó füllel gyötrődöm végig a búcsúbeszédek, melyekből egyetlen szó sem marad a fejemben s csak arra rázkódom össze, mikor az utolsó ének zendül fel s látom, hogy a koporsót leeresztik a sírba. Ekkor önkénytelenül előrebotorkálok és utána tekintek, behajolva. Csak messziről hallok a felviharzó sírást, félelmes kíváncsiság tölt el, iszonyodom és érdeklődöm egyszerre. Keskeny és roppant mély a sír, a koporsó egész kicsinek látszik ott lenni. S nem látom sehol a hat testvért, aki várja. Mert valahogy csaknem bizonyosra vettem, hogy meg fogom pillantani őket, mégpedig fehér ingben s végre tudni fogom, milyen is az arcuk... Kell ott lenni egy ajtónak lennie, amelyen kijöhessenek apjuk elé s bevigyék, hogy aztán feltámadhasson s elinduljanak vele az égbe. De az ajtó se mutatkozott, igaz, hogy a sír mélyén sötétség volt s hamar el is rángattak a széléről, nehogy beleessem. Aztán eszembe jutott, hogy Veronka szerint különben is csak éjfélkor fog apám felébredni. A halottak titkolódnak, élő ezt nem láthatja s a testvérek is bizonyosan csak akkor jelennek meg majd a rejtekajtón. De mégis csalódottan húzódtam vissza anyámhoz, mert reméltem, hogy valamiért, kivételesen, én mégis...

6.

Azt hiszem, másnap délután ült össze a család, a nappaliban. De az is lehet, hogy két-három alkalomból tevődik össze ez a kép a fejemben. A temetés utáni éjszaka még Ilona néninél aludtam s csak másnap ebédre vitt haza, mikor is szerencsésen sikerült a lopott kutyafigurát meg a kártyákat magammal csempészni. Ettől kezdve azonban ott lábatlankodtam a nagyok közt, mert azt reméltem, hogy most majd előkerülnek a nekem hozott édességek vagy fényes krajcárok, amiket, nem lévén itthon, érkezésükkor a táskáikban feledtek. Ebből ugyan semmi sem lett, megbocsáthatatlan módon mellőztek, de közben elkapdostam a beszélgetésük fozlányait és sok mindent kitaláltam a magam módján.

Beátát kivéve, mindenki együtt volt. Róla azt az üzenetet küldte keresztanyám, hogy a temetés beteggé tette s néhány napig még ott tartja magánál. Persze itthon sajnálkoztak rajta, mert csak én tudtam bizonyosan, hogy keresztanyámék minden jóval elhalmozzák, ezért teszi magát s nem siet haza. Tiszta bolond is lenne, ismertem el magamban dühös irigykedéssel.

Anyám a nagy faragottkeretű, zöld díván közepén ült, a kacskaringóslábú szalonzsuffal előtt, Rozáli néni és Janka néni között. Rozáli néni az a szúrósszemű, feketekendős öregasszony, akit a temetéskor fedeztem fel magunk között, mint Ottilia megvénült képmását. Apám testvérnénje ő, de sokkal idősebb nála, szókozt hallottam, hogy hetvenedik évében jár s Pókai Imrénének is hívják. Rémlik, hogy egyszer az asztalnál azt is mondták róla: kicsit bolond. Ezért most lehetőleg kerültem s félve pislogtam rá messziről.

Bizonyos, hogy félelmes alak. Most nincs kendő a fején s kemény, sűrű fehér haja úgy környékezi magas, sötét homlokát, mint szikrázó jégkorona. Összenőtt, vastag szemöldökei alól ide-oda villogtatja nyugtalan tekintetét. Arcán, vállain, kezén-lábán mindenütt hatalmas csontok ütköznek ki s ráncbafutó nagy szája felett komoran gubbaszt szigorú orra, mint sas-keselyű a sziklán.

Mellette, az egyik karosfotelben Lila néni terebélyesedik, örökös, bágyadt mosolyával kerek tányércsészén. Tülfelől Gergely bácsi izeg-mozog a ruganyos ülésen s hadonászva magyaráz szomszédjának, Énok bácsinak. Nem tudom miért, úgy jön nekem, hogy Énok bácsi nem töltött széken, hanem valami lánán ül, ahogy előregörbedve, könyökeit térdeire támasztja s tenyerébe hajtja nehéz fejét. Talán óriási csizmái húzzák lefelé, melyek roppant súllyal nehezednek a recsenő padlóra. Lila néni mellett ül a másik Gergely, Péter Jácint, lehajtott

fejjelel, olvasójával játszadozva. A kört a fiatalok zárják, behozott ebédlői székeiken, köztük Bihari Péter, Melinda háta mögött.

Zömök, kerekfejű ember Bihari Péter, kondor fekete bajuszát pödörgeti s mindegyre köhint egyet, hogy észrevegyék. Rövidre nyírt tüskés haja, mint az apró szeg áll az égnek, orcái kicsattanó, fényes, piros almák. Kicsi, éles szemekre vastag szemhéjak borulnak, mintha félig mindig aludna.

Mivel én Melinda elrablójának tartom, nem szeretem. Tudom, hogy ő se állhat, kihallgattam egyszer-másszor az indítványait, hogy jó volna elnadrágnolni, mikor bömbölök és toporzékolok. Útjában voltam mindenképp, mert féltettem tőle Melindát s nem szívesen hagytam kettőjüket egyedül. Bihari Péter ugyanis, ki tudja, milyen szándékkal, állandóan igyekezett Melindát a fenyvesbe vagy valamiféle olyan szobába csalni, ahol éppen senki se volt, különösen esti szürkületkor. Elvégre idegen ember, azt se tudom, ki tehene bornya, utánuk lestem, sompolyogtam. Egyszer sokáig csend volt már a nappaliban, rosszat sejtve robbantam közéjük s Bihari Péter csakugyan riadtan ugrott el Melindától, aki, amennyire láthattam, hátrahajtott fejjelel reszketett a díván sarkában. Csak azt nem érttem, miféle hatalma lehet rajta ennek az embernek, hogy bárány módjára megy vele s némán engedi magát fojtogatgatni. Bihari Péter dühösen fújva ripakodott rám:

- Takarodj ki!...

- Azért se! - kiáltottam vakmerően. - Nem hagyom Melindát megfojtani!

S nénémhez fordultam, könyörögve:

- Menekülj, Melinda!...

Szegény néném úgy látszik eszén kívül volt a rémülettől, sírás helyett kacagni kezdett, úgy kacagott, hogy vonaglott bele s félrebeszél:

- Nem, nem, Tamáskám!... Nem bánt!... Dehogya is!... Ne félj!... Eredj ki, lelkem!...

Én azonban elszántan közéjük heppentem a dívánra, a hátamat Melindának feszítettem és szembe fordultam a rablógylkossal:

- Maga menjen ki!... Érti? Maga!...

De fájdalom, Melinda már el volt veszve. Hátulról, áruló módjára magához ölelt, tehetetlené téve arra, hogy támadás esetén szemébe kaparhassak az ellenségnek s miközben kacagva csókolgatta a nyakamat s azt súgta: - Te édes! - Még kérlelni kezdte a fenevadat:

- Ne haragudj rá, Péterkém!... Hát nem enivaló?...

Most már dühösen rúgkapáltam, hogy szabaduljak. Utóvégre, ha Melinda megőrült, nem segíthetek rajta s miért tekertessem ki a nyakamat?...

Bihari Péter azonban legyintett s ő is elkacagta magát:

- Jó, nem haragszom! - Hanem idehallgass, Tamás!... Itt maradsz, ahogy akartad... Odaülsz, arra a székre s egyet se moccansz, reggelig... Ha tetszik, aludhatsz!...

Erre kiragadott Melinda karjai közül, földobott, mint egy labdát, vasmarokkal elkapott a levegőben s behuppantott a fotelbe. Csillaghullás záporozott el káprázó szemeim előtt...

Ő pedig szemtelenül visszatelepedett Melinda mellé s ugrásra készen lesett rám pillái alól.

- Jézus! - rikkantottam Csuka néni utasítása szerint a harci jelszót s mintha parittyából lőttek volna el, kiröpültem az ajtón.

Bihari Péter bömbölve kacagott utánam.

Azóta már beletörődtem, hogy a család, valami gonosz adósság fejében bizonyára, odadobta neki Melindát s nemsokára végleg elviszi, mint a hétfejű sárkány a szüzet. Ez Veronka egyik meséjében szerepelt, mégpedig úgy, hogy minden évben megtörténik Lapádon, az ő falujában.

Kérdésekre, hogy talán azért jött hozzánk, mert félt: egyszer rákerül a sor, Veronka hahotázva jegyezte meg, hogy őt már a sárkány nem viheti el. Hogy miért, azt nem magyarázta meg. Minya sem értette, aki szintén hallgatta ezt a mesét, pedig Veronkának majd kiugrott a szeme, úgy kacsintgatott neki. Csak annyit szólt, hogy Bükkösön nincs sárkány, tudomása szerint. Erre Veronka még bolondabbul nyerített, oldalba lökvén Minyát:

- Akkor szüzek sincsenek!...

- Az meglehet - hagyta helyben Minya.

Szóval így állottam ezzel a Bihari Péterrel.

Édesanyám későbbi emlékezéseiből s a magam visszaképzéséből így elevenedik meg előttem a családi tanács:

Ádám szavait hallom, amint Gergely bácsi kérdésére felel:

- Hát igen... Civilek ezt nem értik... Tisztek között muszáj... Ha hívnak, nem mondhatom: a kártya az ördög bibliája, vagy efféle... Az adósságot persze ki kellett fizessem... Tisztek között az ilyesmi...

- Civilek között is - intett gögösen Gergely bácsi. - Szóval: a Hosszú árából, a temetési költségek után nem marad semmi? - fordult anyámhoz.

- Nem - suttogta anyám. - De ezzel ne töltsük az időt, Gergely. Természetes, hogy Ádámon segíteni kellett. Az ő pályája más. Hozzátartozik. Én nem tudhatom...

- Csakhogy itt vannak a többiek is! - makacskodott Gergely bácsi. - Akik tanulnak még: Roland, Ákos... aztán a leányok és a kicsi fiú... Beátának is, Tamásnak is kell a taníttatás...

- Értem! - zökkent fel Ádám ültéből, pirosan, villogó szemmel. - Tanulnak!... Persze, tanulnak! Nem úgy, mint én, ugye, Gergely bácsi?... Én rosszul tanultam, biza... Nem titok... Azért lettem katona..

- Ugyan, Ádám! - szisszent bele Ottilia. - Ki bírál téged?... Hagyjuk ezt!... Én, igenis, én büszke vagyok rá, hogy tiszt vagy!... Miért legyen mindenki tanár vagy pap?... Elég volt ebből!..

Tekintete Bihari Péterre villant, aki köhintett, de aztán nem szólt mégse.

- Hagyjuk, hagyjuk! - kapott a hajába Roland is, hadarva. - Senki sem akarja Ádámot leckéztetni... Maga ura, eltartja magát ezután... És rám sem kell gondolnod, anyám!... Ez lesz az utolsó vizsgám, szeptemberben... Kaphatok állást...

- Igen, de te még ott akartál maradni a műegyetemen, lelkem! - sóhajtott anyám. - Hogy bár még egy-két évig búvárkodhass!... Ez fáj nekem, Roland!....

- Nem tesz semmit! Nem, nem... Engem kapcsoljanak ki... Sőt, nemsokára én fogok segíteni!... Nemsokára!

Magdolnához fordult, mintha bizonyosságot várna. Magdolna azonban nem nézett rá, Melinda haján talált igazítanivalót.

- Ami a nyugdíjadat illeti, - folytatta Gergely bácsi, anyámnak - az csak éppen arra lesz elég, talán, hogy a két kisebbel valahogy éldegélj. Ákos menjen a Kollégyomba lakni. Jól tanul s kap cipót, kosztot ingyen, mint tanári árva...

Ákos, jól láttam, összerezett s nagyot nyelt. A szemét elfutotta a könny. Az anyámét is, de ő csak annyit mondott: - Majd meglátom.

- Ottilia szívem! - szólalt meg Janka néni - tudod, hogy nálunk úgy lehetsz, mint, itthon!...

- Köszönöm, Janka néni! - rázta meg szilaj fürtjeit Ottilia, merev arccal. - Még nem határoz-
tam, mihez kezdek... Anyámnak talán szüksége lesz még rám...

- Tudom, Jankám lelkem, tudom! - törülte meg szemét anyám. - Köszönöm... De Ottiliát én is szeretném magamnak tartani... egyelőre... Mind nagyon jók vagytok hozzám, tudom...

- De itt van az adósság dolga - vette fel a fonalat Gergely bácsi. - Még nem is tudod, mennyi, ugye, Eszter?... Ötszáz forint? Ilyesmi?...

- Még nem tudom egészen biztosan... Ötszáz, vagy hatszáz... Melinda kelengyéje... meg a sok gyógyszer... ez, az...

Most Lila néni elegyedett közbe:

- Nézd lelkem, tisztában vagyunk egymással, ugye?... Igaz, hogy Madaras az enyém, édes-
apánk után. Jankát is, téged is kielégítettelek, már rég... Termés biza nincs az idén, a jég elintézte ott is... De adhatunk neked kölcsön, három vagy négyszázat... Majd letörlesztitek, ha a fiúk is segíthetnek... Csak idegenhez ne fordulj, lelkem, azt édesapánk is tiltaná... Mikor jöttem, meghagyta: segíts Eszteren, ha kell s ne engedd, hogy idegenekre szoruljon...

Rozáli néni ekkor nyitotta ki a száját először, hevesen vágva fejével:

- Mi is segítenénk, tudhatod. Csakhogy mi, Imrével vének vagyunk már, éppenhogy annyit teszünk-veszünk, ami a betevőnket megadja... Nincs nekünk heverő pénzünk, biza nincs!... Szegény Áron jól tudta...

- Jó, jó, Rozáli néni! - nézett fel Énok bácsi a tenyeréből. - Tudjuk mi is...

- Mer mi segítenénk - ismételte Rozáli néni, fenyegetően hordva körül tekintetét a családon. - Csakhogy Imre már vén... - Hirtelen összehúzta szemeit, előrehajolt s ravasz mosollyal suttozta: - S egy kicsit fősvény is, no!... De erről ne tudjatok!...

Ujját figyelmeztetően emelte fel s aztán szájára tette, kacsintva.

Szinte megfutamodtam, annyira emlékeztetett a vasorrú bábára, Jancsi és Juliska esetében.

Ádám azonban vigyorgott:

- Hát szóval Pókai Imre bácsi még mindig kuporgat?... De különben jól megvannak együtt, ugye, Rozáli néni?

- Hogyne volnánk, lelkem fiam!... Olyan Imre egyébként, mint a kezes bárány... Soha ki se megy a házból, csak éppen ha dolgozni... S nem kártyázik, mint te!... Nem a, soha többet!... Követhetnéd, aszondom...

- Gondolkozom ezen! - biccentett Ádám komoly képpel. - De mondja csak, Rozáli néni: mintha azt hallottam volna, hogy maga közben még egyszer férjhezment?... Mikor Imre bácsi elbújdosott volt valahova... Igaz ez?...

Gergely bácsi és Énok bácsi egyszerre mordultak fel:

- Hagyd ezt, Ádám!... Mire való ez?...

De Rozáli néni kapott a szón:

- Hát igaz... Mer azt hazudta, az az ördög, hogy Imre meghalt... a Marosba fúlt, így-úgy... S aztán tudod lelkem, mikor már hozzámentem bolondul, egyszercsak Imre béhuhogott a kéményen!...

- Jól van, néném! - csóválta fejét Énok bácsi. - Tudjuk. De ez rég volt, hagyja!...

- Dehogy is hagyom! - pattant fel Rozáli néni. - Majd hogy ezek a fiatalok ki tudja mit gondoljanak... Az úgy volt lelkem, - intézte Ádámhoz a szót - hogy az az istentelen itatott engem meg hergelt, hogy vágjam el az Imre nyakát, mikor lejő a kéményből, éccaka... S meg is kentem a létra fokát hájjal, hogy elcsússzék, hátraessék: s akkor én rá, neki a késsel a torkának... huss!...

Melinda halkán felsikoltott s belekapaszkodott Bihari Péterbe. Mindenki zavartan, döbbenet hallgatott s rosszalólag néztek Ádámra, aki a kísértetet felidézte.

De ő csillogó szemekkel biztatta Rozáli nénit:

- S aztán... aztán...

- Aztán jórafordult, mer Imre győzött. Szekerestül beletaszította azt a gonoszt a szakadékba... S én kibékültem Imrével, jobban szeretjük egymást, mint valaha s többet egy cseppet se ittam azóta... Ő se vett kártyát a kezébe többet, dolgozunk, éldegélünk magunknak... Igaz, hogy heverő pénzünk nincs, az nincs!...

- De hát mégis ki volt az az ember, Rozáli néni? Kihez ment hozzá?...

Az öregasszony kicsit gondolkozott, aztán legyintett:

- Valami Jósika nevezetűhöz, hogy a nyavalya törte vóna ki!...

Ádám fulladozva temette arcát zsebkendőjébe, felállt s kitámolygott a szobából. Rozáli néni azonban teljes nyugalommal nézett körül s ismét beburkolódzott különös közönyébe, ami mégis olyan volt, mintha folyton résen állna, lecsapásra készen.

A megbeszélés döcögve zökkent vissza a kerékvágásba. Ádám valami istentelen és szemérmetlen léhaságot kevert a szomorúan józan tanácskozás légkörébe. Jól láttam, hogy a fiatalok küzdenek a kacagás szégyenteljes csiklandozásával s Bihari Péter talán soha nem állott közelebb a gutaütéshez, mint ebben a lilaszínű pillanatában.

Persze ők tudták azt is, hogy az egész Imre csak Rozáli néni rögeszméje. A néhai férj, Pókai Imre régesrég elhagyta Rozáli nénit, miután elkártyázott mindent s Bach-huszárrá aljasodott, majd az idők fordultával kidobták s elzüllött, elveszett örökre. Szegény Rozáli néni sohse ment férjhez Győrbíró Jóskához, hiszen nem is mehetett, nem válhatott el, mert Imre nem akart válni, aztán elpárolgott s nem sikerült holttá nyilvánítani. Dacból állott össze a „Jóska nevezetűvel”, aki egyébként tisztességesen gondját viselte s sajnálta, mikor Rozáli nénit büszke lelkiismerete ivásba és örületbe hajszolta. Mikor aztán Jóska szerencsétlenség áldozata lett, akkor találta ki magának Rozáli néni, menedékül, Imre bosszújának meséjét, fordult Jóska ellen s fúrta bele magát az Imrével való béke és szeretet álmvilágába.

Énok bácsi úgy érezte, hogy rajta a sor s nehézkesen, maga elé meredve kezdett hozzá, önfeledten fésülve ujjjaival ritkás szakállát:

- Hát lelkem Eszter s ti többiek mind, egyet tudjatok, noha úriemberek vagytok s tán nem is illik, hogy én... Szóval, az mindig úgy volt, a mi apánk, Ernyei Mihály halála után s hogy Dávid bátyánk odaveszett a bujdosásba és Rozáli nénénk a maga részét kikapta, mondom, úgy volt, hogy édesanyánkkal megegyeztem: Áron tanuljon, legyen nagy ember, én pedig maradjak a földnél családommal s tartsam meg, amit lehet. A tanulása miatt ugyan eladogattuk az ő

részét a birtokból, de aztán, amikor már nem szorult ránk, annyit, amit azelőtt évente neki küldtünk, félretettünk s még vissza is vásároltunk vele az ősi barázdákból valamicskét. No, ő nem formált juszt már semmihez, de mi mindig úgy tartottuk, hogy ő, vagy a gyermekei akárhonnán, akármikor úgy jöhetnek Gerlédre, mint haza. S különben is: Áron sokkal többet adott nekünk, mint mi neki. Azzal, hogy tudós nagy ember lett, híres professzor s egész Erdélyben tisztelt védelmezője Betlehem Gábor Kollégyomának, feljebb vitte az Ernyei-nemzetséget, mint valaha akármelyikünk. Áldott édesapánk akarata is ez volt s ő engedelmeskedett. S vajjon nem próbálkoztak-é itt, az ő szárnyai, s a te kebeled árnyékában Eszter, az én fiaim is diákká lenni, tanulni?... Arról ti nem tehattetek, hogy noha nemes familiából, de paraszti kemény bikfejjel belerokkantak s hazaszökdöstek földet túrni... De nem erről van szó, hanem arról, hogy ámbátor mi mostan megsokasodva lepjük el Gerlédet s pénzünk ugyan soha sincs, mégis az Úristen jóvoltából a kenyerünk, ruházatunk megvagyon s szükségét nem látunk... No, a végén is vagyok, mer ez a mondanivalóm: Áron felesége s gyermekei a gerlédi kúrián s a Gödörben fedelet és kenyeret, azonfelül pedig szeretetet s tisztességet mindig találhatnak, ha jobb nincs nekik!...

- Énok! - nyujtotta neki kezét anyám - igazi testvér vagy, az is voltál s az is maradsz!... Tudod, nagyon fáradt vagyok... a lelkem, a szívem... Hát úgy is gondoltam: talán elmennék kicsit hozzátok, csendben lenni, pihenni... Ezt köszönettel, Énok... A másik fele olyan nekem, mint örökös vigasztalás, világítani fog a sötétben... De ha csak lehet, a terhetekre mégse leszek...

- Én csak megmondtam, hogy mindig tuggyad! - bólintott Énok s visszatemette koponyáját tenyereibe.

Gergely bácsi már alig várta, hogy visszaterelhesse a gondolatokat a helyes mederbe:

- Eddig annyi van, hogy Lila kölcsön adhat... - mondjuk... ötszázat...

- Három-négyszázat mondtam - javított Lila néni. - Mert nincs termés... De megbeszélem édesapánkkal... Megpróbálom...

- Szóval ez ötszáz - summázta Gergely bácsi. - Pontosan összeírjuk az adósságokat, aztán tárgyalunk a hitelezőkkel... kiegyezünk... Fő, hogy az adósságtól szabadulj és az életed szabálya legyen ezután: újat semmiképpen nem csinálni! Ma mindenki nehezen él, senkire sem lehet támaszkodni...

Anyám bólintott, hallgatott. Gergely bácsi tekintélyes szava biztosan a szívére ment. De Ilona néni jóslata szerint belekezdett az özvegyek szakmájába, a gondolatok lenyelésébe.

Bihari Péter feltűnően köhintett, megköszöörülte torkát s végre megtette első nyilatkozatát a családi tanácsban:

- Kedves mama és tisztelt rokonság. Abból a kitüntető kapcsolatból kifolyólag, mely a nemes Ernyei familiával Deo volente nemsokára végleg összefűz, légyen szabad... hm, hm... nekem is röviden előadni... hm, hm... szerény, de tiszta jóakaratból származó... hm, hm... véleményem.

Roland kétségbeesetten tépett a hajába s olyan sebesen pillogott rá, mintha verdeső szárnyak csapkodnának a szeme előtt. Péter Jácint is felemelte kicsit a fejét, ujjai elejtették az olvasót s elnyilt szájjal csodálkozott a szónokra. Mindenki mozgott, fészkelődött. Csak Melinda tapadt Péterjére, ragyogó, áhítatos szemekkel. De Melinda, mint tudjuk, szerencsétlen örült...

- Tessék, beszélj! - intett kezével Gergely bácsi, mint törvényszéki elnök és a családi tanács feje, fölényesen.

- Eddig - szegte meg nyakát Bihari Péter - a következőket tudjuk: Ádám és Roland saját erejükből fognak élni; Melinda természetesen követi férjét s már most szabadjon... hm, hm... kijelentem, hogy tekintettel a... hm, hm... adott helyzetre, tisztességes kelengyén kívül semmit se... hm, hm... igénylek vele.

Várt egy pillanatig, de senki se tapsolt, tehát folytatta:

- Hallottuk, hogy Ákos bentlakó és konviktusi alumnus lesz, ami, ha tovább is jól tanul, megilleti... hm, hm... Mama Ottiliával, Beátával és Tamással maradna... hm, hm... az özvegyi nyugdíjon... Ottilia esetleg... hm, hm...

Ottilia felvetette a fejét, szája reszketett:

- Én esetleg...

- Később, ha szabad, rátérek... hm, hm... A nyugdíj ugyanis, amint hallottuk... hm, hm... csekély... Van azonban adósság is... hm, hm... ötszáz usque hatszáz forint... Erre, ugye, felajánlatott... hm, hm... ötszáz forint kölcsön. Családi, hm, hm... testvéri kölcsön, a visszafizetés ideje prolongálható... A kezesek... hm, hm... mindenkor... csakis... Ádám és Roland lehetnek...

- Csakis! - csattant fel Ádám, végignézve a sógorlévendőn.

- Igen... hm, hm... Tegyük fel, megegyezés a hitelezőkkel... jó... Ezeket tudjuk... Erneyi tisztelt bátyámuram ajánlata... hm, hm... eszmei... ízé... megnyugtatás... Arra nem kerülhet... hm, hm... sor, úgy... ízé... Szóval így...

No már most, kérem alázattal... hm, hm... nekem az a szerény, de határozott, hm, hm... véleményem, hogy szükség volna bizonyos kézzelfogható... hm, hm... reális értékre is, a nyugdíjon s a kölcsönön felül... Ez a ház, ugyebár, nagy... hm, hm... és sok felesleges... ízé... bútor, cseléd, miegymás van benne...

- Félévig az enyém! - mondta anyám csendes határozottsággal.

- Hogyne, természetesen... Mamáé, jog szerint, hm, hm... De nagy, satöbbi... Én, vagyis Diódi tanár úr, hm, hm... szólt nekem... Félév mulva őt illeti, hm, hm... ő következik...

- Tudja, Péter, - állította meg anyám felemelt ujjal - Diódit nem állhatom. Szegény uram még élt... idejött, mintha látogatná... de engem nem csalt meg, láttam, hogy forgatta gögös fejét s nézett meg mindent azzal a kegyetlen szemével... Mintha már halott volna a gazda s én semmi-özvegy... Hideg cápa az, nem barát, nem ember...

- Az élet így megy! - bólogatott Bihari Péter. - Persze, tapintatlan volt... hm, hm... Azonban... itt pénzről volna szó... Diódi tanár úr most már a Kollégium legtekintélyesebb tanára lett... jövőre rektor... hm, hm... Megtisztelt a bizalmával, mint családtagot... Szóval azt mondta, ha mama már most, mondjuk szeptember közepéig kiköltözne, ő félévi térítés címén... háromszáz forintot adna... Háromszáz forintot!...

- Igaz ez? - ugrott fel Gergely bácsi. - Öcsém, magát nagyrabecsülöm! Maga helyesen, bölcsen gondolkodik! Háromszáz forint egy kis vagyon...

- Úgy van, bátyám! - Kétszázat akart... de én... hm, hm... háromszázra srófoltam... Nagyon kell neki a lakás s van miből... miért ne?...

- Abból egy kis házat vehetnél, Eszter! - lelkesedett Gergely bácsi.

- Házat, igen! - biccentgetett Bihari Péter. - De úgy gondolom... hm, hm... hogy kicsit később... bankba tennők, néhány évre, fiadzani... Aztán akkor házat vennénk mamának. Egyelőre egy kis lakás... hm, hm... két szoba, konyha, bérben... A cselédséget elbocsátani... az

állatokat eladni... a kertből amit lehet kiárulni, elvinni... bútorokat, könyveket szintén elárúsítani... kitelik a költözködés s egy kis beruházkodás... hm, hm...

- Nagyszerű! - csapott a térdeire Gergely bácsi.

- Mit szólsz ehhez, Eszter?

- Okos, nagyon okos! - sóhajtott anyám. - Belátom... Péter, köszönöm magának... De rettenetesen szívtelen dolog... Nincs benne kegyelet... Persze, ez csak az én bolondságom... Egy félévig búcsúzkodhattam volna, tőle... a multtól... mindentől... s menjek el most, mindjárt? Dobáljak szét mindent, ami még szinte meleg a keze fogásától, tekintetétől... a közösségünk nyomait is?... Ó!...

Ráborult az asztalra s zokogásba fulladt a szava. A nők mind sírvafakadtak. A fiúk lehajtották fejüket. Péter Jácint szelíden bólogatott. Gergely bácsi valahová a sarokba meredt. Bihari Péter köhintett és a bajuszát pödörte.

- Jót akarok! - mondta, megvonva vállát.

- Velem mi jót akar? - kérdezte Ottilia élesen s az arcéle is olyan volt, mint egy felemelt kés.

Bihari Péter szemeiből csak egy sötét vonal látszott, mikor felelt:

- Én, hiszen tudja... hm, hm... egyszerű falusi gazda fia vagyok... hm, hm... Kölyökkorom óta munkához szoktam... hm, hm... semmiféle munkát nem tartok... hm, hm... szégyennek... Tisztelem, aki munkával keresi kenyerét... s csakis azt... hm, hm... tisztelem... Én a maga helyében varróleány lennék, Ottilia s Beátát is... hm, hm... arra tanítnám...

- Maga ezt nem értheti, Péter! - sietett közbevágni anyám. - Nem azért, mintha a munka szégyen lenne. De Ottilia... mégsem lehet a varrónője azoknak, akik eddig barátnői voltak... És persze, Beáta sem... Itt az emberek ragaszkodnak a társadalmi rangjukhoz s mi nem tehetjük...

- Ne is tegyétek, lelkem, soha! - zendült bele Janka néni, magasra emelt fejjel. - Nagyon helyes, hogy ragaszkodjunk a társadalmi rangunkhoz... Úri emberek, úri emberek, ha szegények is... Parasztok meg parasztok, ezer lánc földdel is... Igen, talán azt mondhatná valaki: ez góg... Helyes!... Ha úgy tetszik: gögös vagyok, lelkem! Gögös, igenis!...

Ottilia arca sötétpirosan tüzelt a sérelemtől:

- Nem erről van szó, jól tudom! - lihegte. - Góg? Péternél gögösebb senki sem lehet!... Megértettem, köszönöm: majd ha Melinda nagytiszteletű asszony lesz, legyen szíves varrónéjának fogadni, Péter!...

Péter csak a vállát vonogatta. De Melinda feljajdult, Ottilia nyakába esett s úgy kérlelte:

- Ne, Ottilia, ne!... Nem bírom!... Bocsáss meg!...

Ottilia lefejtette vállairól Melinda reszkető karjait s ellökte magától, őmaga is reszketett, mintha hideg rázná. Egy pillanatig küzdött a szóval, ami kígyózó ajakán kitörni készült... De elharapta, sarkon fordult s kirohant.

- Idegesek vagytok! - békített Gergely bácsi. - Kimerültetek... Jó... Ne folytassuk... Péter biztosan nem így gondolta... A javaslataira aludjunk egyet. De máris mondhatom: ami a félévvel függ össze, azt önmagatok elleni vétek volna eldobni!...

- Köszönöm, Gergely! - emelkedett fel anyám. - Meggondoljuk... Csak egy dolgon nem fogok s nem kell gondolkoznom: ha egy tál ételt eszem, vagy ha egyet se eszem, akkor is azon leszek, hogy a gyermekeim, fiúk és leányok mind, tanult és úri emberek legyenek!

Ezzel végződött a családi tanács s mindenki fellélegzett utána.

Anyám aztán emlékeket osztott a rokonság között, apám tárgyai közül. Pipákat, botokat, könyveket, fényképeket, mindenféle apróságot, apám volt szobájában, ahová átvonultak. Míg ez folyt, egyszercsak a nappaliból ingerült szóváltás csattogott át. A családi tanács nyomán máris megkezdődött az új élet, amint látszik...

- Úri embernek születni kell! - hallatszott Ádám kihívó kacagása.

- Urizálásból nem éltek meg! - visszhangzott Bihari Péter baritonja. - Itt nem katonásdiról van szó, hanem kenyérről...

- Paraszt!

- Kardcsörtető!

Mire az öregek odaértek, Melinda már a Bihari Péter nyakán függött s testével takarva, rimánkodott neki, hogy hallgasson.

De Ádám előtt is, aki dühös bika módjára fújt és toporzékolt, ott állott Magdolna, összekulcsolt kezekkel, néma kéréssel.

Az én kezemet Páter Jácint fogta meg s kivezetett a szobából, át az ebédlőn, a tornácra. Itt rám nézett s kedvesen szólt:

- Menjünk egy kicsit a kertbe, Tamáska.

Sokáig némán lépdeltünk egymás mellett az elpusztult kert útjain, csak az ő sarui csattogtak ütemesen: egy-kettő, egy-kettő...

- Holnap elmegyek - szólalt meg végre. - Vissza, Csíksomlyóra... Ott senki se veszekszik. Ott béke van a kolostorban.

- Az milyen?

- Te talán nem szeretnéd, Tamáska... Csupasz kicsi cellában lakom... Kő a padlója...

- S mit csinál benne egész nap?

- Nem vagyok egész nap benne... De ha ott lehetek, imádkozom és elmélkedek. Boldog vagyok... Csak ott van boldogság, Tamáska... - Felragyogó szemmel nézett az égbe.

Hallgattam. Nem érdekelt. Nem értettem.

Ő is elmerült gondolataiba. Jó idő multán megállott, vállamra tette kezét, szemembe nézett s így szólt:

- Mielőtt elmennék, valamit mondani akarok neked... Mária, a testvérem, nagyon beteg. Nemsokára elhagyja ezt a földet. Neki jó. Tőle hallottam, hogy a szentképeket, amiket adott, szereted. Igaz?...

- Elég szépek - bólintottam. - De mostanában biza, a kiállítás miatt, kicsit megfélemedeztem róluk... És Szent Ferencet se kértem rég, hogy a kísértetektől védjen...

- Nem baj! - mondta mosolyogva. - Azért ő véd, ha már kérted egyszer... Éppen erről akarok beszélni. Lehet, hogy sokáig nem találkozunk. De én majd írok neked. Mindíg megírom, ha más helyre kerülök.

Kérdően néztem rá. Vajjon miért?

- Azért, - felelt a gondolatomra - hogy mindig tudjad: várok reád.

- Hogy odamenjek, magához, a cellába?...

- Igen. Talán egyszer, valamikor... Ha majd te is úgy gondolod: ott jó lesz.

- Most nem úgy gondolom...

- Tudom, hogyan... De majd meglátod, hogy az ember ide is akar menni, oda is - és nem lehet. S ha lehet, akkor megbánja. Csak egy hely van, ahová mindig eljöhetsz és sohse bánod meg. Az, ahol én is vagyok... Hát csak ezt akartam most mondani, Tamáska. Ne felejtsd el!...

7.

Siketítő, hosszú fütty... A vonat megindul. Szinte felrobbanok az izgalomtól. Édesanyám még az ablaknál integet Ottiliának és Beátának, akik kikísértek az állomásra. De én alig látom őket. Már az se fontos, hogy Beátának az irigységtől minden porcikája reszket. Csodálatosan lefőztem őt s többé nem kérkedhetik vele, hogy egy egész hétig lubickolt helyettem keresztapám s keresztanyám becézésében.

Négyen ülünk a fülke bőrdívánán: egyik felől, menetirányban édesanyám és én, szemben pedig Ádám bátyám és egy kövér, szuszogó ismeretlen öregúr, akit felszállásunkkor már ott találtunk. Dühösen nézett ránk újságja mögül s morgott, mint egy medve, amelynek barlangjába betörnek. Amíg Ádám a bőröndünket s kosarunkat felrakta a hálóba, félszemével gyanakodva követte a műveletet: nem ejti-é készakarva az ő fejére? Sértődötten fújt, mikor bátyám lecsatolt kardját csörömpölve dobta az alsó hálóba s gyilkos tekintettel fojtotta mellembe a hangot, mielőtt újságjába temetkezett, hogy ne lásson többé.

Mivel azonban Ádám kutyába se vette a vén pukkansot s úgy beszélgetett anyámmal, mintha otthon volnának, én is hátat fordítottam s elmerültem a vonatkozás várvavárt gyönyörűségében.

Mozogtunk, gurultunk, szívcsiklandó döccenésekkel. A kerekek kattogva vágódtak át a váltókon, alattunk mennydörgött a patak vashídja, a mozdony lihegett, puffogott s füstfelhőket pipált az ablakokra. Háztetők tömege zsugorodott össze a kertek fái közt, följük erőlködve nyújtogatta hosszú, kormos nyakát az elmaradó torony, aztán az örhegy kezdett furcsán lekuporodni a nála sokkal alacsonyabb erdős dombosor mögé s egyszerre csak szilaj nótára gyujtottak a csattogó vaskerekek:

Árnyas erdő - ben szeretnék - élni nyáron - át!

Fülem megtelt a vidám dallal s felkacagtam, hogy a vonat is tudja. Hadd lám, tudod-e ezt is: Kis-kutya, nagy-kutya? A kerekek egy kicsit megzavarodtak, de csak egy szempillantásig, s már is pompásan átváltottak reá. Jó!... De Veronka búsakat is szokott nyújtogatni, mint például ez: Árva lányhaj - lengedez a - hegytetőn... Az ördögös kerekek kurjantottak egyet s tüstént folytatták: Árva vagyok - elhagyott a - szeretőm!...

- Édesanyám! - kiáltottam ámulva - a vonat Veronka minden nótáját tudja!...

Ő, beszélgetés közben, értelmetlenül nézett rám, aztán leintett:

- Nézd a szép tájat, Tamáska!...

A vén hörcsög pedig mérgesen felhorkant az újság mögött.

Úgy éreztem, repülünk. A vonat tovább dalolt, mindenfélét, de közben új játékot talált ki.

Egy oszlop emelkedett fel hirtelen, a magasba nyúlt, aztán hátrafelé lezuhant. Vele együtt egy csomó drót szaladt az égnek és siklott alá csillogva. Aztán a másik, harmadik, tizedik... A vonat egyre-másra ugrasztotta fel s rúgta hátra őket. Számolni kezdtem s meglepetten jöttem

rá, hogy mindig huszonnyolcat kell számolnom, a vonat kattogása szerint, amíg a következő oszlop átbukfencezik az ablak előtt.

Arra riadtam fel, hogy Ádám az ujjait ropogtatva ásít:

- Gyalázat, milyen lassan mászik ez a köpőláda!

Azt hittem, megbolondult. De anyám is csodálkozott:

- Hogy-hogy?... Én már émelygek tőle, úgy rohan!...

Egy félcitromot vett elő a táskájából, nyalogatni kezdte, amitől összefutott a nyál a szájamban és megrázkódtam. De Ádám csak legyintett:

- Az új vonat, anyám!... Az igen!... A gyors, amit most állítottak be!... Azzal jöttem haza... Képzeld, azon végig lehet menni, egyik vagonból a másikba, s ebédlője van, konyhája, szakácsa, pincérje!... Kitűnő ebédet adtak s közben úgy rohantunk, hogy a leves, amit a szájamba akartam vinni, a kanálból a mögöttem levő asztalhoz loccsant a szemben ülő ember szájába.

- Te bolond! - mosolyodott el anyám, míg Ádám kacagva barackolt egyet a fejemen, ahogy tátott szájjal hallgattam.

Széles völgy közepén robogtunk. Az erdők messzire távolodtak s feldobbanó szívvel ismertem meg a Pilis és a Csáklya kék csúcsait a messziség páráiban lebegve... Körülöttünk mindenütt beláthatatlan kukoricatáblák levélzete csillogott a napfényben.

- Itt, úgy látszik, nem pusztított a jég! - mutatott reájuk édesanyám.

- Pázmásan jött - veregette száját tenyerével Ádám, az álmozással küzdve. Megfoghatatlan módon unta magát, folyton cigarettázott, fészkelődött, sóhajtozott.

Mellettünk a gyümölcsfákkal szegett országút fehér szalagja rohant visszafelé. Itt-ott füstölgő trágyás szekerek tűntek fel cammogó fehér marhák mögött, s nagysapkájú oláh parasztok meredtek ostoba szemmel a vonatra.

Hirtelen hatalmas faóriások közé zúdulunk be, mélyen árnyékolta, titokzatos tisztások foltjain át.

- A Holtmaros - mondja Ádám.

Csakugyan van benne valami temetői magányosság, de sírt vagy halottat nem látok.

De most, a másik oldalon, töltés alá kanyarodik a nagy, élő folyó, szemközt mutatja aranylószőkeségét, előzúdulva a ritkás erdőkkel fedett, itt-ott meg kopár, agyagvörösen fénylő, meredek hegyoldalak közül.

- Ez a Maros! - mutat reá Ádám. - Ebbe fulladnak a diákok, amikor engedély nélkül kiszökösnek fürödni...

Tisztelő borzongással nézem a nagy kígyót, ahogy lusta gyűrűzéssel siklik tova, tündökölve a fényben.

- Mikor még itt tanultam, - fordult Ádám anyámhoz - Bitai Gyuri, osztálytársam, csak kezdte mondogatni húsvét táján, hogy öt éjjelente hívja a Maros... Miriszlói fiú volt, babonás. Szerinte Miriszlóról minden évben bele kell fulladni valakinek a Marosba... Akit a víz kiszemelt... Addig hívja, amíg aztán muszáj neki menni... S most érzi, ő következik... Geréb úr, a primárius, meg is pofozta a szamárkodásért... De aztán egy éjjel csak kiszökött Gyuri a Kollégiumból s másnap a halászok Csombordnál, a híd sarkantyúján fennakadva kapták meg a holttestét...

- Ide vezet a babona!... - szörnyülködött anyám.

- Tudja az ördög! - morogta Ádám, cigarettáját rágva. - Én is fürödtem eleget ebben az alá-
való Marosban... Tele van ravasz, gyilkos örvénnyel... S furcsán vonzza, csalogatja az
embert... Egyszer én is... na, de kihúztak belőle!...

Utánanéztem a távolodó folyónak s a taróján fellobbanó fény hirtelen a szemembe villámlott,
mintha izenne valamit. Elszorult tőle a lélegzetem.

Lassított a vonat s füttyült... Nagy állomásra csúsztunk be. Tarka embertömeg hullámszórt
előtte.

- Kocsárd! - kiáltotta valaki.

Felkászálódunk és kiszállunk, hogy átpakolódzunk a vásárhelyi vonatra.

Mérgező utitársunk egy idő óta már horkolt, de hogy a vonat megállt, egy utolsó, harsogó
trombita jellel felriasztotta magát. Mikor látta, hogy kifelé húzódnak, megnyugodva feküdt
végig az üléseken s arcára borította az újságot.

A vásárhelyi vonatban üres félfülkét találtunk s kényelmesen elrendezkedtünk benne.
Ellenben a harmadosztályú kocsikat valóságos ostrom alá vette az ordító tömeg.

Ádám megvetően szemlélte ezt egy darabig az ajtóból, aztán anyámhoz fordult:

- Hozok egy üveg sört az ebédhez.

- Ne menj! - aggódott anyám. - Lemaradsz!...

- Dehogyan maradok... Látnod ezt a sok oláhot?... Egy se Vásárhely felé akar jöni... De ahogy
vonatot lát, megrohanja... Míg ezeket lepofozzák s áttelepítik a magukéba, addig félóra is
eltelik...

S csakugyan igaza lett. Már rég elhozta a sört és anyám kicsomagolta az ablak alatti asztal-
deszkára az elemőziát, s a vasúti emberek még mindig káromkodva terelték az oláhokat egy
másik vonat felé, amely ellenkező irányból érkezett. Veszekedtek, ordítottak az oláhok s nem
akarták megérteni a dolgot.

- Mint a barmok! - pillantott ki Ádám mérgesen.

- De rettentő sokan vannak! - csóválta fejét anyám. - Az a baj, hogy rettentő sokan vannak...

Ebéd után elálmosodtam s a sarokba dőltem. A vonat ringatva vitt Vásárhely felé. Nemsokára
arra riadtam fel, hogy hosszú vashídon dübörgünk. Kitekintve, ismét egy nagy folyót láttam
alattunk.

- A Maros! - mondta Ádám újra.

- Hány Maros van? - kérdeztem.

- Hát egy. Ugyanaz. Mindig mellette utazunk Vásárhelyig... Folyton kanyarog ez a dög, s
többször is hídon megyünk át rajta...

Nekem kezdett nem tetszeni a dolog... Mikor visszavillantotta rám a szemét, örvendtem, hogy
elhagytuk, s most megint itt van és velünk marad, egész Vásárhelyig... És esetleg kedve
kerekedik, hogy éppen engem hívjon, mint azt a Bitai Gyurit... Erősen behúnytam szememet s
arcommal a sarokba bújtam.

Most, hogy csak magunk voltunk a fülkében, anyám és Ádám családi dolgokról beszélgettek.
Közben én hol elszundítottam, hol felébredtem. De mivel Ádám, anyám figyelmeztetésére azt
mondta: alszik, akkor is lehúnyt szemmel maradtam, mikor ébren voltam. Bár halkán
beszéltek s a vonat is zakatolt, időnként el-elkaptam valamit a mondataikból.

Az biztos, hogy Ádám szidta, anyám meg védte Bihari Pétert. Ádám szerint nem papnak, hanem parasztnak való, s csakugyan az. Anyám viszont azzal mentegette, hogy Melinda halálba szereti s az a fő, hogy boldog legyen vele. Melindát Ádám sajnálta ezért, Ottiliára pedig haragudott, hogy ilyen „nagyszerű leány” s mégis szerencsétlen tud lenni, amiért Bihari Péter nem őt választotta. S ez a „kondorbajuszú paraszt”, még gúnyolja, sértegeti!... Anyám valami affélét mondott erre, hogy Bihari Péter nem is tudja, mit tesz, és hogy talán a maga józan eszével használni akart... Szegény Ottília, őt igazán csak sajnálni lehet, de segíteni rajta nem!...

Mire megint felébredtem, már Magdolnáról beszéltek.

- Édes fiam, édes fiam! - suttogta anyám s hangjából hallottam a búsulását, - úgy félek, hogy reszketek beléd: ebből még nagy baj lesz köztetek!... Roland, látom, odavan érte... A közeli rokonság sem jó... De Magdolna nem is szereti őt úgy... csak mint testvért... S a vallás is, fiam!... Te pedig okosabb lehetnél!...

Ádám feszengett, mormogott. Csak jó idő múlva felelt:

- Hiszen tudod, ugye, hogy... hogy én nem komolyan... Sze' nem is lehet... Hol vagyok én még attól?... A kaució miatt is képtelenség lenne...

- De akkor mire való az egész, Ádám?... Miféle játék a tűzzel?... Nem! Magdolnáról sem hittem volna... A komoly, áhítatos Magdolna!... Persze, csak leány ő is... De te légy férfi, fiam!...

- Na, ne aggódj annyira!... Nincs nagy baj!... Édes leány a kicsi, megszedültem... Sajnálom is, mert hiába, engem szeret... S ez nagy kísértés, tudod?...

- Annál inkább... Fiam, ne játszódj a kísértéssel!... Te még... neked még nem nehéz, látom... De Roland más, érte iszonyúan aggódom!...

- Pedig szerintem ok nélkül... Tudod, szereti, szereti, de inkább csak azért, mert más leányt nem ért rá megismerni... Hidd el: ez afféle tudós dolog, kényelmes megoldás... Roland csak a denevérekbe, meg a varjakba szerelmes igazán... a repülés bolondériájába... Kár érte!...

Megint hídon dübörögtünk át, a zaj elnyelte a hangokat.

Ásítóztam, hogy jelezsem ébredésemet. Künn unalmas dombok hullámozottak, itt-ott valami tövisbokrokkal, de tisztességes fát se lehetett látni.

Lábaim zsibbadoztak, fejem zúgott, utazási izgalmam teljesen elpárolgott, untam már a dolgot s én is kezdtem lassúnak találni a vonat haladását. Pedig még sokáig tartott, hosszú órákig, mikor végre alkonyat idején elértük Vásárhelyt.

Sokkal nagyobb városnak találtam, mint Enyedet. És sokkal népesebb, lármásabb is volt, amennyire a kocsiból észlelhettem, amíg nagyapám házáig dőcögtünk. Számos nagy épületet is láttam mindenfelé. De nekem a mi csendes, ismerős városkánk ezerszer jobban tetszett. Nem úgy anyámnak, aki mindegyre sírva fakadt, ahogy megnevezgette a házakat s Ádám elé tördelte velük kapcsolatos víg és szomorú emlékeit.

Végre egy templom tövében gubbaszkodó kicsi házikó előtt állottunk meg. Alig akartam elhinni, hogy itt lakik nagyapám, Lila néniel. Képzetelem szerint egy nagyapának a miénknél természetesen sokkal szebb, magasabb, terjedelmesebb házban kellene lagnia s különösen ennek a Bándi Ézsaiásnak, akiről úgy beszéltek nálunk, mint valami mesebeli öreg királyról. Elsősorban Janka néni volt az, aki nagy várakozásokat ébresztett bennem, mert ő maga is királynőnek tűnt fel előttem s ha apjáról beszélt, mindig meghajította fejét egy láthatatlan trón felé. Bándi Ézsaiás nekem tulajdonképpen a Janka néni apja volt, - hogy az édesanyámé is, azt valahogy kevésbé vettem figyelembe. Arra pedig, hogy az én tulajdon

nagyapám, homályos büszkeséggel és szorongással gondoltam, anélkül, hogy a kapcsolat értelmét fölfogtam volna. Tudtam, hogy nyolcvannyolc éves, s ez nekem azt jelentette: a világ legöregebb embere, aki mindent látott és mindent tud. Úgy képzeltem, az üveghegy tetején, a kacsalábon forgó aranykastély tizenharmadik szobájának trónján ül, hófehér szakállába burkolódzva, s az egyik szeme sír, a másik meg nevet. Persze, minderről nem szoktam beszélni a nagyok előtt, de most is, hogy anyám magával vitt erre az utazásra, titkon reméltem a csoda valórválását. S hát íme, ebben a házikóban rejtőzik, ami háromszor is beleférne a mi otthonunkba!

- Nagyapának szépen csókolj kezet, - intett anyám, mikor a kapun beléptünk, - s csak akkor szólj, ha kérdez, de akkor bátran, ügyesen!...

Ezt tetszéssel hallottam, mert megint volt benne valami királyra emlékeztető. Volt abban is, ahogy anyám a szép kis virágoskerten át, zajtalanul, szinte lábujjhegyen fellépegetett egy öreg fa lombjával takart tornácra, s ahogy Ádám a hóna alá kapta kardját, hogy ne csörömpöljön.

Lila néni viszont lerontotta a hangulatot, mert sikítózva hömpölyödött elénk a házból, ölelt, csókolt, kérdezett és felelt össze-vissza.

- Elég jól van, lelkem, s erősen vár!... Csakhát nagyon búsul ő is Áron után és sajnál titeket!...
- ezt vettem ki a szószaporításból, ahogy befelé terelgetett.

Kicsi, kétaablakos belső szobába ódon, megfeketedett szekrények árnyékában, nagy támlás-székekben félig fekve ült a titokzatos ember. Papucsos lába zöldpárnás zsámolyon nyugodott, barna háziköntös borította tagjait, s fejét hátrahajtotta a párnára, lehúnyt szemmel.

Most semmit sem számított többé a kicsi házikó, az alacsony, dísztelen szoba s a kikopott, görcsös padló. Minden eltűnt a szemem elől. Csak a hónál vakítóbb, csodálatos szakáll hullámaint láttam nagyapám mellére omlani s a homlokát körítő fényes angyalhaj hosszú fürtjeit, melyek vállára kígyóztak alá. A mese ott ragyogott előttem, valóra válva.

Térdem megrogyott a félelmes tisztelettől. Már-már hallottam a világvén király szokásos megszólítását:

- Hát te fiam, Kujakom Peti, hol jársz erre, ahol a madár se jár?...

De mégsem ezt mondta. Lépteink zajára lassan felemelkedtek nehéz pillái s nagy kék lámpások gyúltak ki alattuk, megvilágítva ránctalan, fehér-piros orcáit. A szék karjain pihenő kezei megrezzentek s mint két felriasztott galamb, emelkedtek a levegőbe.

- Eszti! - rebegte halkán. - Édes leányom!...

Anyám már ott térdelt előtte, ölébe hajtva fejét, s ő reáhajolva eltakarta szakállának csipkefüggönyével, mintha hófehér törülközővel kínálná, hogy felszárítsa vele könnyeit. Keze a remegő vállakat simogatta s ajkáról csendes szavak hullottak alá:

- Látod... - a megérett gabona nem kell neki... engem, né, elkerül, s a te erős, jó uradat ragadta el... De ki perelhet Istennel?... Meg kell nyugodni, lelkem, az ő szent akaratjában!... Na, Ádám fiam, muszkára-é?

Ádám megcsókolta a feléje nyujtott kezet s kacagott:

- Sajnos, nagyapa, még mindig béke van!... Pedig a muszkára nagyapa is jőne velem, fogadok!...

- Hát persze, hogy... Nem jönék, hanem rohannék, Ádám!... El is hagynálak - hátrafelé!...

Édesdeden kacagott egy pillanatig, aztán ismét anyámra nézett, aki felemelkedett térdepléséből. Elkomolyodott.

- Te szegény!... - simogatta meg az arcát. - Nem hagy el az Isten, ne félj!...

- Ez Tamáska! - mutatott be anyám, kézenfogva s elébevezetve.

Megcsókoltam síma, hideg kezét s félénken néztem fel reá.

- Nem Tamáska, - húzott ő szakállához - hanem Tamás... Komoly férfiú... Ugye?

- Igenis! - feleltem, bólintva.

Eltartott magától s hosszasan nézett, úgyhogy elvörösödtem szégyenemben.

- Apád valamivel nagyobbacska legény volt, mikor először láttam. Nagyanyáddal jött ide, a gonosz napokban... Okos, bátor fiú volt... El akarta vinni Lilát Dávidnak, a bátyjának... a te nagybátyádnak... Igaz-e, Lilám?

- Édes fiúcska volt! - mosolyodott el Lila néni. - A pártomra állt. Ő volt a legjobb barátom... Lelkem Áronom!... - sírta el magát, anyám nyakába borulva.

- No-no! - hümmögött nagyapa. - Mosdjatok lelkem, hogy vacsorázhassunk!...

Vacsorához Lila néni odatolta nagyapa karosszékét az asztal mellé. Pompásan gurult, kicsi fehér porcelánkerekeken. Nagyapa csak kávéit ivott, rózsás csuporból. De minket kedvesen biztatott, hogy együnk a paprikás csirkéből s igyunk a borból. Tésztát is süttött Lila néni, almásbélest. Ádám úgy evett, mint az éhfarkas. De én is igyekeztem, a vonat rég lerázta bennem az ebédet. Nagyapának tetszett ez. Bólogatott hozzá, noha messzire nézett.

Vacsora után Ádám bement a kaszárnyába, Lila néni pedig begurította nagyapát a hálószobácskájába, ami tulajdonképpen csak fülke volt, függönnyel elválasztva attól a szobától, ahol vacsoráltunk. Mi édesanyámmal az utcafelőli egyik szobában kaptunk hálólhelyet. Lila néni figyelmeztetett, hogy számláljam meg a gerendákat, mert akkor, amit itt először álmodom, beteljesedik. De nem álmodtam semmit, olyan mélyen aludtam, hogy csak a zsalu résein át szemembe sütő napfény ébresztett fel.

A tornácon kávéztunk, ahová nagyapát is kigurították. Itt, a világosságban, még szebben fénylett haja, szakálla, de az arcát és szemét szomorúbbnak, távolibbnak éreztem. S engem nem is nagyon vett észre, anyámat hallgatta, aki apámról és családi dolgokról beszélt neki.

Lila néni jött-ment a házban s a konyhában, csatarázva a szolgálóval. Én hát hozzácsatlakoztam, a nyomában jártam, kérdezősködtem és mindent megtudtam, amit lehetett.

Így azt, hogy a ház nem a nagyapámé, hanem az eklézsiaé, de tiszteletből holtáig lakhatik benne, átengedték neki, tizennyolc esztendővel ezelőtt, mikor megvált a leányiskolától és a kántorságtól s nyugdíjba ment. Akkor kapott a királytól egy aranykeresztet is, s a főispán tűzte mellére nagy ünnepséggel a székházban, az egész város és vármegye közönsége előtt. Lelkem apám szinte elsüllyedt, hogy annyian nézik, - mondta Lila néni - s alig várta, hogy hazajöhessen s letehesse azt a keresztet. Azóta se tette fel többet, elzárta a fiókja mélyére. Ebből hozta ki Lila néni azt, hogy ugyanaz a király, aki nagyapámnak a keresztet adta, valamikor, mint császár, itt járt Vásárhelyen s ő, Lila néni Ernyei nagyanyámmal eléjétérdelt Dávid nagybátyámért, hogy engedje el a tömlecből. A történetből nekem legjobban a négy aranszörű táltosparipától röpített rubintos-gyémántos hintó tetszett, amit a császár nagyanyámért és Lila néniért küldött ide, a ház elé. Meg a gróf, aki Lila néni szavaiból olyan tündérkirályfinak tűnt fel s rózsákat hozott neki, vigasztalásul, hogy Dávidnak mégis a tömlecben kellett maradnia. Azt egy kicsit nehezen hihettem el, hogy Lila néni volt Vásárhely legszebbik virágszála, s a gróf szerette volna elvinni a Bécs nevű tündérországba, de a mese így volt szép.

Mialatt Lila néni nagyapám szobájában törülgetett, vagy harminc szebbnél-szebb, hosszúszerű pipára is sor került. Mindennap letörli őket, hiába, mert nagyapa húsz esztendeje abbahagyta a füstölést. Egy gyönyörű tajtékpipa szárán ötágú ezüstkورونا s az E. M. betűk látszottak. Megtudtam, hogy ezt nagyapa Erneyi Mihály nagyapám temetésekor kapta nagyanyámtól emlékül s hogy ez volt a kedvenc füstölőszerszáma a megboldogultnak is, azután pedig neki is.

Lila néni szobájában, az ágya felett, megismerkedtem Dávid elfakult képével is. Nagynéném, mint minden reggel, most is frissen szedett virággal tüzködte körös-körül, ezúttal fehér és piros őszirózsákkal. A képet egy fogolytárs rajzolta, mikor együtt raboskodtak Dáviddal, a hazáért, Gyulafehérvárt. Nagyon hasonlított Ádámunkhoz, de betegen nézett s a szája körül is két mély, kemény ránc mutatta, hogy keserűbe harapott. Úgy is volt, Lila néni szerint. Évekig ette a rabság keserű kenyerét. Ismét hallottam, hogy gyönyörűen énekelt s azért is szökött meg, mikor egy osztrák várbörtön felé hurcolták, hogy a magyar nótákkal pártunkra édesgesse a világot. Lila néni is utánament volna, de egyrészt a ház gondja, testvérei nevelése kötötték örökösen, mint másik foglyot, másrészt szegény Dávidot ott künn a világban balszerencse üldözte, sehol se tudott fészket rakni, országról-országra bujdosott, elbetegesedett s a messze Londonban halt meg. Apám, mikor külföldre ment tanulni, Gábor bácsival kereste Londonban, hogy hazahozza, de már akkor Dávid halott volt...

Mikor idáig ért Lila néni, hirtelen elfelejtkezett róla, hogy én is itt vagyok s tulajdonképpen nekem mesél. Megváltozott az arca, megnyúlt, s a szeme különösen ragyogott. Szinte szép lett s egyben ijesztő is. Önmagához beszélt:

- Az Erneyiek... Mindíg ott a Halál, a hátuk mögött... Mihály bácsit megölte a bánat abban a gonosz világban... Dávidot a bujdosók szele sodorta el... Áron behalt a Kollégium védelmébe... S a többi is!... Rozáli élőhalott, Énokot megette a föld... S mi, Bándiak, akik hozzájuk fogódtunk?... Én?... Eszter?...

- Lila néni látja a Halált? - kérdeztem kikerekedett szemmel.

Összerázkódott... Arcán kialudt a fény. Észrevett. Két keze közé fogta arcomat, megcsókolt s a szemem közé suttopta:

- De te, Tamáska, csak azért is... Érted?... Csak azért is!...

- Veronka azt mondta, hogy a születésem miatt, amíg élek, mindig kísérteteket fogok látni, szellemeket, tündéreket. Amért olyan szerencsétlenül születtem: tizenharmadikán, tizenharmadiknak... s még hozzá pénteken, éjfélkor... Tündért láttam is, meg a filegorja szellemét kígyó képében... Amikor Izuka még velem volt... Izuka is tündér volt, azt hiszem... Lila néni nem ismerte Izukát... De a kísértetektől, meg a Haláltól borzasztóan félek... Nem, ezeket még nem láttam... De ha egyedül hagynak, mindjárt érzem, hogy settenkednek, körülvesznek... Sohase akarok anyám nélkül maradni!...

Torkom összeszorult hirtelen s szemembe könny szökött.

- Jaj, lelke!... Na, lelke!... - ölelt magához Lila néni. - Megijesztettelek!... Mért is járt a szám... Vén bolond ez a Lila néni, ne is ügyeld!... A kísértet csak gonosz mese s a Halál hol van tőled?... Az a tizenhárom szám meg a többi, az pedig éppen azt jelenti, hogy csak azért is boldog ember leszel, Tamáska!

De én tudtam, hogy ez csak afféle kitérés, elkaparás... Tudtam, hogy igazat mondott, mikor elárulta, mit lát az Erneyiek háta mögött.

S mégis, akármilyen furcsa ez, most hogy kikottyantotta, valami borzongató büszkeséget éreztem. Lehet, hogy egyszer engem is megfojtanak majd a szellemek, sőt bizonyos!... De

mégis ragaszkodom hozzájuk. Nagy dolog, hogy éppen engem környékeznek! S különben is, ha nem volnának, akkor a tündérek, a jók és szépek is csak hazugság lennének... S akkor mit érne az életem?... Nem, nem, csak járjanak ott, a Halállal élükön, az én hátam mögött is, mivelhogy én is Erneyei vagyok.

Később a kertben is megfordultunk Lila nénivel, levesbe való zöldségért. Sokkal kisebb volt a miénknél a csak egy kis táblácskát műveltek benne. A többi bozót s elfeketült, girbe-gurba fák szövevénye. Rögtön megértettem, miért van így. A kert nagyapával együtt megvényt, iszonyatosan öreg lett, haldoklott. De míg nagyapa vénségében ragyogóvá szépült, a kert szomorúan elhagyatott, züllött agg csavargóvá romlott, aki rongyaiban éppen összeroskad egy árokban.

Lila néni észrevett valamit a tekintetemen, mert mentegetődzött:

- Tudod lelkem, mióta édesapám már nem nyesegetheti, ápolhatja, bíz' ez elárvult, elvadult, megkorhadt. Csak éppen ezt a kis veteményt gondozzuk benne... Mert én a madarasi kertet, birtokot kell műveljem. Alig van időm arra is, hogy a ház előtt a kis virágos részt rendben tartsam... Hát ezért... Aztán... tudod lelkem, ez itt a múlt... Maholnap csak fáj... Jobb tán nem is látni... Itt játszadoztak kicsi korukban Janka s édesanyád, Áron apáddal, aki már nagy, okos fiú volt... Később itt dőlt el, valamelyik fa alatt, hogy nem Janka lesz a te édesanyád... Mert apád először azt hitte... Sokáig csak én tudtam, hogy téved... De aztán, sok idő múlva, édesapád megtalálta édesanyádat...

- Hogy-hogy, Lila néni?... Úgy, hogy elbújt előle s ő kereste és csak nehezen talált reá!...

- Évekig folyt ez a bújócska, Tamás!... A baj az volt, hogy édesapád folyton csak Janka nénit keresgélte s nem is vette észre, hogy édesanyád mindig ott volt mellette... Na, de hál' Istennek végre mégiscsak rájött, hogy nincs mért ok nélkül szaladgálnia, csak éppen a kezét kell kinyujtsa... Janka néni közben ravaszul kifutott a kertből, nem is volt már a bokrok mögött... Így történt, Tamáska!...

Ebéd után, amíg a nagyok pihentek, engem a szolgáló elvitt a Királykútra ivóvízért, aztán egy koszorú édes perecet vásárolni abból a pénzből, melyet nagyapa kegyesen adományozott erre a célra és kizárólag az én számomra. A szolgáló egyébként közönyösen viselkedett, s bár több nagy ház felől érdeklődtem nála, egyről sem tudott mondani semmit.

Mire hazaértünk, nagyapa édesanyámmal s Lila nénivel a tornác asztala mellett tárgyalt, nagyon elmerülve a beszélgetésben. Az asztalon mindenféle papiros feküdt előttük s azokból Lila néni fel-felolvasott egyet-egyet. Annyit kivettem, hogy pénzről van szó, biztosan a kölcsönről. Engem azonban ez nem érdekelt s ide-oda kószálva a szobákban, kertben és udvaron, azzal töltöttem az időt, hogy a karomon hordott pereckoszorút az utolsó karikáig megettem. Mire végeztem vele, vacsorához hívtak. Persze, enni már nem tudtam s éjjel is nyugtalanul hánykódtam, zavaros álmok között, amiket szerencsére elfelejtettem a felébredéskor.

A harmadik napon azonban édesanyám és Lila néni mentek el hazulról, néhány régi ismerős családhoz s én egyedül maradtam nagyapával a tornácra.

Ma sem tudom, miféle féreg furkálta az oldalamat s hogy is szívtam bátorságot hozzá, de egyszer csak azon vettem észre magamat, hogy a Halálról meg a szellemekről beszélek neki, akik az Erneyiek háta mögött járnak s így mögöttem is. Bizonyosságot kerestem a magam módján s nagyapát mindentudónak tartottam, félig-meddig őt magát is hatalmas, túlvilági szellemnek, mindenesetre jófélének, de mégis komaságban a Halállal és társaival.

Eleinte azt hittem, csak légydöngésnek hallotta a megnyilatkozásomat s úgy látszott, nem is ügyeli. A felhőket kísérte szemeivel, vándorútjukon.

Mozdulatlanságát csak csodálatos, fehér szárnynak tetsző szakálla enyhítette, amint finoman lebbent egy-egy rezdülésnyit a lélegzésétől. Nem volt semmi félelmes rajta, inkább áhítatos érzést fakasztott bennem s titokzatos bizalmat, hogy kitárjam szívemet.

A házból kihallatszott a kakukkos óra ünnepélyes tik-takja s komolyan figyelmeztetett valamire, amit csak sejtettem, de megérteni nem tudtam. Ma azt hiszem, gyermeki módon mégis kiéreztem a jelentőségét: azt, hogy az élet vége felé siet s itt van az utolsó alkalom, hogy beszélhetek nagyapával valami fontos, életbevágó dologban, amiről csak ő és csak most hozhat döntést számomra.

Rolandot említette először. Ő volt a kedvenc unokája. Tudta, hogy repülni akar s ez tetszett neki, hitt benne és biztatta, hogy ne csüggedjen, amíg a célt el nem éri. Roland harcbaszállt a kísértetekkel és a Halállal, jelentette ki most. Azokkal, akik a hátunk mögött járnak. Aztán azt mondta, hogy a Szép Kísértet az, aki egyedül fontos a mi számunkra. A többi el fog maradni a hátunk mögött, eloszlik, nem bír a sarkunkba lépni. A Szép Kísértet azonban előttünk száll, sohase hagy nyugodni, folyton arra hív, hogy utána repüljünk. Őt Szent Johanna képében kísértette, hogy szakadjon el a földtől s már-már azon volt egyszer, hogy a Marosba veti magát utána, de aztán rájött, hogy ezt a sugallatot nem a Szent, hanem a Halál és az ördög diktálja hátulról és hogy a Szép Kísértet éppen azért lebeg előtte, hogy a nagy versenyfutásban elhagyhassa, legyőzhesse a Halált és seregét. Persze, mondta nagyapa, repülni sokféle-képpen lehet a Szép Kísértet nyomában. Ő például kisleányok lelkén át követte Szent Johannát s nem egyszer sikerült őt egyikben-másikban megállítania, reábírnia, hogy valamit hátrahagyjon ott önmagából. Ezek aztán jó, hűséges, bátor, igaz asszonyok lettek s ebben győzött nagyapa, a Halál és az ördög felett. Roland viszont valami csodálatos madár alakjában látja maga előtt a Szép Kísértetet s valósággal a levegőben repülve akarja utólélni. Így is lehet győzni a Halált. A fő csak az, hogy föl kell szállani, nem szabad a porban csúszkálni, engedelmeskedni kell a Szép Kísértet parancsának... Az Ernyeiek, igen, többnyire szárnyas embereknek születtek, ki-ki a maga dolga szerint. Némelyik ugyan visszaesett vagy lezuhant... Van úgy... De apád bátran, szépen szárnyalt, őt a Halál nem ölte meg, csak ajtót nyitott neki az égbe. Mert így van ez az ilyenekkel. A Halál ajtónyitóvá lesz nekik, szolgává, mikor már elfáradtak itt a földön s a maguk jószántából bevárják. Nagyapa most éppen itt tart. Várja, hogy a Halál utólélje s megnyissa az ajtót. Cseppet sem fél tőle. Ne féljek tehát a gonosz kísértetektől és a Haláltól én sem. Nagyapa úgy gondolja, én is meghallom, meglátom majd a Szép Kísértetet s tudok majd repülni. Akkor ne hallgassak senkire, csak reá. Hogy mi módon fog ez történni, azt még gyermek voltom miatt nem lehet tudni, de figyeljek, legyek készen reá. Majd, mikor eljön az órája, egyszerre megtudom. Azt ajánlotta, hogy addig is hallgassak anyámra s kövessem az ő tanácsait, mert olyan lélek, aki hamarabb meghallja másoknál az angyal szárnyának suhogását.

Ez volt nagyapa meséjének tartalma. Mert olyanformán mondta el, mint egy mesét, noha azért én másképpen hallgattam, mint a Veronka rémhistóriáit. Tudtam, hogy ez a mese igaz és nagyon fontos számomra. Szegény nagyapa el is fáradt, mire a végére jutott, már alig pihegett s egyszer csak abbahagyta, lecsukott szemmel. Alszik, állapítottam meg s lábujjhegyen lopódtam el tőle, a kertbe.

Büszkeség és megatottság öntött el. De főképpen azért, hogy szóba állt velem. Amit mondott, annak is az adott rendkívüli súlyt, hogy ő mondta. Egyébként inkább íz, hangulat, sejtelem maradt, mint világos megértés. És főleg titok. Nagy dolog, hogy közölte velem. Apám is tudta, mégse beszélt róla soha. Titkolja Roland is. Az ilyenek mind hallgatnak. Úgy éreztem, el kell temetnem nekem is a mélybe, saját tekintetem elől is. Tudtam egy Veronka-féle mesét, melyben az elásott gyémánt éjjel átsugárzott a kőrákason. Most ilyenformán gondoltam nagyapa szavaira. El kell ásnom őket, hogy csak a mélyből derengjen fel a fényük,

éjszaka, mikor egyedül vagyok s akkor is inkább álmomban. Jó lesz ez a félelem ellen, mert félni azért mégis fogok, bizonyosan.

Estefelé szekér érkezett, Gerlédről. A nagykaput kinyitották, a szekér berobogott az üres istálló elé. Két szép sárga ló húzta. Szíjjakkal felkötött bőrülése üresen himbálódzott. Elől a deszkán ült a kocsis, hátradőlve húzta vissza a lovakat, hogy szekeresestől be ne rohanjanak az istállóba. A sárgák remegve állottak meg, fényes szőrükön vékony patakokban kígyózott a verejték. Én éppen a közelben matattam, mindezt jól láttam, még a lovak édes szaga is megcsapta az orromat.

Az ember leugrott a deszkáról, a lovak elé lépett, megveregette az orrukat. Miközben kifogta őket a rúd mellől, félszemével felém pillantott, a szája kacagásra húzódott s odaszólt:

- Te vagy Tamás, ugye?

S hogy bólintottam, ő is bemutatkozott:

- No, én meg Márton vagyok, Erneyi Márton, az Énok bácsid legkisebbik fia.

Elámultam, ő is legkisebbik, én is... Csakhogy ez a Márton nagy ember, idősebbnek látszik Ádámnál is, aki a legnagyobb közöttünk.

- Csodálkozol, mi?... De látod, így történt: nálunk már bevégződött, mikor nálatok még el se indult... Három évvel idősebb vagyok Ádám bátyádnál.

Ezt is néma fejintéssel vettem tudomásul. Ő közben ledörzsölte a lovakat s bevezette az istállóba. Aztán kijött, az ülés mögül szénát nyalábolt s azt is behordta, meg a zabos tarisznyákat. Idővel ismét megjelent, nekifeszült a rúdnak s hatalmas erővel betolta a szekeret a szín alá.

Csak ezek után lépett hozzám, a két karomat oldalához szorítva, felkapott s pehelyként meglóbált feje fölött, a levegőben. Visszaejtés közben magához húzott s arcon csókolt, nagy csattanással.

- Na, szervusz, Tamás!

- Szervusz! - vigyorogtam megszeppenve rettentő markától.

- Legyünk jó pajtások! - kacagott harsogva. - Sze' mi vagyunk a legkisebbek!...

Erre én is kacagtam, mert jó vicc volt s amellet hasznos ajánlatnak is látszott.

- Legyünk! - egyeztem bele, szemügyre véve arcát, alakját.

Nagycsontú, vállas, szikár és magas ember volt Márton, de arányaihoz mérten is túlzottnak találtam a fejét. Ez a fej az álltól felfelé rohamosan szélesedett, boltosodott, mint egy túlfejlett görögdinnye. Inas nyakát vékonynak és gyengének véltem ekkora teher hordozására s csakugyan kissé lehajtva is tartotta széles, négyszögű homlokát. Voltak ismerős vonások az arcán, de a fekete Erneyiek sasjellege hiányzott róla. Mintha szétnyomták volna a képét, ellaposodott. Kifejezése kicsit bambának hatott s együgyű volt a tekintete is. Szürkésbarna szeme mosolygott ugyan, de nem sötétlett alatta mélység. Bőrét rezesre sütötte a nap s felárkolta a szél. Lekonyuló, ritkaszálú bajuszán semmi határozott színt nem lehetett megállapítani. Falusi gúnyát hordott, nyakkendő nélkül; inge gallérját kék üveggombok tartották össze.

- Utánatok jöttem! - értesített céljáról, amit különben úgyis tudtam. - Kora reggel indulunk Gerlédre, amíg tart a hűvös. Na, jere, menjünk a házba, hogy köszönjek!

Ott benn mindenkinek kezét csókolt, nagyapámnak, Lila néninek és édesanyámnak is.

- Hát szegény Áron bácsi elmene! - fejezte ki részvétét. - Isten nyugtassa!

Sorra kérdezte az otthoniakat, jelentette, hogy Gerlédén mindenki egészséges s várnak. Ezek elég lassan szakadoztak ki belőle s közben keze fejével a derekát dörzsölte.

- Na, ülj le, Márton fiam! - buzdította nagyapa.

- Lilám, ne késs a vacsorával, éhes lehet Márton.

- A kalapodat le is teheted - tanácsolta Lila néni a konyhába menet, mivel Márton azt mind-
eddig a kezében lóbázta. Most szétnézett, aztán leült egy szék legszélére s a kalapot a szék alá
helyezte.

- Hát... hát... - vigyorgott.

- Hogy megy a cséplés? - érdeklődött nagyapa. - Hány géped is van már, fiam?

- Köszönöm kérdésit, Ézsaiás bácsi! - köszöriülte torkát Márton. - Elég jól megy... Most
három dolgozik, egyikkel én vagyok Gerlédén, a másikkal Toldalagon etet Énok bátyám, a
harmadikat bérbe adtam Backamadarasra... Vóna egy negyedik is, az csak kézi, de a rostája
kiszakadt... izé...

- Sokra vitted, hál' Istennek! - bólintott nagyapa.

- Hál' Istennek! De kell is, sokan vagyunk... Áldja meg az Úristen érte, Ézsaiás bácsi, hogy
akkor ezt tanácsolta s jó mesterhez ajánlott... Mer a diákság!... No, a fejem széttört volna rajta,
ok nélkül... De a gépet szeretem s tudom...

- Szép mesterség, Márton fiam! S jól hoz, mi? Ez a te tudományod, lásd... A géphez is tudni
kell, biza... Te erre kaptál eszet az Istentől, amennyi szükséges... Jól van ez, fiam. Énok?...
Énokot említetted? Igen... Hát ő is gépész lett?

- Csak kisegít, Ézsaiás bácsi. A télen kedve kerekedett, hogy megtanulja a gépet. Hát nagy
tehetsége mutatkozott hozzá bátyámnak... Sokkal jobb feje van, mint nekem... Most aztán
kipróbálja. Hanem a nagyobbik fia, János, még csak nyolc esztendő, az még nála is külön
gépész lesz. Minden szeget, csavart, kereket, mi fenét ismer már s örökkön benne lakna a
dobjában...

- Lesz ki folytassa legalább! - helyeselt nagyapa. - János a nagyobbik fia Énok bátyádnak,
mondod? A kisebbik, az...

- Az Dani... Hat esztendő, most megy iskolába, de már olvas...

- Én is olvasok, mindent! - szóltam közbe nagyapa lábától, ahova letelepedtem.

- Azt elhiszem! - bókkolt Márton, rám meresztve szemeit. - Te városi fiú vagy... A város tele
van betűvel... De Gerlédén nagyobb dolog! Dani, az olyan, hogy a budin tanulta meg, egy
ócska kalendáriumból. Tiszta csoda! Meg nem foghattuk, mér ül ott napszámra... Az édes-
anyja már doktorhoz akarta vinni. Akkor kivallotta... Most megismered te is s barátok lesztek,
két okos... Daniból is biztosan diák lesz...

- Énok bátyádéknak, úgy emlékszem, még van vagy három - merengett nagyapa.

- Még négy... de azok csak leánykák, kettő belőlük iker...

- Szép! S Áron bátyádéknál?

- Ott három fiú van s két leányka. De ő, bár az idősebb, egy évvel később házasodott, mint
Énok. Évenként siet egy-egy gyerekkel behozni a késést.

- Korán kezdte így is... van ideje!

- Ezek ilyenek, az én bátyáim! - csóválta fejét Márton. - Énok csak huszonegy esztendő volt,
de úgy beháborodott Katona Terusba, hogy fejjel ment az ablaknak is. Elszáradt volna

nélküle. Édesapánk aztán ráállt, hogy vegye el. Mer az is, Terus, már csak szárazág volt a kívánczóságtól. Özvegy az anyja, nem akadékoskodott az se. Öt hold földet is hozott különben Terus, meg a házikót... na, a vénasszonnyal, persze... Hanem az Áron dolga bolondabb vala.

- Emlékszem! - hümmögött nagyapa. - Furcsa legény volt... Már vagy hat gimnáziumot elvégzett Enyeden valahogy, mikor hazaszökött, a földhöz...

- Úgy! - biccentgetett Márton. - Csodáltam is, mer én már a másodikból kiálltam... Énok bátyám is szereti a földet, igazi paraszt módjára, de az semmi az Áron dühéhez képest... Emlékszem, földhözverte magát s ordított, mikor apánk szeptemberenkint Enyedre vitte, s majd belehalt, hogy elszakasztják a borozdától... Mondom, csoda, hogy olyan sokáig bírta, mégis... De aztán, a végén úgy nekiesett, hogy most már szinte abba vészett el. Irtózás nézni, mikor szánt, kaszál, arat... Tán nincs is eszínél olyankor, a szeme forog, a foga csikorog, s nem akar megállni, enni se, pihenni se... Akárhányszor összerogyott a munka dühében...

- Pótolni akarta, amit a könyveknél mulasztott...

- Lehet... Apánk azt mondta sokszor: Gyilkos ez az Áron, úgy szereti a földet, hogy öldökl... No, úgy szerette meg Borikát is, a Szabó István leányát... Az csak süldő volt akkor s először táncolt, a konfirmációja után. Áron huszonhárom esztendősen lehetett... Abban a legelső táncában ismerte meg Borikát s szinte megölte, addig forgatta, ájulásig...

- Fiatalság - bolondság! - mormogta nagyapa.

- Ő maga vitte haza Borikát, ájultan, a karjai közt... Szabó Istvánné csakugyan gyilkost visított s az ura bicskát rántott Áronra... Nem akarták megérteni, hogy feleségül kéri Borikát, most, mindjárt... Pedig Áron, miután a lányt szépen az anyja karjába rakta s kicsavarta a bicskát az apa kezéből, kijelentette, hogy addig nem megy el, míg bele nem egyeznek. Délig néztek farkasszemet egymással Szabó Istvánnal, veszekedve. Borika, magához térve, a szomszéd szobában jajgatott s imádkozott. Az anyjának persze megvallotta, hogy vagy Áron, vagy a halál... Hiába volt a sok taknyos meg béka, meg hogy mit akarsz, sze' összetör ez a gyilkos - Borika megmaradt amellet, hogy boldog volna, ha Áron ölné meg s nem a bánat... Délben lehivatták apánkat... - Erneyei úr, - mondta Szabó István - vigye haza a fiát s zárja a pincébe, mer meg akarja ölni a leányomat... - Jössz, Áron? - kérdezte édesapánk... Áron a fejét rázta. - Így semmire se megyünk - csóválta a fejét öregünk. - Hát ha én itt maradok Szabóéknál, akkor elmész?... - Akkor igen - de sokáig nem várhatok... - Lódulj! - mutatott az ajtóra apánk - s otthon várj meg, érted?... Áron morgott, elment, Szabó István bort hozatott s ittak egy darabig, egymást méregetve. - Nem mondtam, hogy a familia rossz! - nyujtotta poharát Szabó. - Maguk se utolsó gazdák! - s koccintott apánk. - De a fia diák volt s nemes is, azonkívül, úgy látszik, bolondforma... - Az, de a munka s a föld bolondja... Tudja, hogyan dolgozik?... - Mindenki tudja. De nem lehet így egy gyermekleányra rohanni... - Még nem láttam a leányát, Szabó István... - Hé, anyjuk, hozd be Borikát!... - Na, te vagy az a Borika?... Na, tán tőlem félsz?... Én nem táncoltatlak meg, ne reszkess... Úgy na, ha kacagsz, akkor sokkal csinosabb vagy... Na, mehetsz, Borika! Nincs béka tó nélkül, Szabó István, úgy látom... - De nem való ez még asszonynak, láthatja, Erneyei úr! Csak olyan még, mint a nád szála... - Ismeri a feleségemet, Szabó István?... Na lássa, milyen egy terebélyes fa lett belőle, jótermő... Pedig se idősebb, se erősebb nem volt Borikánál, mikor elvettem... - De még főzni is csak most tanítom - kottyantott bele Szabóné. - S nincs kész a stafirung se... - Mondok egyet: adják hozzánk Borikát egyidőre. A feleségem hadd tanítsa főzni, varrni... A többi asszony is segít nálunk a stafirungban... - A tekintetes asszony... mármint a Juliska... sze' barátnék voltunk - pityegett Szabóné - az tud... az megtanítná, akár én... De a falu! Mit szólna a falu?...

- Nem ingyen kérem - jelentette ki apánk. - Cserébe adnám Áront. Hogy maguknak dolgozzon s lássák meg, mennyit ér?...

- Bölcs ember Énok-apád, fiam! - mosolygott nagyapa.

- Ritka bölcs, Ézsaiás bácsi... Mer Szabóéknak ez nagyon megtetszett s ráálltak. Úgy is lett. No, hamarosan virult a Szabóék gazdasága Áron keze alatt s mi is megkedveltük Borikát... Csak az az egy baj volt, hogy Áronnak, kikötés szerint, nem volt szabad többször hazajönnie, mint egy héten kétszer s ugyanakkor szaladt Borika a szülőihez. Kegyetlen dolog volt, de a két öreg ragaszkodott a próbához. Vasárnap aztán hol náluk, hol nálunk együtt lehettek a fiatalok, de csakis az anyák szeme előtt... Legfennebb, ha olykor lehúnyták kicsit... Én akkoriban a gépnél aludtam, a színben. Eleget láttam éccakánkint, hogy kerüli szegény Áron a házat, mint a tüzes istennyila a szélalmot. Nem is tudták sokáig széjjeltartani őket, csak éppen, amíg a tisztesség parancsolta... Hát ilyenek az én bátyáim. Ez a kettő. Mer Mihály...

- Ő az iker, ugye, Juliskával?

- A'... De Mihály sokáig tanult az enyedi Kollégyomban. A gimnáziumból vagy négy osztályt hét évig gyúrt le, aztán adta apánk a preparándaiba. Azt öt alatt járta ki...

- Derék tanító lett azért.

- Gerlédén szeretik... Szépen énekel, emlékeznek róla Dávid nagybátyánkra... Hát ő csak három éve házas s most várják a másodikat... Az első fiúcska, Ferkó, lágycsontú, beteges. Sze' tudja, Ézsaiás bácsi, hogy városi leány a Mihály felesége, hivatalnok az apja, itt Vásárhelyt. Az bizony nem szereti Gerlédet. A falut. S Mihály rosszkedvű. Már a neve is: Valéria. Nem gerlédi név...

- De Juliska, a másik iker, jól ment férjhez...

- Ritkán látjuk, Ézsaiás bácsi... A sógor, Juhos Miklós, postatiszt. Akkor az is Vásárhelyt szolgált, tíz évvel ezelőtt. De eltették Brassóba... Messze vannak, évente egyszer, ha jönnek ide. S nincs gyermekük...

Lekókadott a Márton feje s elhallgatott. Amíg a tüzeobbjét mesélte, egészen átszépült, megokosodott az arca. Most megint olyan bárgyúformán meredt el.

Nagyapa szelíden nézegette, jóakarattal. Nekem eszembe jutott, hogy önmagáról nem beszélt Márton s nagyapa sem kérdezte.

Édesanyám mindezeket szótlánul hallgatta, magába merülve. Bizonyosan ismerte is. Nagyapa szintén tudhatta jórészt, de hogy Márton úgy belejött, szívesen engedte felfrissíttetni az emlékezetét. Most azonban megszólalt anyám:

- Csak neked nincs külön családod, Márton... Pedig ideje volna...

Márton felemelte nehéz fejét. Búsan vigyorgott:

- Már el is múlt, Eszter néni... Aztán mind az egész Ernyei-sereg az én családom... A gyermekek olyanok nekem, mintha éppen az enyémeek volnának... Én már csak így maradok...

- Értem... Nem haragszol, ugye? Most már én is tudom, látod, mi az...

- Dehogya is, Eszter néni... Tudja, egyszer a gép valahogy felszakította a lábamat... Rég begyógyult. Egy fehér vonal már csak az egész, alig látszik. S csak néha sajdul, időváltozáskor. Így vagyok vele is, a szegény Rozikával... Sosem is volt életrevaló... Afféle visszamaradt kis pipe volt az egészséges libák között. Azér is elégedett meg velem, tudom. De én már nem próbálok többet. S ki is nézne rám? Aztán sok a dolgom is, nem érek rá...

- Magadat azért ne becsüld le - intette anyám. - Biztos vagyok, hogy ha akarnád, kaphatnál a legjavából... S jól járna veled, azt mondhatom. De hát én megértem, Márton...

Itt megszakadt a beszélgetés, mert becsörtetett Ádám, hogy együtt vacsorázzék velünk. Márton egészen felvidította. Vacsora közben is nagyokat kacagtak, régi emlékeken, mikor még Márton kisdíák volt s együtt játszottak, csintalankodtak nálunk. Persze, nem az én szülőházamban, hanem még a Kollégyom-utcaiban, ahol régebben lakott a család. Az emeletes volt, a földszintjén csak kamraféle helyiségek nyíltak, a lakószobák odafönt sorakoztak az utca s az udvar felé.

- Még most is a hátamban van a hideg, - vizsgogott Márton - ha eszembe jut, hogy Ottiliát a vasalódeszka külső végére ültetted s úgy hintáztál vele, az emelet korlátján... Hogy lipinkázott a leányka, a deszkára hasalva, a halál mélysége felett!...

- Pedig nem nagyon akarta! - kacagott Ádám.

- Félt, sikoltozott... De azért mindig engedelmeskedett... Jó, hogy akkor lenyomtál engem, tán az utolsó pillanatban s Ottilia szépen a nyakamba szánkázott a deszka lejtőjén!...

Ahogy az emlékek ide-oda szállkostak közöttük, Ádám gyermek-alakja elevenen ugrott eléem. Szemtelen, rossz kölyök lehetett, az biztos. Ez a Márton pedig olyan cammogó medvebocs, aki túrta, hogy az orránál fogva vezesse s uralkodjék rajta.

Most sokat kacagtunk rajtuk s Lila néni mulatva szörnyűlködött a gatzetteiken. Még nagypapa is elmosolyodott néha, úgy tetszett.

Éjszaka a szekerezés elő-izgalmaiban hánykódtam s ha az álom el-elnyomott, rengeteg Ernyeit láttam: öregeket, férfiakat, asszonyokat és gyermekeket. Valamennyien nagy körben ültek s felfelé néztek a levegőbe, ahol a vasalódeszka billegett, melynek egyik végén Ádám és Márton lovagoltak, mostani alakjukban, roppant komolyan, a másik végén pedig Ottilia, szintén a mostani, kapaszkodott sikoltozva. Ő sem volt egyedül. Háta megett ott ült a Halál... Hirtelen visszafordult, rámvigyorgott csontarcával s kinyúló hosszú karmai a vállamba kaptak...

Felordítottam.

Édesanyám rángatta a vállamat, hogy ébredjek, fel kell kelni. A nap első sugarai nyilaztak a szemembe, a zsalun keresztül.

Vacogva mosdottam, kapkodtam ruháimat. Lila néni meleg kávét öntött belém, csak úgy, állva, s egy darab kenyeret nyomott a markomba.

A kapu előtt már türelmetlenül dobogtak a lovak s rázták csengőiket, hogy siessünk. Nagypapa még ágyban feküdt, de ébren. Búcsúzáskor, kézcsók után, egy pillanatra a fejemre tette kezét s a szemembe nézett.

Szólni semmit se szólt. De én önkénytelenül bólintottam.

A napsugár besurrant s fehér lángot gyujtott hosszú fürtjein. Szent Johanna elfáradt, öreg lovagja a győzelem koszorújával ékesítve feküdt ott, várva alázatos szolgáját, a Halált, hogy megnyissa előtte az ég zengő kapuit.

8.

Gerléd életem végéig azt jelenti, hogy egyszer jártam az Édenkertben, belélegzettem a menny illatát s megfürödtem tiszta fényében, édes ízeiben. Csak egy szempillantásig tartott az egész. S azóta örök honvággyal szívemben, bújosok az élet pusztájában, oázistól-oázisig, amelyek rá emlékeztetnek. Jártam azóta is Gerlédén, de már nem ugyanaz volt. Az igazit csak akkor, egyetlenegyszer láttam. Biztosan létezik, de nincs ezen a világon.

Kacagnivaló, hogy mikből is állott össze a boldogság világa. Például tojásszedésből az istállóban, színben, szérűskertben, mindenütt, ahol a tyúkok elhullatták. Igaz, hogy azok sokkal nagyobb tojások voltak a maiaknál és ragyogtak, mint a fehér arany. Szénának széna volt az, amiben birkóztunk, bujócskáztunk, siklőztunk, azonban az illata semmiféle más szénából nem áradt többé: mikor beleheltem, tündérszárnyak csaptak arcomba s egy rétet láttam, amin csillagarcú gyermekek táncolnak. Értsük meg, hogy Gerléden nem olyan bárányok voltak, mint a képeskönyvben, hanem olyanok, melyeknek meleg, zsíros gyapjába az ujjaimmal markoltam bele. Kutya, tehén és disznó nálunk is volt. De ezek a városi állatok illedelmes, színtelen árnyékokként tűntek el emlékezetemben, mikor most a gerlédi kuvaszok szilaj, szabad rohanását s az éjszakát betöltő hatalmas karéneket megismertem, s láttam a sok száz személyből álló tehéncsordát a legelőn, a feketenyakú, rettentő bika vezérlete alatt s a pattogó ostorok előtt iramodó kondát, ahogy a vízbe vetette magát. Otthoni kerti madaraink most úgy tűntek fel előttem, mint kalitkába zárt, gyámoltalan foglyok, melyek csak a kerítésen belül szálldoshatnak. Gerléden sast, héját, gólyát láttam a végtelen égben lebegni, a galambraj is akkor tűnt el a messzeségbe, amikor akart ki tudja, honnan csaptak alá, mikor a baromfiaknak eledelt szórtak az udvarra? El lehet mondani, mi volt az, mikor Áron bácsi fölkapott maga elé, a szilaj ló hátára s kivágtattunk a szénafűre, olyan sebes repüléssel, hogy a szemem káprázott s a fülem csengett tőle? Mit szóljak az ökörszekéren meg a lószekéren tett utazásaimról hegyen-völgyön át, egészen a Gödörig? S hogy tudjam leírni: mi is volt az a Gödör, ott künn az erdők között, csodálatos házikójával, édes gerezdekkal rakott szőlőhegyével, jéghideg patakjával, selyemfüvű pázsitjával s puskadurrogató pásztorával?... A lobogó tűz, amelyen hosszú vesszőkre tűzött szalonnaszeleteket pirítottunk?... A malomkőnyi kemény, nagyszerű puliszka, amiből cérnával kanyarították a porciónkat, alulról felfelé?... Tudom, tudom, hogy mindezek nagyon közönséges dolgok s valamennyi falun előfordulnak. De a gerlédi jelenségeknek olyan színük és szaguk volt, ami soha és sehol nem érzékelhető többé. A legálomszerűbb valóság és a legvalószerűbb álom együtt. Ebben a különös légkörben minden nagyobb volt, mint máshol, a fény erősebb, a hang harsogóbb, állat és ember hatalmasabb, szabadabb. S én is annak éreztem magamat, mint aki kilépett a tér és idő korlátaiból.

Az Ernyeiek öt házban éltek, a falu öt különböző pontján. Nem csoda, hogy számomra az egész falut betöltötték, s minden más házat és embert csak úgy láttam, elmosódva, mint dolgozó, táncoló, éneklő, játszó és mesélő háttérrel. Körülöttük most is ott lebeg az alkonyodó falu édeskeserű, kék füstfellege, ahogy a kéménytelen háztetők alól ömölve, lassan elterül s szelíd hullámokat vet, mint egy mesebeli tó tükre.

Természetesen az ősi kúriára emlékszem a legélénkebben; alacsony dombtetőn áll, mely széles udvarra s nagykertté laposodik körülötte. Fehérlő kerítésfala, kőrózsás kapulábja, oszlopos tornáca, nagy ebédlője és apró hálószobái a megfeketült magas tető alatt, öreg fenyői és almafája, sűrűséggé vénült borostyánbokra, az udvar közepén álló kerek kútja most is méltósággal lebegnek előttem, kiemelkedve az egész falu fölé.

Ottlétünkör Énok bácsi, a családfő lakta feleségével, Juliska néivel és Mártonnal, akinek cséplőgépei a nagy színben pihentek, ha elvégezték dolgukat. Maga Márton akkor sem pihen, a szín mögötti kis műhelyben végez titokzatos dolgokat, folytonos kopácsolás, reszelés, kísérteties kék lángnyelvek sziszegése közt. Itthon egészen más ember, mint amilyenek Vásárhelyt láttam: biztosabb, keményebb, úr a maga dolgában. Juliska néni, mint egy terebélyes almafa, borul a család fölé, mindenki az ő árnyékába jő a többi házból is, tanácsot és kalácsot szakítani róla. De hullat ő intelmet, dorgálást, sőt nyaklevest is, ha kell. Tele van a ház, nemcsak hatalmas termetével, de a hangjával is. Kacagni és csatarázni egyformán jól tud s csodagyors változatossággal. Énok bácsi úgyszólván megnémul mellette - alig hallottam egy-

két szavát s talán süket is lett, mert úgy járt-kelt a házban, mint aki teljesen egyedül van s csak a saját gondolatait hallja.

Édesanyám és én abban a kis szobában aludtunk, melyet Juliskának, a postatiszt feleségének rendeztek be s tartottak fenn, ha netán hazalátogatna.

Legközelebb Áronék laktak ide, a patak túlsó partján, de a házukra nem emlékszem világosan, sok más is volt olyan a faluban. A gyermekek inkább a nagyszülők portáján forgolódtak, s így én csak egyszer-kétszer jártam náluk.

Énokék házát azért látom élesebben, a falu ellenkező oldalán, egy kis utcácska végén, mert ez afféle faluszéli házikó volt, a kicsisége tette emlékezetessé. A szülők, meg a hat gyermek csordultig megtöltötték s ne felejtjük a vénasszonyt se, Terus anyját, aki hajnaltól estig veszekedett, ha volt kivel. Persze, a gyermekek innen is a kúriára szökdöstek, mihelyt teheték. Itt többször jártam, mert a tudós Dani nehezen mozdult ki s a szénapadláson szeretett olvasni, akármit, csak betű legyen. Mint rokonszakmás, vele tartottam a legszorosabb kapcsolatot.

Ez a két ház a gazdaemberek módja szerint volt berendezve, parasztosan.

Más volt a világ a falu közepén, az iskolában, Mihályéknál. A tanítói lakásnak két nagy, magas, fehér szobája volt, tágas ablakokkal. Mikor az eklézsia átadta iskoláját az államnak, lehordatták a régi, rozzant házat s újat, nagyot építettek helyébe. Mihályéknál függönyök, szőnyegek díszlettek s merev városi bútorok. Volt szalon is, görcsbecsavarodott plüssülésű székekkel. Mikor édesanyámmal lementünk hozzájuk, ennek a szalonnak díványán ült mellette Valéria néni fagyot lehelve, mint egy hasas jéghegy és szidta a falut, a ravasz és buta parasztokat, a sárt s a sötétséget. Hegyes orrát felhúzta, mintha rossz szagot érezne s keskeny, színtelen száját megvetően biggyesztette le.

Mihály minden Ernyeinél zömökebb volt, szókés, petyhüdtarcú s kesernyés. Nem gazdálkodott, a testvérek megváltották, ami tanulása után a részéből maradt s a betétkönyvön Valéria néni ült. A kántori földet kiadta felesbe. Szidta a részt, hogy mindent ellop, de a minisztert is szidta, hogy a fizetés kevés. Egy kétéves formájú ványadt kis fiú dugta előlünk arcát az anyja szoknyájába s bömbölt, hogy menjünk el.

Az ötödik ház messze volt, a szabadi völgy bejáratánál, jóval a falun kívül, Vásárhely felé. Magányosan állt, fák között, a szántóföld szélén. A szekérútból egy kitérő vezetett hozzá. Itt Rozáli néni élt, „Imrével”, vagyis egyedül. Földjét az unokaöccsei művelték meg, ő maga már csak a veteményest s a virágoskertet babrálta.

Az élők öt hajlékán kívül volt még az Ernyeieknek egy hatodik lakóhelye is Gerlédén. De ez a halottaké, a temetődomb tetején, szemben a kúria keletre néző három rácsos ablakával. Épület, sírbolt ugyan nem fogta össze őket, de egymás közelében, sűrűn domborulnak sírjaik, apró kövekkel a gyermekekén s magasakkal a nagyoké mellett. Tisztelegtünk itt egy vasárnap délután, azt hiszem, valamennyien. Mindenesetre sokan voltunk s a gyermekek kergetőztek és bujócskáztak a sírok között. Nagyszülőimnek: Erneyi Mihálynak és Erneyi Rozáliának közös sírja volt s neveik egy kövön feketélltek. A kántor, mostani Mihályunk elődje, szép verset szerzett a nevek alá, mely szerint nagyapám így szól:

*Isten hozott! Jere, édes feleségem,
Nélküled a sírban se volt pihenésem.*

Mire nagyanyám válaszol:

*Hozzád, édes uram, immár hazatértem,
Pihenhetünk végre boldog egyességben.*

Még egy másik sírkőre is emlékszem, melyen amaz emlékezetes Erneyi Dávid neve sötétlett, ezzel a felírással: *Meghalt bujdosásban. Szívünkben pihen.*

A többi név és felirat mindjárt akkor eltörlődött a fejemből.

De részben így történt az élőkkel is. Énok bácsi, Áron, Énok és Mihály nem külön-külön arcként s nem más és más mondásaik szerint élnek bennem, hanem valahogy összeolvadva a falu arcában. Mert egyéni tulajdonságaikon túl az maradt meg belőlük, ami közös volt a lényükben: az Ernyeiek életének értelme, a falu, a föld, az igénytelen, munkás, csendes élet. Mártonra csak azért gondolok vissza határozottabban, mert vele már Vásárhelyt ismerkedtem meg s a műhely és a gépek elkülönítették a többitől. Az asszonyok, minthogy nem voltak Ernyeiek, külön lényük szerint maradtak meg, de nagyon halványan, külsőségesen, mivel az életmódjuk viszont teljesen egyezett. Juliska néninek így inkább a kövérsége és csattogása él, Borikának a félénk pillogása, ahogy az urára néz s titkos vihogása, ha a tüzes óriás nincs a közelében, Terust pedig mindig úgy látom, ahogy dacos-boldogan felveti bodros fejét, mikor az anyja korholja, hogy vénségére is dolgoznia kell, mert Terusnak csak arra van gondja, hogy egyre-másra szülje a gyereket.

Hát igen, ezekkel a gyerekekkel, az övékével, meg az Áronékéval - leszámítva a Mihályék fiát, mert azzal nem találkoztam többet - éppen úgy vagyok, hogy mind a tizenegyet, fiú-leányt csak egyetlen gomolyagban látom, melyből leginkább a Dani arca villan ki, de nem határozottan. Vele mind az olvasásban, mind a mesemondásban megviaskodtam s olyan fölényesen győztem, hogy szegény feje megszegyenülten igyekezett eltűnni a többiek mögött. De éppen ez a győzelem az oka, hogy tizenegy unokatestvérem összeolvadt „közönséggé”. Feltétlen hódolattal csodáltak s úgy húzódtak utánam mindenüvé, mint az üstökös farka. Nem volt különbség nálam nagyobbak és kisebbek, fiú és leányok között: valamennyien királlyá koronáztak maguk fölött. Csak legszigorúbb parancsomra álltak el attól, hogy a nagyok előtt is „úrfinak” szólítsanak; magunk között állhatatosan ragaszkodtak hozzá.

Pillanatig sem kételkedtek természetfeletti mivoltomban, hogy bizalmas kapcsolatban állok a tündérekkel s tulajdon szememmel láttam őket. Közülük egyetlenegy sem tartozott ilyen megkülönböztetett társaságba. Kertünk és a Kollégyom erdője földöntúli birodalmakká dicsőültek a szemükben, Marci bácsi óriássá, aki sípszóra engedelmeskedik, s Izuka tündérkirálynővé, aki az óperenciás tengeren túl vár reám. Áhítatos figyelmük beletüzelt a költői leleménybe s kalandjaim saját belső erejükből kezdtek lombosodni, színesedni, fölém kerekedni, magukkal ragadva engem is a hit varázslatába.

Attól tartok, hogy közönségem képzeletében az összes családtag, akiről megemlékeztem, sőt Csuka néni, Mari, Veronka és Minya is átléptek a közönséges halandók világából a csodák szellemországába.

Ki tudja, hová repített volna engem ez a hódolat, ha közben rá nem jövök arra, amiben ők voltak erősebbek s amiért, titokban, én csodálhattam és irigyelhettem őket. Ezek a gerlédi Ernyeiek nem ismerték a félelmet, még a legapróbbja sem. A kísértetek minden erőlködése hidegen hagyta őket, s ha a Halálról esett szó, közönyösen néztek, a pillájuk se rebhent. Elhitték ezeket is, hogyne, de az ő felfogásuk szerint csak arravalók voltak, hogy a hősnek legyen kiken győznie. A Tigrisember például, bármilyen borzongatón jelenítettem meg ott a Marci bácsi ablaka előtt, csak arra a megjegyzésre érdemesült, hogy valami varázslattal miszlikbe kellett volna aprítanom az efféle piszok állatot.

Nyilvánvaló, hogy ők semmi lényegest nem tanultak tőlem, csak örömük telt a csodákban. Ellenben, amint arra később mindinkább rájöttem, igenis sokat tanultam tőlük én, a hódolattal körülvett „úrfi”.

Persze, nekik mindaz, amit tudtak, semmi különöst nem jelentett, magától értetődő volt. Csak úgy elhullatták, szó között, barangolásaink és játékaink során. Nem is álmodták volna, hogy tanítanak s alapvető ismereteket rakok le álomvilágban tévelygő elmém mélyére. A hét végén ugyan még mondogattam nekik meséimet s ők lankadatlan hévvel nyelték, de bennem már kezdett hamisan csengeni a hitelük. Tündérek és kísértetek lassan sápadni kezdtek egy megrendítőbb hatalomnak, a mindennapi valóságnak előrenyomuló, földszagú lehelletétől.

Ezeknek a falusi gyermekeknek tudásában sok tévedés volt, ami az okok és okozatok ismeretét illeti, de a jelenségek megfigyelésében, a látás éles tisztaságában és józanságában mérhetetlenül felettem állottak. Én meg én voltam: mindaz, ami a természet életéből kitárult vagy megvillant előttem az ő szavaik nyomán, nem ábrándított ki s nem zavart meg, hanem a nagyobb csodának, az izgalmasabb mesének bűvöletébe szédített, akárcsak őket az én meséim.

Rozáli nénihez mindennap készültünk, de nehezen szánta rá magát, hogy fogadjon. Hol egyik, hol másik követünket küldte vissza azzal, hogy „Imre” éppen beteg, vagy dolga van, vagy hogy a házat előbb rendbe akarja tenni s több effélét. Édesanyám mondta is, hogy talán ne zavarjuk, ha őneki kellemetlen a látogatásunk, elég, ha tudja, hogy nem akartuk elkerülni.

Énok bácsi azonban úgy vélte, hogy ha izengetünk, Rozáli néni mindig haladékot fog kérni, mert még a régi időből megmaradt benne rögeszméjének valami ösztönös féltése; viszont ha teljesen elkerülnők, rettentő sérelemnek érezné. Legjobb tehát, ha egyszerűen bekopogunk hozzá, akkor örvideni fog nekünk is, meg annak is, hogy Imre „távollétét” könnyen mentheti, mivel váratlanul érkezünk.

Így is történt. Szekéren vitt le hozzá maga Énok bácsi, szombat délután. Rozáli néni az ajtó mellett ült, a tornác padján, s valami rongyokat válogatott egy nagy kosárból. Látszott az arcán, hogy csakugyan örvidendezik jöttünkön, de szeme ravasz villanása elárulta megkönnyebbülését is, a másik dologban.

- Jaj, lelkem Esztikém, de kedves tőled, hogy mégis eljöttél, a kicsi fiaddal!... Imre búsulni fog erősen... de hát nem tudhatta, hogy éppen ma!... Vásárhelyre kellett menjen, adódologban... Sürgős... Na, lelkem, jertek be, mekkora öröm!... Énok te, hogy vagytok?... Nincs valami baj?...

Tiszta, rendes, kedves volt a Rozáli néni háza s tele sok szép régi bútorral, képpel, csecsebecsével. Ezeket sikerült szegény fejének kimentenie a romlásból, mikor Imre könnyelműsége fejükre döntötte a házat. Ő maga ugyan a kúriára vitte akkor a személyes holmiját, mikor a zsidó kezére került a Pókai-ház s ide, Győrbiró Jóska-hoz, aki a Dávid tagját megvette volt, csak később, egy végzetes estén lépett be. De még azután is haza-hazaszaladt az Imre kísértete elől... Végleg csak akkor hurcolkodott ide, mikor már Jóska sem élt s őmaga öncsalása szerint ismét kibékült Imrével...

Most élénken, láthatólag teljesen józanul kérdezősködött, beszélgetett s az arca, mely olyan félelmesen hatott reám apám temetésén, szelídebb lett. Ozsonnát is adott, kávé, gyümölcsöt.

Én persze mindent bejártam, mindenhová bekukkantottam s mindent megtapogattam. Bele-nyúláltam a kosárba is a tornácra. A sok tarka rongy apró foncsikákba tépett selymek maradványa volt. Ujjaim bizseregve siklottak közöttük.

- Mi ez, Rozáli néni? - kíváncsiskodtam.

Ő éppen vidáman mondott valamit anyámnak, mikor kérdésekre odapillantott. Egyszerre megváltozott az arca. Vastag szemöldöke összerándult s szeme sötéten villant. Horgas orrának cimpái kitágultak, mint a haragos lőé.

- Igaza van Imrének! - kiáltott fel. - El kell felejtük a multat, egészen... Minek lógnak ott a régi rossz életünk rongyai a szekrényben?... Hát tépem, szaggatom őket, amíg egy se marad... A zsidó elhordja kosaranként... De aztán te is tudod, Eszter, - fordult enyhülten anyámhoz - hogy akkoriban nem ismertek Vásárhelyt szebb asszonyt nálam?... Lila is szép leány volt, elismerem, de gyávácska, s ruhája sem divatos... Aztán egy asszony, az más!... Én voltam a csalétek... Az Imre barátai miattam csődültek össze, s ő aztán kártyára hívta és megkoppasztotta őket... így volt... így... de többet gondolni sem akarok rá.. Összetépem... elszaggatom... - Ujjai, mint a héja karma, görcsösen kaptak a levegőbe.

Eliramodtam előle, mint a nyúl, ki a kertbe s szívem a torkomban lüktetett a félelemtől. Messziről hallottam, hogy kiabál, vonítva kacag s anyámék csitítva kérlelik.

Csak akkor mertem előbújni, mikor Énok bácsi kiáltott, hogy indulunk.

Rozáli néni már egészen megnyugodva s jókedvűn kísért a szekérig, ismét köszönte látogatásunkat és biztosított róla, hogy Imre odalesz a sajnálkozástól.

Amíg hazafelé zörögtünk, csakis Rozáli néniről folyt a szó anyám s Énok bácsi közt.

- Most már ugyan ritka nála az efféle! - mondta Énok bácsi. - Csakhogy már nem dolgozik a földeken s úgy látszik, a tétlenség megint emlékezésre viszi... Mert amíg bírta, tüzebben gazdálkodott még Áronunknál is, biztosan éppen azért, hogy ne gondolkozzék... Ma is ért mindenhez s szigorúan vigyáz, hogy a részességgel meg ne rövidítsük... Mert mi vagyunk a részesei, Énok fiammal, s Márton csépel neki.

- Az uram, úgy emlékszem, egyszer mondta volt, hogy a Dávid tagja a tiéd - szólt anyám.

- Igaz is... Mert Győrbíró Jóska éppen a szerencsétlensége előtt tett végrendeletet. A földjét, a Dávid régi tagját, amit tőlünk vett meg, visszaadományozta Dávidnak, ha megkerülne: azzal, hogy Rozálit gyámolítani tartozik. De ha Dávid nem kerülne meg s holtta nyilvánítanák, reám száll a föld, ugyanazzal a kötelességgel. Csakhogy én ezt sohase mondtam meg Rozálinak. Mert bár tulajdonképpen ő a legmódosabb közöttünk, sze' teljes egészében megvan az apánkról való örökrésze is, kétségbeesne, ha megtudná, hogy ez a Dávid-féle tag nem az ő tulajdona. Halálig ragaszkodik minden göröngyhöz...

- S ti a sajátotokat művelitek neki, részibe? Ó, Énok!...

- Hagyd, Eszter... Szegény ő már ilyen... Aztán ne hidd, hogy nem számítunk jól... Nagyon is jól számítunk, lelke... Magunknak takarítunk. Mert Rozáli jól ad el mindent s egy krajcárt el nem költene... Zsugori módjára gyűjt. Takarékbba teszi Vásárhelyt. S a betétkönyve ott van édesapádnál. Hát látod, így nekem, meg a fiaimnak terem a Rozáli egész birtoka... Csaljuk szegényt, Eszter!...

Édesanyám szeretettel simogatta meg Énok bácsi karját s némán bólogott.

Elrepültek a gerlédi szárnyas napok, az önfeledt falusi élet édes napjai. Semmi sem történt velem e napokban és mégis minden. Életközelen voltam, ennyi az egész. Rámlehel a legigazibb, legemberibb élet: a földben gyökeredző, a természethez símuló, a csillagoktól vezérelt, a hazugság nélküli... Az Isten erős kezében, szabadon az emberek önkényétől...

Nekem ezt jelentette, varázslatos gyermeki sejtelemben, családom egyszerű bölcsője. Mikor elszakadtam tőle, könnyeim fátyolán át úgy láttam, hogy felemelkedik az égbe s ott tűnik el a lángoló nap fénykoronájában.

Otthon különös változások történtek, amíg távol voltam.

A szobák kongtak az ürességtől. Eltűnt apám nagy könyvestékája, hiányzottak karosszékei, a nappaliban csak néhány fotel s a díván maradt meg, hült helye volt a kihúzható, családi ebédlő-

asztalnak s egy sereg széknak, ezenfelül innen is, onnan is lába kelt valami bútordarabnak. Legszebb, virágos szőnyegek, selyem és csipke függönyeink, ünnepi porcelánkészletünk, aranyrámás képeink, szekrényes falióránk, több függőlámpánk, ahogy első körülpillantásra észrevettem, mind elhagyták régi otthonukat, hűtelenül.

Apám szobájában, a csupasz fal mentén kisebb-nagyobb könyvekből összerakott csomók heverték. Mindeniknek a spárgája alá egy-egy cédula volt dugva. Valamennyiünk nevét kibetűztem róluk, még a Bihari Péterét is, de a sajátomat a legnagyobb izgalommal. Három, hatalmas, zöld színű, aranyozott kötet feküdt a cédulám alatt s a legfelsőn zászlót emelő, bekötött fejű honvéd feszítette mellét egy összetört ágyú roncsa előtt, mögötte pedig az ágyúkerék töredékének hegyére lépve, magas, izmos termetű angyal kapott el előle egy szűzdohánylevél-koszorút, amiért a honvéd dühösen emelt rá egy finánckardot, hogy hasbaszúrja. Az angyal ezért ijedtében a zászlórúdhhoz kapott, de mivel úgyszólván bizonytalanul billegett kövér testével a kerékdarabon s a szárnyai rendkívül kurták lévén, nem tarthatták fenn a levegőben, látható volt, hogy rögtön hátra fog esni a zöld semmibe. Mindez egy nyershússzínű kőkockán történt, melyre aranybetűkkel volt felírva: *Az 1848-49-iki Magyar Szabadságharcz Története. Irta Gracza György.*

Az íróasztalnál Bihari Péter ült, buzgón körmölve, Roland pedig fel-alá futva a megürült szobában diktált neki egy hosszú papirosról.

- Ez az enyém? - rikkantottam fel lángraborulva, Rolandhoz.

- A tiéd lesz - pillogott rám, megállva. - De most még nem érted... És még két kötete csak ezután jó meg... Majd, ha mind itt lesz, akkor... addig már rég iskolás leszel... Édesanyánk megőrzi neked... S majd te, emlékül, édesapánktól...

Mivel Bihari Péter türelmetlenül morgott, hogy folytassák, egy kicsit még nézegettem a kincset, ami az enyém és mégsem az, aztán elszontyolodva kiballagtam.

Éppen akkor csikorgott kifelé az udvarból egy magasan feltornyozott ökörszekér, idegen béres húzta ordítóva az egyik ökör szarvát s a szekér mögött ismeretlen bekecses ember ballagott, szemével aggódva nézegetvén, hogy kiférnek-e a kapubolt alatt? Kádak, hordók, ászokfák, teknők, csebrek, dézsák, rézüst, szerszámok halmozódtak egymásra a rakományban. Ijedten húzódtam a konyhába, hogy a rabló fel ne dobjon engem is a tetejébe.

De a konyha is pusztán ásított. A falán csak a szegek mutatták a sok ragyogó főzőedény helyét s a nagykamara nyitott ajtóján át láthattam az üres polcokat.

Ottília összeszorított szájjal állott a tűzhely mellett, sötét szemével a szekér után meredve. Csuka néni a zsámolyon kuporgott, pityókát hámozott s könnyeit potyogtatta a lehulló héjakra.

Kisurrantam az udvarra. Az istálló előtt Ákos állott Beátával. Ők adták át a holmikat egy lista szerint a szekeresnek s most a jegyzéket vizsgálták át még egyszer, összedugott fejjel. Engem csak akkor vettek észre, amint szédülve támolyogtam ki az üres istállóból s könnyeimet nyeltesen kérdeztem:

- Bojtos hol van?

- Eladtuk! - szólt hátra Ákos, a válla felett.

- S a kis bivaly hova lett?

- Eladtuk! - visszhangozta Beáta, rám se nézve.

- És Szotyó?... Őt csak nem?...

- Mit zavarsz folyton? - toppintott Beáta. - Nem látod, hogy dolgunk van?... Szotyót Marci bácsinak adtuk...

- Te?... Ti?...

- Hát igen, mi, vagyis Péter bácsi és Roland és mindnyájan, mi, nagyok!... Költözünk, értsd meg... Mülleréknél nem szabad kutyát tartani...

- Mülleréknél?...

- Tőlük vettünk ki lakást, az udvaron... És igenis, eladunk mindent, ami nem fér be oda... És Szotyónak jó dolga lesz Marci bácsinál, megígérte!... Most pedig lódulj!...

De én csak lerogytam az istálló küszöbére s keserves bőgésre fakadtam.

Most szorította össze először a szívemet a felismerés görcse, hogy mit jelent apánk halála, anyánk özvegysége s a mi árvaságunk... Égszakadást, földindulást, pusztulást...

A nagyok ott benn úgy látszik nem érzik ezt, Ákos és Beáta szinte még örvendenek is, hogy dolgokat bíznak rájuk, magukhoz hasonlóknak tekintik őket... Csak én, csak én egyedül kell lássak, érezzek, sirassak mindent?... Ó, Szotyó, hűséges kutyanéni, legalább téged hagytak volna meg nekem!...

Ákosék számolgatás közben lassan a tornác felé távoztak, nem törődtek bánatommal. De Melinda kifutott az udvari szobából, hallva zokogásomat, magához ölelt s bevonszolt a leányok közé, akik megint gépeltek, öltögettek, szabtak és vasaltak, lázasabban, mint valaha. A költözés csak siettette a stafirungskészítés befejezését.

Ott ült édesanyám is, segített. Melinda egyenesen hozzá vitt. Kitérta karját s keblére szorított, miközben könnyei fejemre peregtek:

- Ne sírj, ne sírjunk, Tamáska!... Ennek így kell lenni... Jobb, hogy amíg mi ketten távol voltunk, azalatt a nagyján túlestek... Mi úgyis együtt maradunk s ez a fő, ugye?... S majd az új lakást is megszokod, megszereted... és az iskola, fiam! Az iskola most a fő, nemsokára oda kerülsz... Sok új barátod lesz... Meglátod, most kezdődik az igazi, szép élet!

Így vigasztalt s eszembe jutott apám utolsó szavával szintén azt mondta az iskoláról: nagy játék...

Később, kicsit megnyugodva, a kertbe ballagtam. Mari, Veronka s Mínya dolgoztak ott, mégpedig alaposan. A kert is fel volt túrva, ki volt ürítve. Amint mondták, most valami töveket ásnak, amiket a tekintetes asszony elvisz innen.

- Kiásták már a mi tövünket is! - sóhajtott Mari. - Én a lódoctorokhoz álltam bé...

- S hát nekünk ki fog főzni? - dadogtam az új csapás alatt megszedülve.

- Maguk lelkem, kevesen lesznek ezután - biztatott Mari - Vendégük sem igen, a gyászért... Meg az özvegyet, árvát nem is sietnek megkeresni... A tekintetes asszony, meg Ottilia kis-asszony könnyen megfőzik azt a kicsi vizeskását...

- Vizeskását nem eszem! - jelentettem ki utálattal.

- Jó-jó! - avatkozott bele Veronka - lesz azért minden jó, lelkem, ne féljen! Marinak csak jár a szája... Bolondozik...

- De te, Veronka, ugye nálunk maradsz?...

- Hát lelkem... hát izé... Sze' én maradnék, szívesen... De Mínya, né, nem maradhat... Se tehén, se bivaly, se kert, még csak egy malac se... Mi dóga vóna?... Ugye, Mínya?

- Bikkesre mék, úrfi - köpött ki Mínya a pipa mellől, - Fődecskémre...

- Én meg, ugyi, nem hagyhatom magára? - vonta fel szemöldökeit Veronka, mint magától értetődőre. - Sze' éhenhalna nélkülem...

- Na-na! - tiltakozott Minya, de a fehérnépek lekacagták.

- De majd bejövök, vásárra - vigasztalt Veronka - s meglátogatom!...

Szó nélkül, boldogtalanul ténferegtem el mellőlük. A filegórjához vánszorogtam, üres volt már az is, a kiállítást szétszedték. De egy ládába dobálva megmaradt egy csomó ház meg apróság. Remélem, ezeket nem adják el s magammal vihetem az új lakásba...

Azon töprengtem, vajjon a varázslószellem, a prikulics, meg a fenyőkísértetek mit fognak csinálni?... Átpártolnak Diódi tanár úrékhoz?... Mit is tehetnének egyebet? Nem lesz kert, sem filegórja ott, ahová költözünk... Sajnáltam őket?... Igen, azt hiszem, határozottan sajnáltam...

Házunk kiürítése, fosztogatása tovább folyt, még napokon át. Gyűlöltem Bihari Pétert, mert azt tartottam, az ő műve. Hatalmasabb lett, mint valaha. Jött-ment, parancsolt, alkudozott, mustrált, csörgette a pénzt:

- Lássá, Mama!... Egész vagyont mentettem meg... hm, hm... egész vagyont!...

Ő tárgyalt, amint később megtudtam, a hitelezőkkel is, mert Roland csak pillogott nekik. Egy este büszkén jelentette az asztalnál:

- Nincs egy krajcár adóssága se, Mama!... Sőt... hm, hm... a Lila néni kölcsönéből is megspóroltam száz forintot... Kiegyeztem... hm, hm... kiegyeztem... Tessék elhinni, nem reméltek azok ennyit sem!...

De engem mindez beteggé tett. Idegesen reszkettem, nem találtam helyemet, éjjel sikoltoztam álmomban.

Aztán Csuka néni elvitt az állatseregletbe, hogy ne legyenek láb alatt és hogy elfoglalja valami más a gondolataimat. Az állatsereglet a vár nyugati fala alatti piacon ütötte fel táborát. Egy sor rácsos kocsiból állott, mely elé hosszú sátorfalat és tetőt vontak. Furcsa, izgató bűz csapott orron, amikor beengedtek. A ketrecek előtt korlátot emeltek, onnan kellett szemlélődni, végigjárva a sort. Sokan tolongtak előttünk s csak lassanként jutottam hozzá, hogy lássak is valamit. - De aztán láttam, s a látvány egészen fölkapart, betöltött, elragadott. Igaz, hogy künn, a plakátokon a tigrisek és az oroszlánok hatalmas ugrásokkal a levegőben repültek, itt pedig csak egy rosszkedvű, csíkos dúvad feküdt a ketrec legmélyén, ásítózva s összesen két sovány oroszlán, egy sörényes, meg egy síma, ödöngtek fel-alá a másikban. De éltek, mozogtak, sárga szemük világított s bűdösségüktől végigreszketett a gerincem. Az a tény, hogy van tigris és oroszlán, hogy nemcsak kép és mese, önmagában szinte kibírhatatlanul forró, lelkesítő élmény volt. Ezek a titokzatos királyi vadak hatottak rám lenyűgözően, pedig farkas, róka, hiéna, őz, sas, vadmacska és bagoly is mutatkozott. Sőt, egy ládából óriáskígyót emelt ki egy pirosruhás, rengőmellű asszony s a derekára, keble alá és nyakára csavargatta a szörnyű gilisztát. Azt állította, hogy elevenen nyeli el azokat a szegény kis nyulacskákat, amelyek az egyik ketrecben gubbasztottak. Külön öt krajcárért lehet megnézni, holnapután, mert akkor lesz az óriáskígyó etetése. Egy héten ugyanis csak egyszer ebédel. A többi állat etetését mi is láttuk, Csuka néniel. Hörögve, kurrogva vetették magukat a véres húsdarabokra, amiket villával toltak be nekik a rács alján. Félelmesen ropogtak a csontok a csattogó fogak között. Egy-kettőre eltűnt minden a torkukban...

De a legnagyobb látvány még csak ezután következett. Egy fehérnadrágos, feketekabátos, lakkcsizmás úr, ostorral a kezében, egyszercsak ott állott, benn, az oroszlánok ketrecében.

- Uram, irgalmazz! - sipított fel Csuka néni, megragadva a kezemet, mintha én is be akartam volna lépni az oroszlánokhoz. - Húnyja le a szemét, Tamáska!...

De az én szemem nemhogy lehúnyódott volna, inkább majd kiugrott a fejemből, s leesett az állam a hős ember csodálatában.

- Eszi már? - kérdezte Csuka néni a kötény alól, amit a fejére borított.

De én nem tudtam hangot adni... A hős mosolyogva állt a ketrec közepén s ostorával odaodalegyintett a bestiákhoz, amelyek jobbról-balról guggolva nyujtogatták feléje kieresztett körmű, bozontos mancsaikat s doromboltak, mint fene macskák.

A nagyérdemű közönség egymás hegyén-hátán tódult a ketrec elé. Én valami ládára találtam s azon ágaskodva nyujtottam nyakamat. Lehet, hogy éppen az óriáskígyó lakása volt, de akkor sem törődtem volna vele, ha tudom.

Csuka néni, miután meggyőződött róla, hogy úgysem láthat semmit, könnyebbült sóhajjal engedte le a kötényét s meglegedett azzal, hogy a lábamat magához karolja.

Néha előlem is elfedte a jelenetet egy-egy föltóduló emberhullám, de aztán kiabálva lepofozták egymást s megint láttam... Most már, honnan, honnan nem, kis asztal és két szék teremtett a ketrec előterében, a két oroszán pedig hátul kuporgott egy-egy zsámolyon, négy lábukat furcsán, szégyenlősen összehúzza a nekik szánt parányi helyen. Szemük zölden villogott, fejüket előretolták s tátott szájukból tompa dübörgés tört elő. Bordáik zihálva ütköztek ki s tűntek el keshedt bőrük alatt.

Újabb torlódás után azt hittem, a szemem káprázik s megbolondultam, mert Furka bácsit is ott láttam, a szabót, az egyik széken ülve. Részegen vigyorgott, de a fogai összekoccantak félelmében.

- Furka bácsi is ott van! - lelkenedeztem alá Csuka nénihez.

- Jaj, lelkem, menjünk már! - rángatott. - A tekintetes asszony megöl, hogy nem vigyáztam magára s ithagyta az eszét!...

De az ostoros úr igazolt, mert éppen azt bömbölte:

- Nagyérdemű közönség!... Műsorunk fénypontja következik: sakkpárti az oroszánok ketrecében!... Furka úr, akit mindnyájan ismernek, haláltmegvető bátorsággal vállalkozott rá, hogy a nemes város dicsőségére, az önök szeme láttára egy mesterjátszmát folytasson velem... Kérem, amíg a játszma folyik, szíveskedjenek teljes csendben maradni s adományukat a körülhordozandó kalapba hullatni a város hőse számára!...

A hímoroszlán hatalmas bőduléssel jelezte, hogy ő is csendet kér, mire Furka bácsi egyetlen mozdulattal leverte az összes figurát a tábláról s gyanúsán felemelkedett, mintha ki akarna bújni a rácson.

Az ostoros azonban odasózott a fenevad szeme közé s adott egyet a nősténynek is, hogy el ne bízza magát. A megalázott királyi pár fejcsóválva és sértődötten szegte meg a nyakát s gögösen elnézett a tömeg feje felett.

Erre a rabtartó is leült, felállította a figurákat s felkérte Furka bácsit, hogy indítson. Vitéz szabónk egy bátor lendülettel úgy kivágta az ellenfél néhány figuráját, hogy kukkra ugrottak.

- Ön nagy mester! - bókolt az ostoros. - Most én, ha megengedi...

Néhány húzás jött még innen is, onnan is. A bábok potyogtak.

- Sakk matt! - jelentette ki az ostoros, meghajolva Furka bácsi felé. - Csodás volt, uram! Megadom magamat! Szíveskedjék a hátam mögé állni és kihátrálni...

Furka bácsi azonban nem a saját lábán hátrált ki a felrántott hátulsó ajtón, hanem a másik hős nyakába csimpaszkodva, s szeme úgy forgott, mint a malomkerék... Mert az oroszánok is

megunták a szoborállást kényelmetlen talapzataikon s a kivonulók után eredtek... Az ajtó éppen az orruk előtt csapódott le. A taps és éljenzés túldörögte az oroszlanokat. Furka bácsi most már mellét düllesztve vigyorgott.

Azt hiszem, semmi sem természetesebb, minthogy feledve minden otthoni bajt, állatseregletet rendeztem be. Erre a célra egy széthúzható képeskönyvem szolgált, melynek egyik oldalán háziállatok, a másikon pedig vadállatok szerepeltek s szerencsémre oroszlan is, sörényes hím, hosszú, katonás lépésekkel járva a sivatagot. Minden állat lába alatt valami hülye vers volt.

A képsor a nappali díványának hátához támaszkodott. Lángeszű találmányom azonban a rács alkalmazása volt. Ágyam felhúzható s kiemelhető rácsát állítottam a dívány két karja közé, ahová éppen beleillett.

Az első előadást az egész család végigélvezte s még szegény édesanyám is kacagott rajta, ahogy a menaszériában hallottakat szószerinti hűséggel és hanghordozással megismételtem. Furka bácsi jelenete, melyet természetesen egyedül alakítottam, a Minya által rögtönzött ostor pattogatása közt, Bihari Pétert is arra indította, hogy egy fényes krajcárt izzadjon elő az állatok élelmezésére.

Csuka néni szerint az én állatseregletem sokkal szebb volt a valódinál és főként nem бүdös.

De a legnagyobb hatást, meglepetésemre, Rolandra gyakoroltam. Dőlt a kacagástól, felkapott, körülszaladta velem a szobát, furcsa módján új nevet ajándékozva nekem:

- Ó, te fehér disznó!... Te tisztességes fehér disznó!...

Ez sem volt elég; másnap csodálatos ajándékkal lepett meg. Fényes, vastag papírból készült tigris, oroszlant, zsiráfot, tevét, farkast s egyéb állatot vásárolt nekem Wokál bácsitól, a könyv- és papírkereskedőtől. Az állatok gyönyörű színekben pompáztak s támasztójuk is volt, úgyhogy fel lehetett őket állítani. Hátról természetesen fehérek maradtak, de így is felbecsülhetetlenül többet jelentettek, mint a kihúzos képeskönyv, mely most már, zezugosan felállítva, válaszfalként szerepelt az egyes állatok között.

Míg körülöttem továbbfolyt a ház szomorú felszámolása, jótékony elmerüléssel veszem bele ebbe a játékba s minden egyéb eltűnt előlem.

Éjjelre a rácsot, mely egész találmányom legfontosabb és legérdekesebb része volt, Veronka természetesen visszatolta ágyamra s elalvásig magam változtam tigrissé és oroszlaná mögötte, sőt a reggelimet is a rács között kellett Veronkának beadnia, mikor is a zsemlyét morogva téptem szét fogaimmal.

Az állatokat rendszeren a képeskönyv lapjai közé fektettük éjjeli pihenőre s az ágyam melletti széken tartottuk.

Egy este az a végzetes hiba történt, hogy Veronka a képeskönyvet összehajtogatta, kihozta s a székre tette, de az állatokat ott felejtette a nappali díványán, össze-vissza állingálva, ahogy a rekeszeket felemelte róluk. Biztosan a Minyával tartandó lakodalmán merengett a szerencsétlen s Bükösön legeltette az eszt.

Másnap reggel és délelőtt valamiért nem siethettem ezzel a játékkal s különben is bíztam abban, hogy állataim békésen szenderegnek a képeskönyv paplanában. Az udvaron tartózkodtam, amint nagy lőtás-futásra lettem figyelmessé a tornácon. Odaszaladtam.

Bihari Péter, még a sietségtől lihegve, jelentette anyámnak, hogy a püspök hivatalos dologban ideérkezett s most részvétlátogatást óhajt tenni nálunk, már el is indult a Kollégyomból, két tanár kíséretében. Péter előreszaladt, hogy készüljünk a fogadtatásra, de gyorsan, mert tüstént itt lesznek...

Édesanyám, akit nagyon megdöbbenett és megzavart apám nagy ellenfelének ez a tisztességadási szándéka, reszkető kezével alig tudott átöltözni, pedig Ottilia és Melinda is segített neki. Mindenki kapkodta magára, amit lehetett, s így a nappalival senki se törődhetett, de alig is telt el tíz perc s már hallottam a szomszéd szobából, ahová internáltak, hogy Bihari Péter remegő hangon tessékeli a vendéget:

- Parancsoljon, főtiszteletű püspök úr... hm, hm... kegyeskedjék!...

Megpattintottam az ajtót s bekukucskáltam. Bihari Péter úgy hajlongott, mint a napraforgó a szélben, Roland pedig fejét meghajtva, sűrű pillogással állt egyik lábáról a másikra.

Édesanyám és a leányok éppen akkor léptek be apám szobája felől, hogy bókoljanak a püspöknek. Ő emiatt szembefordult velük s háttal került a dívánnak, melyen én, rémületemre és féltő gyötrelmemre megpillantottam otffelejtett állataimat. A püspök mint óriási fekete torony, magasodott föléjük. A katasztrófát már nem lehetett feltartóztatni.

A püspök anyám kezére hajolt, mormogott, aztán egész megsemmisítő súlyával beleereszkedett a dívánba, mindent eltemetve történelmi méretű fundamentuma alá.

Őrjöngve szakítottam fel az ajtót s eszemen kívül üvöltöttem:

- Gyilkos!... Gyilkos!...

Bihari Péter egy ugrással előttem termett, szájamra csapta tenyerét s kilódította az ajtón, becsattintva a kilincset.

Messzire szánkáztam, nadrágom reccsenő fenekén s fejemet alaposan belevágtam az ágy lábába. Jó darabig szédülten tapogattam dagadt búbomat, lüktető szájamat s felhasadt nadrágomat, miközben könnyeim patakban omlottak. Nem tudom, hogy a püspöknek miképpen magyarázták meg a jelenetet, de lehet, hogy észre sem vette, vagy nem magára vonatkoztatta.

Tekintettel sebeimre, újabb verést nem kaptam, de édesanyám komoly leckét adott, hogy máskor árva gyerekhez illendően viselkedjem a hatalmasok előtt, annál is inkább, mert okunk van tartani a multból őrzött előítéletektől. Megjegyezte, hogy a püspök természetesen nem ilyen, mivel Krisztus szolgája, de másvalaki, aki ott volt, esetleg még azt hihetné, hogy a nagyoktól hallottam s azért kiáltottam reá azt a becsmérő szót.

Lehet, hogy aggódott is szegény, hátha ellene fordítják rosszakarói a püspöknél az én ostobaságomat. Bihari Péter mindenesetre jósolgatott efféjét, sőt attól is ijedezett, hogy neki magának is kára származhatik gazztetemből. Ezzel tulajdonképpen védeni akarta ellenem elkövetett tettegességét, mert édesanyám tekintetéből nyilván láthatta, hogy neki jobban fáj, mint nekem. No, ami azt illeti, az én szememből sem olvashatott ki megnövekedett vonzalmat, noha magamban már bántam vétkeimet.

Fájdalom azonban, semmi megbánás nem hozhatta többé helyre a kárt, amit az eleven hegyomlás okozott a dívánon. Büszke orozslánom négy lába négyfelé törve fityegett, zsiráfom nyaka összerételődött, mint a harmonika fújtatója, a tigris feje örökre eltűnt s a többiekből csak alaktalan gyüredékek maradtak. Földi maradványaikat Veronka vitte ki személtapátón a tűzbe, s szipogó gyászmenetemet Beáta fuldokló kacagása kísérte.

Ez a temetés nagyobb dolog volt, mint ahogy magam is fölfoghattam: igazában első gyermekéget kísértem sírjába.

Az új korszak hajnalát dobpergés jelezte. Illyés pergette a dobot, a sárgafakó szakállú városzolga, akit talán azért tettek kikiáltóvá, mert süket volt, mint a föld s akkor is rettentően ordított, ha suttonni akart.

Pergett a dob s Illyés elnyújtott, sivár hangon ordította végig az utcán:

- Köz-hír-ré té-te-tik!... Hogy... minden... gyermeket... fiút... leányt... aki... hatodik évét... máig betöltötte... apja vagy anyja... vagy felnőtt... hozzátartozója... tartozik... az iskolába... mához egy hétig... beíratni... különbeni... büntetés... terhe alatt!... Rattadra, rattadra, bum, bum!...

Semmi kétségem nem lehetett felőle, hogy engem is kidobolt. Elmultam hatéves. Az iskola közeledéséről különben is már elég szó esett. De mindedig azért csak úgy lebegett a látóhatáron, mint bizonytalan felleg, ami tán nem is érkezik fölénk... Most hát megérkezett.

Engem „felnőtt hozzátartozóm”, Roland íratott be a Kollégium elemi iskolájába. Délben ebéd előtt tudatta velem a befejezett tényt:

- Gombási bácsi felvett az iskolájába, Tamás... Hétfőn reggel nyolc órára vár... Akkor kezdődik...

Igen. Akkor kezdődött...

MÁSODIK RÉSZ

9.

Félénken tekintettem szét a hatalmas teremben. Anyám, súlyos gyászruhájában, földig hulló fekete fátylai alatt roskadozva, végtelen lassan hozott föl magával a rengeteg lépcsőn, fekete bőrkesztyűs kezében fogva kezemet. Most már, hogy eleresztette, az izzadság szinte csorgott a tenyeremből.

Még sohasem voltam itt, csak kívülről és távolról láttam csillogni ezeket az óriási ablakokat a Kollégium homlokában. Hatalmas, csúcsos ércfödél borult fölējük, mint féelmes harcisisak, s az egész az ötszemű óriás fejét jelentette képzeletemben. Néha kék eget, aranyló napsütést, máskor villámló fellegetek tükröztek ezek a szemek, s szívszorító volt elgondolni, hogy mindíg néznek és látnak, még akkor is, mikor alszom.

De íme, most mégis felmáasztunk a torkába és bent vagyunk a fejében. Tehát nem más az egész, mint egy nagyon nagy szoba.

Hosszú, kemény, fényes padra ültettek, egysorba az egész családot, anyát és hét testvért. Nyolcadiknak Bihari Péter is odailleszkedett a pad végére s fejét önérzettel forgatta jobbra-balra.

Anyám és Ottilia között szorongva, magam is forgatni próbáltam az enyémet, amennyire lehetett és illett.

Zsúfolva volt a terem, még a padsorok között is összepréselődve tapadtak egymáshoz a lábön-állók. Ünnepeyiesen öltözött felnötteken kívül kicsi és nagy diákok serege alkotta a zömét. Évmegnyitó ünnepey volt, összekapcsolva az Erneyi Áron-gyászünnepeylyel, amint a meghívóból ki lehetett olvasni. Ezért az összekapcsolásért kerültünk mi, Erneyeiek, ide az első padba, közcsodálatra.

Ahogy nyakamat tekerve, hátrafelé kandikáltam, különösen a kisdiaók szemében láttam ezt a csodálatot s azt is, hogy tekintetük főként rám szegeződik. Kiváltságos helyzetemben - amit először és utoljára élveztem ebben a teremben, jó harminc esztendőre - mindaddig rendkívül büszkén és gögösen viszonoztam ezeket a pillantásokat, amíg egy szemtelen kölyök nyelvét nem öltötte rám, egy nagydiák pedig összevont szemöldökkel és fejcsóválva értésemre nem adta, hogy előre kell nézmem, éspedig mozdulatlanul.

A kölyök dühbe hozott, a nagydiák megijesztett. E két hatóerő eredőjeként lehiggadva fordítottam hátat a tömegnek.

Szemben egy magas, lépcsözetes emelvényen, a terem két oldalán ültek az előljárók és tanárok magashátú padjaikban s úgy tettek, mintha senkit sem látnának. Még Tövisi Pista bácsi is elnézett a közönség felett s máskor vidám szeme kifejezéstelenül meredt valahová, Diódi tanár úr pedig olyan magasra tartotta nagy fejét, hogy én csak a széles, durva állát láthattam, alulról.

Szentkirályi keresztapám vastag szemüvegén keresztül vizsgálta maga előtt a padot s egyszer sem pillantott fel.

Mialatt a gyülekezés, mozgolódás, elhelyezkedés folyt, nem mervén többé hátranézni s megünván a nagytekintetű előljároság és tanári kar szemlélését, pillantásom feljebb vándorolt a szemközti, aranyozott oszlophasábokkal díszített falon s egyszerre elbűvölten szegződött egy arcra, mely a magasból egyenesen a szemembe nézett s különös varázslattal húzott magához.

Egyetlen kép volt ez a teremben, a magas szószék fölött. Vastag aranyrámájának koronája alatt farkát harapdáló sárkánykígyó tündöklött, két szembenéző fehér hattyút körítve, melyeknek nyakát ezüst nyíl fúrta át s szegezte össze. A ráma által elmélyített háttér sötétjéből fejedelmi díszruhát viselő férfi alakja emelkedett ki, sápadtan világító, fenséges homlokával s mélyragyogású, nagy szemével. Hosszú, dús szakáll keretezte a komoly, nyugodt és kissé szomorú arcot, s az összecsukott vastag, piros ajkak mintha éppen ebben a pillanatban mondtak volna ki valami örök időkre szóló és megmásíthatatlan parancsot.

Senki sem súgta meg, mégis azonnal tudtam, hogy ez a Fejedelem. Hihetetlen, hogy csak most látom először, hiszen érzem, hogy mindig ismertem és ilyennek ismertem benn, a fejemben. Igaz, ugyanakkor bizonyosan tudom, hogy sohase fogom teljesen megismerni a síma homloka mögött rejtegetett titkot s mindig idegen és félelmes marad belőle valami. Éppen az, ami Fejedelemmé teszi. De hogy ez itt Bethlen Gábor egyetlen igazi és hűséges képmása, afelől egész életemre megbizonyosodtam csodálatos szemének átható rámpillantásából. Évek múlva hallottam ugyan, hogy egy szépszakállú kollégiumi tisztviselő ült modellt Barabás Miklósnak ehhez a képhez, s hogy az arcnak semmi köze sincs a Fejedelem igazi vonásaihoz, melyeket egykorú alkotásokból eléggé ismerhetünk. Hogyne! Én is megismerkedtem az idők rendjén azokkal a keserű-ráncú, komor, visszataszító Bethlen-arcokkal, melyeket a történelmi könyvek örökítenek át. Az ellentét megdöbbenett, de a megoldás ösztönösen jött: valamennyit a Barabás képéről akarták lelopni olyan semmiházi fickók, akik egyszerűen nem tudtak rajzolni s ezért csupa torzképet gyártottak. Akárhogy is, de egyedül Barabás látta őt magát jó kétszáz esztendő múlva is eleven valóságában, s egyedül ő festette meg híven azt, akivel találkozott.

Most, az én csodálatos találkozásomnak ebben az első pillanatában minderről még semmit sem tudtam. Barabás Miklósnak a nevét sem hallottam soha. Csak azt éreztem át, teljes megrendüléssel, hogy ez ő, a Fejedelem, s belémsugárzó tekintetében parancs szól hozzám. Nem értettem ezt a parancsot, a tartalmát illetően. De gyermeki bizonyossággal tapadtam ahhoz, aki előttem és fölöttem lebeg s kezében tartja sorsomat és feladatomat. S egyszerre nagyapa hangját hallottam: Épülni sokféleképpen lehet... a fő csak az, hogy föl kell szállani, nem szabad a porban csúszkálni, engedelmessé kell a Szép Kísértet parancsának!... Megrázkódtam: talán a Szép Kísértet szól hozzám a Fejedelem alakjában!...

S már éreztem is, hogy fölemelkedem, szárnyat bontok és repülök... Az orgona hatalmas zengése kapott föl a magasba, amint álmodozásaimba hirtelen beledördült. Aztán hömpölygő hullámokban zúdult az ég kapujának a gyülekezeti zsoltáréneke:

Tebenned bízunk eleitől fogva!...

Sohasem hallottam eddig ilyen fenséges zengedezést. Öregek és fiatalok vastag és vékony hangjai olvadtak benne, nem szép, hanem erős, nem andalító, hanem tettesarkalló összhangba.

Ettől kezdve mindmáig csodálom a református zsoltározást. Úgy hiszem, égbeszálló hangjait lángolóhajú, erős, óriási angyalok fogják fel s öntik az Úr trónja elé. Komoly alázat döng benne, mint bűnbánó mellverés, de ugyanakkor felharsan a kemény, férfias bizalom harci-trombitája is; az ember vallomása önmaga semmiségéről, de ördöggel dacoló vallástétele Isten ígéreteiről, örök végzéséről, kegyelméről és dicsőségéről.

Forró gyönyörűség öntött el, most először is, mikor láttam, hogy az emberek egész testükkel énekelik: arcuk lángol, szemeik kimeredve csillognak, vörösödő nyakukon pattanásig feszülnek az erek s két kezük belemarkol a padba, hogy el ne sodorja őket az édes önkárhoztatás és boldog Istendicsőítés tüzes árja.

Milyen furcsán szívmelegítő volt, ahogy - tekintettel az alkalomra - mégsem csüggedt siránkozással, hanem a változhatatlan tények jóságába vetett, szinte vidám hittel helyeseltek az Úrnak:

*Az embereket te meghagyod halni
És azt mondod az emberi nemzetnek:
Legyetek porrá, kik porból lettetek!*

Közben Kánya bácsi, a vallástanár, maga után húzva palástjának öblös harangját, ünnepélyes léptekkel felvonult a szószékre s megállapodott a Fejedelem képe alatt. Elöl-hátul hármastokába ágyazott fejét jobb vállára billentvén, balszemével az ablakon át az égre nézett s összekulcsolta párnás kezeit. Nehéz lélegzetvétele úgy hallatszott hozzánk, mintha egy macskaóriás dorombolna. Miután az orgona elnémult, Kánya bácsi még várt egy darabig s csak mikor tökéletes lett a csend, fohászkodott neki az imádságnak. Szép hosszú mondatokat eregetett ki mélyen ziháló melléből. Megtudtam, hogy odakünn ősz van, de idebenn tavasz s hogy ez a nagysereg izgó-mozgó kölyök mind egy-egy virágszál, mely kifeszülő bimbóját szomjasan tárja a tudomány napja és esője alá. Bejelentette az Úristennek, hogy a nyári vakáció szerencsésen véget ért s most új munka kezdődik. Ehhez aztán többféle kérést fűzött a tanárok és tanulók érdekében. Egyszer aztán áttért arra, hogy az év megnyitásának örömnepébe ezúttal gyászérzelmek is vegyülnek. Nem említette apám nevét, hanem csak azt mondta: Te tudod, ó Mindenható Isten, hogy a Kollégium a nyár végén elveszítette egyik legerősebb oszlopát, legnagyobb büszkeségét, legjobb tanítómesterét. De már abból is megértettem, hogy apámról beszél, mert anyám és a leányok zokogni kezdtek, a fiúk pedig földresütötték szemüket. Valóban megemléltette az özvegyet és az árvákat is, a Kollégiumnak pedig méltó utódért folyamodott az Úrhoz, sőt egyenesen felkérte, hogy ő küldjönilyent. (Később megismertem ezt az utódot, de nem a mennyből jött, az bizonyos.)

Végre kimondta az áment s leszuszogott a szószékről, mi pedig kimerülten hanyatlottunk vissza a padra. A közönség ugyanezt tette, lábcoszogással fejezve ki zajos helyeslését. Ezután a dalárda énekelt a karzatról, panasolván, hogy „nincs balzsam Gileádban”.

A szószék alá helyezett asztalnál hirtelen megjelent egy szélesvállú, zömök, kurtaszakállú, villogószemű emberke s beszélni kezdett. Minden arcizma, sőt az egész teste mozgott, kezével élénk, gyors mozdulatokat tett s hangja a legcsodálatosabban szaladt fel-alá a hanglétrán. Még a levegő is vibrált körülötte s a közönség felvillanyozva, önkénytelen hajladozásokkal, rezdülésekkel kísérte szónoki mimikáját.

Bágyoni Ferenc tanár úrnak ezt a beszédét, hosszú évek mulva is úgy olvasgattam, mint a kor- és emberjellemezés mesterművét. De ezúttal még nem érthettem meg igazi mondanivalóját s csak a szavak és mondattöredékek maradtak meg a fejemben, miközben hanghordozása és testjátéka lebilincselte. Így az, hogy apám volt ennek a díszteremnek felavató szónoka, mikor az új épület az ő rektorsága alatt elkészült. Hogy akik hallották, sohase felejtették el az iskolai ünnepélyeken mondott, öregre-ifjúra egyaránt nagyhatású beszédeit. Hogy diákjainak igazi vezére és példaképe volt, akivel sohase ellenkeztek, sőt tűzbe mentek volna érte, utána. Hogy üldözte az alattomos, hazudozó, tiszteletlen diákot, de felkarolta a tehetségest, őszintét és bátort. Hogy csak a legfőbb dolgokat adta elő, elfelejtetetlenül, a többit rájuk bízta, hogy tanulják meg a könyvekből. Hogy azt tartotta: a diákot legfőképpen önmaga és az iskolai társadalom nevelheti emberré. Hogy több, mint huszonöt éven át volt félelmetlen, elszánt védője és harcosa a Kollégium vagyoni és szellemi javainak. Hogy kemény ellenfél volt s leginkább akkor veszedelmes, mikor nevetségessé tett valakit. Hűsége és háládatossága barátai és a Fejedelem iránt a ma élőknek már szinte mesébeillő. Beszéde végén Bágyoni tanár úr nagy meglepetésemre kijelentette, hogy apám és ő ellenfelek voltak. Hogy lehet ez, gondoltam, holott eddig folytonosan csak magasztalta?... És ha egymás ellen harcoltak, miért

éppen őreá bízták ezt a megemlékezést?... De mindjárt magyarázni is kezdte ezt, olyanformán, hogy nem egymást akarták elpusztítani, hanem mind a ketten a Kollégiumért küzdöttek, csak-hogy ellenkező módon. Apám azt tartotta, hogy a Fejedelem parancsa szerint a Kollégiumnak nagy iskolának kell maradnia, sőt még nagyobbá lennie, az egész ország számára. Bágyoni tanár úr ezt a szót használta: egyetemmé, ami nekem még csak szó volt. Viszont ő, Bágyoni Ferenc azon volt, hogy a mai időkben legyen a Kollégium csak középiskola, de a legjobb, egy vidék számára. Szóval emiatt csatáztak. A jövő ítélni fog felettünk, - mondta - de Ernyei Áron önfeláldozó szolgálata mindig fénylő emlék és hatalmas buzdítás marad.

Felnéztem a Fejedelemre. Apám az ő vitéze és szolgálója volt tehát s érte áldozta fel magát. Ha a kép beszélni tudna?... Mit szólna ehhez? Ahogy néztem, egyszerre megéreztem, hogy igenis beszél. A szemek, az arc azt mondták: ez csak természetes, ez volt a kötelessége. Megérzésem hódolattal töltött el s nagyon tetszett nekem, hogy a fejedelmek így gondolkoznak, ilyen természetesnek tartják, hogy szolgálók meghaljanak érettük. Arra gondoltam, ha nekem parancsolná, én is szívesen meghalnék érte.

Újabb ének után Diódi tanár úr, mint helyettes rektor, nyitotta meg beszédével a tanévet. Magas, vonító hangon szónokolt, vagyis inkább vezényelt. Rajta, munkára! - ez volt az értelme. Aki jól viseli magát és jól tanul, azt elismerés várja, aki rossz és hanyag, azt büntetés és bukás. A Kollégium a diákok anyja, táplálja őket cipóval és tudománnyal, de a kezében vessző is van, a jó erkölcsök fenntartására. Ehhez tartsuk tehát magunkat.

Ünnepély után az előjárók és tanárok sorra odajárultak a mi padunkhoz, valamit mormogtak anyámnak és a kezét rázták. Kezetfogtak a nagyobbakkal is, de engem csak pillantásra méltattak, Diódi tanár úr arra sem. Csak Tövési Pista bácsi simogatta meg a fejemet s keresztapám csúsztatott a zsebembe egy fényes tizkrajcárost. Emiatt vidámultan hagytam el anyám oldalán a dísztermet s hirtelen azt is elfelejtettem, hogy holnap reggel engem is vár a Kollégium-anya, egyik kezében cipóval, de a másikban vesszővel.

Első alkalommal Roland vitt az iskolába, hogy megmutassa az utat és átadjon mesteremnek. A Kollégium nagykapuja alatt fülsiketítő zsvivajgással tolongott ki-be a nemes ifjúság. Rikoltozva üdvözölték egymást a régebbiek, csúf-neveiket kiáltozva s itt-ott máris lekenve az első pofonokat. Könyveket kínáltak és vásároltak, zamatos alkudozások között. Néhányan, kihasználva az élő labirintust, vad kergetőzéssel furakodtak ide-oda a tolongásban. Ravasz-képű fickók művészi gáncsvetésekkel buktatták orra a tapasztalatlan újoncokat, mindjárt buzgón segédkezve is nekik a feltápaszkodásban s leporolás ürügye alatt hatalmasokat sózva hátukra, fenekükre. Rolandnak, felbámészkodva rá, utat nyitottak s mivel én riadtan kapaszkodtam a karjába, előlem is kitértek, csak a hátam mögött röptették fel észrevételeiket:

- Madzagon húzzák a kiskutyát, hogy el ne vesszen!
- Bornyú az, vágóhídra viszik, a nagyhasú henteshez!
- Szegény pacalista!... A mamája csak a bőrét látja viszont!...

Szerencsére befordultunk a jobboldali folyosóra s a lárma egyszerre elmaradt, homály és csend vett körül. Előttünk három-négy fiúcska settenkedett lábujjhegyen, hónuk alatt könyvvel, irkákkal, s egy anya lépegetett zajtalanul, kezén vezetve magamforma csemetéjét. A folyosó közepe táját barna farács zárta el, kilincsre nyíló ajtóval. Ezen át hatoltunk be mi is, az előttünk sietők nyomában. Ennek az elkülönített folyosórésznek falán hosszú sor fogason negyven-ötven kalap lógott, újak és ócskák, sörtések, tollasok, mindenféle színben és alakban. Közöttük ajtó, felette tábla, ezzel a felírással: Gyakorló elemi iskola. Az ajtóval szemben néhány lépcső vezetett le az udvarra, széles, símalejtőjű kőkorláttal.

Bent a gyakorló iskolában éppen egy oroszán gyakorolta a bömbölést. Megerősödött ez a gyanúm, mert a fiókáját vonzó anya a küszöb előtt rémülten hátratántorodott s halkán sikoltott, a gyermek pedig igyekezett kitépni kezét az övéből, hogy elmenekülhessen. Most már nem látszott érthetőnek, hogy miért zárták el ráccsal a folyosót? Mint állatseregleti szakértő, kezdtem méltányolni ezt az óvóintézkedést. Résztét öntött el, azokra a szerencsétlen fiúkra gondolva, akik éppen az imént surrantak be az ajtón, bizonyára szörnyű félreértés következtében. Rolandra pillantottam s megrántottam a kabátja ujját, hogy fussunk, míg nem késő. Nyilván eltévesztette az utat ő is, ez talán a Kollégium múzeuma lesz, amiről hallottam, hogy mindenféle vadállat van benne, de eddig csak kitömöttekről esett szó, senki sem mondta, hogy elevent is tartanak. Ez pedig ugyancsak eleven lehet - tekintve a sok fiúkalapot, melyek csakis az eddigi áldozatoké lehetnek s most győzelmi jelvényül vannak kitűzve, mint a skalpok az indián sátra előtt.

Roland meg is állt egy-két gyors pislogásig s látszott, hogy gondolkozik: mit tegyen?... De mielőtt bármit tehetünk volna, az ajtó keretét félelmes és hatalmas jelenség töltötte be. Előbb csak óriási hasát láttam, melyen vastag ezüstóralánc hullámszórt. Aztán előnyújtott kövér, vörös kezű, hurkaszerű ujjával. S csak végül jelent meg a széles, sötétlilaszínű, bibircsós arc, amely valóban egy felöltöztetett oroszán ábrázatának rémlett. Csakhogy, Isten csudájaképpen - mosolygott. Előbb a reszkető anyára, aztán reánk. S mély, morgó hangon kedveskedett:

- Isten hozta, asszonyom!... Isten hozta, Ernyei úr!... Tessék, tessék!... Hozzák be a fiúcskákat!...

Azt hiszem, bűvölő szeme volt, mert mire észrevehettem volna, már bent is voltunk a teremben.

Sohse felejtsem el ezt a pillanatot. A halotti csendet, amely fogadott. A fiúkat, ahogy a padoszlopokban, karbatett kézzel, nyársat nyelve, kővé dermedtve ültek, mintha nem is élőlények, hanem panoptikumbeli viaszbábok lennének. S mindenekfelett azt a három gyermeket, akik éppen szemben az ajtóval, a tulsó fal mellett térdeltek, földresütött szemmel.

A varázst egy fiú törte meg, a második padosor első helyén, két kinyújtott ujját magasba lökve.

- Mi az? - horkantott reá az oroszánember.

- Gombási bácsi kérem, - pattant fel a fiú ültéből - mikor Gombási bácsi kiment az ajtón, Zöld Pista grimáskodott! - S az egyik térdelőre mutatott, aki felkapta fejét s aztán még mélyebbre horgasztotta le, de közben ádázul, fenyegetően pillantott a jelentőre.

- Úgy? - hördült fel Gombási bácsi. - Majd számolunk, Zöld Pista!... Te ülj le! - intett a másiknak, aki elégedett mosollyal nézett körül s aztán csodagyorsan visszamerevedett viaszbábbá.

- Bo... bocsánat, hogy elkéstünk!... - rebegte az anya. - Én kérem, tetszik tudni, öt kisgyermeket gondozok, egyedül...

- Dehogy haragszom, kérem, dehogy! - húzódtott széjjel Gombási bácsi szája, vérfagyasztó mosolyba, - szó sincs róla!... Az első osztályba lépő tanulók még nem ismerhetik a rendet... Nekik ma egész délelőtt szabad jöniük!... Egy hét is beletelik, amíg szépen megtanulják... Természetes... Ezekkel itt - mutatott a térdelőkre - másképpen áll a dolog!... Harmadik, negyedik osztályosok, jól tudják, mi a pontosság... Igaz? - dörrent rá hirtelen a bábsereg.

Valamennyi báb egyszerre, ütemesen, torkaszakadtából ordított fel:

- Rend a - lelke - mindennek!

Gombási bácsi bólintott, majd Rolandhoz fordult:

- Tehát ez a kisöccse, Erneyei úr? Örvendek, hogy reámbízzák... Ön tudja, hiszen valamikor szintén az én fiam volt, hogy a kezdet a legfontosabb... Én faragom ki a jövő ember fővonásait... Gondom lesz reá, nyugtassa meg kérem, édesanyját, a tekintetes asszonyt is!... Az Erneyei Áron kisleányból derék embernek kell lennie! Igyekezni fogsz, ugye?

Ezt már nekem mondta, félelmes kezét a fejemre téve.

Csak bámultam rá, hang nem jött ki a torkomon.

- Légy engedelmes, ez a fő! - meresztette rám szemét, aztán a másik fiúcskát vette elő:

- Állj csak ide elé. Ügyesen... Engedd el az édesanyád szoknyáját, úgy!... Mi a neved?...

- Erdei Károly - hebegte a nagyfejű, tarkaruhás gyermek.

- Erneyei Tamás és Erdei Károly, ketten fogtok ülni az első padban, ott!... Na, menjetek oda s próbáljatok úgy ülni, mint a többiek...

Egymásra néztünk Károllyal, aztán odakocogtunk a kijelölt helyre, leültünk s jobbra-balra csavargatva nyakunkat, mintáztunk a többiekről a megmerevedést.

Gombási bácsi ezalatt egy nagy füzetben huzigálta vastag mutatóujját, a pódiumon levő asztalnál.

- Itt vannak! - dörmögte. - Éppen egymás mellett, a névsorban: Erdei, Erneyei. Rendben van, kérem. Táskák, palatábla, vessző, szivacs, ábécé, irka, ceruza, gumi... A beiratkozáskor kifizették... Ezt azért kívánom, kérem, - nézett fel az anyára és Rolandra - hogy minden tanulónak teljesen egyforma felszerelése legyen - egyik se cifrább, drágább, mint a másik... és mindenik jó minőségű... Nem üzlet, kérem... Sőt csak bajlódás, ráfizetés... Így van, kérem...

Az anya tisztelettel bólogatott, Roland csak pislogott.

Gombási bácsi most egy szekrényhez lépett s kinyitotta. Félszemmel láttam, hogy táskák, palatáblák, irkák, dobozok vannak benne.

- Tessék választani! - kínálta őket. - Vagy reám bízzák?... Mind egyforma... mind jó minőségű... Szóval rám bízzák... Helyes... Hazamenetel előtt kiadom a fiúknak...

Becsukta a szekrényajtót s kikísérte őket a teremből. Az anya Károlyra, Roland reám pillantott s búcsút intettek. Károly nagyot nyelt s elfordította fejét. Én kicsit elmosolyodtam, hogy lássa Roland: nem félek. Aztán beszélgetve kimentek. Gombási bácsi az ajtóból még szólt nekik s köszönt. Villámgyorsan fordult meg, mintha roppant testének semmi súlya nem lenne. Ijesztő volt, megremegtem tőle. Végigcikáztatta szemét a termen, hogy lássa: nem grimáskodik-e megint valaki? De a fiúk mozdulatlan arccal ültek helyükön.

- Pihenj! - bödült el, mire a karok lehullottak, a háta ernyedten előreestek, a mellekből megkönnyebbült szusszanások törtek fel, az arcok megelevenedtek. Halk nyüzsgés, zúgás töltötte meg a levegőt. Az előlülők hátrafordultak, nézegették a mögöttük ülőket, suttoztak, vihogtak. Én is hátranéztem. Mögöttem és Károly mögött, ahogy hirtelen megszámoltam, még tizen-négy fiú ült a padokban, tehát tizenhaton vagyunk, első osztályosok. Azonban még néhány hely üres.

- Negyedik osztály, vigyázz! - csattant a vezényszó. A negyedik padosor múmiává változott.

- Jól nézzétek meg! - parancsolt reánk, elsősökre, Gombási bácsi. - Így kell ülni, mikor ti következtek! - Várt kicsit, aztán a harmadik, majd a második osztályt változtatta kővé, hogy okulhassunk.

- No, most... első osztály, vigyázz!...

Gyengén sikerült, persze. Itt egy hát nem volt elég egyenes, ott egy kar görbült szabálytalanul, vagy a szemek nem meredtek ki kellően. Egyiktől a másikhoz lépve igazított, figyelmeztetett. Pihenj, vigyázz, pihenj, vigyázz, tízszer is egymásután.

Csengettek.

- Na, elég! - jelentette ki mesterünk. - Nem figyeltétek meg jól, úgy csináljátok, mint a lajhárok.

Ütemes, gépies kacagás harsant fel a három másik osztály torkából, szabályszerűen nyugtázva a lajhár szó elmés és találó alkalmazását.

- Elég! - intett Gombási bácsi. - Ma még nem haragszom... Most kimentek az udvarra, játszani.

Boldogan sóhajtottam fel. Nem tetszett nekem ez a drótonrángatás, de ha játszani is lehet itt, akkor mégsem reménytelen a helyzet.

- Mit játszodjunk? - fordultam bizalommal Károlyhoz.

De Gombási bácsi felelt helyette, éppen kettőnkre mutatván:

- Ti lovacskázni fogtok. Csikók lesztek, csörgős hámban. Diódi Laci lesz a kocsisotok! - intett egy fiúnak, a negyedik osztályból. Az felállt, odament egy szekrényhez, kinyitotta, csörgőkkel rakott, négy karnyílású vászonhámot vett ki belőle és a fejével az ajtó felé biccentve hívott. Komornézésű, feltartottállú, izmos, magas fiú volt. Mi Károlyval kedvetlenül indultunk utána. Láttam a szeméből, hogy ő is azt gondolja, amit én: ki az ördög akart efféle hülye játékot?

De Gombási bácsi mindenkinek maga jelölte ki, mit fog játszani s mindenik pár vagy csoport mellé odaállított egy-egy nagyobb osztálybeli vezetőt. Labda, bige, csiga, üveggolyó mind az ő szekrényéből került elő s szünet után mindennel be kellett számolni neki. Mert, mint később megértettem, a játékokért csekély használati díjat fizettek szüleink, saját játékszert tilos volt magunkkal hoznunk és ezt csak titokban cselekedhettük.

Minket Károlyval Diódi Laci befogott a hámba s ránk parancsolt, hogy fussunk az épület mögé, mely a nagy udvar közepén állott s mintegy elválasztotta iskolánkat a Kollégium többi részétől.

Amíg Gombási bácsi a folyosóról láthatott bennünket, Laci hangosan kiabálta: gyí, gyí! S trappolt utánunk szabályosan. De ahogy a fal eltakart, visszarántotta a gyeplőt, aztán ledobta a földre:

- Marhaság! - dörmögte sötéten. - Csináljátok, amit akartok. De csak a fal mögött!...

Őmaga hátát a falnak vetve összefonta karjait s mozdulatlanul szemlélte szájtátó tanácstalanságunkat.

Végre összenéztünk Károlyval s kibujtunk a hámból... De csak állingáltunk tovább, ostobán. Ez a nagy fiú valósággal megbénított komoly, hideg kék szemének merev nézésével.

Azt gondoltam magamban, hogy nagyon büszke, szép fiú. Aranyszőke, dús haját félordalt fésülve hordta, mint a nagydiákok. Kalapot nem hozott ki az udvarra. Magas, fehér homlokán gondolkozó ránc tűródött fel a sűrű, sötétszőke szemöldökök találkozásából. Arca hosszúkas, álla kemény, előreugró, szája virító piros, fogai vakító fehérek. Tartásában gög és erő nyilatkozott. Szép, sötétkék ruhát viselt, aranygombokkal és tiszta, széles fehér gallérral, melyet csokorra kötött nyakkendő tartott össze. Hosszú fehér ujjáival mintha valami dal ütemét billentgetné a karjain.

Egy idő múlva megszólalt:

- Te Ernyei vagy?... A rektorprofesszor úr fia? Azé, aki a nyáron halt meg?

Bólintottam.

- Tudod, hogy mi költözünk abba a házba, ahol eddig laktatok?

- Akkor te a Diódi tanár úr fia vagy - válaszoltam.

- Persze! - biccentett gögösen. - Az apám lesz most a rektor. Pénzt adott anyádnak, hogy hamarabb költözzetek ki. Nem akartunk fél évig várni. Ti nagyon szegények vagytok?

- Dehogyan vagyunk! - fortyantam fel elvörösödvé. - Van nekünk mindenünk, ami kell.

- A szegénység nem szégyen, - vont vállat - csak kellemetlen. Mi gazdagok vagyunk. Birto-
kunk van a Mezőségen, Örményesen.

- Nagybátyáméknak is van Gerlédén. Nagynénémnek pedig Madarason - vágtam rá én is.

Erre gondolkozott, majd Károlyhoz fordult:

- Hát a te apád ki?

- Nincs apám - vigyorgott Károly. - Csak anyám van. Özvegy. És négy kicsi testvérem. Apám a tavaly halt meg. Leesett a toronyról. Bádogos volt. Anyám varrónő. Nekünk nincs birto-
kunk.

- Szóval ti apátlan árvák vagytok, mind a ketten. Ha akarjátok, védőtök leszek. Aki bántani akar, azt felrúgom. Jó?...

Minden neheztelésemet elolvadt s egyszerre hódolattal zártam szívembe Diódi Lacit. Károly józanabb és magabízóbb volt. Nagy busa fejét leszegve kacagott:

- Csak próbálja meg valaki... Az inasunk megtanított boxolni. - De azért a bandában lehetsz kapitány, mert nagyobb vagy mint mi.

- Majd meglátom. Egyelőre ti még semmit sem tudtok... Majd később, ha tanítottalak egyre-
másra. Vegyétek fel a hámat, csengetnek. Vissza kell trappolnunk. Az öreg mindig efféle hülyeségeket talál ki! De ne búsuljatok, nem tart ez csak néhány napig... Mézes madzagnak... Aztán másként lesz, de mennyire! Na, gyí, gyí!...

Megrángatta a gyepelőt s visszahajtott az iskolaterembe.

Mire visszaérkeztünk, a térdelők már nem térdeltek, hanem a terem végében egy padban emelgették sziszegve az alsó fertályukat, a képük maszatos volt a széttörölt könnyektől. Gombási bácsi elégedetten fújt s egy hosszú, vastag nádpálcát cirógatott, kitüntetésül a jól végzett munkáért.

Délig már egy verset is megtanultunk, előbb soronként, aztán összefüggően, karban zúgva. Gombási bácsi az asztalnál ülve, a taktust ütötte hozzá:

*A jó isko - lás gyermek
Köszön minden - embernek.
Megemeli - kalapját,
Úgy köszönti - jó apját,
Édesanyját - testvérít,
Akik látják - dicsérik.*

Felmondtuk egyenként is, engem meg is dicsért Gombási bácsi, hogy szépen mondtam és hiba nélkül. Büszkén ültem helyemre. De amíg a többiek mondogatták, az a megdöbbenő és szemérmetlen gondolat ébredezett bennem, hogy ez a vers hazugság és ostobaság. Miért

kellene minden embernek köszönni?... Az idegennek vagy a sátoros cigánynak? De nem is lehetséges, hiszen akkor az utcán egyebet se tehetnék, minthogy lekapdossam és visszategyem a kalapot a fejemre, mint egy féleszű. És mit szólna hozzá Beáta, ha megemelném kalapomat s úgy köszönteném, ahányszor találkozunk?... Bizony, nem dicsérne, hanem kikacagna. Már úgy jött, hogy felszólaljak ebben a tárgyban, de szerencsére a hátulsó padban ülő fiúra került a sor. Az csak egyetlen, furcsa szót hajtogatott rémülten forgó szemmel: ajoskola, ajoskola...

Mindenki pukkadózott. Gombási bácsi rámordult:

- Mondd a nevedet. Hogy hívnak?

- Miku Juon.

- Nem Juon, hanem János, érted?

- Juon vagyok.

- János vagy te, te Isten marhája! - bődült el Gombási bácsi. - Itt az iskolában János leszel, punktum... Mondd szépen: Miku János vagyok.

A gyermek engedelmeskedett, de fekete arcán s nagy ökörszemében zavar és hitetlenkedés tükröződött.

Gombási bácsi aztán kijelölt két második osztályost, hogy minden szüneten Mikuval legyenek, tanítsák beszélni s addig mondassák vele a verset, amíg nem fujja.

Délben, mikor végre hazakerültem, az egész család faggatott, hogy milyen volt az iskola és hogy tetszik nekem Gombási bácsi?

Az összbenyomást óvatosan fogalmaztam meg:

- Az iskola kutyaszagú. Gombási bácsi elég szép, csak egy kicsit nagy a hasa. Diódi Laci a világon a legkülönb fiú.

Ez az óvatosság sok szempontból helyénvaló volt, mert az első délelőtti futólagos benyomásai csak nagyon felületes képet adhattak nekem az iskoláról. Ez a kép később sem lett egységessé, azonban rendkívül változatos szélesedett és gazdagodott. Szeszélyes változatainak titkos rugóit csak hosszabb idő alatt ismerhettem meg, részben pedig mindvégig sejtelmekre kellett támaszkodnom. Gombási bácsi iskolája semmiképpen nem volt mintaiskola, de ugyancsak nem nevezhető az ellenkezőjének sem. Sajátos világ, különös égitest, melynek felülete sohasem szilárdult meg s minden pillanatban földrengések és vulkanikus kitörések fenyegették virányait.

Egyet azonban el lehet róla mondani, teljes bizonyossággal. Azt, hogy mindenestől a Gombási bácsi teremtése és világrendje volt, melyben ő istenként élt és uralkodott. Néhány év elteltével már akkor is sejtettem, hogy ezen a saját mikrokozmoszán kívül neki is vannak gondjai, bánatai, panaszaik és megpróbáltatásai s ezek bizonyos iskolai jelenségekbe belejátszanak, de ennek ellenére, vagy éppen következtében soha nem találkoztam emberrel, akit annyira teljesen betöltött és kielégített volna hivatásköre, mint őt. Boldog ember volt, mert a teljes önkényuralmat ki tudta élvezni az iskolája parányi kereteiben, olyan tökéletes átéléssel, mintha a római világbirodalom Divus Augustusa lett volna. Sok szülő és gyermek útszéli gondolkozással csupán hóbortos zsarnoknak látta, de én azt mondom: Gombási bácsi költő volt a legjavából, nagy álmodója a világhatalomnak, akit a mi hitvány gyermeki anyagunk sem tudott soha elcsüggeszteni és kiábrándítani. A szenvedély, melyet elnyomásunkra és kínzásunkra pazarolt, őszinteségében és forróságában méltónak nyilvánítható akármelyik nagy keleti uralkodóhoz. Elfogulatlan elmének csak gyönyörködni lehet és illik abban a gyermeken boldog és művészileg tudatos azonosulásban, - s ez a bölcsesség titka - ahogy Gombási

bácsi és iskolája hiánytalanul egyébe olvadtak, tökéletesen fedték egymást s így egy időre megvalósították az isteni Platón álmát ebben a tökéletlen földi világban.

Én magam, mint az őserdő felfedezője hatoltam lépésről-lépésre beljebb ebbe a félelmes, izgalmakkal és kalandokkal telített világba s miután különös szerencsémre élve kerültem ki belőle, most néhány méltatlan, gyarló vonással megörökítem a nagy elképzelésekben olyan szegény, sivár és vértelen mai pedagógia megszegyenyítésére.

Gombási bácsi országának ebben az időben két pártja volt. Politikai kifejezéssel: a kormánypárt és az ellenzék. A kormánypárt feje a negyedik osztályos Jenőke, Gombási bácsi tulajdon fia. Az ellenzéké Diódi Laci. Mindkettő világos, gyakorlatias programmal rendelkezett. A kormánypártiak főtevékenysége a Jenőkének való szolgálai hízelgésben állott. Jenőke politikai lángész volt: el tudta hitetni a többséggel, hogy bánásmód, elismerés és büntetés az ő információjától függ. Akire gögősen pillantva rászólt: „feladlak”, az tekintet nélkül arra, hogy bűnösnek érezte-e magát valamiben vagy nem, reszketni kezdett s rémülten vette számba hirtelen, hogy mit ajánlhatna fel Jenőke kiengesztelésére. Előbb egy szeg vagy spárgadarab varázsában bizakodott a nyavalyás, míg a Jenőkét körülálló kormánypárti bizalmasok gúnykacaja rendre rá nem kényszerítette, hogy kiflit, peggyest, üveggolyót, zsebpénzt, labdát, képeskönyvet, bicskát kínáljon fel, emelkedő rangsorban. Jenőke „most az egyszer” beírta, mondjuk a bicskával, de a kincstár bevállása nem vált teljesen feleslegessé, mert a bizalmasok megosztottak azon, amit a pártvezér elutasított. Ők kénytelenek voltak erre, mivel maguk is adóztak, készletükből, hogy Jenőke kegyeit megtarthassák. Mert a vezér, bár megkövetelte és élvezte a hízelgést, a dicséretet, a játékokban való kiváltságos szerepeket, de pusztán szavakkal nem volt hajlandó megelégedni s a kegyvesztett nem ok nélkül remeghetett a „feladástól”.

Nem ok nélkül, mondom, mert Gombási bácsi az árulkodásnak elvből hitelt adott s az ártatlanság is csak alapos vesszőzés után derülhetett ki, mivel a vallatás ezzel kezdődött. De nem igen derült ki, mert mindig lehetőségek látszottak, hogy a bizonygatás rendjén az ártatlannak valami más hibája sül ki, amiért újabb verés következik. Ha pedig ezeriben egyszer mégis kiderült, Gombási bácsi elemében volt, ráadásul jól elpüfölte az árulkodót is. Erre a lehetőségre számítva, maga Jenőke személyesen sohasem „adott fel” senkit, hanem kijelölte hívei közül a sorost - baleset ellen biztosítván őt egy következő zsákmányból való részesedésben.

A kormánypártba bejutni nem volt könnyű, s ezért akadtak törtető, akik a saját számlájukra próbáltak „feladni”. Az áldozat ugyan holtbiztosan kikapott, de a „fekete” árulkodó is pórul járt, mert őt Jenőkéék páholták el. A kormánypárt ugyanis a testi erőn alapult, nyápicokat nem vettek fel. A buták, gyávák, gyöngék, főként ha volt valamijük, a kormánypárt tehetetlen prédájává lettek. Mentségül fel kell hoznom azonban azt, hogy a „feladásoknak” önvédelmi célja is volt: ezáltal igyekeztek a fiúk lehetőleg másokra hárítani át Gombási bácsi viharzó érzelmeit. Teljesen mentesíteni természetesen így sem tudták magukat s kéjjel gondolok vissza arra a csattanós pofonra, melyet egyszer maga Jenőke nyert el pártatlan atyjától.

Az ellenzék alapítója és lelke Diódi Laci. Egészen pontosan: ő maga az ellenzék, mert a többiek, így én és Erdei Károly is, nem annyira párttagok, mint inkább védecekek vagyunk. Lacit három nagy előnye teszi képessé arra, hogy kiváltságos helyet foglalhasson el társadalmunkban s szembe merjen helyezkedni Jenőkéék terrorjával. Először az, hogy a Diódi tanár úr fia, Diódi tanár úr már apám életében is nevezetes szerepet töltött be a Kollégiumban, mint a főgimnázium igazgatója, most pedig, hogy ő lesz a rektor, hatalma és tekintélye mindenki fölé emeli. Gombási bácsi tehát óvakodott s ezután még jobban óvakodik attól, hogy Lacival más közönséges fiúk módjára bánjon. Másodszor, Laci az iskola legjobb tanulója s lecke alapon soha nem büntethető, még csak meg sem inthető. Tudása messze túlszárnyalja az iskolai tananyagot, néha megesik, hogy ő juttatja eszébe Gombási bácsinak, amit elfelejtett.

Harmadszor, Laci testi erőben és ügyességben az egész kormánypárt összesített erejét felülmúlja s ezért megfélemlíteni sem lehet.

Csak ha mindezt tudjuk, méltányolhatjuk egész jelentőségében azt a nagylelkűséget, mellyel ez a kiváló fiú mindjárt az első napon védelmébe vett minket, árvákat, engem és Károlyt. Hamarosan megértettük a pártfogás hasznát, mert Jenőkéék már néhány nap múlva szemet vetettek reánk. Elég meggondolatlanul cseréltük el valami kincsünket az udvaron s ezt Jenőke valamelyik bizalmasa meglátta. Nosza, azonnal körülvettek s Jenőke sötéten pillantva ránk, kísérteti hangon suttopta:

- Szóval ti itt csereberéltek?... Nem tudjátok, hogy tilos? Feladlak!...

Halálra rémültünk... Eddig még, csodaképpen, egyszer sem kaptunk ki. Én csak álmomban láttam Gombási bácsi vesszőt suhogtató karját felettem sötétleni, igaz, hogy sikoltozva riadtam fel, de tekintettel Beátára, nem árultam el az okát. Mivel ez minden éjjel ismétlődött, már-már arra jutottam, hogy jobb lenne ténylegesen átesni a tűzpróbán. A nagyobbak szerint utána már megszokja az ember. De most mégis inamba szállt a bátorságom, hogy a veszély közel látszott. Nem tudom, Károly hogy volt vele, de én minden bizonnyal zsebem egész tartalmát kifordítottam volna Jenőkének, alázatosan kérlelő mosollyal, ha az utolsó pillanatban ott nem terem Diódi Laci s szét nem ugrasztja a kormánypártot. Jenőke fenyegetődzve vonult el. Laci pedig szigorúan megintett, hogy piszok árulkodók közelében többé ne csereberéljünk.

- Úgy jöttél, mint a felmentősereg az ostromlott várnak! - hálálkodtam.

- Úgy - helyeselt. - Ez lesz a dolgom akkor is, mikor nagy leszek. Mert katona leszek, hadvezér. Mint Görgey.

Megdöbbenve meredtem rá. Fülemben csendült Csuka néni éneke: *Verje meg a három Isten Görgeyt...*

- Görgey áruló volt! - siettem figyelmeztetni.

- Dajkamese! - legyintett Laci. - Kossuth terjesztette el róla irígységből, hogy magát tisztázza... Ma már tudjuk, hogy hős vezér és bölcs parancsoló volt Görgey... Az osztrákot a pokolba verte volna, de a muszka túlerőtől kímélni akarta a magyar vért. Ne higgy mindenféle ostoba rágalomnak...

- S te honnan tudod ezt?

- Apámtól. Apám újfajta historikus, másképp tudja a dolgokat, mint a régiek. Sokkal jobban.

Nem akartam ellenkezni vele. Nálunk más volt a vélemény. De azt is éreztem, hogy szavai mindjárt megrendítették eddigi hitemet. Ez volt az első eset, mikor megsejtettem magamban a későbbi démont, aki mindig arra csiklandoz, hogy közkeletű igazságokkal szemben az ellenkező mellé álljak. Görgey alakja azonnal megragadta képzeletemet s elhatároztam, hogy meg fogom ismerni a dolgait, hadd lássuk, mi is az igazság?...

Diódi Laci csak nőtt a szememben ezzel is. Nem olyan, mint más, nem utánozza a többit. Görgeyhez akar hasonlónvá lenni: hát nem érdekes, nem csodálatos-e ez? Gyorsan találtam benne ezután más csodálnivalókat is. Meséim nyomán mindenféle nemes, hősies vonással ruháztam fel őt, a gyengék és árvák védelmezőjét, az igazságost, a hazugság és árulkodás gyűlöljét. Amilyen erős, olyan jó is - áradoztam otthon.

De aztán meglepő, ellentmondó tapasztalatok következtek.

Kiderült, hogy nem minden gyengét és árvát védelmez, csak azt, aki neki tetszik s hogy miért tetszik neki valaki, az nem világos. A második héten szemem láttára megkínózott egy első

elemistát, mert mint futólag megjegyezte, nem állhatja a pofáját. Még hihetlenebb volt, hogy egy harmadikostól elrabolta a parittyáját és pedig nem a Jenőke-féle „feladlak”-fenyegetéssel, hanem nyílt erőszakkal. Ezzel a parittyával a tornakertben leszedett a fatetőről egy ártatlanul bizakodó cinkét, amely korlátlanul bízott a kiírásban, hogy az énekesmadarak bántalmazása bűn és szigorúan büntetettik. Laci ezen csak kacagott s látva elképedésemet, felvilágosított, hogy bűn nincs is, csak érdek. A rovarok például mint megváltójukat ünnepele nék őt ezért, ha volna eszük. Különben is, mindennél fontosabb az egész hazára nézve, hogy ő jól megtanuljon célozni. Hiszen igaz, Izukával annakidején mi is bogárpártiak voltunk a kertben! - nyugodtam meg.

De Lacin nem lehetett ilyen könnyen megnyugodni. Nem titkolta, hogy Gombási bácsi szerinte részeges bolond s a hasát fogta nevéttében, mikor mi Károllyal, füleinket befogva iramodtunk el, hogy ne halljuk ezt a szentségtörő káromlást. Elhatároztuk, hogy csak furcsa tréfa volt s ez látszatra be is bizonyult, talán még ugyanazon a napon.

Említettem, hogy játszóhelyünk a tanterem folyosója és egy épület közötti udvarrészen terült el. Mint megtudtam, ez az épület a „mesterek” iskolája, vagyis a tanítóképezde volt. Egyéb-ként azonban semmiféle kerítés nem választotta el a nagy kúriától, melyen a gimnazisták ordítottak és verekedtek. Egy kikövezett, vékony árok húzódott csupán keresztül az udvarnak felőlünk eső részén, s hallgatagon azt tekintettük határnak, melyet sohasem léptünk át játékaik közben.

A gimnazisták is kívül maradtak, de ők tudatos lenézésből. Mérhetetlenül megvetettek minket, leginkább azok, akik innen jutottak át a gimnáziumba.

Ebben az esetben az történt, hogy hárman közülök, alkalmasint első osztályosok, egyik szünetben megállottak az ároknál s csúfolkodni kezdtek velünk:

- No, pacalisták, hogy ízlik a nádpálca?

Röhögtek, egymást taszigálták s egyikük folytatta:

- Húzzátok le a nadrágotokat, lássuk: hányat sózott ma rátok a vén hóhér?...

Mi csak eldermedten, földbegyökerezve csodálkoztunk, hogy nem szakad rájuk az ég?

A gimnazisták mind jobban mulattak és mind vastagabbakat mondogattak Gombási bácsiról.

Egyszer csak odaugrott Laci, otthagya játékát s rájuk ripakodott:

- Takarodjatok, cipórágók!...

- Mit mondasz, taknyos pacalista? - hördült fel egy zömök legényke, egyik lábát áttéve az árkon.

- Azt, hogy takarodjatok, amíg nem késő! - ismételte Laci, nyugodtan eléjük állva. - Különösen te, Krizbai!... Nem szégyelled magad: itt tanultál s most a fészkedbe piszkolsz?

- Piszkolnál te is, de nem mersz! - nyerített Krizbai, egy nyurga, csontos kölyök. - Én már, hál' Istennek, nem vagyok a hóhérotok talpnyalója!

- Te Krizbai, - morogta Laci, szintén áttéve egyik lábát a határon - mondok valamit, jegyezd meg... Most, hogy már eltisztultál te is, nálunk csak úri fiúk vannak... Ez az úri fiúk iskolája. És Gombási bácsi a legkülönb tanító az országban!... Hogy el ne felejtssd valahogy, nesze!...

Olyan hirtelen vágta orrba, hogy Krizbai csak azon vette észre magát: a földön hentereg, és pedig összegabalyodva, a zömökkel, akit estében magával rántott. A harmadik vitéz azonnal kerekelt oldott. Laci nem futott, a világért sem, csak maga után intve, tervszerűen visszavonult

a folyosó megerősített állásába, miután ilyen csodálatra méltón megvédelmezte az iskola hírnevét és Gombási bácsi tekintélyét.

Kocogás közben ezen lelkesedtem, a lojalitás magasztos tüzeiben égve, mikor Laci hátraszólt:

- A világ előtt mindig védeni kell a tanítót, akármilyen dúvad is különben...

Remélem, hogy ezt csak általánosságban értette s nem az adott helyzetre, mert Gombási bácsit csakugyan, önmagáért meg kell védenem az utókor előtt. Ő, ahogy ma, a távolság letisztult légkörében szemlélem, - bár tanulmányokat erre vonatkozólag sohasem folytathatott - a nagy szellem intuitív megértésével követte a legszebb ógörög hagyományt, azt a sajátságos esztéticizmust, mely az élet szépségét a túlzásoktól mentes egyensúlyban és összhangban kereste s mindenekfelett tisztelte az arányosság tökélyét. Éppen úgy nem szenvedhette azt, aki elkésett, mint azt, aki túl korán jött, egyforma érzékenységgel irtózott a tudatlantól és a túl sokat tudótól (ezért titkoltam el én is, hogy már tudok olvasni), ezért ingerelte őt nemes haragra a gyermek, ha verés közben túl hevesen bömbölt, csakúgy mint a konok gazfickó, aki semmiféle ütésre nem nyikkant. Platonék bizonyára édesen mosolyogtak az ideák honában, látva, mint gyönyörködik késői tanítványuk a vastag és mégis hajlékony nádpálca tökéletes belső egységében, s mivel a pálcákat - rejtelmes megérzéssel - mi magunk vettük s ajánlottuk fel neki versengve, milyen klasszikus igazság-szenvedéllyel próbálja ki azokat a felajánló fejbúbjában, körmein s fenekén.

Az igazságosság volt Gombási bácsi eszménye, abban a hellén tisztaságában, ami a különbségek összesimulását jelenti. Csakis erre törekedett, mikor - tudván, hogy borban az igazság - lilaszínű mámorában betoppant a zajongó terembe s elbődült: „Hasra, bűnösök!” s elégedetten látta, hogy a mennydörgő szózat hatása alatt az egész iskola harmónikus egységben vágódik le a padok között, hogy ő átlépegetve rajtunk, gyönyörködhessen az „osztó igazság” isteni szimmetriájában.

Üthette-e valaha tanító bensőbb elragadtatással a taktust, mint ő, mindjárt e ténykedés után, annak a szép versnek karban való zöngéséhez, mely így kezdődik:

Öröm isko - lába járni!

Ha talán mi, hitvány kölykek, ezt nem is éreztük át azonnal, csak rá kellett pillantanunk a helyzet magaslatán fénylő orcájára, hogy most már magunk is a Phaidros tüzes lovaitól ragadtatva harsoghassunk tovább.

Tudjuk, hogy mindig akadtak nagyképű pedagógusok, akik szerint mindent meg kell értetni a gyermekkel és mindent öntudatossá kell tenni számára. Gombási bácsi, mint az ősi, mágikus titkok mestere, fenséges lenézéssel tért napirendre az ilyen bárgyú okvetetlenkedések felett. Az ő királyi módszere a varázsszavak elsajátíttatása, vagyis a leckék bevágatása volt. Írást, olvasást, verset, nyelvtant, szorzótáblát egyaránt vezényszóra tanított. Fínom ízlése kidolgozta gégenkben és fülünkben a különféle tárgyhoz illő ritmusokat. Az írást ünnepélyesen elnyújtott, váltakozóan magas és mély hanglejtéssel kellett kísérnünk: fel-le, kereken fel, le, kereken el = u. Olvasni gyors, pattogó daktilusokban illet: cím - cici, uccu - u-ri, cím. A nyelvtani szabályok mintája a csárdás volt. Verset csak énekelve és ordítva mondhattunk. A szorzótábla darálásának a malomról alázúgó vizet kellett utánoznia. Mindez százszorta fontosabb volt, mint a leckék értelme, hiszen Gombási bácsi jól tudta, hogy más a magvető és más az arató. Ő belénk szántotta, vetette, boronálta a tudományt keményen és bizalommal nézett a megértés eljövendő aratása elé.

Csak hódolattal emlékezhetem nevelői bölcseségére, mely a gyermeki lélek mélységes ismeretén alapult. Tudta, hogy a gyermek örökre megjegyzi és sohasem felejt el azt, amin csúfolódhatott. A mai barbár, természetellenes felfogás a csúfolkodást jellemhibának, ocs-

mányságnak bélyegzi. Gombási bácsi nemcsak buzdított, hanem rákényszerített bennünket az egymással való csúfolkodásra, abban az evangéliumi meggyőződésben, hogy sohasem szabad egymást elfelejtenünk, lélekben mindig együtt kell maradnunk, mert erről ismerik meg az emberek, hogy szeretjük egymást és az ő tanítványai vagyunk. És íme, bizonyoságot teszek róla, hogy sohasem fogom elfelejteni kis felebarátaimat, amint későn érkezve, szó nélkül az asztal alá telepednek, a szeretet pedig karban üdvözlí őket:

*Én kis - pintyő - ke vagyok,
Kalic - kába - búsulok...*

Magam is átéreztem néhányszor, milyen felemelő érzés ott búsulni.

Még szebb volt azonban az, ha belesülvén a versbe, vagy egyébbe, a tábla mögé vonultunk, mire Gombási bácsi intésére az osztály rázendített:

Csi-ga bi-ga! Dugdakiszarvad!...

Ha eleget tettünk a nyájas hívásnak, Gombási bácsi nád-pálcája villámgyorsan és pontosan sujtott le kobakunkra, melyet aztán eszeveszetten visszakupva, döndülve csaptunk bele a táblába, kötelező, harsogó hahotától kísérve. A jelenetet ötször-tízszer, közkívánatra, megismételtük.

Az is helyénvaló volt, hogy a tudatlanságot ki kellett csúfolni. Mivel például Miku nem tudott magyarul, ostoba dadogásain vonítva kellett kacagnunk, hogy ezzel serkentsük őt a magyar nyelv megszeretésére és elsajátítására. Gombási bácsi ezt az akciónkat ütemes pálcacsapásokkal, olykor hatalmas pofonokkal támogatta, úgyhogy Miku természetes vonásai ritkán voltak élvezhetők a kék-zöld foltok és daganatok torzításai miatt.

- Hogy híják a juh fiát? - kérdezte Mikutól Gombási bácsi.

- Aju... Aju... - makogta Miku düledt szemekkel.

S mivel Nagy Sándorka, ugrifüles létére, máris szabálytalanul vihogni kezdett, Gombási bácsi ráordított: - Sándorka!

Mire Miku felragyogó arccal vágta ki:

- Aju fiat Sandorkanak híják!

Most már nemcsak lehetett, de kellett is kacagni s ezt viharrá fokozta maga szegény Miku, a pálcázás közben komikusan kiáltozva:

- Hagya, hagya!...

Amiért ettől fogva csak Hagyának neveztük.

Hagyán különben bevált Gombási bácsi módszere, mert év végére, mikor vizsgai verset kellett választani, már annyira megtanult magyarul olvasni is, beszélni is, hogy önállóan járt el s a próbán a következő szavallattal jelentkezett:

*Taliánok. Irtad Gaspárnak hatulról.
Vekonyab a magosnal
Toronyab a cernanal
Mi az eső.*

A Gáspár-féle olvasókönyvben, hátul ugyanis „talányok” voltak olvashatók s köztük ez: „Magasabb a toronynál, vékonyabb a cernánál. Mi az? (Eső.)”

Hazudnék, ha letagadnám, hogy a csúfolódást igen hamar megszerettük és élveztük. Azt hiszem, ezzel szereztük Gombási bácsinak is a legtisztább örömet. Az a körülmény, hogy

magunk is törvényszerűen a csúfolódás tárgyaivá lettünk, csak annál fokozottabbá tette ennek az örömforrásnak kiaknázását, amint ez a mulékony gyönyöröknél mindig megfigyelhető.

Gombási bácsi, mint hivatásának páratlan művésze és az igazságosság mintaképe, távolról sem érte be azzal, hogy rajtunk és bennünk gyönyörködjen s kizárólag egymásban tanítson gyönyörködni. Magas műélvezetre nevelt s ennek méltó tárgyakról gondoskodott. E tárgyak a „mesterek” voltak, más néven a „mennyei kakasok”, közönségesen tanítóképezdészek, akik Gombási bácsi irányítása és felügyelete alatt rajtunk voltak hivatva gyakorolni a tanítás mesterségét.

Ezeken a mintatanítási órákon csodálatosan megváltozott Gombási bácsihoz való hétköznapi viszonyunk. Ha szabad ezt az útszéli szót használnom felkent személyével kapcsolatban: cinkostársunkká vált. A pódiumon ülve, asztalánál, az izzadó mester háta mögött, kézzel-lábbal, kacsintásokkal, fintorokkal ihletett és bátorított, hogy rosszul feleljünk s ezzel zavarba hozzuk a szerencsétlent, aki kétségbeesetten vergődött, verejtékezett s rémült gyűlölettel kérlelt, hogy értsünk szót s ne okozzuk vesztét. Bámulatosan megértettük Gombási bácsit s úgy hajszoltuk halálra a vadat, mint irgalmatlan, csaholó ebek.

- Ezt meri maga tanításnak nevezni? - bömbölt rá Gombási bácsi s mikor a megszegyenült ifjú haját tépve kirohant, szájunkat nyalva vigyorogtunk a világ legjobb tanítójára, aki fénylő szemmel bólogatott vissza ránk.

Persze, nagyon is lehetséges, hogy a következő percben a nyakunkba szózott valamiért, mert teljesen tárgyilagos szellem volt.

Megtanultuk azt is, hogy a műélvezetért fizetni kell. Mivel Gombási bácsi gömbölyded termete nem engedte meg neki azt, hogy a tornát is ő tanítsa nekünk, ezt a mesterek végezték s alaposan visszaadták a kölcsönt. De ez is egyike volt Gombási bácsi lángelméjű intézkedéseinek, mellyel a tökéletes igazságosságra vezérelt.

Mindennek koronája azonban a „priváta” volt. Ékes bizonyága annak, hogy mesterünk semmi fáradságot nem kímélt, csakhogy embert faragjon belőlünk. Távolról sem elégedett meg a rendes leckeórákkal. Minden gyermek köteles volt külön „privátát” is venni tőle. Mint önzetlen ember, a szociális viszonyok figyelembe vételével állapította meg ennek díját. Szegényebb szülők mindössze öt forintot fizettek egy gyermekük után, gazdagabbak tíz, húsz, negyven forintot. Ha hátralékban maradtak, vagy megfeledkeztek e csekélyiségről, Gombási bácsi a határidő leteltével az elbocsátáskor így szólt az illető fiúhoz: „Tisztelem édesapádat”, vagy „Tisztelem édesanyádat”. Másnap jött a pénz, mert a fiú egész éjjel bömbölt, tudván, mi vár rá, ha üres kézzel állít be az iskolába.

A priváta egyébként délután öttől hatig tartott, a legsötétebb télen is. Legérdekesebb az volt benne, hogy Gombási bácsi egyikünkkel sem foglalkozott külön ezen az órán, sőt jelen sem volt, mert ilyenkor itta meg délutáni borocskáját a Tigrisben, barátai társaságában.

Ez tulajdonképpen az önnevelés dicső alkalmául szolgált számunkra. Csoportokba osztott, kijelölte a magolandókat, kinevezte a felkérdezőt és a feladót, aki a rendetleneket a táblára írja s magunkra hagyott. Jellemalakító szándékát itt is siker koronázta, mert a priváton a teljes zsványbecsület fejlődött ki. Csak egészen elvétve akadt olyan aljas feladó, aki ilyenkor is élt volna a hatalmával, viszont, hogy ne láttassák hanyagnak, közös megegyezéssel jelöltünk ki egy áldozatot, akit felírjon s ebben sorrend szerint valamennyien készségesen részesültünk. A priváton még Jenőke és bizalmasai is tisztességesen viselkedtek, vagyis részt vettek az általános verekedésben. A felkérdezők pedig váltakozva hasaltak a küszöbön, úgyhogy fejük félig az ajtón kívül volt s ha Gombási bácsi hat óra előtt öt perccel befordult a folyosóra, jelt adtak. Mire belépett, mindenki a helyén ült s zengett a terem a harsogva mondott leckétől, úgyhogy a saját szavát sem érthette senki. Gombási bácsi az asztalhoz telepedve gyönyör-

ködött a zúgásban, pálcával ütemezve. Néha közbeordította egy vers két-három első szavát, mire mint a vihar, utána ordítottuk a folytatást. Végre elbődült: - Haza! - Akkor boldogan pakolództunk. Ő még a táblára pillantva magához intette a felírtat, kiadta neki a pofont, aztán a sorra elvonulóknak kegyesen csókra nyujtotta párnás kezét.

Rettenetesen féltünk tőle, gyáván dicsértük otthon és mindenütt, titkoltuk sebeinket és büszkék voltunk, hogy az ő iskolájába tartozunk.

Ezt meg is érdemelte, mert akármi történt is közben, az értesítőben mindenki „példás, ernyedetlen és kitűnő” lett. Nem hiába hitték és hirdették a szülők úton-útfélen, hogy ilyen tanító és ilyen iskola nincs sehol a világon!

S ezt igazolta az év végi vizsgálat is, melyre ünneplő ruhában, rózsacsokrokkal és szent pofákkal vonultunk fel. A vizsgán keresztapám elnökölt, mint a képezde igazgatója, s jelen volt minden apa és anya, aki mozogni tudott. Mindent tudtunk. Már tudniillik, amit Gombási bácsi kérdezett. Hogy mit kérdez, azt már húsvét óta ismertük s még álmunkból felriasztva is hibátlanul elfűjtük volna. A mi osztályunk első vizsgáján csak szegény Erdei Károly okozott egy kis zavart. Arra a kérdésre: milyen ruhája volt a bibliai Józsefnek? még szabályosan megadta az előírt választ: olyan szép tarka, mint nekem! (mire Gombási bácsi elégedetten nyugtázta, hogy Károly anyja boldogan felzokog), de már arra a másik kérdésre, hogy mi történt Józseffel, valahogy kizökkenve a kerékvágásból, azt felelte: mikor a mezőn átment, egy nyúl széttépte! Azt hittem, hogy Gombási bácsi szemének villámával sujtja agyon a nyomorultat. A közönség vidulása közben ádáz mosollyal terelgette Károlyt a helyes nyomra:

- Azt akartad mondani ugye, hogy testvérei tépték szét a ruháját s belemártották egy gödölye vérébe?

- Lehet, hogy gödölye volt! - egyezett bele Károly, mire Gombási bácsi lenyomta a padba, mondván: Nagyon jól van!... (Majd számolunk!)

A végén mindenki elmondta vizsgai versét, a szülők örömkönnyei között, s utána keresztapám kiosztotta a jutalomkönyveket a Kollégium kegyes alapítványai terhére. Még Miku is kapott. Záradéku a szülők megrohanták Gombási bácsit, kezét rázogatták, dicsőítették és köszönetekkel halmozták el. Mi kézcsók közben könnyeket potyogtattunk áldott jobbára.

Igaz, hogy még a nagyvakáció harmadik hetében is kiugrottam néha ágyamból, hajnali négy órakor, üvöltve: „Elkéstem! Gombási bácsi már imádkozhat!” - de nem volt-e ez is ékesen szóló bizonyosság amellet, hogy ez a fáradhatatlan, önfeláldozó tanító még nyáron sem engedett pihenést magának s őrző lelkével kísérte fiacskáit, hogy a következő tanévre nehogy más iskolába találják adni őket.

10.

Mire beleszoktam az iskolai életbe, a költözködésen is túlestünk.

Októberre már a Müller-féle ház egyik udvari lakásában volt az otthonunk.

Az iskola és az új lakás annyi izgalommal borított be, hogy a régitől való megválás szinte észrevétlenül múlt el. Tökéletesen vége lett eddigi magányos, töprengő és képzelgő életemnek: belekerültem a társadalom forgatagába s tulajdonképpen csak most kezdtem élni. Nem kellett hozzá sok idő, talán csak néhány hét s máris úgy tűnt fel nekem, hogy ami eddig történt, mind nagyon régen volt s jórészt csak álmomban láttam. De nem is igen gondoltam többé vissza az elmúltakra. A jelen élményei vették igénybe minden pillanatomat és képességemet.

Ebben az átváltozásban Diódi Laci is közreműködött, a maga túlfejlett, józan és fölényes értelmével. Sokat kérdezősködött a költözést megelőző napokban házunk felől, ahol ezután ő fog élni az én helyemben. A többi között teljes bizalommal szoltam neki a kert titkairól s a kísértetekről, akiket abban a reményben hagyok reá, hogy illő félelemmel fogja őket tovább-tisztelni. Már akkor kijelentette, hogy mindez számárság, s ha nem én találtam ki, annál lesujtóbb rámnézve, hogy a cselédek ijesztgetéseinek és meséinek bedőltem. Első dolga lesz, mondotta, hogy sötét este behatol a nagypincébe, meg a filegorja alá s meggyőződik róla, hogy nincs ott senki és semmi, akitől félni kellene. Roppant műveltsége folytán már arról is tudott, hogy csupán képzeletünk személyesíti meg látásunk és hallásunk adatait, melyeket még nem tudunk tisztán megérteni. Később aztán be is számolt róla, hogy általában csalódott a házat illetően, különösen azok után, amiket eltúlozva meséltem neki. Mert először is, az egész lakás és a szobák egyenként is sokkal kisebbek, mint ahogy én állítottam. Apja is kijelentette, hogy többet várt, mint amit kapott s mi meglehetősen elhanyagolt állapotban hagyunk mindent. De nyilvánvaló az is, hogy én sohasem jártam a nagypincébe, amelyet ő tíz perc alatt minden zugában megismert s közönséges dohos odunak talált, korhadó ászokfákkal. Kísértetek helyett néhány patkány jelentkezett, melyeket kötelességünk lett volna régen kiirtani. Filegóriánk nem egyéb rongyos kalyibánál, s az apja le fogja bontatni tavasszal, pincéjét pedig, mint haszontalan gödröt, betömeti. Végre mindaz, amit a kertről hazudoztam, a legnevettségesebb kitalálás. Közönséges kicsi városi kert, néhány elvényt gyümölcsfával, amiket azzal az egypár vedlett fenyővel együtt sürgősen ki kell vágni, mert csak elfogják a napot a vetemények elől.

- A jégverés előtt nagyobb volt! - próbáltam mentegetni a szerencsétlen kertet, visszagon-dolva reá, hogy magam is megdöbbsentem, annyira átláthatóvá vált a vihar után.

De Laci kegyetlenebb volt a jégverésnél:

- Te voltál kölyök, ez a magyarázata mindennek!... Elhiszem, hogy nem akartál becsapni, de magadat csaptad be, érted?... Apám régen mondta, hogy a kísértetek nem kívül vannak, hanem bennünk, mint a mi rossz gondolataink. Azért tanulunk, hogy ne legyenek rossz gondolataink. Az iskola megöli a kísérteteket.

Fájt, fájt ez nekem akkor, de azért nem túlságosan és nem sokáig. Csodálatos gyorsan alkalmazkodtam Laci bölcsességéhez. Mindennél fontosabb volt számomra, hogy hozzá hasonlítsak. Egy-kettőre átéreztem, hogy iskolás voltom méltóságához nem illenek többé szegény kísérteteim. És nem volt már mellettem Izuka, a hit forrása!...

Egyelőre legalább, igazi racionalista lettem, a mindentudás büszke birtoklója. Afelől pedig, hogy miféle igazi, félelmes és halálos veszedelmű kísértetek lesnek reám a jövőendő köd-függőnye mögött, még boldog tudatlanságban szenderegtem.

Egyedül nagypapa Szép Kísértete volt az, akire még most is, néha-néha gondolnom kellett. De erről éppen ő mondta, hogy majd csak akkor láthatom meg, ha eljön az ideje.

A Müller-ház aztán végképpen elfeledtette velem gyermeki mesevilágomat. Minden egyébre alkalmas volt, csak arra nem, hogy efféle rejtelmekkel borzongasson. Ellenben olyan új és érdekes világot tárt elém, amilyenről eddig leghalványabb sejtelmem sem lehetett, s nem csoda, hogy teljesen lenyűgözött és rabulejtett.

A vár egyik csipkézett ormú bástyájával szemközt, a piacsor baloldalán állott a Müller-ház, emeletes, szürke, nagy épület, legalább tíz ablakkal odafönt. Egész földszintjét városunk leg-előkelőbb és legnagyobb fűszerüzlete töltötte be, „A Fekete Kutya-hoz”, melynek viharvert, ördögi képe a főbejárat felett örködött. Nem ok nélkül, mert Mülleréknél a világon található minden jót árultak, amit már az ezerféle szagból keveredett bódító levegő is elárult, majd levertén lábáról a belépőt. A szem nem bírta betelni a látnivalóval s az ízek csábításától görcs

állott az ember állkapcsába. Bár a bolt kincsei közt távolról sem a krumplicukor jelentette a legfőbb értéket, mégis azt szerettem innen vásárolni, mert különleges ízt szívott magába a szomszédos fiókok tartalmából s így többféle finomságot egyesített minden ráfizetés nélkül. Lelkesedtem érte egészen addig a napig, melyen utoljára ettem krumplicukrot életemben. De lemondásra kényszerített egy megrázó érzés, mikor véletlenül kiderült, hogy elhízott, öreg patkány is osztozik szenvedélyemben. Ahogy a segéd húzta kifelé a fiókot, a patkány is kidugta fejét a résen s az elragadtatástól vörösen fénylő szemmel nézett rám, vigyorra húzódozó pofával: „micsoda krumplicukor, hé!” Igaz, hogy a segéd villámgyorsan visszacsapta a fiókot, és pedig olyan sikerrel, hogy a vén kéjenc feje kívülmaradt s irigylésreméltón, a boldogság csúcspontján adta ki lelkét, én azonban, élvén a segéd pillanatnyi önkívületével, mégis elvegyültem a vásárlók tömegében s kiszédelegtem az utcára, azzal a megrendítő bizonyossággal, hogy a rövid és kockázatokkal telt élet egyik egyszerű, de mély vigasztalásától örökre elestem.

Félköríves, mély kapuboltozat alatt, melyben mindig egész sereg üres hordó tornyosult a fal mentén, tágas, kövezett udvarra juthatott a kíváncsi vándor. Kángyilt sohasem vitte ideig a kíváncsiság, ő mindjárt elnyúlt a hordók alatt, mert noha jelenleg már üresek, de egykori tartalmuk pálinka- és rumillata még andalítóan árad belőlük, s valóság híján, szegény cigánynak az illúzió is valami. Az udvar baloldalán raktárak és pincék húzódtak végig s előttük mindig vesztegelt legalább négy-öt óriási társzekér, búsan lehajtott fejű, mélyen gondolkozó mura-közi lovakkal. Hátsó lábuk szakállas patája csak nagynéha dobbantott egyet a kövezeten: ejnye, most szinte megtaláltam a megoldást!... De aztán csüggedten elmélkedtek tovább végtelen problémáikon.

Jobbfelől, a szomszéd ház magas tűzfalához támaszkodva, apró boltok és műhelyek sorakoztak egy épületragasztékban. Müllerék minden talpalatnyi területet kihasználva zsúfolták ide össze bérlőiket.

Itt volt a fehérnemű-varroda, egy meredek aggszűz vezérlete alatt, aki vörösszőke, dús parókát viselt s az ablaknál öltögetve, egész nap azt énekelte, hogy:

*Szétfoszlott sokak reménye
A bál után...*

Belül azonban, a félhomályban ugyancsak reményteljes varrolánykák vicogtak és trécseltek a gépek berregése közt.

Mindjárt a varroda mellett székel a gyorsfényképészet. Tulajdonosa, a lobogó sörényű és nyakkendőjű művész, mézédés dorombolással kérlelte a szolgálókat és bakáikat, hogy szíveskedjenek most mosolyogni! Maszatos inasát ellenben ádáz rikkantásokkal pofozgatta, úgymint állandóan csurgott orra meg szeme a képek fürdőjébe, amit a nyitott ablaknál locsogtatott, s talán az ebből következő különös vegyhatás tette olyan rendkívül népszerűvé a mester képeit városunk egész vasárnapi közönsége előtt.

Következett a „ruggyantabélyegző készítő és vésnök” műhelye, melyet eleinte kissé elkerültem, a titokzatos cím miatt. De csakhamar rájöttem, hogy a púpos, bagolyszemüveges kis zsidó sohasem rúg, hanem egész nap mélyen elmerülve kuporog asztala mellett, munkáján pizmog s a légynek sem árt. Ellenben az órás, aki a szomszédos helyiséget bérelte, részegeskedett s káromkodott. Néha kiszórta az ablakon, a javításra vitt pléhhagymákat és ébresztőket, aztán előrohanva, felszedegette őket s aggódva tartotta füléhez: használt-e nekik a műtét? Fejét rázva s cifrákat mondogatva dobogálta vissza a műhely sötétjébe, legyintett s elrohant a közeli csapszékbe. Szegény köhögős kicsi felesége s egy hórihorgas segédje naphosszat alkatrészeket válogattak össze a romok közül.

Volt még cipész, puskaműves, kosárkészítő s végül egy szobafestő is, valamennyien a megfelelő segédi és inasi körzettel. Közülük csak a szobafestő emelkedik ki a mult homályából, mint látni fogjuk.

A kereskedelem és ipar e számomra új és izgalmasan lüktető világát drótból font kerítés határolta, helyesebben két, drótkerítéssel körülvett kertecske, melyek közül az egyik, a baloldali sokkal szélesebb volt, míg a másik csak keskeny csíknak mondható. Homokkal fedett terecskén vitt át közöttük az út, egy újabb kapubolt alatt lejtve az alsó udvarba, amit Mülleréknél „major”-nak neveztek.

Ez a kapubolt egy földszintes keresztépület fedélzete alatt sötétlett. A keresztépületnek a szélesebb, kertre nyíló része alkotta a mi új lakásunkat, a keskenyebbikben pedig fáskamra s egy üres istálló ásítózott.

Az alsó udvar felől lakásunk emeletessé magasztosodott, mert az épület pontosan egy levágott domb legszélén állott. Fent, egész hosszában dobogó deszkatornác húzódott végig lakásunk hátsó részén, alatta pedig a függőlegesen levágott földfal nagy kockakövekkel volt fedve és megerősítve.

Tornácunk büszke magasságából úgy nézhettem alá a majorra, mint középkori várúr bástyájáról a mélyben lapuló jobbágyviskókra. Azzal a különbséggel, hogy a major lakói nem az én jobbágyaim voltak, hanem a Müllerékéi. A hepehupás, sáros, piszkos udvar három oldalát alacsony, apróablakú, vedlettfalú oduk alkották, egyszoba-konyhásnak hirdetett barlangok, zsúfolva szegénységgel, rossz szagokkal, piszkos gyermekekkel, verekedő részeg férjekkel és csattogószájú, lompos asszonyokkal. Muzsikus-cigányok, napszámosok, kocsisok, korcsmai kiszolgáló leányok, munkanélküli csavargók és koldusok tanyája volt a major. Lakói sűrűn változtak, mert Müllerék kirepítették azt, aki a bért nem fizette meg. Szerencsére a kapu állandóan csukva volt, a majorbeliek nem közlekedhettek felénk, az ő bejárójuk elgazosodott lépcsőzeten a patak partjáról vezetett befelé. Tornácunkról jól látszottak a parti fűzfák s alattuk a sekélyen csillámló víz, melybe a majoriak minden szemetüket belezúdították, úgy-hogy gátat emeltek már a szennyből. A felvilág kapuja csak olyankor nyílt meg, mikor Müllerék embere lebecsátkozott a pokolba, hogy ordítson és fenyegetőzzék az elmaradt bérekért. Ilyenkor bikacsököket lóbált a szitkozódók orra előtt s a derekára szíjazott revolvertáskát mindenki láthatta, aki nem volt vak.

Két világ határára kerültem tehát új otthonunkban. A kis kertek előtt, melyeket édesanyám azonnal elkért Mülleréktől, s máris tele volt tervekkel, hogy a következő tavaszon miféle csodát művel belőlük a magunkkal hozott tövek és magvak segítségével, - ott zajgott, forrott, keringett a munka izgalmas világa, a nagy kereskedőház s a kicsi műhelyek életében, mögöttünk pedig, a mélyben, az ismeretlen alvilág visszataszító és félelmes, de mégis vonzó és ingerlő mocsara gőzölgött. Akárki megértheti, hogy nem volt többé időm és vágyam visszaneézni első gyermekségem letűnt meseországába, amit különben is most már kötelességemmé vált elfeledni, mivel a tudomány meseölő világosságába léptem Gombási bácsi vezénylese alatt és Diódi Laci magyarázatai nyomán.

Nemsokára azt is megértettem, hogy új környezetünk, melynek két fele közt mi alkotjuk az értelmiség fénylő magaslatát, még egy harmadik világot is magában foglal, noha csak messziről és felülről. A csillogó ablaksorú, csipkefüggönyös, hallgatag emeletet ott elől, az üzlet felett. Cifrán kovácsolt, zárt vasrácsos feljáró vezetett hozzá az udvarról, villanycsengővel. A rács között pirosra festett falépcsőt lehetett látni, vastag szőnyeggel borítva, s ha nagyritkán megnyomta valaki a csengőt, aranygombos inas lépegetett le kérdezősködni és ajtót nyitni. Ott fenn laknak Müllerék, az övék itt minden, s mi is bért fizetünk nekik a lakásért.

Városunk egy kis szigetére szorítva így cseppentem bele a tanári ház elzárt légköréből a társadalom egészének, valamennyi rétegződésének eleven valóságába. Mielőtt még megismerkedhettem volna vele, már rám lehelt s megrezegtette lelkemet ellentétes indulatainak titkon áradó párázatával. Tudom, hogy nincs véletlen e világon. Csendes, álmos városunknak valóban ez az egyetlen foltocskája volt akkor, ahol az élet nem állott s nem álmodozott a multban, hanem akármilyen kisszerűen is, de élte kiáltó ellentéteit, osztályharcát, vajúdásait, nyomorát. Ha nem ide kerülök, még évekig növegethettem volna abban a balgatag tudatban, hogy csak a magunk úriembersége és lelkisége s legfennebb még a házicselések alázatos szolgálata létezik a világon. Mert amit nagyapámnál vagy Gerléden láttam, lényegében véve az sem különbözött családi életünk formáitól.

Édesanyám természetesen kötelességének érezte, hogy az új környezetben való magatartásomra nézve mindjárt megtanítsa. Mi tanult és úriemberek vagyunk, semmi közünk az első udvar iparosaihoz és még kevésbé szabad észrevennünk a hátsó udvar söpredékét. Mint úriembereknek, akiknek a műveltség adja meg a rangját, senkihez nem szabad sértőnek, durvának lennünk. Az iparosok köszöntését nyájasan kell fogadnunk s velük, szükség esetén, a ház körüli dolgokra nézve közvetlen, de nem bizalmaskodó hangon tárgyalhatunk. Ami engem illet, az inasokat teljességgel el kell kerülnöm, az iparos gyermekekkel pedig csak addig szabad szóbaállnom, vagy játszanom, amíg illetlenségeket nem beszélnek, amiről rendszerint nem tehetnek, mivel modorukat képzetlen szülőiktől tanulják el. Inkább hatni kell rájuk, hogy igyekezzenek kiemelkedni eddigi köreikből. A teherkocsisok társalgása elől fülbedugva siessek otthonomba. A hátsó udvartól pedig borzalommal forduljak el és sohase engedjem meg magamnak még azt se, hogy odanézegessek a tornácról. A romlottságnak még a gőze is fertőz. Ami mostmár Müllerékre vonatkozik, velük ezidőszert üzleti kapcsolatban állunk, szerződéses viszonyban. Megfizetjük nekik a lakást és ezzel kész. Ők gazdag emberek és az asszony iskolázott nő. De mégis csak polgárok, akármilyen régi család is a városban. Pénzzel sok mindent meg lehet szerezni, szép lakást, ruhát, kényelmet, élvezeteket, sőt tudást is, de a nemességet, ízlést, született úriságot csak örökölni lehet, noha ezzel sohasem szabad kérkedni s éppen előttük a legkevésbé. Elmegyünk majd hozzájuk vizitbe, mert ezt saját úri mivoltunk kívánja meg, de egyúttal a bér első negyedét is lefizetjük, mert ez mégsem olyan látogatás, mint a velünk egyenrangú barátoknál. Két kislányuk van, iskolások, és igazi úriasszonyok lehetnek belőlük, ha igazi úriemberhez mennek feleségül, mert ilyen esetben a férj állása határoz. Ezért a kislányokkal úgy kell beszélnem, mint velem egyforma úri gyermekekkel, bár közelebbi barátságot nem szükséges kötni velük. És egyet jól jegyeznek meg: a gazdagság, amellyel esetleg kérkednek, nem fogható ahhoz a lelki kincshez, mely apámról és nagyapámról maradt reám, tehát eszembe se jusson szégyenkezni előttük.

Áldott édesanyám tanítását nem bíráltam, csak egyszerűen leírtam, mert egyrészt irántam való szeretetből fakadt, másrészt nem az ő bölcsesége volt, hanem az egész akkori értelmiségé, melynek közösségében született, élt s boldog volt.

De leírtam azért is, mert nemsokára éreznem kellett, hogy áruló lakik bennem, aki hatalmas szózatával engedetlenségre csábít s gonoszul el akar szakítani tőle az egész vonalon, felfelé és lefelé. Szerencsétlenségemre most már annyira megvettem a régi kísérteteket és gonosz szellemeket, hogy gőgömben és ostobaságomban egyáltalán nem vettem észre: most ébrednek az igaziak, belül. Eszem ágába sem jutott azonosítani őket Diódi Laci „rossz gondolataival”; szerintem egyáltalán nem voltak rossz gondolatok, sőt természetesen fakadók és jók.

Így feledve anyám oktatását, azonnal belső barátságba léptem Gabival és Zoltival, a szobafestő fiaival. A mester helyisége a keskenyebbik kertünk szomszédja volt. Mögötte egy kis lakószoba és konyhácska. Itt élt feleségével és két fiával. A nagyobbik fiú, Gabi, egy évvel idősebb volt nálam, Zolti pedig egy évvel kisebb. Gabi az egyik városi iskolába járt. Nem úri

iskolába, mint a Gombási bácsié. Látszott is rajta, semmit sem tudott s nem is akart tudni, minthogy apja örökébe óhajtott egykor kerülni s véleménye szerint a szobafestésen kívül minden egyéb tudomány hiábavalóság. Tudott ellenben mindent, amit iskolatársaitól sajátíthatott el s amiben mi, Gombási-csemeték tökfilkók voltunk. Így pontosan tudta, hogy miket kell a kerítésekre és falakra firkálni, hogyan kell a kutya hátulsó ballábát kődobással megnyomorítani, mik a macskakínzás legfinomabb módszerei, mivel kell megtölteni azokat a gondosan formált csomagokat, melyeket a gyalogjáróra helyezünk, a legközelebbi sarokról lesve, hogy ki veszi fel s mit szól hozzá, mikor felnyitja, és tudott sok ehhez hasonló kitűnő dolgot. Volt egy inasuk is, tetőtől talpig festékfoltokkal borított fickó, akitől Gabi számomra teljességgel érthetetlen tanokat sajátított el, melyek a gólyahit megdöntését szolgálták. Ezenkívül cigarettázott is néha és öklendezés közben azt nyögte: felséges!... Zolti mindezeket hülye vigyorral hallgatta és szemlélte, de buta szemében a bátyja iránti rajongás tükröződött s kétségtelennek látszott, hogy mindenben követni fogja.

Legvarázslatosabban azonban az hatott reám, hogy Gabi szerint barátságunkat titkolnunk kell apja előtt, mert az megveti családomat és elverné őket, ha rájönne, hogy szóbaállnak egy úrifíúval. Az úrifíú Gabi olyan dölyfös ajkbiggyesztéssel ejtette ki, hogy sülyvedezni kezdtem szégyenemben. Szó sem lehetett itt arról, hogy én igyekezzem őket kegyesen kiemelni eddigi köreikből, ellenkezőleg, alig remélhetett kitüntetés volt számomra, hogy Gabi kegyeskedett engem felemelni a saját körükbe. Mert az ő apja „szócilista”, azaz olyan felsőbb lény, aki nemsokára a világ ura lesz és minden semmirekellő úriembert meg az efféle piszkos Müllereket sorba fogja felakasztatni a Magyar utca gesztenyefáira. Ő esetleg majd hajlandó közbenjárni értem, ha az úrisággal és családommal szakítani fogok.

Így az istállóban barátkoztunk, vagyis ott tanított engem a bölcsesség útjára. Mégpedig a padláson, ahová egy rozzant létrán kapaszkodtunk fel s izgatottan élveztük összeesküvésünket az úri rend ellen. Ide csaltuk fel a varroda-szűz kedvenc macskáját is, azzal a céllal, hogy Gabi egy fanyelű bicskával feltárja belsejének titkait. A szerencsétlen állat mit sem sejtve nyalogatta a lopott tejet egy csorba tányérról s hagyta magát megfogatni. Úgy dobogott a szívem, hogy majd kiverte bordáimat. Félttem, irtóztam s ugyanakkor lázban égve, vad gyönyörködéssel lestem, mi lesz. Hála Istennek nem lett semmi, mert ügyetlen hóhérok voltunk. Zoltinak a macska két első lábát kellett lefognia, nekem a hátulsókat, Gabinak pedig, fejét lenyomva, a szűrés művelete jutott volna. De a macska észbekapott, belemart Gabi ujjaiába, végigkarmolta Zolti kezefejét s kirántotta magát az én fogásomból, miközben elárasztotta tenyeremet különleges illatszerével. Prüszkölve, nyávogva megrázta magát s hirtelen ugrással kilendült a padlásablakon. Ott maradtunk, egymást marházva s ők keservesen szopogatták sebeiket, míg én tenyeremet a nadrágomhoz dörzsöltem.

Egyszer-kétszer elszöktem velük kutyalesre, miegymásra, de nem ez volt a baj, hanem az, hogy vonzódtam hozzájuk, csodáltam őket s apjukat félve tiszteltem. Zord férfiú volt a mester, az bizonyos. Nem hiszem, hogy tulajdon kezével dolgozott is volna valamit. Csak ült a festékes köcsögök és a falminták között s újságot olvasott, meg vöröshátú füzeteket. Helybevárta a festetőket s legényei és inasa vonultak ki a tetthelyre. Néha, ha jöttömre mentemre felneszelt, az ablakon keresztül szúrósan és megvetően meredt reám. Én, ismét áruló módon, köszöntöttem őt, de nem fogadta.

Ez azonban csak növelte iránta érzett csodálatomat és tiszteletemet.

Fájdalom, azt sem mondhatom el, hogy a hátulsó udvarnak borzalommal fordítottam hátat s nem engedtem meg szememnek, hogy a tornácról odanézegessen, az anyai intés szerint. Azt ugyan nem mertem megtenni, amire Gabi biztatott, hogy a patak felől kerülve, elmenjek velük oda s megismerkedjem a major ifjú nemzedékével, melynek tagjai állítólag remek játékokat tudnak. Tulajdon szememmel nem is láttam, hogy Gabiék ott lettek volna, bár ettől még

lehetek, mert más volt náluk az iskolai beosztás. A major azonban rettenetesen vonzott, be kell vallanom. Nyíltan nem tehetvén, bizonyos helyiség szellőzőnyílásán át hódoltam bűnös vágyamnak. Igen, egyszerűen csak azért, mert más világ volt, mint amit eddig ismertem és tilos volt. Izgatóbb, mint az állatsereglet a rácsok mögött. Ki tudná megmondani, miért képzeltem azt, hogy ott jobb, érdekesebb, szabadabb, kívánatosabb, mint nálunk? A cigányok vidáman cincogtak hegedűikön, mintegy kísérve a rikácsoló veszekedéseket és pofozódásokat. A dülöngézve érkező részeket boldogan gajdoltak. Piszkos, kócos, rongyos gyermekek mennyei gyönyörűséggel rágtak valamit s egymás haját tépdesték érte. Egy csavargó lihegve üldözte a bomlott hajú és ruhájú leányt a kút körül, de az villogó fehér fogait mutogatva, ujjongva kacagott s csúfolkodó játékosságával siklott ki a karjai elől. Közben mindenütt átkozódtak, fenyegetődztek és káromkodtak, de nekem mégis úgy tetszett, hogy alapjában véve könnyű és boldog életük van, nem ölik magukat munkával s nem törődnek senkivel.

Állhatatlan természetem folytán azonban felfelé is megbuktam, Mülleréknél. Vasárnap dél-előtt mentünk fel hozzájuk négyen: anyám, Ottilia, Beáta és én. Ezüsttel, üveggel, tükrökkel, képekkel, szőnyegekkel, csipkékkel és selyem bútorokkal rakott gyönyörű lakásuk úgy elvarázsolt, mintha tündérekastélyba léptem volna. Müller úr kicsi, köpcös ember volt, kopasz fején fekete házisapkát viselt s kék szemei torzultan düledtek elő vastag szemüvege alól. Folytonosan a kezét dörzsölgette, hajlongott s minden megszólalását azzal vezette be: kérem alásan... Felesége magas, barna asszony, a haja tornyosan koronázta szép fejét, nagy sötét szemei kedvesen csillogtak s kicsi piros szája mosolygott, mikor halkán beszélt. Fekete selyemruhát viselt, derekán erősen összefűzve, vállain buggyos ujjakkal a kezében fehér csontlegyezőt tartott. Két kislány jött elénk s egyszerre bókkoltak anyámnak és kezet csókoltak neki is, Ottiliának is. Beátával csak kezetfogtak, aztán kicsit zavartan álltak meg előttem s azt mondták: szerbusz!...

Hülyén vigyorogtam. Az egyik szőke volt s gömbölyded, mint az apja, a másik nyúlánk és barna, mint az anyja. Kiderült, hogy a szőkét Jucinak hívják, a barnát Marikának s Kövér János bácsi iskolájába járnak. Marika a második, Juci az első osztályba.

Remek befőttet és tésztát is kaptunk, a nagyok likórt ittak hozzá, mi hárman vizet. Míg a nagyok beszélgettek, a leánykák megmutatták a babaházukat, babáikat és a kanárijukat. Képeskönyvek is voltak, Marika mindjárt olvasott is belőle ügyesen. Az irkáját is elővette és láthattam, hogy szépen ír, tudósabb nálam. Szerencsére Juci megvallotta, hogy a betűket még alig ismeri, olvasni sem tud s írni utál. Ez helyrehozott.

Persze csak kismacskák ezek a leányok, nem törődtem velük, de a jólétüket alávaló módon kívántam és irigyeltem.

Mert mindent kívántam és irigyeltem, ami új és a másé, akár az emeleten, akár az udvaron, akár a majorban bukkant is elém. Mindent szerettem volna a magaménak tudni s csodálkoztam és bosszankodtam rajta, hogy az egész mindenség ezé a feketesapkás kicsi boltosé.

Mikor már otthon voltunk, anyám kivett fekete táskájából egy borítékot s az asztala fiókjába tette.

- Tudod, - fordult Ottiliához - mégsem adtam oda. Nem úgy fogadtak, mint bérlőt... Valahogy resteltem... Majd felküldöm holnap.

- Úriember módjára viselkedtek! - ismerte el Ottilia komoran.

- S be gyönyörűen laknak! - sikongott Beáta. - S milyen gyönyörű ez a Vilma néni!... Éppen olyan, mint Erzsébet királyné!...

- Csakugyan! - mosolygott anyánk. - Eltaláltad!... Lehet, hogy tényleg barátságban lehetünk vele... A férje persze, egyszerű ember, de udvarias... és jó kereskedő, roppant gazdag... A pénz nem minden, de...

- Ó, ha sok pénzem lenne! - sóhajtott Beáta, magamagát átölelve. - De lesz is, meglátják!... Nem nyugszom meg, amíg gazdag nem leszek!...

- Egyelőre csak segíts asztalt teríteni! - intette Ottilia szigorúan.

- Útálom az asztalterítést! - vonogatta vállát Beáta, kényeskedve. - Sohase fogok asztalt teríteni, ha gazdag leszek!...

- Jó-jó! Csak lódulj a kötényedért! - mutatott az ajtóra Ottilia.

Én megsemmisülve töprengtem lakásunk szomorú szegénységén. Nem csoda. Most láttam először gazdag, fényűző berendezést. Mi a régihez képest is szörnyen elsivárodtunk, pedig mi volt az is a Müllerék palotájához képest?...

Konyhán és mellékhelyiségeken kívül tulajdonképpen csak két nagyocska szobából állott most az otthonunk. De édesanyám és Ottilia négyet csináltak belőle, mert középen mind a kettőt széthúzható függönnyel osztották kétfelé. Az elülső részekből ebédlő és nappali, a függöny mögöttiekből háló lett, egyik édesanyámnak és nekem, a másik Ottiliának és Beátának. Maradék bútorainkból ügyesen és kényelmesen rendezték be, s ha nem látom a Müllerékét, a világ legszebb és legkedvesebb otthonának tartottam volna. Négyünknek elég hely volt benne, Ákos a Kollégiumban lakván, hetenkint csak kétszer jött ki vacsorára s vasárnap ebédre.

Ezen a vasárnapon is megjelent. Ragyogó szemmel dicsérte a lakást, szerinte szebb a réginél. Nem adná a világot, ha hazajöhetne. A kollégiumi internátust nehezen bírta. Sok panasa volt a nagydiákok durvasága, a ridegség és a katonás rend ellen. Csípték a poloskák is. Emiatt édesanyám mindig megvizsgálta a ruháit, ha hazajött, nehogy behurcolja a vérszívókat. Szegény alig akart visszamenni, s ha nem szégyelli, biztosan sír is, de hát negyedik gimnazista lévén, azt mégsem tehetette, csak nagyokat nyelt s a végén hirtelen elrohant. A sírást édesanyám végezte el helyette, azután. Sokszor még az ágyból is hallottam, hogy a párnájába zokog.

Miután régi cselédségünkötl megváltunk, édesanyám főzött s Ottilia takarított, segítségükre csak egy tízévesforma leánykát fogadtak fel, de nem sok köszönet volt benne, mert folytonosan tört-zúzott s mire a boltig ért az udvaron át, rendszerint elfelejtette, miért küldték.

Mi Beátával iskolába jártunk s keveset ültünk otthon. Viszonyunk inkább feszült volt, mert ő természetesen lenézett engem és ha tehetett, kigúnyolt. Néha össze is karmolódunk. Egy-két polgári iskolás barátnője meg-meglátogatta s ilyenkor sugdosódtak, vihogtak s kergettek maguk elöl.

Így éldegéltünk s az iskolai és udvarbeli események között gyorsan repült az idő karácsonyig. Akkor nagy esemény történt: Melinda esküvője Bihari Péterrel.

Melinda költözködésünk óta Erzsébetvárosban tartózkodott, Magdolnáéknál. Az esküvő előtt mintegy két héttel érkezett haza. Ettől fogva nekem az ebédlő dívánjára vetettek ágyat s Melinda került be édesanyámhoz, a függöny mögé. A ház csupa izgalom és készülődés volt ezalatt. Éjjelente pedig sokáig hallottam, hogy édesanyám és Melinda egymással beszélgetnek, duruzsolva. Gondolom, akkor látta el az anya leányát mindenféle jótanáccsal a házasságra. Szerintem Melinda mintha megbánta volna, hogy Bihari Péterhez ígérkezett, sovány és sápadt lett s a szeme mindig messze révedezett.

Véltem is, hogy jó lenne a dolgot meggondolnia, amíg nem késő. Beáta nem osztotta nézetemet, ő valahonnan úgy tudta, hogy a menyasszonyok mind lesoványodnak és elsárgulnak. Melinda „örültül” szereti Bihari Pétert, amin Beáta is csodálkozott s kijelentette, hogy ő akkor se menne hozzá, ha egyedüli férfi volna a világon, különben is falura kerülni annyi, mint elsüllyedni és meghalni.

Egy éjszaka meghallottam, hogy Melinda sír s tördelve beszél anyámhoz. Azt hittem, mégis igazam volt s csakugyan nem bírja megtenni. De aztán, minthogy kicsit elfeledkeztek rólam s hangosabban beszéltek, kivettem, hogy Magdolnát siratja. Olyanfélét mondott, hogy reszket tőle: szerencsétlenség lesz a dologból, ha édesanyám nem tud Ádámmal komolyan beszélni.

- Roland nem is sejti, szegény! - sóhajtott anyánk. - Pedig Ádám megnyugtató volt, mikor Vásárhelyre mentünk... Borzasztó volna, ha a két testvér emiatt...

- Magdolna azt mondta nekem, inkább apáca lesz - suttozta Melinda. - Hiába, nem tudja Rolandot úgy szeretni.

Én aztán mégis elaludtam s nem tudom, mire mentek.

Bihari Péter három nappal az esküvő előtt jelent meg. A „Két hattyú”-ba szállt, de persze egész nap, késő éjszakáig nálunk lógott s a családot kiszorította az ebédlőbe, ő maga pedig a nappaliba vonult be Melindával s ha egy-egy percre ki is engedte, le nem maradt a sarkából.

Ottília ki is fakadt egyszer:

- Csak már túllennék rajta!...

Végre túl is estünk, nagynehezen. Tekintettel gyászszívünkre, az esketés a nappaliban történt meg s engem is elengedett Gombási bácsi az iskolából, hogy jelen legyek rajta. A lelkesen kívül csak magunk voltunk, a tanúk tisztét is Ádám és Roland töltötték be, akik előtte való nap érkeztek s szintén a „Két hattyú”-ba szálltak.

Mivel senki idegen nem láthatta, édesanyánk kívánságára Melinda felvette fehér menyasszonyi köntösét és fátyolát, míg mi többiek mind fekete ruhában voltunk, Bihari Péter pedig palástban. Furcsa esküvő volt, mind könnyeztünk. Édesanyám kezdte, mikor a lelkész apánkat említette, akinek lelke áldólag lebeg itt az ifjú pár felett. Melinda sápadt arcán végigfolytak a könnyek. Erre aztán nagy és kicsi szipákolt s szeméit törülgette. Bihari Pétert kivéve, mert ő megelégedett azzal hogy a szemhéjait lehető legkeskenyebbre húzta s köhentett: hm, hm...

Melinda gyönyörű volt, tündéri fehér álomkép s én úgy sajnáltam, mintha a hétfejű sárkány elé vezetnök, áldozatul.

De az ebéd alatt kicsit felengedett az általános szomorúság s ő sem volt már annyira megható, mert átöltözött az utazáshoz. Miután a lelkész magunkra hagyott, Ádám, szokása szerint tréfálkozott s mosolygásra fakasztotta édesanyámat is.

Aztán érkezett a búcsú pillanata s az új pár kocsira szállt. A kocsi bejött az udvarra, egészen a kert elé. Nagy sírás-rívás közt szakadtunk el Melindától. Különösen Ottília és Melinda zokogtak erősen, egymás karjaiban. Melinda valami olyant rebegett: bocsáss meg! Ottília pedig sírva: légy boldog!...

Intgettünk, amíg a kocsi, az udvar népének sorfala előtt kidöcögött az utcára. Senki sem törődött a hideggel, úgy ahogy voltak, kitódultak a műhelyekből, mesterektől inasokig. Csak a szobafestőt nem láttam, az uraktól undorodva, barlangjában maradt. Ellenben a fehérneművarroda népe egymás hegyén-hátán gomolygott, a lányok éljeneztek s vezérük, ártatlanságának lángoló dicsfényében, az égővörös parókával koronázva, kendőt lobogtatott utánuk.

Rajtam még csak akkor vett igazán erőt az elérzékenyedés, mikor a hidegről visszakerültünk meleg szobánkba, az esküvői ebéd párái közé. Míg a nagyok átmentek a nappaliba s ott beszélgettek, bánatomban körüljártam az asztalt s a maradék bort az összes poharából felhajtogattam. Semmi egyébről nem tudok, csak késő este kaptak meg a díván alatt, ahová behengeredtem.

Napok mulva, szóközben értesültem arról, hogy Roland mérnöki állást kapott Kolozsvárt, szép fizetéssel, melyből száz forintot erőltetett rá édesanyámra s nagyszerű tervekkel utazott el most tőlünk, segítse meg a jóságos Isten, szegényt!

Még az a változás történt ezután nálunk, hogy Ottilia egyszer csak nagy halom vásznat halmozott fel a nappaliban s reggeltől estig varrásba merült. Emiatt a szerencsétlen kezű kis szolgáló elpárolgott s ismét Csuka néni jelent meg, nagy örömmre, a konyhában, hogy édesanyámnak segítsen. Tavaszig nálunk is maradt, elismételve gyönyörű meséit és énekeit. Akkorra sikerült szakácsnét fogadni. Szabály szerint őt is Marinak hívták, mint a régít s ha lehetséges, még jobban csörömpölt és csattogott elődjénél. Elég fejlett fekete bajuszt is viselt s velem kisebb fegyverszünetekkel megszakított háborús viszonyban állott.

A multból még Marci bácsi is felbukkant, hűségesen bejövén fát vágni, mert ő becsületes ember s amér az áldott tekintetes úr nem létezik többé, a háládatosság tovább él. Pénzt a világért se fogadott volna el most se, hiszen megverné az Úristen, ha kivenné a falatot a szegény özvegy s az árvák szájából. Láthatta ugyan, hogy nem halunk éppen éhen, de szilárd elvei voltak s nem engedett belőlük. Egyébként az erdő most is gyönyörű, s reméli, hogy tavasszal kivihet majd a szekeren. Hát biza ne is kérdezzem, szegény Szotyó csak kimult bánatában, akárhogy igyekezett is kedvébe járni. Eleinte úgy volt, hogy megvigasztalódik az ő Burkus-kutyájával, de rövid nász után visszaesett búskomorságába s csak anyai kötelessége tartotta még a földön, amíg hat szép kis kölykét szoptatnia kellett. Aztán elkóborolt s Burkus fedezte fel a hulláját az erdőben, ahol Marci bácsi kegyelelesen el is temette. A kölykök azonban melyekben derék életét folytatja, szépen nőnek...

Egy napon, az iskolából jövet, meglepetésemre ott találtam nálunk a fehérenemű-varroda vezérnőjét, aki „pubi”-nak szólított s lelkesen dicsérte az ingeket, amiket Ottilia kitergetett eléje az asztalra.

- Hiába, kérem, az úrinő, az más! - rajongott. - Az úrinő mindent hamarabb megtanul!... Azok a leányok, ott nálam, kérem... De mit lehessen várni tőlük... Csizmadiák leányai, meg pékeké, kérem... Csak vicognak, fiúkon jár az eszüik s mindent elrontanak... A papa hivatalnok volt kérem s a mama jó családból való... Ó, rég meghaltak szegények... Hiszen ezért kellett nekem abbahagyni a magasabb iskolát, a polgárit, kérem... Férfjhez is mehettem volna éppen, több kérőm is akadt, hogyne... De egy finomlelkű úrinőt ki ért meg?... Ritka az, kérem... De micsoda tündérujjai vannak kegyednek, Ottilia kisasszony!... Gyönyörűek ezek a darabok... gyönyörűek!...

Ottilia csak hallgatta a zuhatagot, bólintott, összeszorította a száját.

- Ezt, itt, egy picit, egy ici-picit... na semmi, kérem... Holnap átjövök s megmutatom... És hozok új rendelést, kérem... Mind szebb lesz, biztosan, biztosan...

- De amiben megállapodtunk, azt... - suttofta Ottilia rekedten.

- Ó, kérem, ké-rem!... Mit tetszik gondolni?... Úrinők között... ez szent dolog, kérem, szent-do-log!... Senkinek a vi-lá-gon, kérem!... A lányok se, nem, nem, legyen egész nyugodt, e-gé-szen!... Csak ha hazamentek, este, viszem el magam... én magam... A gyöngéd nő tisztább lelkülete, kérem, ahogy a Jókai mondja, megérti ezt... A barátnéi persze, nem... Bízhatik bennem, Ottilia kisasszony!...

- Pá, pubika! - intett felém tündöklő parókájával, mikor kibillegett az ajtón. Láttam, hogy még Ottilia félrenézett, egy borítékot csúsztatott az ingek közé, de úgy, hogy a csücske kiállott.

Később Ottilia, kezében a felszakított borítékkal, ott állott a nappaliban s én az ebédlőből láttam és hallottam, mikor izzó szemmel méltatlankodott anyámnak:

- Öt krajcárral kevesebbet adott darabjéért, mint ahogy ígérte... ha tökéletesek lesznek... Persze, hibát keresett és kapott... s utálatosan hízelgett közben...

- Ne búsulj, lelkem... legközelebb már nem kaphat hibát! - vigasztalta édesanyám. - S aztán, az a fő, hogy hallgat... Az megéri ezt a kis levonást... A munka igazán nem szégyen, ugye, de az emberek olyan ostobák!...

Tavasszal kaptuk a hírt Erzsébetvárosról, hogy Mária, a szívbijos leány meghalt. Részvétlevelünkre Janka néni aztán megírta, hogy mennyit szenvedett szegény, de milyen türelmesen, alázatosan és mennybevágyó hittel viselte el keresztjét. Az utolsó kenetet Gergely, vagyis Páter Jácint adta fel neki s az ő imádságának szárnyain repült fel a lelke az angyalok közé. Magdolna ápolta az utolsó hetekben igazi testvéri önfeláldozással s annyira ragaszkodott ehhez, hogy a temetésen már a lábán is alig bír állani. Annál jobban esett nekik, hogy Ádám odautazott, résztvett a gyászukban s mint gyöngéd bátya, a karján vitte, támogatta és vigasztalta Magdolnát. Janka néni mindig is nagyon szerette Ádámot s a szíve mélyén, tudta, hogy derék jó fiú, aki csak szégyelli az érzéseit s palástolja őket a látszólagos könnyelműségével. Szegény Máriánk most már megpihent s boldog az idvezültek között. De Magdolnáért kell aggódniok: olyan ez a drága szép gyermek, mintha titkos baj emésztené, nem a testét, hanem a lelkét. Sokszor mondogatja, hogy szeretne apáca lenni. De ők már odaadták Gergelyt az úrnak s talán nem bűn, ha Magdolnának más sorsot könyörögnek, boldog asszonyi és anyai életet... Az a baj, hogy Magdolna, noha akárhány derék kérője akadna, semmi hajlandóságot erre nem mutat. Ők nem erőltetik, csak imádkoznak érte s igyekeznek szeretni, kedvében járni.

- Istenem! - sóhajtott fel édesanyám, Ottiliára pillantva - milyen vak tud lenni ez a minden egyébben olyan okos, élesszemű Janka!... De hát szólhatok-e én... Hiszen Ádámnak is hiába beszélek... Csak kacag, letagadja, kisiklik a komoly szó elől... Pedig Melinda elmondta, hogy a Magdolna részéről halálosan komoly ez...

Ottilia, tűjével idegesen öltögetve, megvillámló szemmel, komor arccal suttogetta maga elé:

- Ádám is csak férfi, mint a legtöbbje... Fogalma sincs róla, mit csinál... Janka néni pedig, amilyen nagy kegyes, igazán legjobban tenné, ha maga vinné be Magdolnát a kolostorba...

11.

Már a második osztálynak is vége felé jártam s többé nem okozott meglepetést Gombási bácsinak sem a dícsérete, sem a pálcája. Teljesen beleszoktam az iskolai életbe, mint a paraszt a természeti világrend napfényébe, és viharába. Az Isten néha áld, néha ver, ez a rendje s ki tudná az okát? Így van ez Gombási bácsival is.

A tanulásban egyébként elsővé nőttem ki magam osztályomban, sőt élénk fülelés következtében a harmadik-negyedikesek tudományából is csipegettem, némi tekintélyt szerezve előttük is. Gabi sem tagadhatta le már az ész felsőbbtségét s szinte észrevétlenül alámrendelte magát játékaikban, nem is szólva Zoltiról, akit az Isten is rabszolgának teremtett. Kezdtém kissé vénülni s unatkozni a mindentudás fanyar rezignációjában. Diódi Laci gimnazista lett s nem volt, aki csodálatba ejtsen bölcseségével. Házunkban is csend uralkodott, akár a sírban.

Édesanyám mind előbb haladt az özvegyi hallgatásban. Ottilia makacs, néma dühvel varrt s csak olyankor tört ki, ha a varrodásné émelygős dícséretekkel akarta ellensúlyozni a díjazás fukarságát. Beáta a barátnőivel csavargott s mind rejtélyesebben viselte magát, ahogy nőtt. Este aztán lóhalálában igyekezett megtanulni a leckéit. Ákos már nem könyörgött, hogy hazajöhessen, sőt minél gyorsabban evett, csak hogy szabadulhasson tőlünk s kitérő válaszokat mormogott, ha édesanyám kérdezte valami felől. Néha jött egy-egy levelezőlap Ádámtól, Rolandtól, hogy jól vannak. Melinda gyakran és hosszasan írt, de nem hiszem, hogy nagyon vidám dolgokról, mert anyám és Ottilia búsan suttoztak egymás közt, miután átolvasták. Velem csak annyit közöltek, hogy Melinda engem is csókoltat s nincs semmi baja.

A városban továbbra is csak két nagy dolog volt: a kálvinista torony és a Kollégium. Minden ezek körül forgott.

Nem csoda tehát, ha a cirkusz megjelenése alapján rázta meg az életemet. Már maga a bevonulás örökre felejthetetlen marad. Pirosruhás lovasok vezették be a menetet trombitálva. Mögöttük egy valódi elefánt lépkedett, a hátán sátorka volt és benne két majom, amelyek folyton grimáskodtak. Hát még a cirkusz felépítése! Éppen a Müller-ház előtti téren állították fel, olyan gyorsan és csodálatosan, hogy szinte hihetetlen. Hatalmas alkotmány volt, én legalább sohase láttam különbet, a köröndje fölött legkevesebb nyolc sor padot vertek s a fedőponyvát akkora árbohra húzták föl, hogy szédültem, ha a tetejére néztem. A cirkuszt egy átjáró kötötte össze a deszkából vert istállóval. Hát az az istálló!... Én azt hiszem, húsz gyönyörű ló is volt benne, a legszebbet Gidrának hívták, fehér volt és a farka a földig ért. Ahogy beszélek róla, ma is érzem a paripák pompás illatát.

Azok a hetek, amiket a cirkusz nálunk töltött, életem első nagy válságát hozták magukkal. Először is súlyos összeütközést teremtettek édesanyám és közöttem, mert a napnak minden lehetséges percét a cirkusz körüli csavargás foglalta le s a házirend fölborult. Másodszor, mert szó sem lehetett semmiféle tanulásról. Ami volt a fejemben, az mind elpárolgott, aminek bele kellett volna költöznie, az mind kívül rekedt, mert az egész területet az utolsó zugocskáig varázslatos hatalma alá hajtotta Jenő úr, a műlovar, Johanna kisasszony, a műlovarnő, Maxi, a bohóc, főképpen és mindenekfelett pedig Pepita kisasszony, a nálam alig idősebb csodalény, úgy is mint trapézművész, úgy is mint a kutyák és majmok megfoghatatlan hatalmú idomítója. Emiatt az iskolában, mint egy hullócsillag, zuhantam alá szemképráztató gyorsasággal az első tanuló zenitjéről, az utolsó padban kuksoló Miku Juon-János nadirjáig.

A zuhanás még hagyján! De Gombási bácsi rettenetes haragra gerjedt, lilaszínű bibircsókok gyúltak ki az arcán, ordított, mint a veszett bika, istenesen elpálcázott és eltiltott a vasárnapi ebédétől. Még ez is hagyján, mert mit tudhatta ő, hogy bömbölése és pálcájának suhogása közben Pepita kisasszony angyalarca lebegett előttem és a mártírok gyönyörével tettem le lába elé életemet, lovagi áldozatul. Gombási bácsi ezenfelül, teljes mértékben indiszkrét módon, nem érzett semmiféle kötelezettséget arra, hogy az iskolai dolgok az iskola falai között maradjanak s a patika előtti padon, a „Tigris”-ben és mindenütt, ahol bort mértek, közhírré tette, hogy nagynevű néhai apám ugyancsak forog a sírjában, mert ilyen gaz kölyke van, aki egyszerre csak megbolondul, nem figyel a leckékre, nem tanul és nem tud semmit, gyalázatot hoz családjára és az ősi Kollégiumra s méghozzá makacsul összeharapja a száját és nem vall semmit, hogy mi ütött belé?

Már nem is tudtam, hová bújjak, mert Tövési Pista bácsi csóváltgatta a fejét, ha meglátott az utcán, keresztapám pedig a szemüvege mögül pislogva, úgy ment el mellettem, mintha nem látott volna. Pedig máskor mindig megállított, megcirógatta az arcomat, megdicsért, mert jóhíreket hallotta és hebegve-pirulva tíz krajcárt adott.

Mindezek tetejébe a felbőszült mester édesanyámat is tájékoztatta züllésemről, hörögve és szemét vadul forgatva. A többi közt azt is kijelentette, hogy a számtanórán, minden bevezetés

nélkül fölnyerítettem, mint egy ló s aztán konokul letagadtam. Lehetséges, hogy megtörtént, mert Gidránon merengtem, amint Jenő úr és Johanna kisasszony fölváltva pattannak a hátára; miközben ő körberohan és minden felváltásnál vidáman nyerít egyet. De mentségemre ki kell jelentenem, hogy én magam nem hallottam a nyerítésemet s így teljes jóhiszeműséggel tagadtam le. Egyébként is két pofot kaptam érte, a másodikat nyilván azért, hogy eszemben föltartson és így szerintem az úgy szabályszerű befejezést nyert, melyet tovább is hánytorgatni s még hozzá anyámat keseríteni vele, a legnagyobb hitványság.

Mindezek a dolgok az elemi katasztrófa erejével zuhantak reám, de úgy fogadtam őket, mint a bölcs: a kikerülhetetlenben való megnyugvással. Sőt, ami szomorú jele hihetetlen leromlásomnak, egyre fokozódó, csendesfényű meleg öröm ömlött el bennem, hogy Pepita kisasszonyért szenvedek, akit napról-napra lavinaszerűen növekedő szenvedéllyel, a reménytelenség édes kínjával imádtam.

A reménytelenség, pénzem nem lévén, természetes volt. Különbösen is iskolás gyermekeknek csak szülőik társaságában szabadott a cirkuszba menniök, vagy tanítói kísérettel, külön gyermekelőadásra. Így hát Pepita kisasszonyt én csak a ponyván, ezer veszély közt bicskával hasított lyukon át imádhattam és a lyuk körül is hárman leskelődtünk, Gabival és Zoltival, ami szakadatlan lökdösődést, fojtotthangú, de rettentő tartalmú fenyegetéseket és nem egyszer pofozkodást jelentett, minnek következtében igen értékes részletek veszttek el számunkra az előadások próbáiból. Mert természetesen csak a nappali próbák idején leskelődhettünk, a késő esti előadások óráiban rég otthon kellett lennünk.

Ellenben, mint egyelőre elérhetetlen, de izzó vágyat tápláltam magamban azt a tervet, hogy egyszer, török-szakad, odabenn, a nyolc padosor legfelsőbbike mögötti állóhelyről fogok végignézni egy teljes nagy esti műsort. Ehhez tíz krajcár kellett volna és szülői engedély, anyámat ismerve, megbízható felnőtt kísérő is, talán a szakácsné, ami újabb tíz krajcárt jelentett. Ezekről a tízkrajcárokról azonban szó sem lehetett. Anyám haszontalannak bélyegzett dolgokra nem volt hajlandó szűk nyugdíjacskájából pénzt dobálni, keresztapám tízkrajcárjainak pedig Gombási bácsi már befütyült minősíthetetlen hírharangozásával.

Volt olyan kísérlet, - fennemlített barátaimmal beszéltek meg - hogy a cirkusz istállójában felajánlott szolgálatokért kérjünk bebocsáttatást az előadásra. Úgyszólván már ismertek is, hiszen örökösen ott ólálkodtunk az istálló körül a gyönyörű állatokat szimatolva és csodálva. De a lovászok nagyon zord és káromkodós emberek voltak. Napok teltek el, míg egyet meg mertünk szólítani s reszketve-makogva följajánlottuk szolgálatainkat. De csak végigmért, köpött egyet és fölmordult: menjetek a fenébe, taknyosok.

Ez hát nem sikerült.

Következett rettentő megküzdésem a vigyorgó kísértettel. Ez nem afféle régi, kertbéli kísértet volt, hanem egy csillogó tízkrajcáros, melyet édesanyám az asztal sarkára tett valamiért, vagy talán, ahogy a kísértet igyekezett velem elhítenni, ott felejtette és így nem is tud róla.

Nincs mivel mentegeni magamat. A kísértetnek erős, édes lószaga volt és Pepita kisasszony arcával mosolygott reám. A tízkrajcárost óvatosan zsebre süllyesztettem. Elérkeztem a züllés mélypontjára. De a lelkiismeret is megtette a magáét. A pénz majd elégette a tenyeremet, a zsebemben is perzselésszagot éreztem. Csakhamar tapasztalnom kellett a lelkiismeretnek azt a ravasz tulajdonságát is, hogy a gonosz szándék kivihetlenségét csak azután fedí fel a bűnösnek, mikor az már bekerült a szószba.

- Te számár, - szólott hozzám a lelkiismeret - mit érsz avval a pénzzel? Az előadás este van, vacsora után, és hogy az ördögbe szökhetsz ki a házból olyankor?

Nagyon kínos jelenet volt továbbá, mikor édesanyám túvétette a házat a tízkrajcárosért, s a szakácsnét félreérthetetlen gyanúsításokkal illette, az meg visítva felmondott. Szorult helyzetemben újabb gonoszsággal tetéztem bűnömet és álbuzgalommal elegyedtem bele a pénz keresésébe, míglen nagy verejtékezés között sikerült az átkozott piculát a varrógép fedele alá csúsztatnom, ahol csak másnap kapta meg Ottilia és így a szakácsné is csak huszonnégy óra múlva jutott abba a helyzetbe, hogy beszüntesse a fazekak és tepsik csapkodását, visszavonva a felmondást.

Ez sem sikerült.

Maradt volna az egyszerűségében dermesztő gondolat, hogy egyenesen anyámtól kérjek pénzt és engedélyt a mennyországba való belépésre. De egyrészt, azt hiszem, a világ valamennyi hasonlókorú és helyzetű gyermekével való nemzetközi egyetértésben, ezt előre is reménytelennek véltem és nem hittem az egyenes út célravezető voltában, másrészt éppen a tusa csúcspontján robbant bele Gombási bácsi az eseményekbe, anyámnál tett látogatásával, melynek célja és lényege a felőlem mondott lesújtó bíráló volt.

Míg eddig minden bajt elviseltem a cirkuszért és Pepita kisasszonyért, sőt gyönyörködtem is az érte viselt szenvedésekben, ez a megpróbáltatás több volt, mint ami elbírható. A férfi teljes ambíciójával törekedtem arra, hogy édesanyám büszke legyen reám. Az ő dicsérete volt számomra a legmagasabb kitüntetés. Szelíd kék szemének már szomorú pillantása is lesújtott, a könnyeit pedig nem bírtam el, úgy hullottak a szívemre, mint az eleven szén. Ezúttal pedig hullottak bőven és én, aki a tanítók legoroszlánabbikának dühét úgy állottam ki, mint a vihar után nyugodtan kiegyenesedő fűszál, összetörtem ezek alatt a könnyek alatt. Fogadkozások következtek őszinte zokogás közben, de az őszinteségnek csak addig a mértékéig, hogy a cirkuszról bölcsen hallgattam. Egy hétig fogcsikorgatva kerültem örületem édes poklát. Rettentő erőlködéssel figyeltem és tanultam. Sikerült. Gombási bácsi még morgott, mint a távolodó égiháború, de néha már rámkiáltott: na látod! És becsületére legyen mondva, a megtérésemet is hűségesen kiharangozta. Anyám csupa mosolygás volt és szívfájdítóan jóságos. Keresztapám észrevett és egyszerre húsz krajcárt adott. Csak ez kellett! Egyszerre megrohant a kiéhezett tigris: megvan a pénz, mehetek a cirkuszba!

Nagy elszántsággal tálaltam ki anyámnak a dolgot, sok előzetes kedveskedés, törleszkedés után. Ő csak rámnézett, kikerekedett szemmel összezecapta a kezét s felkiáltott:

- Hát ez volt a bajod?

- Ez - rebegtem lesütött szemmel.

Fejemet simogatva gondolkozott egy darabig, azután így szólt:

- Együtt fogunk elmenni, ma este, ketten. Ottilia tele van munkával, Beátát pedig egy barát-nője hívta meg társasjátékra.

Estig nem is tudom mi történt. Történhetett akármi. Nem voltam ezen a világon.

Anyám a második sorba váltott jegyeket. Ez negyven krajcárba került, kettőnknek. Szinte hihetetlen, hogy ilyen jó lehet valaki.

Az előadás gyönyörű volt, elragadó, isteni. Az elefánt lefordított söröspalackok során sétált végig. A bohóc nagyszerű vicceket mondott és szélvészfényként hányta a cigánykerekeket. Gidrán, mint a mesebeli táltos, szinte lángot fújt és nem is érintette a földet. Jenő úr és Johanna kisasszony kápráztató dolgokat műveltek a hátán, hol külön, hol együtt. Jenő úr egyenesen állott a vágató lovon és Johanna kisasszony rohanás közben szökött fel melléje, aztán felkúszott a vállára és ő is felállott, kiterjesztett karokkal. Ezt csak én láttam, mert anyám eltakarta a szemét. A körönd közepén feketeruhás úr állott, fehérhajú, kurtaszakállú,

elegáns ember, hosszú ostorral pattogatva. Ez volt az igazgató. A mutatvány végén finoman hajlongott mindenfelé és megköszönte a nagyérdemű közönség lelkesedését. Volt is mit. Mindenki tapsolt, a csiszlikek az állóhelyen örjöngtek.

De mindez elenyészett Pepita kisasszony teljesítménye mögött. Most láttam őt először közelről, háborítatlanul, egészen. Hajlékony, vékony kis testén fehér trikó feszült, vörösarany haja kék szalaggal leszorítva. Szeme, mint a búzavirág. Nagy piros szája kacagott és a fogai is nagyok voltak, fehérén villogtak az ajkai között. Pepita kisasszonynál szebbet még álmodni sem lehetett. Csókokat dobált a közönség felé, az egyiknél éppen rámnézett. Szinte el-süllyedtem boldog szégyenemben. Aztán, mint a macska, felkúszott egy kötélre a trapézre, amely fenn a magasban lebegett. Két majma a csiszlikek harsogó röhögése között egy pillanat alatt mellette termett s a vállaira ültek. Ronda dögök - gondoltam féltékeny gyűlölettel. Aztán villámszerű jelenések következtek, szédítő forgások, fejjel lefelé hintázás, nyaktörő játékok a majmokkal, iszonyú és gyönyörű vakmerőségek.

- Szegény gyermek! Szegény gyermek! - suttogta édesanyám. - Látod, milyen szerencsétlen sorsa van?

Értetlenül, rosszalón pillantottam feléje. De aztán megint elmerültem bálványom csodálatában. Amikor levetette magát a hálóba, még bukfenchezve is egyet a levegőben, rémülten fölkiáltottam. De már ott billegett, hajlongott a porondon, csókokat dobálva mindenfelé a harsogó tapsviharban.

Nem tudom, hogy mentünk haza, eksztázisban, részegen szédültem ágyamba. Nem tudom, hogy történt, mi történt velem, de valamikor, később, egyszerre csak felültem ágyamban, belemeredtem a sötétségbe, teljesen éberem, tiszta fejjel és hangosan megszólaltam:

- Elmegyek...

Aztán csodálatos nyugodtsággal álomba merültem.

Másnap valami ürüggyel korábban indultam az iskolába. Érthetetlenül bátran, egyenesen a cirkusz bejárójához léptem. A pénztár előtt álmos asszonyosság ásítózott, boglyasan.

- Mit akar, kislány? - kérdezte, elállva az utamat.

- Édesanyám küldött az igazgató úrhoz - hazudtam szívdobogva. - Jó helyeket akar lefoglalni a mai előadásra. Kérem, engedjen be.

Az asszony csodálkozva nézett rám. Egy kicsit gyanakodva is, de szerencsére nem okoskodott tovább.

- Próbá van - mondta újra, ásítva. - De azért, menjen csak be.

Félrehúzta a függönyt és bemutatott a köröndre.

Beszédelegtem. A nagy ponyva alatt félhomály volt. A leeresztett trapézon az igazgató úr próbáltatott valami új mutatványt Pepita kisasszonnyal. Ahogy oda imbolyogtam, a leányka lefordult a rúdról, elterpeszkedett a földön, mint a béka, a rudat fogva két kezével s bámészan nézett reám.

Az igazgató megfordult s csodálkozva vonta föl szemöldökeit.

- Mivel szolgálhatok, fiatal úr? - kérdezte mély basszus-hangon.

Most nem volt feketében, csak ingujjban. A haja, szakállá borzas. De komolyan nézett reám s nem ellenségesen.

- Én... kérem... én... - hebegtem zavartan. Aztán felvágtam a fejem s elszántan kilöttem magamból:

- Én művész akarok lenni, kérem... cirkuszos!...

Pepita kisasszony elkaccantotta magát. Most láttam, hogy az orrocskája körül szeplős és hogy túl nagy fogai vannak. De boglyas, vörösszőke haja csillogott, mint az arany s a szeme kéken kacagott reám. Így még gyönyörűbbnek találtam.

Az igazgató megfenyegette az ujjával, hogy csendben legyen s nagykomolyan fordult megint hozzám:

- Művész akar lenni? Nagyon szép... Itt nálunk, ugyebár?

Bólintottam.

- Tetszik magának a cirkusz, mi?

- Nagyon - suttogtam elszorult torokkal, félszemmél a kislányra sandítva, akinek a füléig húzódtott a szája s rám kacsintott a haszontalan.

Az igazgató úr tovább kérdezett:

- Aztán mi szeretne lenni? Lovar, bohóc vagy tornász?

- Trapézos, - leheltem fülig pirulva.

Pepita kisasszonyból kirobbant a kacagás. Vonaglott, mint a kígyó.

Az igazgató rászólt:

- Mindjárt kikergetlek, ha egyet mukkansz.

A leányka visszagyúrte magába a hahotát, szinte hallatszott, amint lefelé bugyborékol a gégején. De a szája meg a szeme tovább kacagott, hangtalanul is megzúgatva a szívemet. Nem volt gúnyos az arca, de azt láttam, hogy kinevet.

Már-már megfutamodtam.

Most az igazgató úr kikérdezett szüleimről, házunkról, sorsunkról, az iskoláról, a barátainkról, mindenről, gyorsan, ügyesen, komolyan.

Vallottam nyiltan. El se mosolyodott. Nagyon komoly maradt. Úgy beszélt velem, mint férfival. Ez megnyugtató. Fölbátorított.

- És mit szól hozzá a kedves mamája! - kérdezte egyszerre, élesen a szemembe nézve.

Vártam ezt és mégis megrázkódtam. Lesütöttem a fejemet.

- Nem tudja... - lihegtem könnyeimmel küszködve. - De ha nem sikerül, úgylis meghalok... és az még rosszabb lenne neki, nem?...

Reménykedve pillantottam az arcába.

Az igazgató úr rámmeredt még egy kicsit. Aztán hirtelen megtapintotta a karomat. Majd a térdemet fogta át. A nyakamat ide-oda forgatta. Egy kicsit fáj is. Tűrtem. Vártam.

- Ezt el kell törni - mondta merengve.

- A... karomat?... - hebegtem rémulten.

- A karját. Mind a kettőt... A csuklóját is. Meg a térdét. Na meg a nyakát. Hogy jól tudja aztán forgatni.

Hitetlenkedő borzalommal néztem a szemébe. Halálosan komoly volt.

- Fáj? - kérdeztem dideregve.

- Fáj - mondta, konduló szóval.

- És... és... és... sokáig tart?

- Elég sokáig... Egy évig is kell feküdnie vele. Aztán majd meglátjuk.

Ekkor találkozott a szemem Pepita kisasszonyéval. Csak éppen a legmélyén láttam valami kis szikrát ugrálni. De most megesküdtem volna reá, hogy ő is komolyan néz a szemembe.

- Neki is?... - makogtam, reszkető ujjal rámutatva.

- Bizony! - intett az igazgató úr, tisztos ősz fejével. - Egy csontja sincs a helyén. Azért tud úgy hajlani, forogni, mint a kígyó.

Még az állam is leesett, úgy bámultam bálványomra.

Ő pedig újra nagyot kacagott, hirtelen ráfeküdt a trapéz rúdjára háttal s az egész testéből karikát csinált. Egy csont sincs benne! - villámlott át rajtam az iszonyat. Pepita kisasszony aztán talpraszökkent, oda ugrott eléem, a szemembe kacagott és megcsípte az államot:

- Úgy ám, kisfiú! - nevetett az arcomba.

Azt hittem, mindjárt leszédülök. De az igazgató úr átkarolta a vállamat.

- Hát jól van, fiam, fölveszem a truppba. Most már tudja, hogy megy. Gondolkozzék két napig, aztán ha vállalja, jelentkezzen ismét. A csonttöréseket azonnal megkezdhetjük.

Utoljára, ahogy kiszédelegtem, Pepita kisasszony nagy kacagó száját s huncut szemét láttam. Még csókot is dobott utánam. De az igazgató úrban nem volt okom kételkedni. Ő nem tréfált velem, az bizonyos.

...Hogy mehettem volna az iskolába?... Haza támolyogtam.

- Beteg vagyok - nyöszörögtem, amikor édesanyám ijedten eléem futott.

Elhihettem. A fogaim vacogtak s reszketett az egész testem. Hamar ágybadugott és orvosért futtatott. Árbocz doktor úr erősen csóváltatta a fejét. Sok hókusz-pókusz után így nyilatkozott:

- Idegláz. Nem kavarta fel valami rendkívüli dolog ezt a fiút?

Most anyám hirtelen a fejéhez kapott, elsápadt s fölkiáltott:

- Hát persze, hogy a cirkusz! Azok a rettentő mutatványok! Ó, bár ne vittem volna el!

Aztán néhány napig az ágyban vacogtam. Lázás álmok között viaskodtam magammal. Nehéz küzdelem volt, amely megnyugtató vereséggel végződött.

Drága Pepita! Bocsáss meg, hogy gyáván cserben hagytalak. Sok mindent elszenvedtem érted, szidást, pálcát, megvetést, le is aljasodtam érted, mert kész voltam az anyám szívét összetörni. De hogy kitörjék a kezemet, lábamat, hogy össze-vissza facsarják a nyakamat, kiszedjék a csontjaimat?... Nem, ezt nem tudom vállalni, nem, még érted sem, drága Pepita!... Szégyellem, a víz folyik végig a hátamon miatta, de mégsem, ezt az egyet nem... Hiába! Kánya tanár úr is koprédikálta a Bibliából, hogy a lélek kész, de a test erőtelen...

Az elviharzott küzdelem után anyám karján botorkáltam végig az udvaron a kapuig. Remegve pillantottam ki a térre... Minden elsötétült előttem... A szívem megrándult, mintha kitépték volna... Ha anyám nem ölel magához, összeesem. Mert a cirkusz nem volt sehhol. Csak egy rakás hulladék és szemét tetején táncolt a szél, föl-fölkapva s megforgatva a magasban egy-egy papír- vagy rongyfoszlányt. Sőt már a szemetet is éppen lapátolták s élesen csikorgó talicskákon hordták tova az utcaseprők.

A cirkusz köddé vált, de a ködből lassan kibontakozott az álmképe. A lélek megkezdte a szép hazugságok gyógyító játékát. Nem lehettem hőssé, a tett elszántan cselekvő emberévé. A valóságban gyáva, kicsi koldusa voltam az életnek, akit azzal vert, vagy áldott meg a Titokzatos, hogy a tehetetlen testbe a nagyotakarás szenvedélyét oltotta. Mivel is tudnám magamat eláztatni, megbékíteni, ha nem azzal, hogy a valóság látszatában utánozzam soha meg nem közelíthető hőseimet? A valóság, az élet nem lehetett az enyém, jött a képzelet és teremtett egy látszatot, amelyről azt hazudta, hogy szebb, mint a valóság. S én ágáltam, hősködtem, tomboltam ebben a délibábvilágban, hogy el ne epedjek a tett után való szomjúhozásban.

Egyszóval megcsináltam a cirkuszt.

A kertek közötti terecskén körbefektetett deszkák képezték a köröndöt, melyet fűrészporral hintettem be. A fáskamra egyik zuga lett az istálló. A konyhakerttábla néhány szép, egyenes karója rendkívüli átlényegülésen ment keresztül: büszke paripákká lettek. Egyiküket gondosan meghántottam, hogy fehér legyen. Noha csak szürkészöld lett, mégis ő volt a Gidrán. Következett a társulat megszervezése. Természetesen én lettem az igazgató, minélfogva a gégémről beszéltem, hogy mély hangom legyen, ami nem volt kellemes. Továbbá néha meg-simogattam az államot, az igazgató szakállát jelezve. A valóság legvalódibb képviselője egy ostor volt, mellyel szünet nélkül csattintgattam. Gabi és Zolti vállalta Jenő úr és Maxi szerepét. Sikerült a Müller-leánykákat is odacsábítani. Marika lett Johanna kisasszony, Juci pedig Pepita kisasszony. Igaz, hogy a valódi Johannának fekete haja volt, Marikának pedig csak barna, Pepita kisasszony vörös volt, Juci pedig kenderszőke. De hiszen a lovak is csak karók voltak és a ragyogó eleganciájú Jenő úrnak a mi változatunkban rongyos volt a nadrágja fenéke. Nem akadtam fenn ilyen csekélységeken.

Azaz hogy nem én, hanem a képzeletem. Gyalázatosan hazudna az, aki azt mondaná, hogy ez voltaképpen mind csak jelképezte az igazi cirkuszt. Dehogyan jelképezte! Szakasztott ő maga volt, sőt szebb: az igazi, az egyedüli cirkusz volt. Mert, teszem fel, azt csak senki sem tagadhatja, hogy az égbolt ragyogó kék selyme tökéletesebben borította a köröndünket, mint az a ponyva, s az árboc, amelyet én legalább tisztán láttam, magasabbra nyúlt föl annál a durva gerendánál.

A körönd két oldalán, a fonott drótkerítéssel védve pompáztak édesanyám virágoskertecskéi. Természetesen ez volt a nézőtér és a merev, gögös mályvák, tetszéssel bólogató rózsák, szegfűk meg a többiek, a nagyérdemű közönség. A kert egyik sarkában magas nyírfa állott: magátólértetődően az állóhely, fenn a padsorok felett. Ez volt a közönség leglelkesebb része, a csiszlikek. A fehérhátú kis levélkék, mint sok száz tapsoló tenyér, verődtek össze a szélben. Nyilvánvaló, hogy egyetlen cirkusz sem versenyezhetett sem számban, sem szépségben, sem lelkesedésben ezzel a közönséggel.

Megkezdtek a próbákat. Jenő úr és Johanna kisasszony fáradhatatlanul vágattak körbe a köröndön. Én magam szent komolysággal álltam a kör közepén és csattintottam. Miután szó szerint emlékeztem a Maxi vicceire, azokat nagy fáradsággal bemagoltattam és kínos pontossággal ismételtetem a bohóccal, bármilyen buta is volt szegény. Pepita kisasszony szerepéhez már külön előfeltételeket kellett vállalnunk, nekünk is, neki is. Nem lévén a magasban lógó trapézünk, azt mind neki, mind nekünk élénken el kellett képzelnünk és a kislány hajlongásait, forgásait, melyeket csak a földön végzett, át kellett transzponálnunk a magasba.

Kegyelettel kell megörökítenem, hogy Marika és Juci hivatásuk magaslatán állottak. Lelkesek és engedelmesek voltak szegénykék.

A fiúkkal azonban csakhamar baj lett. Jenő úr egyszerre csak nem akart engedelmeskedni parancsaimnak és kijelentette, hogy nem nyargal többet, mert fáradt. A bohóc mindegyre

belesült a viccekbe és nem akarta megérteni, hogy azokon csak a közönségnek szabad nevetni, neki nem. Folytonosan röhögött.

Engem elfutott a szent hév s mert halálosan komolyan vettem az ügyet, elragadtattam magamat. Rájuk ordítottam, szenvedélyesen leckéztettem őket, s mikor Jenő úr már túlkomisz lett, lábikrájába csippentettem az ostorral.

Ami erre következett, rettenetes volt. Nem azért, mert a megdöbben és szájtátva bámuló leánykák előtt elkeseredett közelharcba keveredtünk mind a hárman, sűrűn csattanó pofonok, karmolások, harapások és rúgások között. Nem ezért, mert a harcban én győztem. A bohóc ugyanis orron találva, bugyogó vérét markával tartva vissza, böggve leült a körönd szélére, s az egyedül maradt műlovar egy valamikor éppen tőle tanult sikerült gáncsvetéssel elbukttam, úgyhogy fekve maradt. Mindez tulajdonképpen növelte nimbuszomat a leánykák előtt, akik úgy táglultak rám rajongó szemükkel, mint egy mesehősre.

A rettenetes az volt, hogy a műlovar feltápászkodva a földről, szentelenül elvigyorodott, paripáját, mármint a fehér karót, derékon ketté törte s elhajítva, a szemem közé köpte dühét:

- Ez ló? Ezt a marhaságot csináld tovább mással! Majd bolond leszek, hogy egy hitvány karón ugrándozzak.

- Nem igaz! - üvöltöttem tajtékozva és a szívembe nyilallt ennek az álomrombolónak aljassága.

De már a bohóc is észbekapott, mintha butaságának éjjeléből az orronverés ébresztette volna fel. Vérmaszatos képével a középre ugrott s hajlongásaimat utánozva, a virágok felé kiáltotta: - Nagyérdemű közönség! Tisztelt keserűlapik!

Sajnos, engem sokkal jobban tudott utánozni, mint a bohócot.

Elöntött a düh. Hang már nem jött ki a torkomon, de bizonyosan úgy eltorzult az arcom, hogy megrémültek tőle. Így kellett lennie, mert egyszerre megfutamodtak. Egész a kapuig vagdos-tam utánuk a karóparipákat.

Persze, ma már tudom, hogy nem voltak rossz fiúk, szegények, csak hiányzott a fantáziájuk s így prédájául estek a rideg valóságnak.

De még ezek után sem akartam lemondani a cirkuszról. A két kislány hűségesen kitarott mellettem, bár fogyó lelkesedéssel, amit titkolni igyekeztek. Átvettem az összes férfiszerepet és kitűnő alakításokkal örvendeztettem meg a „nagyérdemű közönség”-et. Tekintélyes igazgató, tüneményes műlovar és utolérhetetlen bohóc voltam.

Folytattam még akkor is, mikor a kislányok lassanként elmaradoztak.

Folytattam volna ki tudja meddig, ha az élet és az emberi természet állhatatlansága végre is közbe nem lépnek.

De egy nap katonák jelentek meg a városban, megnézték a házakat, a kapukra krétával neveket írtak. Nálunk is jártak. Ajtónkon izgató felirat jelent meg: „Ernyei Ádám hadnagy”.

Környékünkön zúgott végig a nagy hadgyakorlat.

Forró poros nyári délután, csattogó zenével bevonult a sereg a városba.

A cirkusz egyszerre fellebbent a levegőbe és mindenestől eltűnt a végtelenben. A virágok és a fák uniformisba öltöztek és csapatokba álltak.

Belebolondultam a katonásdiba.

12.

Ádám feketén, soványon, holtfáradtan esett be az ajtón. Csupa por és piszok borította, tetőtől-talpig. Verejtéke sárlé-módjára omlott végig az arcán, nyakán, a csákója alól, amit tüstént földhöz vágott. Megoldta kardját is s hagyta, hogy azon helyben csörömpölve zuhanjon a padlóra.

Ahogy feléje rohantunk, torz vigyorral lökte maga elé a karjait:

- Senki se érjen hozzám!... Vízet, édesanyám!... Egy kád vizet!... S jöjjön velem!...

Édesanyánk a konyhába vezette és sokáig ott volt vele.

Közben megjött a tisztiszolga is Ádám ládájával s kipakolta a szép fényes ruháit, amiket Ottilia beadogatott a konyhaajtón.

Mikor végre előkerültek, Ádám megint gyönyörű tiszt volt, de az arca beesett és szemei lázasan csillogtak bágyadt pillái alatt. Édesanyám a vállait átfogva s a nyakát csókolgatva vezette asztalhoz, mit közben a lányok megterítettek s megraktak minden jóval, ami csak kikerült a háztól. Most aztán mind csókolódtunk vele, mielőtt a székre ereszkedett. Mohón evett s szólt ide-oda, erőltetve szokott tréfáit, de nekem feltűnt, hogy a bal karját mereven az oldalához szorítja s néha felszisszen, eltorzuló arccal.

- Semmi, semmi! - kacagott ránk, kérdező rémült tekintetűnkre.

- Feldörzsölte magát szegény a nagygyakorlaton - nyugtatott édesanyánk is. - De esténként itt fog aludni s kigyógyítom!...

Vagy tíz napig tényleg minden estére hazakerült. A nappaliban aludt. De eleinte egyre rosszabbul volt, alig támolygott. Talán a harmadik lefekvés után hallottam anyám suttogó válaszát Ottiliához, az ebédlőből.

- Azt mondja, nem vallhatja be... Elveszítené a rangját... Ki is zárhatják...

- De legalább Árbocz doktort híjjuk el! - sürgette Ottilia. - Az orvost kötelezi a titoktartás.

Úgy látszik, Ádám kénytelen volt belemenni ebbe, mert egy-két nap mulva már ágyban maradt s Árbocz doktor tényleg megjelent fekete táskájával, mely karbolbúzt terjesztett.

Anyám és Ottilia mentek be vele a nappaliba, mi pedig Beátával és Ákossal, aki a nyáron természetesen szintén itthon lakott, az ebédlőben szorongtunk, borzadva a kihallatszó nyögéseken.

Ekkor mondta meg Beáta Ákosnak a titkot, nem törődve jelenlétemmel:

- Párbajozott... Kihallgattam, amikor erről beszélt édesanyánkkal... S meg is lestem, mikor Ottiliával kötözték... A bal hóna alatt van a szúrás... Ő maga mondta, hogy ha egy centivel bennebb megy a kard, vége... Ha nem fogod meg a szád, Tamás...

- Jó, jó! - legyintettem. - Tudok hallgatni. Gombási bácsinál megtanultam, ne félj!...

- S miért történt? - kérdezte Ákos, csillogó szemekkel.

Beáta rámpillantott, aztán kezeiből tölcseért csinálva, Ákos füléhez hajolt.

De Ákost annyira elragadta a titok, hogy felkiáltott:

- Asszonyért?... Nagyszerű!...

Úgy látszik, nem volt nagyobb veszély mégsem, mert Árbocz doktor esténként eljött kötözni s reggel Ádám mehetett gyakorlatra. Mikor a sereg továbbvonult, már sokkal jobb színben vett búcsut tőlünk.

De édesanyánk viszont még egy fokkal töprengőbb és sóhajtozóbb lett utána. Számomra ezek a napok feledhetetlenek maradnak! A város nyüzsgött a katonáktól, visszhangzott a tisztek kardjainak csörömpölésétől, a bakancs-csattogástól, lódobajtól, az ágyúk és szekerek robogásától. Térzene idején mindenki a keskeny gránitjárdákon lökdösődött s halott városunk megtelt leánykacagással. Beátától tudom, hogy a „Két Hattyú”-ban hajnalig tartó muzsika, tánc, vigadozás folyt s ő csak azért nem kapott éjjelizenét, mert két évvel még fiatalabb a kellesténél.

A rendkívüli eseményekre való tekintettel kibékültem Gabival és Zoltival, miután megbánták bűnüket s felkértek, hogy álljak a hadsereg élére, tábornoki rangban. Gabi meglegedett a századossággal, Zoltit pedig káplárnak neveztem ki. A legénységet természetesen a növényzet alkotta. Szalutálva köszöntünk, fakardjainkkal tisztelegtünk, meneteltünk az udvaron, jelentéseket tettünk s mindent leutánoztunk, amit ellestünk a katonáktól.

Ákost is elragadta a láz, ő barátaival követte reggelenként a kivonuló haderőt egészen az Akasztófadombig, látta a kukoricásban hason feküdni a honvédeket s hallotta a sortüzet is, amit az ellenségre leadtak. Okulásomra megismertetett a tiszti rangfokozatokkal és ellesett vezényszavakkal. Ezeket napi parancsban adtam tovább Gabiéknak. Ezzel telt el a nyár.

Mikor már a katonák eltűntek, akkor következett be az igazi és maradandó hatásuk: megérleltek arra, hogy nekiessem a Szabadságharc történetének. A „Gracza” akkor már mind az öt kötetében ott pompázott a nappali asztalán, mint jogos tulajdonom. De csak most kaptam kedvet hozzá, hogy megismerkedjem vele.

Természetesen nem a szöveg érdekelt, amit még nem is tudtam volna összefüggően megérteni, hanem a képek. A képek rengetege, amelybe valósággal belevesztem. Egész világ tárult fel előttem s pillanatig sem éreztem elmultnak, hanem élőnek, kavargónak, elsodrónak.

Eleinte, mialatt kétszer-háromszor mohó lázzal végigrohantam az öt kötetet, zúrzavaros volt az egész, a halántékaim lüktettek s a szemeim sajogtak tőle, elvesztettem étvágyamat s éjjel össze-vissza gabalyodott álmokképek rohantak keresztül rajtam.

Csak lassan tisztult a tömkeleg s váltak ki belőle a lelkemet különösen megragadó dolgok. A hangulat egységét, az élmény összefüggő hátterét, elég furcsán, a nyomdafesték sajtósága szaga adta meg, melyet izgatottan szívtam be s amely máig is elválaszthatatlanul kíséri emlékezetemben a szabadságharcot. Kissé szúrós és keserű szag, a mélyén a hervadó avar illatával. Harciasság, haragos fájdalom és tehetetlen bánat olvadtak össze benne. A magyar igazságnak nem is alaptalan megérzése.

A lehangoló figyelem egészen egyéni válogatással szemelte ki s nyomta az emlékezet viaszába az arcok és események képeit. Olvasni úgyszólván csak a képek alá írt neveket és magyarázatokat olvastam el s ebből következett, hogy magam alkottam meg magamnak az egész történetet, mielőtt azt adatszerűen és összefüggően megismerhettem volna. Igaz, hogy a képanyag nagyon beszédes volt, de önmagában távolról sem biztosíthatta a tárgyias megértést. Mindenekelőtt maga a katonaság érdekelt, a toborzás, felszerelés, gyakorlatozás, táborozás képei, köztük egy honvédtábor pompás, színes képe, melyen a ruházatok színei, díszítései, rangjelzései s az eszközök és fegyverek világosan, élesen voltak szemlélhetők. De ebből a szempontból minden egyoldalúságtól távol álltam. Az ellenséget is élveztem, sőt, ha a kép tisztább volt, még jobban. Ezenfelül a horvát, szerb, oláh, osztrák, orosz, kozák harcosok mindenütt vadabbnak, zordabbnak tűntek fel s ez borzongatóan érdekessé tette őket. Különösen az orosz gyalogságot ábrázoló egyik képen ragadott meg a főalak: merész tartású, kemény tekintetű katona, remek csúcsos sisakjával, pompásan szabott hosszú köpenyével, átvetett, széles szíjaktól tartott hátitáskájával s lábhozott óriási puskájával. A villámló kardokkal rohamozó délceg magyar huszároknak méltó ellenfelei voltak a szembe száguldó

kozákok, előretolt pikáikkal s míg a huszárok lobogó mentéi megkapóan éreztették az önfelédtségi lendületet, a kozákok összecsavart, vállon átvett köpönyegei a szenttelen, hideg elszántságot sejtették meg. Az osztrák katonákról is kiirthatatlan benyomásaim keletkeztek. Tisztjeik fehérkabátos, lötyögő bőnadrágos, mélyen lógatott kardú alakjai meggyőződés nélkül s kissé unottan háborúzó, császári szolgálóká tették őket az én szememben, közkatonáik pedig nem a csatázó, hanem a cirkáló, elnyomó és kivégző zsandártípust örökítették meg számomra, a fecskefarkú fekete kabát, a hosszú, fehér nadrág, a hátukra szíjazott köpeny, táskák és tölténytár, a tollas cilinderkalap, a bajonett és hosszú puska viselőjét. A vasasnémeteket komolyabban vettem, de mind a huszárokkal, mind a betyár guerillákkal szemben esetlen és nehézkes fegyvernemnek ítéltam.

Tulajdonképpen csak most váltak személyes ismerőseimmé a nagy idők hősei és az ellenfél főszemélyiségei is. Széchenyiről, Kossuthról, Petőfiről, Jókairól már hallottam és tanultam is, de Batthyány Lajost, Wesselényi Miklóst, Vasvári Pált, Szemere Bertalant, Mészáros Lázárt, Csányi Lászlót, aztán a nagy katonákat: Görgeyt, Perczeit, Klapkát, Guyont, Bemet, Kmettyt, Bayert, Dembinskit, a Földváriakat, Gábor Áront s a tizenhárom aradi vértanút csak most láttam szemtől-szembe. Miután nem ismertem jellemüket és cselekedeteik részleteit, egyformán nagyrabecsültem s csodáltam őket, mint hős honvédeket s különösbbe azokat zártam szívembe, akiknek az arca, vagy az egyenruhája megtetszett.

Damjanich remek szakállá megigézett, Nagy Sándort strucctollas kalpagjéért csodáltam, melyet a debreceni csata képén olyan nagy lelkiyugalommal visel, öt lépésre a kozák rohamától, Kiss Ernőnek a nevében éreztem meg a hőst, herceg Woronieczky Micislaw Vencel vértanút pedig szintén csodálatos nevéért tiszteltem annyira, hogy tábornoki minőségemben magamat is ezzel a névvel írtam alá a Gabiéknak kiadott napi parancsokon.

Az viszont nem tetszett, hogy Lebstück Mária nőhonvéd huszárhadnagyi rangban verekedik a vasasokkal. A nőkérdésben akkor is konzervatív voltam.

Igaz, hogy Görgeyre vonatkozó érzéseimet már Diódi Laci kedvezően befolyásolta, de azt hiszem, parancsoló homloka, átható szeme, elszánt szája, szikár egyenessége enélkül is meghódított volna. Különösen két képen ragadott meg. Az egyik az orosz tábori követeket fogadja, a másikon utoljára találkozik Kossuthal. Az elsőn láthatjuk, hogy a muszkák mint dermednek meg, ellenfelük fensőbbes nyugalmának láttán, a másodikon pedig, ahol a feje még be van kötve a sebesülés után, akárki azonnal megítélheti igazát a riadtan védekező Kossuthal szemben. Most már magam is szilárdul meggyőződtem felőle, hogy Görgey nem volt áruló, hanem valamennyi hős között a legkülönb vitéz.

Az ellenséges szereplőket vegyes érzelmekkel szemléltem. V. Ferdinándot hülyének ítéltam, Zsófiát gögös, gonosz boszorkánynak. I. Ferenc Józsefet tájékozatlan, rokonszenves fiatalembernek, István nádort gyáva nyúlak, Lamberget ajtónálló hajdúnak, Puchnert ravasz rókának, Hentzit makacs kutyának, Haynaut kegyetlen vérebnek. Schlick ellenben, a fekete kötéssel félszemén, határozottan tetszett nekem s vitéz ellenfélnek tartottam. Suplikác szerb vajdára pedig nem tudtam haragudni, mert rendkívül hasonlított Tövisi Pista bácsira.

Az oroszok, I. Miklós cárt kivéve, akit tudatlan és felfuvalkodott hólyagnak éreztem a képe után - általában megnyerték tetszésemet és rokonszenvemem. Arcuk, díszes ruhájuk és érdemrendjeik, nevük hangzása, pompás címeik és a képanyagból nyilván kivilágló hadvezéri tudásuk, valamint a magyar vitézség iránti lovagias tiszteletük mind megokolták ezt. Lüders, Rüdiger, Bebenhoff, Skariatín: pompás katonanevek s még hozzá gróf, herceg valamennyi és tábornok! De lehet-e hatásosabb és lenyűgözőbb valamit elképzelni, mint mikor valaki így írhatja alá a magyar néphez intézett kiáltványát: „Varsói Herceg, Eriváni Gróf Paskievicz Iván Tábornagy és Öfelsége, minden Oroszok Császára Hadseregének Főparancsnoka”? Nem csoda, hogy azon gondolkoztam: átmenetileg felvehetném ezt a címet s békeajánlatot tehetnék

Gabinak, mint Görgeynek. Azonban Gabi sokkal jelentéktelenebb alak volt, semhogy Görgey szerepét egy pillanatra is bitorolhassa. Csak később jöttem arra a megoldásra, hogy Gabira nincs is szükség, önmagamban lehetek én mind a kettő s akárhány kiáltványt adhatok ki hol az egyik, hol a másik fél nevében. De ekkor még az „állam” mélyértelmű játéka csak alvó csirában lappangott bennem.

De már ott lappangott! s ez az oka, hogy maguk a csataképek összezavarodtak és szétfolytak előttem, nem számítva egy-két részletet, apró jelenetet.

Az eseményekből csak a rémtettek és kivégzések borzalmas, megrendítő képei perzselődtek bele felejthetetlenül agyamba. A zentai halottfej-koszorú az angyalokkal díszített szobor talpazatán, a vértnyaló kutyákkal és a vadképű gyilkosokkal, a zalatnai vérfürdő, a fehérvári órás megsütése, a földbetemetett dombói csonka ember, a naszódi gyilkosok, amint a cölöpökhöz kötött asszonyok, leányok mellét levágják, az asszony, aki férje levágott fejét karón viszi az ordító hóhérok előtt, az ekébe fogott Péterfi tanár, akinek lándzsát döfködtek a hátába, ösztökéül, ébren és álomban beteggé tettek s lángoló gyűlöletet fakasztottak lelkemben az istentelen vadállatok ellen.

A kivégzésekkel egészen másképp állott a dolog. A vértanúk sorsa is megható és fájdalmas ugyan, de egyben dicsőséges és irigylésreméltó. A vértanúk vonzottak, lelkesítettek. Még Massenhauser és Blum Róbert bécsi forradalmárok is, bár semmi közöm hozzájuk, olyan fenséges nyugalommal állottak a zsandárok előtt, sőt az utóbbi olyan kedélyes közönnyel, hogy képük mindig megmaradt emlékezetemben. Az aradi tizenhárom és Batthyány Lajos pedig emberfelettivé dicsóült. Annyira összeforrtam velük, hogy érzelmeimet már csak tevékenyen vezethettem le: a kivégzéseket gyakorlatban megismételtem, olyképpen, hogy építőköveim hasábjait bitókul állítottam sorba s fejük alatt cénára hurkolt gyufaszálakat felfüggesztettem rájuk, a hurok szálait kis kockakövekkel nyomtatva le felülről. Eközben magamban eljátszottam mindazt, amit a képek mutattak. Ezt a játékomat, teljesen félreértve az érzelmi forrást, édesanyám betiltotta. Ottilia is undorodott tőle, Beáta pedig hóhérnak csúfolt. Titokban azonban annál szenvedélyesebben üztem, az istállóban, ahol egyszer Gabiék is megszemléltek, de elkergettem őket, mert képtelenek voltak a jelentőségét felfogni s röhögtek.

Az bizonyos, hogy a kivégzésekhez nem egyoldalú érzelmek fűztek. Természetesen a vértanúkkal voltam egy párton, azonban nem tagadhatom, hogy a hadbírák, a vezénylő tisztek, a végrehajtó katonák, sőt a hóhér és segédei szerepét is bizonyos fokig átéltem. Ez volt a „Gracza” első részlete, amit lassanként el is olvastam s minden betűjét élményemmé tettem, mint újra, szemem előtt lepergő izgalmas drámát. Különösen az foglalkoztatott, hogy az utolsó éjszakát s a végső perceket hogyan töltötték, mit érezhettek a halál előtt? Milyen érzés meghalni, golyótól, kötélről? S álomban gyakran sikerült is átérezni a nyakamra szoruló hurok fojtogatását s megnyilallott a szívem a beléfűrődő golyótól...

De mégsem ezek maradtak a legtöbbet foglalkoztató hatások. Nem. Egészen más természetű dolgok indították munkára képzeletemet, mégpedig hosszú évek sorára, miközben egyre bővülve épült ki gondolatvilágomban az állam, mégpedig a köztársaság bizonyos formája, elnökkel, kormányral, pártokkal, újságokkal, hadsereggel, belső küzdelmeikkel és szabadságharcokkal, vezető személyiségekkel és tömegekkel, ünnepekkel, kitüntetésekkel és temetésekkel. Ennek az államnak sorsfordulatait az iskolai és családi élet változásai irányították, azonnal átképzelve politikai és katonai síkra. Az, amiből az egész kiindult, itt gyökerezett a „Gracza”-ban, ebben az időben. A szöveg között látható hadijelentések, kiáltványok, rendeletek, térképek, újsághasonmások, pénzek és érdemrendek alkották a hatóanyagot. Különösen az olyan kitételek, mint: „Kelt a váci főhadiszálláson”, vagy „a honvédelmi bizottmány nevében”, továbbá az aláírások után következő címek: belügyminiszter, elnök, kormánybiztos,

parancsnok, tábornok, stb. készítették arra, hogy megszervezzem államom legkezdetlegesebb formáját.

És ez tett íróvá is. Első „könyvem”, melyet kilencéves koromban írtam és adtam át a családi nyilvánosságnak, többnyire hirdetményeket, rendeleteket és újságcímlapokat tartalmazott, melyeken a döntő szavak kövéren rajzolva, hatalmasan váltak ki a szöveg alázatos soraiból. Egy „Vezéiroda” több katonai rendeletet és harctéri tudósítást tett közzé benne. Voltak azért megemlékezések is hőseimről, de mivel keveset tudtam róluk, tudásomat kitalálásokkal bővítettem. A „Gracza” mintájára igyekeztem illusztrálni is. Egy rettenetes, nyakatlan, asszonyi-mellű figura alá ez volt írva: „Damjanics, fiatal korában”. A könyv egy felhívással végződött, melyben országom ifjúságát hivatottam „a tengeri kereskedőlegényi” pályára. Óriási hatást értem el, művem a rokonság egész körében kézről-kézre járt, mindenki dícsért, biztatott s keresztapámék nyomdát ajándékoztak karácsonyra, amelynek szedőlapjára tíz sor gumibetűt lehetett egyszerre beilleszteni s bélyegző módjára a festékpárnára, aztán a papirosra nyomni. Ettől kezdve a hirdetmények és rendeletek ezen a módon jelentek meg, amíg a nyomda vigyázatlanság következtében el nem olvadt a kemence közelében.

A nagy-gyakorlat utáni ősszel, mikor már ismét Gombási bácsi édenkertjében lakoztam, történt, hogy levél jött Melindától. Csak annyit tudtam meg belőle édesanyámtól, hogy néném beteg s hívja őt, legyen segítségére. Beáta azonban Ákossal közelebbi tényállást közölt s szokása szerint megint csak későn vette észre, hogy én is jelen vagyok. De most már ravaszabb voltam, mint régebben: könyvembe merülve színleltem, hogy nem érdekel, nem is hallottam, mit sutognak. Így tudtam meg, hogy Melinda kisbabát vár. Rögtön felelevenedtek agyamban Gabi zavaros értesülései a gólyaügy körül, melyek ugyan szintén nem feleltek meg a valóságnak, de arra alkalmasak voltak, hogy az édes, szép Melindáért nagy aggodalmak töltsenek el, Gabi szerint ugyanis a szegény asszonyok ilyenkor úgy hasadnak szét, mint a vadgesztenye zöld burka, mikor a gumó kihull belőle s aztán úgy varrják össze őket, akár a zsákot.

Édesanyánk néhány nap múlva elutazott Melindához, előreláthatólag három-négy hétre, s lelkünkre kötötte, hogy minden este buzgón imádkozzunk szegény testvérünk életéért.

A ház feje erre az időre Ottilia lett. Nagyon aggódtam, hogy kemény zsarnoksággal fog gyötörni, mivel megígérte édesanyánknak, hogy erősen ügyel ránk, márpedig Ottilia betartja szavát, ha a világ feneke kiesik is.

Be is tartotta, a maga módján. Azaz szigorúan vigyázott, hogy idejében keljünk, feküdjünk, az asztalnál tisztességesen viseljük magunkat, az iskolába pontosan induljunk s csavargás nélkül érkezzünk haza. Ügyelt, hogy alaposan mosakodjunk s én a füleimet és nyakamat se kerüljem el ilyenkor, továbbá, hogy vacsora előtt a leckéinkkel foglalkozzunk.

Mindez azonban nem volt több külsőleges, hivatalos kivizsgáltnál s könnyen elviselhettük, egy kis ravaszsággal, nagyképüsködéssel. Ottilia érdekében eleget is tettünk a szabályoknak, részben azért, hogy a lelkiismerete ne bánthassa, részben pedig hogy lehetőleg háborítatlanul tanulhasson.

Igen, hogy tanulhasson. Mert Ottilia tanulásra adta a fejét. Megúnta a varrodásné és a rosszul fizetett, titkolt fehérművarrást. Fellázadt kilátástalan sorsa ellen és egyszer, mikor a parókás párka már túlságosan az idegeire mászott arcátlan dicshimnuszával és még arcátlanabb ki-uzsorázásával, sikoltva vágta hozzá az ingeket és kikergette a házból, anyánknak pedig kijelentette, hogy maga veszi kezébe sorsának intézését, kiverekedi magát a vénülő varróleányok rabszolgaságából. Ekkor az egyszer történt, hogy komor önfegyelme lehullott róla, nem törődött azzal, hogy mi „kölykök” is halljuk; lángoló szemmel kiabált, villájával csapkodva az asztalt:

- Megmutatom Péternek, hogy azért sem leszek kócos, senki-varróleány!... És megmutatom, igenis, hogy nem fogok többé ostobán emésztődni, amiért... És engem ne gögöljön le senki! Eleget tépődhettem, azokra az undok rongyokra görnyedve!...

- Hiszen igazad van, lelkem! - csitította édesanyánk, karjára téve kezét s figyelmeztetőn intve felénk, mert szájátva bámultuk a kitorést.

Ottília nyelt egyet, aztán megrázta a fejét s csattogott tovább:

- Nem bánom! Elég volt!... Nem fér többet belém! Miért kellene egy leánynak csak a férfitársulni, tétlenül, örökösen tetszelegve s hazudozva? S mi jogon hordják fenn a fejüket azok, akiknek él az apjuk, s nincs más dolguk, csak szóárzni, egymást rágni, cicomázkodni s elhódítani a másik gavallérját?... Tisztába jöttem magammal, volt rá időm, itt egyedül, kiverve. Különb vagyok náluk s több akarok lenni, magamért, magamnak!...

- Jó, lelkem, én megértelek! - helyeselt anyánk. - Sze' csak azért hagytam, mert te akartad... Keresni akartál magadnak. Csak azért...

- Ne értsen félre, édesanyám! Nem maga ellen szólok, az Isten szerelmére!... - higgadt le Ottília. - De már nem bírom... Hallgassa meg, mit akarok!

- Mondjad csak lelkem, mondjad!

- Voltam ott a képezdében, Szentkirályi bácsinál... Csak azért nem szóltam róla, mert gondoltam: ha számárság, minek előre szájalni? De ő megértett és segített... Írt a dolgomban Kolozsvárra, a tanítónőképezde igazgatónőjének mindent megírt és tájékoztatást kért... Tegnapelőtt közölte a választ... Elvégezhetem a képezdét, magánúton. Összevont vizsgát tehetek, egyszerre két évről a tavasszal. S ha ez jól sikerül, behívnak gyakorló tanításra, aztán megint összevonhatom a két következő évet s képesítőzhetem... Énekből, zenéből itt is vizsgázhatom, a képzőben. És aztán mehetek Pestre, az Erzsébetbe, polgári iskolai tanárjelöltnek... Tanulni fogok, édesanyám!... Tanulni!... Ez az egyetlen jó... És senki többet nem nézhet le, soha!...

- Nagyszerű lesz, Ottília! Szívből örvendek, lelkem! - csillant meg anyánk szeme, könnyeiben. - Szép és nagy dolog!... Az Isten segítsen meg, hogy bírjad kitartással s erővel!... Inkább nélkülözünk, csakhogy véghezvihesd! Tudod, hogy ilyenre mindig kész vagyok értetek, ez a szívem vágya! Hát akarok én egyebet, mint azt, hogy ti, gyermekeim, feltörjete a magasba s tisztelt, úri, tanult valakik legyetek?... Dehát nem akartalak erőltetni, gondoltam, te magad úgy véled, már késő az effélére s azután vártam, hogy túl leszel valamin, tudod... és ismét társaságba kívánczol... Mert ott is várhatott volna rád szerencse, arról bizonyos vagyok!

- Azzal végeztem, édesanyám... Ne is beszéljünk róla... Köszönöm, lelkem, hogy ilyen jó és megértő!... A könyveket megvehetem, annyit már sikerült gyűjteni a robotolásból... a vizsgadíjért majd másként dolgozom. Már van tervem reá... Nem, ne aggódjék, nem fogok újabb gondokat okozni, s majd, ha segíthetek...

- Most már ne gondolj semmi másra, lelkem, csak hogy szabadon repülhess!...

Így kezdett Ottília, visszatérve a régen elhagyott tanuláshoz, szárnyakat bontani az önállóság szabad égboltja felé. Igen, ő is beállt a szárnyalók közé, nagyapa, apám és Roland nyomán. Neki is megjelent már a Szép Kísértet, hogy maga után vonzza az ingek közül... Vajjon látja-e s ha igen, milyennek látja Ottília?...

Tudtam, hogy erről a titokról úgysem szólhat, de az bizonyos, hogy varázslat alá került. Elképesztő volt az az őrjöngő szenvedély, ahogy fejest ugrott a tudományba. Holdkóros arccal járt-kelt a házban s az ajka akkor is mormogta a magáraszabott napi leckét, ha a keze gépiesen végezte megszokott dolgát. A nappali asztala fölé hajolva írt, rajzolt, olvasott vagy ismételt lehúnyt szemmel, félhangú döngéssel egész nap, késő éjszakáig.

Most, hogy édesanyánk elutazott, kitette Beátát is a mi hálónkba, engem pedig illendőségből az ebédlő díványán altatott s őmaga kizárólagos birtokába vette a nappalit, hogy éjszaka is zavartalan-magányosan tobzódhasson tanulmányában.

Így keletkezett hát az a helyzet, hogy Ottilia lelkiismeretes, de időpontokhoz kötött felügyelete közben anyánk távolléte alatt egyszerre valami ismeretlen feloldódás, bomlás légkörébe kerültünk. Eddig sem volt előttünk más korlát, mint amit az ő szelíden sugárzó szeretete vont körénk, de most érzett meg, hogy erősebb ez a szigor és erőszak minden láncánál. Tudtuk, hogy lefekvésünk után Ottilia már nem gyanakszik senkire és semmire, fölszabadult lelkiismerettel veti magát könyveire, nem lát betűnél s nem hall saját zümmögésénél többé egyebet.

Beáta tehát hajnalig égette a kislámpát, a függöny mögött, anyám ágyában félkönyökre dőlve s csaknem belefűlladt valami könyvbe, úgyhogy a haja előreomolva szinte elfedte előle a betűket, de ő még annyi időre se szakította félbe az olvasást, hogy hátralökje a gubancot homlokáról. Egyszer-egyszer azonban tüzelő arccal, kinyílt szájjal, csillogó szemekkel vetette magát hanyatt a párnán s melléből az elragadtatás fojtott sikolya tört ki. Ilyenkor a karja lecsüngött az ágy szélén, könyvettartó kezének ujjával a lapok között, ahol abba hagyta, másik kezét pedig keblére szorította s tekintete valahol a mennyezeten függött, megigézve. Meglestem ezt, eleinte csak azért, mert a függönyön átszűrődő fény nem hagyott aludni s ezért a fal mellett egy vonalnyira félrehúzva bekukkintottam, hogy mi az ördögöt csinál, mért nem alszik? De a látvány olyan érdekes és izgató volt, hogy ezután estéről-estére végigszemléltem. Véletlenül tudtam meg, hogy Ákos hozza neki a könyveket, mert rájuk nyitottam a konyha és az ebédlő közti kis folyosón, éppen amikor újakkal cserélték ki az elolvasottakat s Beáta kuncogva suttozta:

- Elég szerelmesek?... Ezek nagyon izgalmasak voltak!... Ilyeneket hozz!...

Meglátva engem, összerázkódott, mint akit bűn terhel, s elfordulva próbálta a könyveket takargatni köténye alatt.

De Ákos odaintett:

- Légy okos, Tamás. Beáta már nagy leány és regényeket is kell olvasnia. De erről nem kell beszélni Ottilia előtt. Ő régimódi, nem érti meg. Mi pedig modernnek vagyunk s te is az leszel!...

- Tőlem olvashat - bólintottam. - De a lámpát le kéne takarja valamivel, mert nem tudok aludni tőle.

A dolog tehát továbbfolyt, csak Mari dohogott Ottiliának, hogy a fotogén hihetetlenül fogy a kamarai kannából. De Ottilia magára vette s élesen kioktatta Marit, hogy ne üsse bele az orrát olyanba, amihez nem ért, neki tanulnia kell s punctum. Pedig Beáta dézsmálta a kannát, de hogy mikor és hogyan, azt nem tudom.

Egy este Ákos nálunk vacsorált s miután Ottilia átvonult a nappaliba, mondván, hogy most már menjen a Kollégiumba, mi pedig feküdjünk le, bátyám az őszikabátja zsebéből, óvatosan fülelve a nappali felé, egy nagy és vastag könyvet húzott elő s gyorsan odaadta Beátának:

- Nesze. Ez az... A nagy könyvtárból csempéztük ki... De csak ma éjszakára, érted?... Reggel tedd a táskádba s a Kollégium sarkán várlak, hogy visszaadd... És vigyázz!...

Láttam, hogy Beáta elsápad s reszkető kézzel nyúl a könyvért, mintha kívánná, de mégis félne tőle... Vissza is kapta a kezét, mintha megégette volna.

- Kö... köszönöm... Gondolod, hogy helyes?... Sze' rém kíváncsi vagyok, de...

- Liba akarsz maradni, mint a többi? - gúnyolódott Ákos. - Azt hittem, méltó tudsz lenni az én gondolkozásomhoz... A jövő asszonya nyitott szemmel kell járjon, mondtam! De persze, ha még kölyöknek érzed magad...

- Add ide - lihegte Beáta szikrázó szemmel. Elkapta s berohant vele a függöny mögé.

Mindezt én, leckémet hangosan darálva, könyökömre dülve könyvem felett, félfüllel s közönyös képpel hallgattam.

Beáta mégis biztos akart lenni felőlem. Mikor már ágyban feküdtem, még egyszer kisurrant a függöny mögül s egy marék mandulát hullatott a párnámra. Nyilvánvaló, hogy akármikor be tud hatolni a kamarába, mert csak onnan lophatta. Nem szóltam semmit, lehunytam a szemem, mintha máris aludnék.

Természetesen leskelődtem, mandulaevés közben. A lámpát már azóta eltakarta, hogy szólottam volt erről. Ez még előnyösebbé tette a helyzetet, mert őmaga teljes megvilágításban maradt. A nehéz könyvet a párnára helyezte s hasonfeküdve, könyökével állta alatt, olvasott. Néha a félkarjára nehezdedve, kinyúlt s az éjjeli szekrényről egy-egy szem mandulát kapott fel, anélkül, hogy odanézne s óvatosan ropogtatta a fogai közt. A paplan derekára csúszott le, haja ziláltan borította vállát s háta meg-megremegett, mintha fáznék.

Azt hiszem, semmit sem aludt, mert reggel halálsápadt volt s szemei alatt fekete karikák sötétlettek, úgyhogy még Ottilia is felriadt bódulatából:

- Mi van veled?... Fáj valamid?...

- Nem, nem... Nincs semmi bajom... Csak rosszakat álmodtam s mindegyre felriadtam...

Ezután legalább öt napig Beáta eloltotta a lámpát, ahogy az ágyba bújt. De sokáig forgolódott és sóhajtozott. Én úgy láttam, hogy szomorú és csalódottá tette a könyv. S egyszer Ákos ingerülten suttogott neki, mintha szidná. Majd újabb könyvekkel békítette ki, amiket Beáta megint kedvtelve olvasott s lassanként visszanyerte egészséges arcszínét és nyelvének hegyességét.

Ákos ellenben nyilván megbolondult, mert a következő vasárnap este összeveszett Ottiliával. Valami történelmi dolgon különböztek meg, amit Ottilia szóbahozott, hogy Ákos tanulta-e már, mert előtte nem világos. Ákos, mint hetedik osztályos nagydiák, tisztában volt a világtörténelemmel s különben is az egész Kollégium első diákja lévén, mindent tudott. Kiigazította Ottiliát, de mindjárt megjegyezte, hogy a tankönyv az oka, ami Ottiliát félrevezeti és hazugságokra tanítja.

- Látszik, hogy a grófok és bankárok bérence írta!... Minden hibát a parasztokra s a munkásokra ken a disznó!... A gyáva középosztálybeliek pedig beveszik!...

Ottilia felpattant s védte az úriembereket:

- A paraszt csak a hasának él s a munkás, iparos mind szocialista! Hát mi nem úri emberek vagyunk-e s nem akarunk azok maradni?...

- Kár, hogy te csak most kezdtél tanulni - legyintett Ákos. - Elmaradtál a világtól... Vajjon azért lövették agyon csendőrrel, katonával az alföldi parasztokat, mert tele volt a hasuk s nem azért, mert éhségükben, nyomorúságukban lázadoztak szegények?... S a munkások, iparosok vajjon mért szocialisták?... Mert a gyárosok, tőkésék éhbérért dolgoztatják őket, mint a marhákat s a verejtékükből, vérükből híznak pöfeteggé!...

- Jézusom! - sikoltott Ottilia. - Sze' te is szocialista vagy!... Szegény apánk megfordul a sírjában!... S anyánk ezért küzködik!?...

- Nyisd ki a szemed, Ottilia! Nézz már le egyszer a tornácról abba a majorba, ott lenn!... Hát nem látod, itt, néhány lépésre magadtól az igazságot? Hogy Müller ott az emeleten aranyhegyen ül, ezek pedig megdöglenek a piszokban és betegségben?...

- Jegyezd meg magadnak, hogy sohase szoktam lenézni a tornácról!... Semmi közöm a züllöttekhez! Beáta, Tamás, takarodjatok a nappaliba!...

De Beátába is belebújt az ördög, Ákos biztató integetésére:

- Ottilia, én már értem ezeket! Én már nagyleány vagyok, ha nem tudnád!... És Ákosnak tiszta igaza van! Rettenetes, aljas elnyomás van mindenütt, s gyalázat, hogy mi helyeseljük! Én...

De nem folytathatta, mert Ottilia felszökkent s tenyere csattanva vágta be a száját.

- Te taknyos! Még te tanítasz?...

A nappali ajtójáig hátráltam, de mivel többé nem törődtek velem, ott maradtam a küszöbön. Beáta zokogva vetette magát Ákos mellére. Ottilia már megbánta, amit tett, s reszketve, könnyeivel küszködve lihegte:

- Nem... nem akartam... De felelős vagyok érted édesanyámnak... Hazug voltál, titkolódtál!... Nem is sejti, hogy miket tudsz, kiket védelmezel!... Legjobb lesz... ha megölöm magamat!...

Berohant mellettem a nappaliba s magáracapta az ajtót.

Beáta elfelejtette sérelmét, utána akart futni, hogy megakadályozza az öngyilkosságban.

De Ákos lefogta, a hátát simogatta s fölényesen szólt:

- Ugyan, mit gondolsz? Hagyd magára! Kifújja a mérgét s megcsendesül... Miért is szóltál közbe? Tudod, hogy ő még mindig a nagy, az egyedül okos, a parancsoló... De nekem meg kellett mondanom... Majd gondolkozik rajta, mert eszes és becsületes... Ha meghallgatott volna, most tudhatná, hogy nem én találtam ki... A tanárunk, Istvánfi világosított fel néhányunkat, akiket úgyszólván barátainak tart... Ő nyitotta fel a szememet... Nagyszerű, modern ember!... Ne kérődzünk tovább a mult dicsőségén! Ne bízzuk el magunkat!... Mindenki halálos ellenségünk!... Emberi jogokat kell adni minden elnyomottnak!... Az oláhoknak sem börtönt kellett volna adni, amiért telekiabálták a világot a barbárságunkkal, hanem megértést, orvoslást... Politikus leszek, Beáta, ő biztat erre... Politikus, államférfi!... Majd meglátod, mit csinálok ebből az országból!...

Beáta kitágult szemmel, rajongva csodálkozott rá. S önfeledten, boldogan mosolygott...

Másnap kihirdettem Gabiéknak, hogy az emberi jogokért fogok harcolni és politikus leszek. Különös gondom lesz arra is, hogy a nők mindazt megtudják, ami a jövő asszonyához méltó. Közelebbi magyarázatokba, tartalom híján, nem bocsátkoztam, s így félelemmel és tisztelettel néztek reám. Körülbelül egy hétig várták a kinyilatkoztatás következményeit játékaikra nézve, de aztán megnyugodtak abban, hogy az ilyen magasztos dolgok nem válthatók aprópénzre, meg kell maradniok távoli és titokzatos biztatásoknak. Hatásuk éppen abban áll, hogy a mindennapi, közönséges és változhatatlan jelenségeket megaranyozzák. Egyébként az iskolában is szót ejtettem az emberi jogokról néhány megbízhatóbb barátomnak, de Gombási bácsi országában sokkal keményebb realitások uralkodtak, semhogy az ilyen fínomságok visszhangot verhessenek benne.

Egy napon megjött édesanyánk levele. Tudatta, hogy Melindának kislánya született s mindketten jól vannak. A leányka előbb kicsit gyenge volt, ezért az apja mindjárt a születése utáni napokban megkeresztelte. Családunk tehát megszorodott Bihari Gabriella kisasszonnyal.

De még két hét telt el, amíg édesanyánk megérkezett.

Bihari Péter kísérte haza. Kicsit kuncogtunk rajta Beátával, hogy szakadatlanul a leánykáját magasztalja s hasad ki az apai büszkeségtől, mert ez a kótyagos áradozás sehogysen illett hozzá.

Ottília epésen meg is jegyezte anyáknak egy este, mikor a felmagasztosult apa eltávozott a Két hattyúba:

- Meglátja, édesanyám, hogy Gabriella a nyakára hág majd az apjának s megtanítja tisztes-ségre... Sokért nem adnám, ha így lenne!...

Bihari Péter azonban mégsem csak azért tisztelt meg nagybecsű látogatásával, hogy kikacagtassa magát. Csakhamar kiderült, hogy anyánkat ottléte alatt merész dologra beszélte reá s azért szegődött a sarkába, hogy meg is valósítsa, amint következik.

13.

Édesanyánk Bihari Péterrel talán egy hétnél is több időn át rejtélyes sétákra távozott. Volt úgy, hogy nekem már vissza kellett mennem a délutáni órákra az iskolába és ő még mindig nem jött haza ebédelni, este pedig mindig későn jöttek meg, vacsorázás után a nappaliba vonultak s mindenféle rajzok és írások fölé hajolva, késő éjszakáig tárgyaltak. Ezekben néha Ottília is résztvett, máskor pedig kihúzódott hozzánk az ebédlőbe s tanulásába merült, rossz szokása szerint félhangon zümmögve leckéit. Legtöbb baja a történelemmel volt, s máig is hallom, ahogy elkeseredve, makacsul ismétli tízszer is, hogy valamelyik király valahol „véres vereséget szenvedett”.

Bármennyire fúrta oldalamat a kíváncsiság, nem sikerült megtudnom, mi folyik körülöttünk, s hiába füleltem Ákos és Beáta suttogásait is, nyilván ők sem tudtak semmit, de bele is voltak veszve saját politikai és szerelmi problémáikba. Egy szombat délután végre kiderült minden. Édesanyánk az ebédnél meglepetést készítő mosollyal tudatott, hogy ebéd után együtt megyünk el valahová, ahol valami érdekes és örvendetes látnivalót mutat majd nekünk. Bihari Péter fontoskodva köhintgetett, bajuszát pödörgette, hogy megértsük szerepének döntő jelentőségét ebben a dologban.

Természetesen nagy izgalom lett úrrá felettem, s Beátán is, de ő titkolta, mert beavatlan-ságát súlyos sérelemnek érezte.

Miközben készülődtünk, megjelent Ilona néni is; hideg szemével s száraz nyugalomával még fokozta a titokzatosságot. Mi lehet az, aminek megszemlélésére édesanyánk őt is szükségesnek tartotta elhívni?... Ritkán láttuk, mert édesanyám és ő szoktak ugyan együtt kávézni, nálunk vagy nála, de rendszerint olyankor, mikor mi még iskolában voltunk. Özvegyi életük egyik szilárd törvénye volt, hogy kávézni pont négy órakor kell délután, öt perc késés ájulást, tíz perc késés pedig halált jelentene egy szegény özvegyre. Éppen ezért édesanyánk most is táskájába készítette a kávéjukat, egy literes üvegben s két poharat hozzá. Nekünk tésztát és almát pakolt, mint valami kirándulásra.

Pedig nem mentünk messzire, csak a patak gyaloghídján át a Szentkirály utcába, s balkéz felé fordulva, a kis házak sorának mindjárt az első bekanyarodása előtt, az ötödik kapunál meg is állapodtunk.

Három barnaszalús ablak nézett az utcára az alacsony homlokzatból, magas, háromszögbe csúcsosodó zsindeletető alól, melynek oldalából félgömbformájú sapkával fedett, vaskos kémény meredt fel. A homlokzat folytatásaként falba épített, barna kis kapu állott balfelől, egy kőlépcsővel.

- Keveset mutat, hm, hm... mert erről a legkeskenyebb - magyarázta Bihari Péter Ilona néninek, aki bíráló tekintettel nézegette a házat. - Mindjárt meg tetszik látni belül, milyen hosszúra nyúlik, a patak felé!...

Ilona néni bólintott, de nem szólt semmit.

Bihari Péter nagy kulcsot emelvén ki kabátzsebéből, kinyitotta a kaput s betessékelte a társaságot. Még engem is maga előtt engedett, s ismét becsukta, ahogy bent voltunk.

Először is nagy, lapos kövekkel borított előtérre jutottunk. Magasan az udvar fölé emelkedett, minden korlát nélkül. Rozoga lépcsők vezettek le róla a lejtős telekre, mely folyton szélesedve lapult el jókora udvarra, egészen a nagy kapuval ellátott deszkakerítésig. Azon túl látszott a patak széles, homok- és kavicsstorlászokkal rakott medre, túlfelől öreg nyárfák és fűzek sorával. Az udvar baloldalát a szomszéd tűzfala és magas deszkakerítése határolta. Maga a ház a másik oldalon épült, az utca felé egy kicsi és egy nagyobbacska szobával, az udvarra ismét két szoba nyílt, egy közepes és egy nagy, utána a konyha és a kamara. Faoszlopos deszkatornác övezte az egész épületet, mely sorjában hosszabbodó kőlábakon állott, úgyhogy a végén már emeletnyi magosból lehetett lelátni az udvarra s a kerítés felett a patakmeder jókora kanyarodójára. Itt meredek falépcső következett gömbölyű karfával. A kőlábak között remek zugocskák sötétlettek; innen lehetett bejutni a pincébe is. Fáskamra, ól, ketrec az udvar jobb sarkában húzódtott meg.

Teljesen üres volt a ház és szennyes, elhanyagolt is, rakva porral, pókhálóval. Korhadtt padlók, vedlő falak, törött ablaküvegek mindenütt. Aporodott levegőjébe szúrós koromszag vegyült. Az udvar kátyús, hepehupás, gazos. Egyetlen ecetfája kedvetlenül sápadozott a balsarokban. Több kerítésdeszka hiányzott, a zsindeletet kikezdte a szél és az eső. Beáta borzongva jelentette ki: undok hely! Magam is csúfnak, riasztónak találtam.

De Bihari Péter kipirulva dicsérte Ilona néninek:

- Ritka szerencse, hm, hm... A bank már évek óta nem tud mit csinálni vele... Adósság fejében szakadt rá valakitől... Persze, senki sem veszi ki, hm, hm... ilyen állapotban, az igazgatóság pedig sajnálta rá a költséget... Hiába, hm, hm... minden tagjának saját háza van, nem törődtek ilyesmivel... Ezért is tudtam, hm, hm... lealkudni az árát... El sem tetszik hinni, kétszáz forintért ideadták! Valószínűleg egyikük sem látta soha... Tessék nézni: kitűnő falak, hm, hm... a faanyag is elsőrendű, minden... s a telek maga...

Vártam, hogy Ilona néni megsemmisíti a lelkesedést fagyasztó tekintetével s lesújtóan közönyös szavával. Nézegetett is alaposan, tapogatta az ajtókat, ablakokat, mindent bejárt, még a pincét, padlást is. Anyám szorongva lépegetett mellette, aggódva leste az ítéletet. Ilona néni aztán, amikor az udvart járták, hirtelen megsédült s leült a tornáclépcsőre:

- Hamar a kávé, Eszter!... Négy óra... El is kellett múljon két perccel...

Bihari Péter elővette óráját:

- Csodálatos! - kiáltott fel. - Négy óra két és fél perc!...

Ilona néni csak nyúlt a pohár után, amit anyám gyorsan megtöltött az üvegből, s kortyolás közben intett szemöldökével, hogy természetesen nem tévedhetett. Anyám is melléje telepedett, kávéztak, Ottilia pedig kiosztotta a tésztát és almát, úgy, álltunkban.

Miután erőre kapott Ilona néni, így szólt Bihari Péterhez:

- Hihetetlen!...

- Nem volt drága, lelkem, - mentegetődzött anyám. - Péter ért hozzá! Persze, javítani kell, tatarozni... Majd meglátod, milyen csinos lesz! S az udvar tele virággal!... Szinte látom már!...

- Száz forintért rendbehozzuk - erősítette Bihari Péter. - Már ki is alkudtam...

- Nahát! - szegte meg nyakát Ilona néni, mint a pulyka, mikor hergelik. - Mondja még egyszer, jól értettem?... Kétszáz forint, ugye?... És száz a rendbetevés?...

- Annyi!... Véleményem szerint, hm, hm...

- Ne mondjon egy szót se többet! Pályát tévesztett... Én ötszáz forintot adtam a rongyos vityillómért, ahol mindenem tönkremegy, mert szét sem rakhatom... Kihúztad a lutrit, Eszter, a vejeddél!... Na de tisztelem a bankot is, hallja-e?... Szerintem megér ez a ház ezeret is, ha a magaméhoz mérem...

Édesanyánknak még a könnye is kicsordult örömeiben, Bihari Péter pedig úgy ragyogott, mint a megsúrolt rézüst feneke.

- Ez a mi házunk! - kacagott ránk anyám boldogan. - A miénk, értitek?... Ugye, mekkora meglepetés?...

Ottília merengve bólintott, Beáta meggyőződés nélkül kezdett sikongatni, én pedig hülyén vigyorogtam.

Hitetlenek voltunk és ostobák.

De meg is szégyenültünk.

Tavasszal, Szent György napja táján, otthagya a Müller-házat, csodálatosan szép kis paradicsomba költöztünk be. Akár meg is esküdhettünk volna, hogy semmi köze ahhoz a pusztuló barlanghoz, amit az ősszel láttunk. Szinte félelmes hódolattal tekintettem anyámra. Nem lehet másképp: látomást hordott szívében s azt másolta le, valósította meg ezen a tenyéryei helyen, amelyet végre a tulajdonának mondhatott. Igen, most emlékszem is, hogy egész télen olyan furcsán merengő volt, sokszor összerezsent, ha szóltunk hozzá, mintha álomból ébredne; arcán, szemében különös, megfeszült figyelemmel hallgatott valamit s mosolygott egy láthatatlanra. A Szép Kísértet kerítette hatalmába őt is. Lehet, hogy Bihari Péter józansága és üzleti tehetsége nélkül nem tudta volna megszerezni a házat, de az is bizonyos, hogy kiváló sógorunk nem is sejthette: mennyire jelentéktelen az ő egész mesterkedése ahhoz a teremtő művészethez képest, amellyel édesanyánk átvarázsolta ezt a reménytelenül piszkos és elvadult romot. Valószínű különben, hogy Bihari Péter szemében mindez csak felesleges és haszontalan túlbuzgalom volt, veszedelmes szétfeszítése a százpengős keretnek, amelyben ő megállapította a szükséges tatarozás méreteit.

Ahhoz, hogy meghúzódhassunk a házban, elég lett volna a tetőt kifoldozni, az ablakokat beüvegezni, a padlót itt-ott megújítani s mindent háromszor lemeszteni. Legfennebb még három-négy szekér homokot és kavicsot hordatni be a patakmederből, az udvar gödreinek elegyengetésére. Bizonyára így illetet volna a szegény özvegyhez, akit ilyen rendkívüli szerencse ért, hogy a pénzhez is, a házhoz is csak úgy ajándékformán jutott, a veje okosságából.

De nem ismerte anyánkat, aki rászabadította arra, hogy egyszer maga alkothasson magának és gyermekeinek édes otthont.

Már a ház homlokzata is melegsárga színt kapott, az ablakfák, a zsaluk és a csillogó rézkilincses kapu ragyogó sötétzöldben pompáztak. A zsinelyt is leverette s piros cserépfedeletrakatott a helyébe, gyönyörű kupás cserepekkel az éleken, a kéményt karcsúra rakták át s otromba sapkája eltűnt. Síma gránitkockák alkották a ház előtti gyalogjárót s a vadonatúj csatorna a kövezet alatt vezette árokba az esővizet. Filodendronok és oleanderek sorakoztak csebreikben az előtér szélén, a kőből rakott lépcső két oldalán, melyen az udvarba lehetett lesétálni. Kerti asztal és kényelmes fonott székek tették barátságossá ezt a helyet, a tűzfalon máris kapaszkodni kezdtek a vadszőlő hajtásai, hogy eltakarják meztelen kopárságát. A tornác

oszlopait, oldalát, az ajtókat és ablakokat ugyancsak zöldre mázolták, mint a homlokzaton; a fal sárgasága úgy ragyogott ki közöttük, mintha borús időben is sütné a nap. Vastartókra erősített virágkosarak díszítik a kőlábak derekát a tornác alatt s közeik spárgákra futó hajnalkák számára vannak előkészítve. Minden szoba padlója barnás-vörösre festett s lakkozott, teljesen új hajódeszkákból készült, a falak finom, halvány színekben mosolyogtak, fent kedves virág- s gyümölcskoszorúkkal. Udvarunk két, lépcsőzetes síkból áll, a felsőn virágágyak, az alsót apró kavics fedte s mindkettő táblaegyenes. Még az ecetfa is megédesedett anyám lelkének simogatásától s dús lombokkal terített árnyékot az udvar szögletére. Nincs már fogyatkozása a kerítésnek sem, - különben sem sokáig láthatjuk majd, mert a sorban elültetett bokrok, rózsafák s futónövények hamarosan elfedik.

Arra is gondja volt édesanyámnak, hogy a fák hiányát gyorsan pótolja: ricinusokat ültetett a virágágyak közé. Rohamosan felnöttek, kiterjesztették szép levéltányérjaikat s olyanná tették udvarunkat, mint a pálmák az oázist.

Az „otthon” ma is ezt a házat, ezt az udvart jelenti lelkemben, mint valaha földreszállt, de többé soha meg nem valósítható s el nem érhető mennyország.

Szegény anyám! Nem száz forintba került mindez, bármilyen gyermekies pirulással igyekezett is erősíteni a fejét csóváló Bihari Péter előtt, mikor az először nézte meg. Sőt, nagyobb hitel okáért még azt is állíttatta, hogy harminckét forintot megtakarított a tatarozáson s végre elkészíttetheti apánk sírkövét, ami örökké égette a szívét eddig, mint egy gyötrő adósság.

De ha egyszer Bihari Péter megmutatta neki az utat a bankba, odatalált magától is, és a jó urak, apám régi barátai, miért ne adtak volna száz forint kölcsönt a megújított házra, amiről el sem akarták hinni, mikor megszemlélték, hogy kétszáz forintért prédálták oda neki.

Így lett Bihari Péter megindítója a görgeteknek, mely évről-évre nőtt, amíg egyszer aztán rászakadt a házra s összezúzta szegény anyám szívét. De tehetett ő róla, hogy nem kellett neki Bihari Péter józan terve azzal a házzal s már akkor, a pókhálók és piszok között ezt látta meg, a saját kísértő, gyönyörű álmát, aminek megvalósításáért semmi sem volt többé drága és elérhetetlen, akármennyire is felülmulta a világbeli lehetőségeit?

Az csak természetes, hogy az új házba néhány új bútor, függöny, szőnyeg és apróság is kellett, s más az, ha az ember a saját kamráját rakhatja meg, mint ha egy bérlakásban ideig-óráig tengődik. Végre elhívhatja néha-néha régi barátnőit is délutáni kávéra, s a leányok sem kell szégyenkezzenek, hogy nincs egy szép szoba, ahol társnőiket fogadhatják, szerényen megvendégelhetik, s ahová tisztességes úrifiúk jöhetnek hozzájuk társalogni, szórakozni. Itt már érdemes ilyen alkalmakra egy-két jobb ruhát varratni magának és Ottiliának is, de főként Beátának, aki, hiába, már nem gyermek többé. Elmaradtunk az irodalomtól is, - mégsem lehet, hogy sohse vegyünk egyetlen új könyvet sem, pedig az ügynökök egymásnak adják a kilincset, pompás sorozatokat, díszműveket kínálnak csekély havi részletfizetésre...

Hamarosan befészkeljük magunkat a szép, kényelmes kicsi otthonba s anyámnak legfőbb öröme abban telt, hogy mindent megtaláljunk benne, amit csak kívánunk.

Ottilia az utcai kisszobát kapta, egyedül a saját használatára. Kedvére tanulhatott benne egész nap és éjszaka is, amíg csak el nem szédült. Ez nekünk is jó volt, főleg azért, mert nénénk a vizsgái anyagba bekapcsolta az éneket és zenét is. A képezdéből járt ki hozzá egy negyedéves „mennyei kakas”, akit keresztapám választott ki neki, hogy előkészítse a vizsgára ezekből a művészetekből. Nyurga, sápadt fiú volt ez a Fekete Kálmán s szomorkás már akkor, hogy megismertük. Néhány hónap alatt azonban eredeti hajlama végtelen búbánattá, sőt búskomorsággá fajult, a kínszenvedés következtében, amit Ottilia okozott neki. Botfűlű testvérünk olyan hamisan skálázott és a hegedűn olyan kutyavonításokat remekelt, hogy mi is fogfájást kaptunk tőle a harmadik szobában. Szegény Fekete Kálmánra közvetlen közelből szakadt a

műélvezet, nem csoda, ha óra végén céltalannak látta az életet s ezt úgy fejezte ki Ottilia előtt, hogy elhegedülte neki a „Szomorúfűz hervadt lombjára”-t:

*Temetőbe, sírba vágyom,
Sírba vágyom!...*

Anyám megszánta Fekete Kálmánt, áthívta kávézni, amit ő megbocsátó szomorúsággal fogadott el. De ez is csak rontott helyzetén, mert szerelmes lett Beátába, aki rajta próbálta ki először gyakorlatilag kacérságának szívtelen fegyvereit, hazug szemében hordván mosolyt és átkozott könnyűt, mialatt elhúzatta vele az összes sírbavágyó nótákat, hogy aztán diadalmasan kikacaghassa.

Mi hárman: édesanyám, Beáta és én a nagyszobában éltünk, a másik kettőt pedig tisztán és ékesen tartottuk a vendégek számára.

Szerdán délután édesanyám barátnői jöttek kávézni: Ilona néni, Szentkirályiné keresztanyám, Tövisi néni s néha Müller néni is, mert most, hogy nem voltunk bérleti viszonyban, már lehetett vele barátkozni. Édesanyám megszerette, s gazdag asszony is volt, hiába, erre is kell azért adni valamit. Vasárnap délután Beáta iskolai barátnői voltak meghívva játékokra és ozsonnára, estefelé Ottiliához is érkezett néhány régebbi leányismerős, mert hogy már nem varrt többé pénzért, hanem tanult, nem húzódott félre tőlük. Szívesen fogadta őket s visszaadta a látogatást, mert a társadalmi rang fenntartására szüksége lesz később. Csak nekem nem voltak olyan barátaim, akik házunkhoz jöttek volna. Gabiék elmaradtak tőlem. Anyám és a leányok sohasem is tartották őket szobatisztának. Ők viszont megvetették az úriembereket. Az iskolában persze volt elég játszótársam, de Gombási bácsi falanszterében a barátkozás is szabályozva folyt, nem léphette túl az iskolai kereteket. Az én magányos játékaimat egy sem értette meg, s el is titkoltam előlük. Különben is, a nagyok társaságát szerettem s nem hiányoztak nekem a külön fiúuzsonnák.

Házunk boldog szigetének varázsát csak növelte, hogy az alsó kapun túl ott terült el a patakmeder izgalmas és néha félelmes világa.

Különös, szorongó érzés volt már az is, hogy a patak láttára mindig eszembe jutott: valamikor ott állottam a bölcsőjénél, a mohos ősfák alatt Izukával s ezek a habok onnan érkeznek, a tündérek távoli országából. A jégtündér, a hegyi ördög, a Tigrisember és a csodaszép Anicza már a mesék ködébe vesztek s félig-meddig Marci bácsi is velük, csak a Pilis kék orma dobbantotta meg néha a szívemet, ha a felhők alól kibukkanva, egyenesen idevillant, a meder kanyarodójába, emlékeztetőül.

Hátulsó kapunk a magas, szakadozott partra nyílt. Lefelé, a túlsó oldalon, valami kétszáz méternyire zúgott a gát, megduzzasztva és az uszoda felé terelve a sekély víz egyik ágát, míg a másik lustán szivárgott tova a Maros iránt. Házunktól a vasúti állomásig, ahol már magas töltés védte a kerteket s a pályaudvart, talán két kilométernyi hosszúságban, néhol ötven-száz méternyire is kiszélesedve terpeszkedett el a meder. Valóságos sivatag, a titokzatos csend és magányosság birodalma. Nem volt nehéz egy kis képzelettel hegyekké növelni kavicsstorlaszait, homokpusztákká száradt iszappadjait, oázisokká ritkás bokrait s mély kráterekben pihenő tavakká hordaléktól körülzárt pocsolyáit. Alkonyati ködben néha egészen víziószerűen, hangyasornyi karavánok kígyózó vonalai törtek fel a végtelenbe álmodott pusztán s a buckák között beduin rablóbandák surrantak. A patak peremén csak lépésnyi ösvény kanyargott. Embert alig lehetett látni rajta, mindkétfelől kertek és udvarok lejtettek a mederhez, kerítésekkel zárva el tőle a mindennapi életet, s ha leereszkedtem a mélybe, a fűzfák még a kerítéseket is eltakarták szemem elől.

A mi oldalunkon volt ugyan szekérút is, közvetlenül a kapuk előtt, de többnyire benőtte a gaz, vagy lemosta és beszakította az áradás, úgyhogy csak egyes szakaszokon használhatták. Ilyen

kiszélesedés mutatkozott a gát felé, ahol keskeny síkátor torkollott a mederhez a Szentkirály utcából. Itt jöttek le vásárkor a szekeresek, hogy itassanak, s itt vakartak lenn a parton a tímárok, hosszú rudakból alkotott állványokra feszítve a száradó bőröket. A cserszag ma is az orromban van s örökre hozzátartozik a patakkorszak hangulatához.

Hetekig boldog magányosságban barangoltam sivatagi felfedező-útjaimon, valahányszor szabadidőm akadt. „Ritka” köveket gyűjtöttem, szenvedélyesen, tarka színűk, lapos, kerek alakjuk szerint értékelve őket. A patak egy-egy megrekedt eréből kézzel foghattam ki az apró halacskákat. Új mulatságom volt, hogy hosszasan beszéltem önmagammal, helyesebben a „felfedező” expedíció tagjaival, akiket az „állam” küldött ki, hogy ismeretlen területeket kutassanak fel, hódítás és telepítés céljára. A „társaságban” tudósok és katonák voltak. A tudósok neveket adtak egy-egy pocsolyának, kavicshegynek, vízerecskének, bozótnak. Gombási bácsi már régen megkövetelte az iskolában, hogy a térképen gyorsan tájékozódjunk, sőt, háttal állva, a pálcával odabökjünk, ahol az általa kért hegy, folyó vagy város van jelezve. Égő vágy fogott el egyszerre, hogy térképet rajzoljak felfedezéseim országáról. Különbösen is nagyon szerettem a térkép színeit: a vizek kékjét, az alföldek mély zöldjét, a puszták sárgáját, a hegyek barnáját s az apró vonalak sorát, mely a hegygerinc vonulását mutatja. Gyönyörködtetett a partvonalak és országhatárok finom kanyargása és csipkézete. Most, hogy ez a szenvedély tette sarkalt, néha leckéimet is elhanyagoltam miatta, sőt hazugságra is vetemedtem, azt mondván anyámnak, hogy iskolai rajzot készítek, Gombási bácsi parancsára. Természetesen nem a patakmeder csíkját utánoztam a kertek között, hanem szép kacskaringós határvonalú, macskához hasonló országot alkottam s abba helyeztem el hatalmas folyóvá előléptetett patakomat, havasokká tornyosuló kőrakásaimat, a rengeteg erdőt, melyek odakünn csak giz-gaz vagy bokor voltak és a lakatlan sivatagot, melyet még nem jártak be a „felfedezők”, fehéren hagytam.

Eleinte színes ceruzákkal kísérleteztem, melyeket édesanyám - hazugságomra - készségesen engedélyezett, utóbb pedig vízfestékekkel, melyet az iskolában „cseréltem” régi játékszeremmél. Kár, hogy nem volt meg minden szükséges színem, csak amit éppen kaphattam valamelyik fiútól, aki maga is találmásra lophatta valahonnan, így a tavak zöldek lettek, a hegyek meg pirosak. Országom fővárosát Kevendnek neveztem el, a nagy folyót Haragosnak, a leg-hosszabb és legmagasabb hegylancot Áron-hegységnek (apám emlékére), egy hatalmas erdőséget Eszter-hajának (édesanyám szép hajsátorának tiszteletére), a tónak Ég-szeme lett a neve, a sivatag már felfedezett részén állott az Izuka-oázis. Szép és lebilincselő játék volt s komoly kockázattal is járt, mert néha reszketve mentem miatta iskolába, elmulasztott tanulásom következményeitől riadozva. Gombási bácsi berobbanása előtt, az utolsó pillanatokban próbáltam összekapdosni valamit a leckéből, vagy leírni a számtanpéldát szomszédom irkájából. Csak az isteni gondviselés mentett meg, érdemtelenül, a nagyobb bajoktól. Néhány pofont azért kifogtam, de ez Gombási bácsi rendszerében akkor is esedékes lett volna, ha mindenre hűségesen elkészülök.

A patak sokáig, talán nyár derekáig szelíd, sekély és tiszta maradt. Illata felüdített és megvidámított. Hirtelen azonban forró napok kerekedtek s akkor kezdett kiszáradni, iszaposodni és bűzleni. Pocsolyáinak helyén, a keményedő sárban döglött halacskák tetemei oszladoztak. A gát kedves zúgása is elnémult.

Mindíg emlékezni fogok arra az alkonyatra. Izzadtan és csüggedten botorkáltam hazafelé, a gát alól. Még annyi vizet sem találtam a zsilip alatt, hogy meztelen lábammal beletapicskálhassak. Talpamat égette a tüzes homok s szűrták a hegyesen kimeredő kavicsok.

Pali bácsi, az öreg gátőr, akivel köszönőviszonyba léptem s olykor beszélgettem is, szeme elé emelt tenyere alól a Pilist kémlelte. Vörösszürke párában homálylott a világ szélén.

- Siessen, úrfi! - mordult rám.

- Miért?...

- Csak... Siessen! Ne csavarogjon sokáig a mederben, érti?...

Vállat rándítottam, köszöntem s hazaballagtam. El is feledkeztem róla. Vacsora után mindjárt lefeküdtem s álomba szédültem.

Az ablakok nyitva voltak, hogy az éjszakai hűvösség enyhíthesse kissé a bennrekedt meleget. Valamikor, késő éjjel, vak sötétben egyszerre csak felébredtem s mintegy parancsszóra, felültem az ágyban. Az álom teljesen kiment a szememből, sohasem voltam éberebb. S a torkom összeszorult valami nyomasztó félelemtől.

Anyám és Beáta nem ébredtek fel, de nyugtalanul forgolódtak álmukban. Méhek dongtak a fülem körül, előbb egy-kettő, aztán tíz, száz... Ijedten kapdostam fejemet, de a zümmögés csak erősödött... Társzekerek robogtak tompa morajjal, valahol... Szilaj dübörgéssel rohant a gerlédi csorda a távoli hegyoldalról, egyenesen felém... Valaki sóhajtott... Egy óriás, künn az éjszakában... Lehellelte becsap az ablakokon, borzongató hideg, bögő szélrohammá nő és sivítő újjongássá élesedik... Száguldó rém közeleg, bömbölve, harsogva, s mindent betölt rettentő dörgésével...

Beáta sikoltva ébred s anyám riadtan emelkedik fel:

- Jézusom, mi az?...

De már tudtuk is.

- A patak... az árvíz! - hebegtem, kiugorva ágyamból, s egy ingben tapogatództam ki a tornácra. Csakhamar mindenki ott volt körülöttem, a lépcső fejénél.

Az egész ház reszketett, a tornácoszlopok pattogtak s a tető fájdalmasan megreccsent. Sötét volt s ez tette még szívszorítóbbá a perceket, melyeket csak szívünk kalapáló dobogása mért. Lenn örjögött, tombolt az ár, üvöltve csapdosta a partokat s csattogva rohant egymást kergető hullámokban a gát felé, ahonnan ágyúk pergőtüzeként omlott alá. Undorító, vadállati dögszag áradt fel hozzánk a rohanó halál torkából, mintha futtában emésztetlen hullák tömegét öklendezné ki telhetetlen gyomra.

Ott szédelegtünk, dideregtünk, egymásba kapaszkodva, lebűvölve, egészen a hajnal derengéséig; tehetetlenül, iszonyodva vártuk, mikor lepi el az udvart s mossa el alólunk a kőlabákat?

De mire kivilágosodott, az áradat már lerohant s a veszedelem elmúlt.

A látvány így is éppen elég ijesztő volt. Szinte kerítéstől kerítésig ért a piszkossárga víz, még mindíg csaknem színültig megtöltve medrét a partok között, s hullámokat verve hömpölygött tova, kitépelt fákat, letört hídgerendákat s hatalmas köveket forgatva. Egy döglött marha felfújt teteme is ott kalimpált el szemünk előtt; hol az égnekforduló négy lábát, hol a szarvait mutatta, melyekre furcsamódon egy egész fűzfabokor akaszkodott, gyökerestől.

Csak késő délutánra apadt le az ár, vastag iszapterítőt hagyva maga után.

Ákos rohant fel izgatottan a hátulsó lépcsőn; azt lelkendezte, hogy halott embert találtak az iszapban, éppen velünk szemben, a túlsó part beszakadt gödrében. Beáta visongva iramodott vissza vele azonnal, s én, hogy utólérjem őket, a lépcső gömbölyű karfáján csúsztam utánuk, hason, kézzel-lábbal átölelve a síkoshátú paripát. Nem törődtek velem, a sárból kiálló kövekre, facsonkokra lépkedve igyekeztek átjutni a másik partra, ahol egymást lökdöső, kiabáló embercsoport nyüzsgött a szakadék széle körül. A nagy iparkodásban, hogy el ne maradjanak, mindegyre bokáig, szárközépig sikamodtam a ronda iszapba. A vizen átmenni Ákosék sem tudtak, de megközelítettük a jelenetet annyira, hogy tisztán láthattam én is.

Lenn, a gödörben három ember állt, derékig vízben-sárban s éppen maguk fölé emelték a hullát. Hátracsuklott fejének hosszú, fekete fürtcsomóiból sárga agyaglé csorgott, szeme meredten tárgult az égre s száját eltátotta, mintha hang nélkül ordítana. Beszennyezett, szürke arcából hegyesen állott ki fekete orra. Elázott, összetépett ruharongyok tapadtak hosszú, sovány testére, s egyik lelógó kezében tört hegedű nyakát szorongatta. Kiáltozó emberek húzták felülről, a derekára hurkolt kötélnél fogva.

A gödör fölé hajolva egy lompos cigányasszony jajveszékelt; piroskendős fejét ingatta s tenyerébe csapkodott. Kötényébe néhány purdó fogódzott s bővölten leste a holttest emelkedését, öregek, fiatalok és gyermekek zsidongtak, magyarázkodtak, veszekedtek körülöttük. Valamennyien piszkosak és zuháltformájúak, mintha egy szemetesláda tarkaságát zúdították volna ki a partra.

- Itt az egész major! - mondta Ákos Beátának.

- Majorbeli volt ez is, a halott... Muzsikus. Lehet, hogy kapatosan jött haza az éjjel, megcsúszott s beleesett... De lehet az is, hogy egyszerűen beszakadt a part alatta...

- Majorbeli? S ezek mind? - álmétkodott Beáta. - Nem is gondoltam volna...

- Persze! A Müller-major bejárója nyílik ide, éppen velünk szemközt. Müllerék és mi most hátat fordítottunk egymásnak s az udvaraink két vége került szembe, a két parton...

Csodálkoztam én is. Sohasem jutott eszembe, hogy így van. De most egyszerre megértettem, hogy a túlsó part fűzfái közül a majorbeli kölykök és suhancok kiabáltak utánam csúfakat és dobáltak köveket a vizen át, mikor felfedező utaimra indulva, lefelé ballagtam a mederben. Különös, hogy sohasem jutott eszembe, milyen könnyen átgázolhatnának, utánam eredhetnének s akár agyon is vágthatnának valamelyik homokgödörben. Nevetségesen tiszteltem a partok jogait s a patak határvonalát. Én sohasem mentem át a túlsó partra, s meg voltam győződve róla, hogy onnan sem merne senki betörni hozzám. Ez a feledhetetlenül irtózatossal bontotta meg először biztonságérzetem ártatlan szilárdságát s vette el a boldog kóborlások zavartalan örömét. Ettől fogva maga a patak sem volt többé olyan biztos, édes barát, mint eddig. Mert már a szememmel láttam, milyen álnok, gyilkosszívű bestiává tud változni hirtelen. Nem hittem többé benne s mindig szorongva figyeltem, nem bődül-e el a hátam megett, hogy egyszerre rámvesse magát, s aztán engem is tátott szájjal, csorgó hajjal s fennakadt szemmel húzzanak majd ki valami gödörből?

Jó időre elrabolta nyugodt álmomat. Sokszor hallottam vágatva közeledő bömbölését, éreztem hideg halálszagát, láttam az iszapbafulladtak hulláit, köztük a sajátmagamét is.

Még megfogalmazhatatlan sejtelmek ébredtek bennem: a patak a mi életünk jósképe. Most minden szép, csendes és boldog, de egyszer, mikor nem is álmodnók, áradat szakadhat reánk, elsodorhat egymástól s ki tudja, melyikünk marad az iszap alatt, mellébe fojtott sikoltással?

Ekkor kezdett gyökeret verni bennem a félelem, hogy anyám meg fog halni, hirtelen betegségben, vagy pedig valami rabló megöli. Álmaimban a patak felől, a gát alól jött ez az árnyék, kifeszítette az udvari kaput, felsettenkedett a lépcsőn, - egyet-egyét roppant is a léptei alatt - itt surrant az ágyak között, s én nem tudtam kiáltani... aztán eltűnt, de anyám a könyökére támaszkodva ült párnái felett, csodálkozó, fájdalmas nézéssel, s vér folyt kebléből... Mindjárt tudtam, hogy Luccheni járt itt, Erzsébet királyné gyilkosa, háromélű reszelővel... Csuromvizesen és zokogva ébredtem fel.

Eddig is gyakran fájt a feje anyámnak, néha olyan gyötrőn, hogy majd megvakult tőle s egy-két napig is feküdt tehetetlen vergődésben. De csak most kezdtem tartani attól, hogy belehalhat. Ott gubbasztottam ágya szélén, nem ettem, nem játszottam, nem tanultam, őriznem kellett, hogy a halál egyedül ne találja. Többször is megtörtént, hogy játszva valahol (már

mindíg csak a saját partunk közelében, az árvíztől s a majoriaktól félve) egyszerre csak belém nyilallott valami rossz érzés, lélekszakadva rohantam haza, s ott találtam szegényt fejére borított kendők alatt, ágyában nyöszörögve. Kínos állapot volt ez nekem, a gyomromban tompa szúrásokat és nyelési fájdalmakat éreztem. De valami babonás erőlködést is, hogy a saját gyötrődéseimmel meggyógyíthatom őt. Lehet, hogy a kedvemért, a szorongásaim láttára vagy megérzésére igyekezett is erőt venni a maga baján szegény s ez tán segített is rajta.

Féltő szeretetem azonban egészségtelen útra révedt, hiszen alapjábanvéve önző volt. Követelődzéssé fajult: legyen jókedvű, kényeztető, adakozó, az én nagy féltésem viszonzásául. Törődjék szeszélyeimmel, találja ki kívánságaimat, ne fáradjon bele nyugtoldásomba, higgye el túlzásaimat és hazugságaimat, melyeket az ő foglalkoztatására találok ki. Beáta kijelentette: a világ legundokabb anyás kölyke vagyok, ki kellene tekerni a nyakamat. Belátom, hogy igaza volt. De én sem tehettem róla egészen, belső kényszerre cselekedtem, felláztam az élet bizonytalansága ellen.

Ezen a nyáron, az árvíz után, különben is sokat foglalkoztatott az elmúlás gondolata. Anyám megalkudott már a sírkőre, melyet apám halálának harmadik évfordulójára akart felállíttatni a sírján. Ezért sűrűn járt a temetőbe, hogy a sírkertet előkészítse az ünnepségre. Ilona néni ment vele, aki a Gábor bácsi sírját látogatta s egyben a saját tapasztalataiból akart segítségére lenni anyámnak, hogy a kő alapjának a kiásásánál és elkészítésénél hiba ne legyen, mint annak-idején a Gábor bácsiénál. Velük mentem mindíg, s mialatt a két özvegy tett-vett s beszélgetett a tőzsomszédos halmok körül, elcsatangoltam a halottak országában, a kövek feliratait olvasgatva. Sok névvel és sok, versben vagy prózában írt jellemzéssel ismerkedtem meg így, bánatos vagy vigasztaló mondásokkal is, de műveltségemnek ez a gyarapodása mellékessé törpült a temető lassan átítató hangulata mögött.

Nincs a világon olyan szép temető, mint ez a miénk, magasan a város és a Maros-völgy mindennapi élete felett. Mert élet van itt is, csakhogy másféle, ünnepélyesebb, tisztultabb élet. A halottak beszélgetnek egymással, bölcs nyugalommal és békességes szeretetben. Méhek és pillangók viszik át a kérdéseket és válaszokat egyik sírtól a másikig. Mindenki figyel és hallgatja őket, s a dombocskák különböző virágainak összekeveredő illatában érezni lehet az igazságban való megegyezésüket. Természetesen itt is történnek titkos izengetések és vallomások: ezeket a bogarak közvetítik, buzgón szaladgálva egyik domb alól ki s a másik alá be. Néha valami vidám ötlet talál általános sikerre, a kacagás szellője fut át a sírokon, a füvek hajladoznak jókedvükben és a falevelek tapsolnak. Hogy volt? Mi volt? - rikkantják a kíváncsian hallgatózó madarak, de erre egyszerre mély csend lesz: semmi szükség arra, hogy ezek a léha árulkodók szétvigyék a városba a halottak titkait.

Én sem tudnám szavakkal elmondani, amit megértettem belőle. De annyit mind tisztábban érzek, hogy minél régebben lakik itt valaki s minél kevesebb köze van az élőkhöz, annál boldogabb. Emlékszem egy mohos, tiszta fekete oszlopra, melyről már a felírás is annyira lekopott, hogy csak a keresztnevet tudtam nagynehezen kiolvasni: Vidor. Ez a név mindíg mintha mosolygott volna s azt mondaná: ó, már nagyon régen átestem rajta, el is felejtettem, hogy volt... Nem fontos, fiam!...

Az évfordulón mindnyájan ott állottunk a szép, magas, fehér sírkő előtt, melyen legfelül ez volt írva: *Itt nyugsznak a boldog feltámadás reménye alatt*. Elöl apám neve ragyogott, ezekkel az évszámokkal: 1839-1896. Most üresen hagyott hely következett, utána ez: „és gyermekeik”. Sorban jött egymás alá írva a hat testvér neve, akik már megérkeztek. S megint nagy üresség, az ezután érkezők számára. Az oszlop alsó, széles hasábján ez az ige volt olvasható: *A szeretet soha el nem fogy*.

Velünk jött a tiszteletes úr is, olvasott a bibliájából és imádkozott, mi pedig nagyon komolyan hallgattuk s a nők csendesén könnyeztek. Én a méheket ügyeltem, ahogy mámorosan hemperegtek a sír gyönyörű virágtáblájában s arra biztattak, hogy ne féljek semmitől.

Itt volt Ádám, Roland és Melinda is.

Este a vacsoránál és utána édes békességben folyt a beszélgetés.

Ádámnak már két csillag ragyogott a gallérján, főhadnagy lett s a szavaiból megértettük, hogy felettesei nagy jövőt jósolnak neki, különösen, ha egy jó kis háború kerekednék... Addig, amint kacagva mondta, be kell érnie a szép nők meghódításával s a kártyacsatákkal, amik változó szerencsével folynak. De Roland pillogva legyintett s előttem érthetetlen dolgokat kérdeztetett tőle, pedig csatákra vonatkoztak, azt kivettem. Ádám egyszerre komoly lett, vitatkozott, magyarázott, valamit képzelgésnek jelentett ki, amit Roland erősített s a repülőgépekkel hozott összefüggésbe. Láthattuk azonban, hogy Ádám is érti a dolgát, s ha erről van szó, akkor nem viccelődik.

Roland most is el-elsüllyedt gondolataiba, de felrázta magát s mindenkihez kedves volt. Anyánkat cirógatva azzal kecsgettette, hogy nemsokára olyan gazdag lesz, mint Timár Mihály, az Aranyember, s csak azért nem vesz két feleséget, mert egyet akar elvenni és anyánkat kívánja selyemben-bársonyban járatni. Egyébként mindnyájunknak ígért valami szépet, Melindának kocsit, hogy akármikor bejöhessen hozzánk Gabriellával, ne kelljen a Péterét kérnie, amelyik mindig el van foglalva a gazdaságban; Ottiliának egy külön polgári-iskolát, Ádámnak hátaslovat, Ákosnak könyvtárt, Beátának menyasszonyi ruhát, nekem pedig, mivel a térképeimet dícsérve szemlélte meg, a világ összes festékeit, minden felszereléssel együtt, ami a térképcsínáláshoz kell. Véletlenül tudom, hogy anyánknak megint adott száz forintot, s azt is, hogy Ádám elkérte tőle. Roland most hidat épít valahol s emberek százainak parancsol, de ez mellékes, az a fő, amit kolozsvári műhelyében, titokban készít néhány hű munkásával s majd, nemsokára...

Melinda édes, boldog mosolygással hallgatja őket. Még sokkal szótalanabb, mint lánykorában. Befelé él, csak anyánknak suttog éjjel, a szomszédágában, kifogyhatatlanul. Valahogy más, mint volt. Külsőleg megnőtt, kitelt, ragyogó lett. Csak a szeme lesz olykor váratlanul szomorú s az arcán árnyék fut át. De most megrázza fejét, elhessegeti magától ezt az árnyat, mert boldog, hogy közöttünk van, itthon. Gabriella szépen nő, gyönyörű gyermek; egy kicsit aggódik érte, hogy a dajkára kellett hagynia két-három napra, de Péter úgyis őrzi, mint a szemefényét, sokszor még tőle is félti, egész bolondja a leányának. Péterről még megtudjuk valahogy, elejtett szóból, hogy haragszik, amiért Melindának nincs teje. Hiszen Melinda is eleget búsul ezért, hiába... Aztán mintha az is kiderülne, igazán csak egy félszóból, hogy Péternek nem tetszik, ha Melinda olvas, kézímunkázik, levelet ír... Péter azt szeretné, ha Melinda tyúkot ültetne, dagasztana, mosna, fejne, főzne és kapálna... Mert a Péter anyja még most is csinálja ezeket ott, ahol lakik. Azt hiszem, ezeket Ádám húzta ki Melindából s nagyobbára ő foglalta szavakba. Melinda éppen csak nem tiltakozott; bólintott vagy elejtett egy szócskát. De mindent tudunk mégis. Én azt gondoltam: vinné el az ördög Pétert, mért nem az anyját vette feleségül s hagyta volna Melindát békén!... De néném talán kitalálta ezt, mert egyenesen rámnézett, mikor kijelentette: azért én nagyon boldog vagyok vele!...

Ottília lecsukott szemmel és beharapott szájjal hallgatja ezt. Ő előre tudta, hogy így lesz. Péterhez nem Melinda való, nem szelíd rabszolga, örült imádó. Pétert nem így kell szeretni... De néki mindegy, ő már két év anyagából kitüntetéssel vizsgázott a kolozsvári képezdében s az ének és zene keresztapám jóvoltából szintén elcsúszott valahogy, itt, a „kakasoknál”. Egy év múlva tanítónői oklevele lesz s mehet Pestre, tovább, előre... Csak tanulni, tanulni, tanulni... ez az egy jó van a világon!...

Ákos bátyjait figyeli, mohón. Mert Roland éppen arról biztosítja Ádámot, hogy ez a szélcsend Európában csak látszat, tettetés. Az angol, orosz és francia már egymásra talált Németország és Ausztria-Magyarország ellen... Itthon pedig a nemzetiségek mozgolódnak... Ő adni akar valamit Magyarországnak, valami döntőt, arra a háborúra, ami közeleg... Ádám kardjára nagy aratás vár...

Ákos titkon mosolyog, befelé... Istváni tanár úr is tud mindent... de szerinte politikus kell az országnak, aki megoldja a belső bajokat... a szegénységet, elnyomást, elmaradottságot, igazságtalanságot... S Ákos tudja, ki lesz ez a politikus...

Beáta nem lesz falusi pap felesége s nem is fogja agyonmagolni magát, hogy szürke tanárnő, keserű vénleány legyen. Szép felnőtt kisasszony, elvégezte a polgárit, megnyílt előtte a titokzatos, izgalmas élet... Maga is csak a záróvizsgán érezte meg, mi lakik benne. Mikor elszavalta a *Pán halálá-t*, már a költő nevét is olyan mély átérzéssel ejtette ki, hogy az idealista lányok mind beleremegtek. A vers folyamán pedig általánossá lett a meghatottság, a végén mindenki sírt, s az elnöklő polgármester - mindig kedvelte a szép kislányokat! - szívére ölelte s jobbról-balról arcon csókolta. Egy aranyat nyert jutalmul, mint kivételes tehetségű szavaló. Azóta a *Hatszáz magyar nemzeti dal*-ból, melyet szintén jutalmul kapott, tanulásbeli és magaviseleti(?) érdeméért, állandóan szaval, tükör előtt próbálván arcjátékát és mozdulatait, s édesanyánk felcsillanó szemekkel dícséri:

- Mintha Janka nénit hallanám, mikor olyan idős volt mint te!... Egész Vásárhely rajongott érte!...

De Beáta több és más akar lenni, mint akár Janka néni is... Még önmaga előtt sem meri szavakba foglalni, hogy mire törekszik... Még csak álmodozik róla, a párnán fekvé éjszakai sötétségben, mikor senki sem látja felragyogó szemét s elragadtatott mosolygásra nyíló száját...

És itt van maga édesanyám, a sírkő-állítás szomorúságán túl is boldogan, hogy ismét szárnya alá gyűjthette csibéit, a tulajdon szép házacskájában, amit egymaga álmodott meg, tervelt ki és tett édes valósággá... Ki hitte volna?... Őmaga legkevésbé!... De évtizedeken keresztül - ó, megverné az Isten, ha nem gondolna kegyelettel áldott házasságára! - mégiscsak hűséges és alázatos szolgálója volt a családnak, véghezvivője drága ura s szeretett gyermekei vágyainak, akaratának, érdekeinek... Most, most először álmodhatott szabadon, csak magának, repülhetett az angyal suhogó szárnyain - s vajjon nem jó ez övéinek is, akik tudják, érzik, hogy a világon mégis ez az egy hely van, az ő szíve s tűzhelye körül, ahol egészen otthon lehetnek, kedvenc ételeiket kaphatják s uralkodhatnak szívében?... Ma este ne gondoljunk Bihari Péter káromására s ne számolgassuk a növekedő adósságot... Ennyi kiváló s jó gyermek nem lehet háládatlan, apránként leveszik majd válláról a gondokat... Egyél lelkem, Melindám, még egy szeletet a dobostortából, harminckét levelű, ahogy szereted... Ádám, Roland, ne vitatkozzatok már: igyatok egy pohárral ebből a rizlingből, a legjobb, ami Müllernél kapható... Ma nincs tanulás, Ottilia szívem, neked is kell pihenni egyszer...

- Énekelj valamit, Ottilia! - forgatta szemét Beáta, szemtelenül. - Kísérd is, hegedűn!... Kitűnőt kaptál ének-zenéből!...

Ez tény volt. Keresztapám műve, dacára a szaktanár és a bizottság ellenkezésének. Jó. De a baj az volt, hogy Ottilia el is hitte: tud énekelni és hegedülni. Az a nyavalyás Fekete Kálmán sohasem merete megmondani az igazat. Mi még kevésbé.

A hegedű, hálstennek, elmaradt, de énekelni hajlandó volt Ottilia, némi szabódás után. Azt énekelte, mély átérzéssel és kétségbeejtő hamisan, hogy:

Búmat feledni tengerre menék...

Ádám megszánta, beleelegyedett s túlharsogta:

Tu-hu-dom, hogy vihísz-sza hívsz majd ehen-gemet!

Erre a refrént már Melinda, Roland, Ákos, Beáta, sőt én is fújtuk, anyánk zümmögve integetett. Kirántottuk Ottiliát a csávából, meg is tapsoltuk.

Ádám odaugrott, magához karolta, táncolni kezdett velem, míg Roland, kezével ütenyezve, énekelt:

A szeme kék, valamint az ég...

Aztán Roland kapta el s Ádám vezényelt:

Dézi, Dézi, gonosz ez a világ!...

Ottília kipirult arccal, büszkén lejtette a keringőt, Beáta pedig a dívánon rángatózott a visszafojtott kacagástól. Melinda finoman mosolygott magában, édesanyám pedig feltette a koronát erre a furcsa, édes estére:

- Szegény apátok, biztosan boldog most, ha letekint reánk!...

S erre egyszerre mindenki megállt és elnémult. Csak édesanyánk lelke volt igazán angyali. A miénk nem. Mi mind arra riadtunk fel, hogy ma volt a síremlék-avatás, s íme, táncolunk, énekelünk!... Mi volt ez? Hogy történt ez?... Miért néz mindenki, én is, Ádámra s miért kap ő maga is a fejéhez?... Hiszen nem is ő kezdte... De hiába, mégis ő csinálta... Ha egyszer köztünk van, a levegő megtelik a léhaság bacillusaival...

Kilopódtam a tornácra. A fekete égen éppen csillaghullás sziporkázott el. Visszafojtott lélegzettel hallgatództam. A patak alig-alig loccsanva, szelíden folydogált a sötétségben s a gát is tompán, álmosan morajlott... Nincs semmi baj... Ma este még nincs...

Összel, mikor a negyedik osztályba léptem, házukban érdekes változások állottak be.

Tövisi Pista bácsi felesége - akiről már egyszer-másszor emlegették, hogy román származású s a férje valamikor egy havasi vadászat alkalmával ismerkedett meg vele, mint kis hegyi falucska pópájának leányával - egy kávé-délutánon előhozta anyámnak Cornelia Mateiu dolgát.

A leány tizenhat-tizenhét éves lehetett akkor; s valahol Torockó felett laktak a szülők a havasban. Apja, Sever Mateiu, nagy erdők és legelők tulajdonosa, országgyűlési képviselő a kormánypártban. Vagyonát - azelőtt ügyvéd lévén - erdőpereken nyerte. Cornelián kívül még két gyermeke volt: Emil, szintén ügyvéd, harminc év körüli fiatalember, az apa első házasságából, és egy Corneliánál kisebb leányka, akinek a nevére nem emlékszem, a mostani feleségétől.

Arról volt szó, hogy a képviselő szeretne Corneliának valami kiegészítő műveltséget adni egy magyar úrcsalád körében, úrileányok iskolájában. Mivel ő valamikor itt tanult a Kollégiumban és szerette városunkat, úgy választott, hogy idehozná. Ezért fordult Tövisiekhez tanácsért.

- Na, lelkem, - fejtegette Tövisi néni - én mindjárt rád gondoltam, Eszter. Mégpedig azért, mert Mateiu gazdag ember, jól fizetne az ellátásért, aztán itt van a te Beátád, vele együtt tanulhatna, társaloghatna, szórakozhatna Cornelia. Mert Beáta is elvégzi a tanfolyamot, ugye? Na, azért! Corneliának is csak ez a tanfolyam való, mondtam az apjának, s az helyeselte.

A tanfolyam, amiről Tövisi néni beszélt, enyedi specialitás volt abban az időben. Úrileányok, akik a polgári iskolát elvégezték, de tanítóképezdébe nem akartak menni Kolozsvárra, egy-két évig jártak még a „női ipariskola”-nak nevezett felsőbb tagozatba.

Hivatalos tanterv szerint itt varrást, szabást, kézimunkát tanítottak, azonban a polgári iskola derék tanári kara, az úri társadalommal egyetértésben, kiegészítette és átformálta a tantervet, a művelt nő akkori elképzelése szerint, úgyhogy a leányok itt mindent tanulhattak, amire mint leendő feleségeknek és anyáknak szükségük lesz - elsősorban háztartási és egészségügyi dolgokat. De gondoskodtak irodalmi műveltségükről, nyelvismeretükről is, éppen úgy, mint illemtanban, társalgásban, táncban való jártasságukról. A hajlamosoknak éneklést, zenét, festést, művészi kézimunkát tanítottak. Olykor kis hangversenyeket, zártkörű táncestetlyt adtak, nyilvánvalóan azzal a céllal, hogy a tanítás hatására kiviruló szerelmeket boldog és tisztességes házasság útjára irányítsák. Remek találmány volt ez mindenképpen, a maga virágkorában.

Ezt hívták tehát városunkban tanfolyamnak, kizárólagosan csakis ezt értvén e megnevezés alatt. Aki adott valamit társadalmi rangjára, feltétlenül elvégeztette leányaival.

Beáta is magától értetődően beiratkozott a tanfolyamra, s most Tövisi néni Corneliából is ezen az úton akart művelt úri nőt formáltatni, a mi segítségünkkel.

Tekintettel az ellátási költségre, ami talán helyrebillentene erősen ingadozó pénzügyi egyensúlyunkat, anyám elvileg nem vonakodott a dologtól, de másvalami feszélyezte; ezt viszont Tövisi néni származása miatt restellte szóvatenni s csak hebegett, pirult, kényszeredett mosolygással.

Keresztanyámra nézett, tőle várt valami biztatást, de ő finom óvatossággal kerülte a nyilatkozást és általánosságban dicsérte a tanfolyam kitűnő vezetését és hasznosságát. Tövisi néni sohasem volt valami gyors megérzésű lélek s kicsit sértődötten nyelt egyet, hogy anyám nem siet lelkesen megköszönni gondoskodását. Aztán újra folytatta:

- De ez nem minden, lelke! A képviselő egyebet is akar s tán elsősorban éppen ezért gondoltam reátok. Jobban mondva Ottiliára... Mert ha ő Pestre készül, továbbtanulni, ahhoz pénz kell, ugye. Na! Hát szerezhetsz pénzt, a tudományával... Mert a képviselő azt is szeretné, hogy a kisebbik leányát valaki otthon náluk, a havasi kastélyukban, - mert egész kastély az, lelke, én voltam benne - szóval, hogy ott a kislányt valaki magántanítással előkészítse a polgári iskolai vizsgáira... A nagyszerű ellátáson kívül ezt is szépen megfizetné... Hát nem kapóra jőne, mondd, hogy Ottilia vállalja s Cornelia jöjjön ide, az ő szobájába?... Mert külön szoba kell neki, gondolhatod... Ezt mind kifőztem magamban, a javatokra...

- Köszönöm, köszönöm, lelke! - rebegte édesanyám. - Nagyon előnyös, hogyne... Nem is azért... De meglepett kicsit... Hadd gondolkozzam...

Ilona néni azonban tisztában volt a helyzettel, józansága nem tűrte a kitérőket s száraz világossággal magyarázta meg Tövisi néninek a húzódozás okát:

- Értsd meg, lelke, hogy Eszter hálás neked s tudja, hogy jót akarsz... De az a képviselő, meg a leánya... nem magyar. Erről van itt szó!

- Ó! - csapta össze kezeit Tövisi néni. - Persze, erre nem is gondoltam... Na, lelke, ha csak ez a baj... Mondtam vagy nem mondtam, hogy Mateiu kormánypárti képviselő? Most hát mondom... Sohasem vett részt semmiféle ostobaságban. Úriember, azt akarja, hogy a leányai is úri magyar asszonyok legyenek... Annak idején az oláhok éppen azért haragudtak rá, mert nem helyeselte a memorandum-dolgot meg a tüntetéseket... Most is szidják a véresszájúakat, ott Szebenben... De ő nem törődik velük... Hú magyar az, lelke... Kormánypárti!...

- Szegény uram negyvennyolcas volt, ellenzéki! - mondta anyám. - Az igazi jó magyarok...

- Persze, Eszter! - szólt közbe Ilona néni. - De egy oláhtól azt mégsem várhatjuk... Elég, ha kormánypárti, azt hiszem. A kormány csukta be a véresszájúakat...

- Azt gondolod, elfogadhatom?

- Ha hozzád adja a leányát nevelődni s a tanfolyamra járattja, mért ne?... S ha jól megfizeti?... Senki sem szólhat semmit... Nem te akarsz oláh lenni, lelkem, hanem a leány akar magyarrá lenni, nem?...

- Várjatok, lelkem!... Behívom Ottiliát... Lássuk, ő mit szól hozzá?

Ottília - miután Tövisi néni elismételte neki a dolgot, a kastélyt és a fizetést hangsúlyozva - odanyilatkozott, hogy ő maga egyenesen hivatást, küldetést lát benne, hazafias érdemet. Vállalja szívesen, anyám is nyugodtan befogadhatja Corneliát.

Volt még szószaporítás a tárgy körül, de a vége az lett, hogy Sever Mateiu képviselő úr személyesen hozta el egy vasárnap délelőtt Corneliát a cókómójával együtt s nálunk is ebédelt.

Szikár, sötétarcú és szemű ember volt, szakállas. A szája két szélén mély, kemény ránc futott alá. Már jócskán őszült. Rendkívül udvariasan viselkedett s édeskés szavai erős ellentétben állottak lényének komorságával. Dicsérte házunk kedvességét és úriságát; ami szép volt tőle, tekintettel kastélyára és gazdagságára. Amennyire akkor megérthettem, nem arra kérte anyámat, hogy Corneliából magyar nőt neveljen. Ilyesmirel nem esett szó. Inkább olyanformákat mondott, hogy nekik békében és megértésben kell élniök a magyar társadalommal s ő azon van, hogy az oláh családok tanulják el a magyaroktól a társadalmi dolgokat. Corneliával is ez a célja. Alkalmazkodni kell, ez a helyzet. Kérte, hogy anyám legyen szigorú a leányához, ne engedjen utána semmiben.

Ottiliával beszélgetve, nagy elismeréssel adózott tudásának és egész egyéniségének. Ahogy ő bátorkodik látni ebben az első pillanatban, nagy szerencse lesz rájuk nézve, ha vállalja a kisebbik leány tanítását, szerény házuknál. Igaz, messze van a világtól s talán unalmas is lesz, de ők mindent megtesznek, hogy kényelmesen érezhesse magát és ha szereti a szép természetet, a havasban sok gyönyörűséget fog találni. Olvasni, tanulni pedig sehol sem lehet olyan csendben, mint náluk.

Ákossal az ebédnél úgy beszélgetett, mintha már képviselőtársa lenne. Bátyám az érettségi előtt álló diák önérzetével és biztonságával nyilatkozott az ország bajairól és a szükséges reformokról. Mateiu dicsérte éles esztét és jó érzékét. Nagy jövőt jósolt neki.

Mindezeket azonban csak mellékesen észleltem, mert teljes érdeklődésemet Cornelia kötötte le. Nagyon szépek találtam, de egyben idegenkedtem is tőle. Vonzó és eltaszító volt egyszerre. Simulékony és vad, mint egy pompás fekete macska. Vékony piros szája állandóan mosolygott, de éjsötét, nagy, lázas szemében bizalmatlanság, védekezésre kész figyelem lappangott. Nagyobb és izmosabb volt Beátánál, feszülő mellei egyenesen ütköztek ki blúzán, keble hevesen süllyedt és emelkedett, mintha izgatottan fojtaná vissza a kikívánczó szavakat. Vastagszálú, fénytelen haja közepén kétfelé választva símult halántékára, s hátul nagy, kerek kontyba kötve súlyosodott a nyakára. Vékony láncon függő, kis aranykeresztet viselt, kék köves fülbevalókat és hasonló gyűrűt keskeny, hosszú balkezén. Egyenes orrának cimpái kissé remegtek és ritmikusan tágultak. Napok kellettek hozzá, hogy megszokjam és ne érezzem annyira idegesítőnek a furcsa, pézsmavirágszerű illatot, amely egész testéből áradt. Ott az asztalnál, az első ebéd alatt még az ételekből is ezt éreztem s elment az étvágyam. Egyébként is úgy tetszett, ellenségesen és megvetően néz reám. A nagyokra sem nézett barátságosan, de igyekezett alkalmazkodni.

Nem beszélt olyan jól magyarul, mint az apja, s szólni csak akkor szólt, ha kérdezték; a magánhangzókat idegenszerűen elnyújtva vagy elharapva ejtette ki.

Valahogy megéreztem, milyen nagy hatással van Ákosra. A fiú tetszeni és imponálni akart neki érettségével, tudásával. Ha csak ritkán pillantott is feléje, de neki beszélt, mialatt az apjával vitatkozott. A leány azonban semmiféle érdeklődést nem mutatott.

Beátával másként állott a dolog. Cornelia félt tőle, védekezett a nyílt, merész közeledése ellen s ijedten húzódott vissza önmagába. Úgy tetszett, titokban méregeti, hasonlítgatja magához s keresi a fegyvereket, melyek megoltalmazhatnák Beáta fölényével szemben. Ott a havason, elzárva mindenkitől, nem fejlődhetett olyan ügyessé és bátorrá, mint Beáta, aki nagy közönség előtt nyert díjat a szavalásból s nem sütötte le szemét senki előtt, hanem kihívóan mosolygott bele az idegenek szemébe is.

Pedig Beátáról mindenki láthatta, hogy barátkozni akar vele. Mindjárt megkedvelte és örvendett, hogy végre titoktársat kapott, akivel sugdosódhatik.

Ebéd után, míg anyám és Ottilia bevonultak Mateiuval a fogadószobába, bizonyára azért, hogy az anyagiakat is megtárgyalják, Beáta karonragadta Corneliát és magával húzta az udvarra, majd ki a patakpartra. Ákos dühösen ottmaradt a tornác végén, de nyakát nyujtogatta utánuk.

Másnap Ottilia elutazott Mateiuval, Cornelia pedig megkezdte új életét házukban. Apránként kiismertük őt.

Csupa ellentétes tulajdonságokból állott. Lusta volt, sohasem akart reggel idejében felkelni, az iskolát gyűlölte. De szenvedélyesen írta leveleit, románul, mostohabátyjának, s az is sűrűn válaszolgatott neki. Könyveket is küldött, román könyveket, Cornelia lángolva falta őket. Édesanyámnak sok baja volt vele, hogy naponként rendszeren öltözködjék, fésülködjön, vigyázzon a tisztaságára; de esténként, ha szobájába vonult, - Beátától tudtuk meg - kifestette magát, frizurát csinált és selyemruhába öltözött. Ha társaság volt nálunk, mindig kicsípte magát, leginkább akkor, ha fiúk is jöttek, Ákos barátai, akik hihetetlenül elszaporodtak, amióta Cornelia megjelent a látóhatáron. Ebédnél, vacsoránál alig evett s kínálgatni kellett, de közben szeretett besurranni a kamrába és mindent megdézsmálni.

Édesanyám tanácsait figyelmes szemmel hallgatta s mindig ezt mondta rájuk: „igenis”. De nem fogadott meg igazán egyet sem. Ha egymás közt beszélgettünk, szeme egyikünkről a másikunkra fordult, hallgatott, nem szólt közbe. Véleményt sohasem mondott senkiről. De Beátával kihallgattuk, hogy a szobájában önmagának énekel és szaval, rekedtes dűnnyögéssel, forró remegéssel a hangjában. Legtöbbször azt énekelte: Deșteapte - te române, Din somnul cel de moarte... (Ébredj román, a halálos álomból...). S egy vers ismétlődő refrénjét jegyeztük meg: De ce nu-mi vii?... De ce nu-mi vii? (Miért nem jössz? Miért nem jössz?)

Gyűlölt minket Cornelia?... A legtávolabbról sem. És ez volt a legfurcsább benne. A bátyja bűvölete alatt élt, aki Erdély elszakításán és az összes román egyesítésén fáradozott s ezt az álmképet oltotta Corneliába is. Ők nem úgy gondolkoztak, mint az apjuk, nem alkalmazkodni és együttélni kívántak velünk, hanem elszakadni és uralkodni. De ez csak Emilben volt öntudatos szenvedély. Cornelia nem az eszmét, hanem a bátyját imádta s az eszmét csak érette szerette. Ezért sem tudott igazán ellenségünk lenni. Csak bemutatta esti áldozatát az irredenta oltárán, magányos énekeiben és versmondásaiban, egyébként azonban szeretett volna közénk olvadni, csakhogy nem mert.

Anyámra tisztelettel nézett s biztosan értette jóságát, nagyszívűségét. De félre is értette, mert azt hitte, anyám sajnálja őt azért, hogy román. Így hát makacsul összeharapta száját s nem engedte, hogy a szívének gyermeki érzése kiömölgék rajta.

Beátával különös barátságba bonyolódott. Fiúügyekben lassanként teljes egyetértésre jutottak. Mert Cornelia szörnyen szerelmes természetű volt s ellenállhatatlanul ingerelték a titkok,

amiket Beáta tudott vagy tudni vél. Ebben a tekintetben csodálta Beátát és vakon követte. A nemzeti kérdésben azonban még karácsony előtt felpofozták és összekarmolták egymást, természetesen nem anyánk előtt.

Ilyenformán volt Ákossal is, akit eszmei gyűlölettel hallgatott, ha vasárnapi ebédeknél politikai bölcséseit adta elő, de abból, amit egyszer véletlenül megláttam, mégis arra jöttem rá, hogy nem utálhatják egymást. Ez novemberi szürkületkor történt. Az iskolából érkeztem haza privátéról. Se édesanyám, se Beáta nem voltak otthon. Kerestem őket, végig a szobákon. Cornelia szobájának a szalonból nyíló ajtaja félig nyitva állt. Gyanútlanul kukkantottam be rajta: talán ott vannak valamiért?... Ők ketten, Ákossal olyan elmerülten csókolództak, hogy egyáltalában nem is vettek észre. Csendesen elsompolyogtam, meglehetősen zavartan és elámultan. Hogy került Ákos ilyenkor ide?... Még előttem is valószínűnek látszott, hogy össze kellett beszéljenek. Csak Cornelia tudhatta, hogy egyedül lesz itthon, délután. Hol, mikor közölte ezt Ákossal, - meg nem foghattam.

A csókolódzás felizgatott. Most láttam először, ilyen közéről s ilyen szenvedélyesnek. Most gondoltam először, hogy Ákos és Cornelia „bűnt követnek el”.

„Államtanácsot” tartottam a nagyszoba homályában. A kérdés az volt: kiadjam-e őket a külhatalomnak, anyámnak? A „tábornok”-nak az volt a véleménye, hogy a haza veszélyben van, cselekedni kell. Ezt helyeselte a „rendőrfőnök” is. De az „elnök” mégis odadöntött, hogy várni kell: megismétlődik-e, vagy csak véletlen volt?

Így hát nem szóltam akkor semmit, pedig háborogva szemléltem a továbbiakat. Mert mikor édesanyám, hazajöve, megkérdezte Corneliát: nem volt-e itt valaki, ő jámbor arccal hazudta: nem, senki. Igaz, hogy idegenre, vendégre is érthette, de mégis... Viszont, mialatt anyám levetette utcai ruháját, megérkezett Beáta s nyomban összebújtak Corneliával a dívány sarkában, sugdosódtak, Beáta izgatottan kérdezősködött s Cornelia lángbaborult arccal, lehúnyt szemekkel bólogatott neki...

A „rendőrfőnöknek” lefekvés után eszébe villant, hogy talán Beáta volt a postás, még ebéd után elment s találkozhatott Ákossal. „Ez becstelenség lenne”, tiltakozott a „tábornok”, de abban egyeztek meg, hogy Beátát is meg kell figyelni.

Egyelőre azonban nem jutottam semmi terhelő adathoz s más dolgokra fordult a figyelmem.

Én magam változó viszonyban éltem Corneliával. Többnyire nem méltatott figyelmére. Más-más világban éltünk, természetesen. De néha felfigyelt rám, mikor térképet rajzoltam, festettem, rendeleteket írtam az „állam” valami ügyében, vagy Gombási bácsi újabb garázdálkodásait adtam elő vacsoránál, őszintén lelkesedve azon, hogy letépte egy fiú fülét. Olyankor pedig, mikor anyám fejfájással kínlódott s én elmozdíthatatlanul gubbasztottam az ágya szélén, kikerekedett szemmel bámult. Valahogy megtudta születésem sötét titkát: a sok tizenhármast, pénteket és éjfélt, s nem lett volna román leány, ha össze nem borzad s keresztet nem vet felém, iszonyodva. Végre is az a meggyőződése alakult ki, hogy vagy nagy ember lesz belőlem, vagy felakasztanak. Azt hiszem, egy kicsit félt tőlem. Én gyűöltem, mint a magyarság ellenségét s „kivégzésére” már rendelet is volt az „államtanácsban”, a háború kitörése esetére, ennek ellenére azonban tetszett nekem s megszoktam a szagát is. Egyszer Beáta elől menekülve, akit sikerült örjongsre bírnom azzal, hogy a *Hatszáz magyar nemzeti dal* lapjait a versek alá írt osztályzatokkal összefirkáltam (csupán az aláírás kedvéért, mert szerettem volna a nagy férfiak aláírásához hasonlóvá tenni a magamét), Cornelia karjába vettem magamat, ahogy ábrándozva ült egy fotelben. Meglepetve s meghatva a bizalomtól, forrón a keblére ölelt s ott tartott egy darabig, még meg is csókolt nedves, meleg szájával. Aztán hirtelen eltartott magától erős karjával s összehúzott szemmel nézett rám, mintha csak most látná meg, hogy én vagyok.

- Te bolond!... - dadogta pirosra gyúlva.

Karácsonyra hazautazott s helyébe Ottilia érkezett.

Használt neki a havas: megpirosodott, egyenesebb, élénkebb lett. Ott fent sokat hallgathatott, mert szokatlanul beszédesnek mutatkozott. Nem bánta meg, hogy Mateiuékhoz került. Kastélyról szó sem lehet, azt csak Tövisi néni találta ki, de jó nagy ház, elég kényelmes szobája van benne és kifogástalan ellátása. A havas egyszerűen tündéri. Micsoda fenyvesek! Milyen felséges tiszta levegő!... S éjjel lehet hallani a farkasok üvöltését a hegyek közül.

Mateiu ritkán van otthon s olyankor is a havasi emberek lepik el bajaikkal. Nem, azt nem hiszi, hogy egészen őszinte lett volna, mikor itt járt... Igen bíznak benne a mócok, azért... De meg kell adni, hozzá udvarias, figyelmes, - Pestről könyveket hozott s sohasem mondott semmi olyant, amivel bánthatta volna. Az asszony nagyon érdekes valaki. Jóval fiatalabb a férjénél, szép, erélyes. Lóháton járja az erdőket, mindenre felügyel. Vadászik is. Ottiliával szemben zárkózott, de nem rideg. Néha végighallgatja a leckéket, amiket a kislánnyal tart. Egyszer megjegyzett annyit, négy szemközt, hogy a történelemkönyv elfogult a magyarok javára, de mindegy, a kislánynak vizsgáznia kell belőle.

A leányka szereti Ottiliát s ő viszont. Engedelmes, szorgalmas, bár jobban szeret az erdőkben kóborolni, mint tanulni. Így aztán együtt járják a csodaszép vidéket s közben a leckét is megbeszélik. Mateiuéknak régi, kutyahűségű cselédei vannak, megőrzik a házat s az erdőket tolvajtól, vadorzótól, elvégeznek minden munkát, csak hihetetlenül babonásak. Ottilia jöveteletét nem tartották szerencsésnek s ezt mindenféle babonás módon ki is mutatták. Most már kezdik megszokni őt is.

Na igen... a fiú, Emil... kétszer volt otthon azóta. Ügyvéd, Fehérvárt. Meg kell adni, olyan szép, mint egy római. Mint egy római gavallér, a császárság korából. Csakhogy nagy oláh!... Ottiliával össze is vitáztak, egy havasi sétán. Ott volt a kisleány is, persze. Sajnos, nagy oláh... Pedig művelt ember, gazdag is, aztán, ha elfelejti a rögeszméjét, egészen kedves tud lenni... Nyárig jól ki lehet húzni náluk, addig a pénz is összegyűl... Most, karácsonyra, Mateiu még egy arannyal meg is pótolta, a borítékban. Igen, Ottilia azt hiszi, hogy meg vannak elégedve vele...

Karácsony előtti héten rendezte a tanfolyam azt a műkedvelői előadást, jótékony célra, melyen Beáta fényes sikert aratott egy vígjátékban, mint kérőt kicsúfoló várkisasszony, aki csak az egyetlen, igazi lovag előtt hódol meg. Ezzel végképpen fölémkerekedett, s úgy látszott, többé nem érhet fel hozzá semmi kölyöki bosszantásom.

A család még a dícsőség mámorában úszott, mikor a szent este előtti napon, alkonyatkor, Ádám váratlanul megérkezett.

14.

Nem számítottunk arra, hogy Ádám velünk töltheti a karácsonyt, s így az ünnep még örömteljesebbnek ígérkezett. Csak azt nem értettem s a többiek is azon csodálkoztak, miért nincs Ádám egyenruhában? Mert polgári öltözetben érkezett s ez furcsa és visszatetsző volt. Nem is illett hozzá, szerintem. De Ádám azt mondta akkor, a szabadság idejére megengedték s gondolta, megpróbálja, nem kényelmesebb-e így? Úgy találja: igen. Ebbe aztán bele kellett egyeznünk. Anyám mennyezetig érő karácsonyfát vásárolt, valamennyien buzgón díszítettük s gyönyörű volt, mikor száz színes viaszgyertya fényében körülálltuk, bontogatva az ajándék-csomagok borítékait. A távollevők, Melinda és Roland levelet küldtek, Melinda még két hízott kacsát is, ünnepi lakománkra. Roland mindenikünkről külön emlékezett meg, pazar

bőkezűséggel. A nőknek ruhákat, illatszereket, levélpapírt küldött, Ákosnak és nekem könyveket.

Az enyémnek *Jim, a hurokvető* volt a címe. Tömött nyomása, szép betűi arra lelkesítettek, hogy hasonló sűrűséggel írt oldalakat állítsak elő a *Nagy emberek haláláról* készülő művemben. Nem történeti, hanem költői műről van szó, - mivel a nagy emberek halálának körülményeit nem ismertem és így magamnak kellett kitalálnom. Alapeszmém abban foglalható össze, hogy a nagy ember akkor hal meg, mikor éppen legnagyobb tervének megvalósítása következne, úgyszólván a győzelem küszöbén. E végzetes felfogásban különös meghatottsággal gyönyörködtem. A nagy emberek sorsát részben iskolai olvasmányokból, részben Ákostól hallott alkalmi megjegyzésekből állítottam össze. Egyéni felfogásomban vagy leszúrták, vagy megmérgezték őket, de volt olyan is, aki véletlenül bolondgombát evett, trónralépésének előestéjén. A mű töredék maradt.

Jim, a hurokvető azonban nemcsak külső formájával hatott reám, hanem tartalmával is. Lelekesített az egyszerű prémvadász megpróbáltatásokkal teljes, magányos élete az indiánok földjén s különösen a gondossága, hogy puskáját és csizmáit mindig bezsírozva rakta el. Igazi nevelőhatással azonban az a fehér fiú volt reám, akit az indiánok neveltek fel s aki arra szoktatta magát, hogy a rézbőrű asszonyok főztjét gondolkozás és habozás nélkül nyelje le. E példaadáson fellelkesülve, a szárazbablevest, melyet mindeddig útáltam, - hősöm helyzetébe képzelvén magamat - lehúnyt szemmel beanalizáltam s ezt addig folytattam, míg csodálatosan kedvenc étellemmé lett mind a mai napig.

Visszatérve a karácsony estére, természetesen más ajándékok is voltak bőven, mert mindenki mindenkinek szerzett valami kis meglepetést, én például a patakmeder legszebb színű és formájú köveit osztottam szét „levélnehezék”-nek.

Sohasem volt még ilyen boldog, szép karácsony esténk.

Nagy békesség és nagy meghatottság uralkodott rajtunk. Anyánkról sugárzott a gyönyörűség gyermekei láttán s csak a két távollevő miatt ereszkedett felhő homlokára. Melindának azonban a saját családjában van most a helye, Rolandot pedig sürgős munkái nem engedik egy napra sem. Meg kell érteni. Ádám így is váratlan kárpótlást adott.

Ádám... akinek reggel hiába vitte be maga édesanyám a kávé friss kaláccsal, hogy mindjárt ébredésekor kedveskedjék neki. Az ágy üres volt, a szoba dermesztőn hideg, mert az ablak nem volt csukva, csak félig-meddig behúzva, kívülről.

- A kezem reszketni kezdett, - mondta el nekünk szegény anyánk - alig tudtam letenni a tálcát az asztalra... mindjárt éreztem, hogy valami nagy-nagy baj történt... még mielőtt a levelet észrevettem volna, a párnán....

- *Nem vagyok többé tiszt, - olvasta Ottilia fuldokolva a levélből. - Lemondtam a rangomról... El kell mennem, messze, oda, ahol a becsületesemet még vissza harcolhatom, vagy a halálom mindent kiegyenlít... Bocsássatok meg, drága anyám és kedves testvéreim!... Nem tudtam elmondani... csak látni akartalak titeket, még egyszer... Édesanyámat kérem, segítsen Magdolnán!... Isten veletek!*

Így fordult bánatra a mi szép karácsonyunk.

Édesanyám, mihelyt a lesújtó fájdalomtól annyira ocsudott, hogy képes volt gondolkozni, mindenféle találgatásba merült Ottiliával s Ákossal, hogy mi történhetett tulajdonképpen, mi törte össze Ádám fényesen bontakozó pályafutását?... És hogy hová mehetett: a becsületét visszaszerezni vagy meghalni?... Ákosnak fejében villant meg a fantasztikus gondolat, hogy Ádám a búrokhoz indult, harcolni az angolok ellen. Még októberben kitört ez a háború s a hírei nálunk is terjedeztek már, a kicsiny búr farkas hősiességéről s az óriási angol buldog

hitványságáról. Természetesen minden tisztességes magyar ember és gyermek búr-párti volt, szabadságharcunk ismétlődését látván a távoli népecske küzdelmében. De azért ekkor még nem lett olyan általánossá és szenvedélyessé ez az érdeklődés, mint később; inkább csak akkor lobbant fel, ha az újság valami különlegesen csodálatra méltó hírt közölt. Ákos feltevése is képtelenségnek tetszett, akármennyire kapaszkodott ő Ádám szavaiba, hogy „messze” és „harcolni” megy, oda ahol halálát is lelheti, márpedig most máshol nincs háború, csak Dél-Afrikában. Anyámék azonban remélték, hogy Ádám képes értelemben használta ezeket a szavakat, katonai beszédmóddal s bizonyára valahol az országban maradt.

Egyetlen, homályos útmutatásnak az a kérése látszott, hogy édesanyám segítsen Magdolnán. Tehát, - jutottak rá - Magdolna is bajban van, vele is összefügg a dolog.

Talán éppen ezért vetette el anyánk azt a tervet, hogy Rolandnak sürgönyözzön s vele beszéljék meg, mit lehet tenni? Ehelyett arra határozta magát, hogy elutazik Erzsébetvárosra s Gergely bácsival és Janka nénivel értekezik.

Így is tett. Talán egy hétig volt távol tőlünk, mialatt mi búsan találgattuk a megfoghatatlan titkot. Én, magamban, búr-párti lévén, Ádámot úgy képzeltem el, hogy igazi katona léte nem bírta tovább a haszontalan tétlenséget, hiábavaló gyakorlatozást, s mihelyt hírért vette, hogy valahol, akár a világ végén is, de verekedni lehet, hős lelke nem tudott többé nyugodni, mennie kellett, győzni, vagy meghalni a szabadság ügyéért.

Az igazat megvallva, elválásunk fájdalma is csak múlt érzés volt s inkább a többiek kedvéért vágtam szomorú arcot. Legbelül mindent túlkiáltott a büszke öröm, hogy ilyen bátyám van, hogy ő is anygalt látott, a dicsőség Szép Kísértetét, s elrepült utána, ahogy egy Ernyeiehez illik. Levelének aggályos szavairól tudomást sem vettem, meg sem értettem őket.

Nagyrészt homályos maradt ezen az egy látomáson kívül minden egyéb még akkor is, mikor édesanyánk hazaérkezett, összetörve, levertebben, mint ahogy elment. Fülemlatára csak annyit mondott el, hogy Gergely bácsiék sem tudnak a világon semmit róla, hová lett Ádám. És hogy Magdolna szinte belehalt. És hogy nem mond semmit, mintha megnémult volna. Gergely bácsiék csak azt tudják, hogy még szeptemberben Magdolna sürgönyt kapott Ádám-tól, Vásárhelyről s akkor azonnal odautazott, nagyapáékhoz. Néhány hétig volt ott, aztán hazament. Elmondta, hogy Ádámnak valami adósság-dolgát nagyapáék elintézték. Azóta nem is látták egymást többet. Magdolna is csak egy levelet kapott, de mi volt benne, azt ő tudja egyedül. Az az egy bizonyos, hogy az Ádám hollétéről ő sem tud semmit, hiszen éppen ez volt a villámcsapás, ami szinte megölte.

- Hívtam, hogy jöjjön velem - sóhajtotta édesanyám. - És Jankáék is engedték, biztatták. De ő csak köszönte s azt rebegette: most nem... talán később, ha lehet... de most nem... Láttam, egyedül akar maradni, tisztába akar jöni magával, valamivel... Nem erőltethettem!... De Ádám, Ádám!...

Nem lettünk okosabbak. Édesanyám most Lila nénit kérte levélben, hogy arról a szeptemberi esetről írjon meg mindent, amit tud.

Ottília már visszament a havasba s Cornelia ismét nálunk volt, mikorra Lila néni öreg szarkalásbas válasza megérkezett. Én csak a borítékját láttam. De édesanyám száján kiszaladt a meglepetés felkiáltása, ahogy olvasta:

- Hát Gerléden jártak, ketten!... Hogy a Rozáli pénzéből?... Hihetetlen!...

Amikor Ákosnak és Beátának elmagyarázta, itt-ott fel is olvasva, én is a szobában voltam. De nem bánta. Miért is bánta volna? Hallottam én már éppen eleget adósságról, pénzdolgozokról eddig is.

Kártyaadósság volt tehát, mégpedig nagy. S Magdolnát segíteni hívta Ádám, hogy nagyapától, Lila nénitől együtt könyörögjék ki a pénzt, különben vége a becsületnek és az életnek is. És hogy soha többet, persze. De éppen akkor nem tudtak adni ők sem. Nagyapánál csak a Rozáli néni betétkönyve volt. Abból futotta volna bőven, de hát ez nem az övék. Lila néni tanácsolta nekik: fogadjanak kocsit, menjenek ki Gerlédre, kérjék meg Rozáli nénit, hogy ő segítsen. De nagyapa kikötötte, hogy Énok bácsinak is bele kell egyeznie, merthogy voltaképpen az övé a pénz, csak Rozáli néni nem tudja. Aztán ha ők ketten akarják, nagyapa kiadja a betétkönyvet Lila néninek s tőle megkapják a pénzt. Ádám s Magdolna ki is mentek egy bérkocsin. Lila néni még reszketett is értük, mert csattogó őszi zivatarban indultak s máris olyan volt mind a kettő, akár a kísértetek. A kocsis késő este azzal állított be, hogy a tiszt úr és a kisasszony őt a falu szélétől jó messzire megállították, szakadó záporban, mennydörgésben kiszálltak s visszaküldték, hogy jelentse: majd gerlédi szekérrel érkeznek, mihelyt lehet. Másnap délután meg is jöttek, Isten csodájára hozva Énok bácsi írását, hogy adják ki Ádámnak a pénzt. Rozáli néni persze nem írt, de Magdolna megesküdtött, hogy beleegyezett. Neki elhitték. Ádám részeg volt az örömtől, félbolond, Magdolna pedig csak szédelgett halottfehéren, kitágult szemmel. Lila néni azonnal ágyba fektette, azt hitte, tüdőgyulladás van. Két hétig csakugyan lázasan hánykolódott, félrebeszél, a láz szinte porrá égette, de a doktor szerint nem tüdőgyulladása volt, hanem valami nagy megrázkódtatás érthette. Egyszer lázában azt sikoltotta: nem lehetek öngyilkos, mert hívő vagyok!... Ádámot sokszor odaengedte Lila néni az ágyához, hiszen unokatestvérek; s Ádám erősen vádolta is magát, hogy miatta lett beteg Magdolna, abban a viharban. Néha magukra hagyta őket Lila néni. De hogy beszélgettek-e s miről, azt nem tudja. A kártyaadósságot Ádám kifizette, írást mutatott róla s kötelezvényt is adott, hogy majd megfizeti Rozáli néninek, illetve Énok bácsinak. Magdolna aztán, ahogy annyira helyrejött, hazautazott. Megkérte: ne írja meg Lila néni Janka néniéknek, hogy beteg volt, csak megijednének, s most már nincs is semmi baja. Arra is kérte, hogy a gerlédi útjokról ne beszéljen, ne írjon. Az apja haragudna rá ezért. Maradjanak abban, hogy nagyapa s Lila néni segítettek Ádámon, az ő kérésére. Most azonban Lila néninek természetesen meg kellett ezt írnia, hogy anyám mindent tudhasson a fiáról, amit lehet. Szegény nagyapa odavan Ádámért, nem érti, miért kellett ezt tennie, amikor már adóssága sem volt? Náluk karácsony előtt járt utoljára, azzal búcsúzott, hogy hazamegy ünnepelni s nagyon meghatottan köszönte minden jóságukat. Ennyit tud Lila néni erről a szerencsétlen és érthetetlen dologról.

Anyám hát annyiban megkönnyebbült, hogy Ádám nem követett el gyalázatot, nem adósság elől szökött s ha tartozik, az családi ügy és kötelezvényt adott róla. De akkor miért mondott le a rangjáról s miért hagyott itt ilyen rejtélyesen? Talán önmagát bünteti sok könnyelműségéért s polgári munkával akarja helyrehozni tévedéseit? Ezt érti a becsülete visszaharcolásán? Szegény Ádám!... Mihez ért, mihez foghat vajjon?... S miért kell rejtve maradnia?... Hogy senki se segíthessen rajta, csak saját elszánása s ereje?... Lehet, lehet, férfias volna, becsületes... Szegény fiam!...

De aztán jött az új felriadás: ágyában forgolódva, magát emésztve, néha Ákost, Beátát, sőt még engem is kérdezve, félig-meddig nem is hozzánk intézve szavait:

- De akkor mi van Magdolnával?... Mi történt Gerléden?... Miért volt olyan szörnyű, váratlan csapás neki Ádám eltűnése?... Hiszen tudom, tudom... Rég tudom s búsulok érte... De utóvégre, amiért nem tiszt többé, még lehet derék ember!... Még felküzdheti magát!... S ha szeretik egymást, minden aggodalom ellenére sem fogunk útjukba állani... Jankáék sem, bizonyosan... És szegény Rolandnak is be kell majd látnia...

Aztán, nem is tudom, mennyi idő múlva, hozta Ákos azt a pesti újságot, amit Istvánfi tanár úr adott oda neki. Volt benne egy hír, hogy a hős búr nemzet szabadságharca nem maradhatott

hatás nélkül nálunk sem, akik annyit véreztünk a zsarnokok elleni küzdelmekben. Elszánt, lelkes magyar önkéntesek egy csapata útban van már Dél-Afrika felé, hogy a búrok oldalán bizonyosat tegyen az ősi magyar vitézségről és szabadságszeretetről.

Neveket nem említett az újság, de mi ettől a pillanattól fogva nem kételkedtünk többé, hogy Ádám hová lett.

Már télutóján jártunk, mikor ő maga is megerősítette végre az igazat. Viharvert levél jött tőle, furcsa bélyegekkkel, mindenféle idegen nyelvű firkákkal a borítékján. Most, hogy már rég elhagyta az országot s közeledik célja felé, megírja, hogy számára nem maradt más megoldás, csak ez az egy: a katonáé, aki egyedül vérrel moshatja le becsületének szennyfoltját. De ne gondoljuk, hogy idegennek, akárkinek is volna valami keresnivalója az ő becsületén... Nem, csak neki magának van. Ő maga ítelt önmaga felett. Ő maga bízta Isten kezére a döntést. Nem tehetett mást. Ismét kéri édesanyánkat, ne hagyja el Magdolnát. Egyedül ebben bízunk, hiszi, hogy anyánk szíve megérti őt és megtalálja a segítség módját. Bocsássunk meg neki s ha lehet, gondoljunk rá szeretettel. Ő utolsó lehelletéig mindenikünk boldogságáért imádkozik. Tudja, hogy mindig léha és könnyelmű fráter volt, most már nagyon is tisztán látja ezt, de az utolsó időkben ahhoz a hithez menekült, hogy van egy jobb világ is, a síron túl, s reá is várhat bocsánat, ha Isten elfogadja tőle azt, amit most felajánl neki.

Édesanyám, amint később elmondta, rögtön tisztában volt vele, hogy Ádám a halált keresi, hogy meghalni megy a búrokhoz. Világos lett előtte, miért írja, hogy nem maradt más megoldás számára, csak ez az egy. Mert az öngyilkosság nem reá vetett volna árnyékot. S a másikat meg akarta óvni az emberek sárdobálásától. Az anyai szív mindjárt kitalálta, miért kell segítenie s borzongva a gyötrelmes feladattól, már látta is, hogy hogyan?

Ez adott neki erőt hozzá, hogy legyűrje fiáért való tehetetlen fájdalmát s miután kizokogta magát, nekilátott a végrendelet teljesítésének.

Énok bácsinak ír először: mit tud arról a szeptemberi zivatarról? Tudatta vele Ádám levelének tartalmát s kérte, egész őszintén írjon meg mindent, hogy segíthessen azon, akin talán még lehet.

Ahhoz bizony idő kellett, amíg Énok bácsi összerótta a terjedelmes választ, írástól elszokott ujjáival. Őt Ádám erősen megkérte, hogy ne tudassa anyámmal a pénzkérést, s mivel azt gondolta, nem is kell aggasztani ha már elintéződik, hát hallgatott. Ádám ígérte is, hogy soha többet nem kártyázik. Biztosan meg is tartotta. Miért kellett hát a szegény fiúnak ezt cselekednie, szereteteit, pályáját itt hagynia, életét halálra szánnia, - ezt meg nem foghatta, mikor anyám leveléből értesült róla. Az Isten irtalmazzon szegénynek s hozza vissza, ha lehet... De egyet nem értett anyám levelében, azt, hogy Ádám akkor Magdolnával járt volna Gerlédén. Mert erről nem tudtak. Sem ő, sem a házanépe közül senki nem látta Magdolnát, nem is hallotta egyetlen embertől sem, máig. Ádám egyedül volt náluk a kúrián s nem szólt Magdolnáról semmit. Csak azt mondta, hogy ő majd visszamenet elintézi Rozálival is a dolgot. Tőle még szekeret sem kért. Bérkocsija van, azt állította. Így hát biztosan gyalog indultak vissza másnap s tán útközben fogtak valami alkalmatosságot Vásárhelyig.

Így állt a dolog, mikor anyám levelét kapta s olvasta. De aztán vette a kalapját, botját s nyomban lesietett Rozálihoz, gyalog, hogy a házbeliek ne kérdezősködjének, hanem gondolják, a mezőre megy. Most aztán sokat tud s még többet gondol és az, amit gondol, emberi dolog, de nagyon szomorú.

Rozáli az oka a bajnak, bár nem tehet róla, szegény feje. Már tavaly nyár óta erősen hanyatlik s mind zavartabb lesz. Mindenkit összetéveszt a régebbiekkal, akik már elmentek. Úgyszólván csak ifjúkorában él már, odaképzeli magát egészen. S még hozzá azon a napon erős zivatar volt, egyre kiújulva, késő éjszakáig. Ádámot sem akarták emiatt elengedni, de annak égett a

föld a talpa alatt, rohant. Rozáli a zivatar régebben is felizgatta, akkortájt pedig már teljesen megbolondította. Mindezt tudni kell ahhoz, hogy legalább is sejteni lehessen, mi történt akkor.

Rozáli tagadja, hogy Ádám és Magdolna egyáltalában jártak volna nála. Nem is igen akarta megérteni, hogy kikről van szó. Akárhogy sajnáltam is szegényt, rá kellett emlékeztetnem arra a zivatarra. Mindjárt reszketni kezdett. És azt dadogta, hogy igen, abban a borzasztó villámlásban, csattogásban, felhőszakadásban csakugyan beestek hozzá ketten, alkonyattájt. De az a kettő Dávid és Lila volt... Mókáztak, hogyne, tették magukat, hogy más nevük van, de Rozáli ne ismerte volna meg az édes bátyját, aki neki bevallhatja, hogy megszökött a börtönből végre s megesküdütt Lilával egy titoktartó, becsületes magyar pap előtt?... Hiszen azért is kértek tőle pénzt, hogy azzal külföldre szökhessenek... Valami mást mondtak, lehet, de ő megértette, mit akarnak. Mondta is, hogy menjenek Bandi bácsihoz, nála van a pénze, vigyék el, amennyi tetszik s igyekezzenek kifelé a hóhérok karmaiból. Jó, hogy Imre éppen nem volt otthon, kicsit fősvény, talán szűken mérte volna nekik. Persze, Rozáli szárazba öltöztette őket, megvacsoráztatta s nem is engedhette el éjszakára, mert a vihar egyre vesztettebbül tombolt. Mivel, mint mondta már, Imre nem volt otthon, őmaga a külső szobában maradt s nekik a közös hálószobájukban vetette meg az ágyakat. Igazán, haragudott is kicsit szegény Rozáli, hogy mit húzódoznak, nyafognak házastárslétükre, éppen előtte? Lila valósággal bolondozott s őt dühbe is hozta. Erre aztán Dávidnak több esze lett, súgott valamit a párja fülébe s betuszkolta a hálóba. Rozáli is lefeküdt, egy darabig még hallotta, hogy sugdosódnak, mintha Lila szepegett is volna s Dávid kérlelné, vigasztalná. Óbiza rájuk fordította a kulcsot, nehogy az a bolond új menyecske ki találja kergetni az urát, csak azért, mert ő is itt van a házban. Elszunnyadt aztán, megnyugodva, hogy nincs egyedül a villámló, dörgő éjszakában. Ezt tudtam meg Rozálitól, írta Énok bácsi. Csak azt lehet hát hinni, hogy Rozáli összeboronálta őket. Fiatalok, szerelmesek voltak, künn vihar tombolt, az ajtó zárva, tán úgy súghatta nekik a vérük, hogy így volt elrendelve... Az ember, különösen ha fiatal, nem Isten angyala, édes Eszter. Most aztán bűnhődnek, szegények, rettentően...

Ezt a levelet én, természetesen sokkal később ismertem meg, szegény anyám levelesládájából. Csoda, hogy meg nem semmisítette. Akkor azonnal írt Bihari Péternek, engedje be Melindát hozzánk a kis Gabriellával, mert neki élet-halál dologban el kell utaznia s nincs, aki a lányokra s reám felvigyázzon. Maga Bihari Péter hozta be Melindát s a kicsikét néhány nap múlva és miután anyámmal értekezett, ott is hagyta nálunk, jó három hétre, mert akkor anyánk ilyen sokáig volt távol tőlünk.

Egyelőre Ádám még élt, tudtuk is most már tőle magától, hogy merre jár és nekünk, anyámat kivéve, különleges dicsekedésünkre szolgált hősies, regényes vállalkozása. Ákosnak mindenestre nőtt a tekintélye a Kollégiumban, s amit ő talán még többre becsült, Cornelia bizonyos félelmes csodálattal mélyítette el iránta táplált érzelmeit, minthogy ilyen család tagja s így róla sem lehet tudni, miféle váratlan meglepetést szerezhet. Beáta úgy hordta egész lényén a büszkeséget, mint egy sugárzó ékszer s a diákok közérdeklődésének gyújtópontjába került, irigységtől sápadó leánytársainak méltatlankodására. Legnehezebb dolgom nekem volt, hogy áttörjem Gombási bácsi birkatenyészetének közönyét, mely minden iskolánkívüli tüneményt értetlenül fogadott. Az igazi Gombási-teremtmények nem is mertek szembenézni azzal a lehetőséggel, hogy dicső urukon kívül még más valaki is figyelmet érdemelhet. Mióta Jenőke átlépte a gimnázium határárkát s odatúl jelentéktelen pontocskává zsugorodott, az iskola belső élete szomorú hanyatlásnak indult. Feladók akadtak ugyan most is, bitorlók nemkülönben, akik a régi kormánypárt újjáalakítását kísérelték meg, saját főnökségük alatt, de hiába, fenyegetéseiknek már nem volt olyan hitele, mint mikor Jenőke élt ilyesmivel. Hogy is lehetett volna, hiszen közönséges városi halandók fiai voltak, nem Gombási bácsi vérszerinti leszarmazói! Ellenzék sem létezett már emiatt. Háborítatlanul folyt a legvadabb csere-bere s a

felsőbbrendű igazságszolgáltatás örömteljes tiszteletét durva ökoljog váltotta fel. Maga Gombási bácsi is kedvetlenebbül páholta el az osztályt, mert hiányzott ehhez a változatos, egyéni feladatok frissítő ingere s magának kellett, fáradságosan, indokokat keresnie hozzá. Kevésbé üde napjain megpróbálta enélkül is, de nem volt igazi zamatja, a fiúk ösztönösen megérezték az esztétikai hibát, vastag bőrrel, unatkozva túrték az erőltetett próbálkozásokat. Immel-ámmal ment a csúfokodás is, nem születtek új formái, a régieket pedig már gépiesen, ízetlenül forgattuk szájunkban. Lehet, hogy külső szemlélő még nem vett volna észre semmi gyanúsat s azzal a meggyőződéssel távozik, hogy Gombási bácsi országlása zavartalanul virágzik, de a benne élőnek, ha figyelt, már felrémlettek a finom repedések a nagy művön, a közeledő összeomlás előjelei.

Tudjuk, hogy a gyáva érzéketlenség légkörében minden szokatlan jelenség vagy mozdulat ösztönös ellenszenvet ébreszt, mert megzavarja a lusta haldoklás nyugalmát.

Én csak Erdei Károlynak mondtam meg, hogy Ádám a búrok magyar hőse lett. Benne még mindig megmaradt Diódi Laci hatásának valami nyoma s legalább akart hinni a rendkívüliben. De ő is csak akart s nem tudott teljes odaadással bekapcsolódni.

Nem merte elhinni, hogy városunk fiai között akadhaszon hős, és az éppen az ő egyik osztálytársának bátyja legyen. Miért és hogyan lehetne ez? Mikor bizonyistennel erősítettem, nem kételkedett tovább hangosan, de megjegyezte, hogy Gombási bácsi ezt úgysem engedi meg, s ezért annyi, mintha nem volna igaz. Úgy látszik, mégis fúrta az oldalát a hír, s nem állhatta meg, hogy ne közölje másokkal is. A hír elterjedt s a közvélemény abban egyezett meg, hogy természetesen hazudom. Elkezdtek „búr”-nak csúfolni. Ez legalább egy kis változatosságot hozott az iskola pállott életébe. Akadt azonban komor lélek, aki sehogysem tűrhette ezt. Végre feladott. Gombási bácsi a pofon lekenése után kinyilatkoztatta, hogy az iskolában nem engedélyez semmiféle búr, mert az iskola szent és sérthetetlen. Mivel fél-lábbal már úgyis kifelé állottam birodalmából s rég megszoktam a magányos játékot, intézkedése meglehetősen hidegen hagyott. Nem úgy „az állam”-ot, mert annak kormánya külön, gyönyörű hirdetményben tette közzé, hogy „hadsereget küldött” a búrok segítségére, az „ügynevezett Ádám-hadtestet” s a „vezérkar” ezt még külön napiparancsban is kiadta a had-erőnek. „Az elnök” pedig új érdemrendet alapított, arany-, ezüst- és bronz-kereszt formájában, azok számára, akik a dél-afrikai harctéren kitűnnek vitézségükkel. Az érdemrend rajzát „kiváló művészünk” el is készítette.

Melinda anyahelyettesi uralkodása alatt házunk feledni látszott minden bánatot. Gabriellával, mint eleven játékszerrel, kifogyhatatlanul mulattunk. Másféléves mult akkoriban, de csodálatosan értelmesnek találtuk, ahogy saját babanyelvén csacsogott s minden kívánságát tudtukra adta. Fínom, göndör aranyhaja vidáman röpködött feje körül, nagy kék szeme s pici szája mindig kacagott. Kövér kis kezével tapsolt ha közeledtünk hozzá, s megható volt, mikor elalvás előtt imádságra tette össze, bár még csak azt imádkozta, hogy: ámen. Hang nélkül, mélyen aludta át az egész éjszakát, sohasem lármázott fel senkit álmából. Melinda felhasználta az alkalmat, hogy a városban vannak, s kifúratta Árbocz doktorral Gabriella fülcimpáját, hogy függöket hordhasson majd. Azt is kacagva túrte. Ezért az „elnöki ház” orvosai hivatalos jelentést adtak ki, hogy „a műtét kitűnően sikerült s a kis grófnő pompásan érzi magát”.

Melinda, különösen vacsora alatt, szeretett beszélni falusi életéről a leányoknak és Ákosnak, de néha az én kedvemért gyermeki dolgokat is beleszótt, csirkét, galambot, malacot, falusi kölyköket. Fogalma sem volt az édesnek az én magasfokú gondolatkörömről, még mindig úgy tekintett rám, mint mikor meg akartam védeni attól, hogy Bihari Péter megfojtsa. Mástól komoly sérelem lett volna, de tőle ezt sem vettem rossz néven, tisztában voltam vele, hogy Melinda angyali lény.

Corneliának megvolt a bátyjától szerzett véleménye a református papokról és a magyar faluról. Sötéten hallgatott. De magát Melindát ő is megszerette s Beátának kifejezte azt a véleményét, hogy az ilyen asszony nem falura való, ennek mindig szép kastélyban kellene ülnie, csipkében-selyemben, s virágokat hímezve a dobrámán, hallgatni a lovagok bókjait s a dalnokok szerelmes énekét.

Csodálkozva rázta sötét fejét, mikor Beáta elmondta, hogy olyan ura van, aki szeretné, ha kapálna. Talán nem is hitte, mert Melinda, ha Péterre fordult a szava, mindig dicsérte, hogy esperes lesz nemsokára, olyan nagy a tekintélye s nem is függ senkitől, mert első gazda az egész környéken.

Beáta utálta a falut. Neki már szűk volt városunk is, Kolozsvárról álmodott, sőt, talán Budapestről. Elbiggyesztette száját, amikor Melinda azt állította, hogy ő már megszokta s meg is szerette a falusi életet. Eleinte, igaz, nem találta helyét, mert nem tudta, mi ott a hivatása a családján túl. Most már tudja, hogy ugyanaz: szeretni, szolgálni... A szomszéd faluban van egy papné-barátnője, az éppen budapesti leány volt s mégis boldog a falun. Miért?... Mert szeretni és szolgálni akar Jézusért. Ő vezette el Melindát is Jézushoz, a Biblia olvasása útján. Péter ezt eleinte nem szerette, azt mondta, rajongás. A vallás nem arra való, hogy mutogassák, menj be vele a te titkos kamrádba s aztán légy becsületes, ez a fő. De Melinda a barátnője segítségével továbbhaladt a bibliaolvasásban, imaéletben és Jézus megengedte neki, hogy most már Péter nem ellenkezik, hagyja, hogy elmenjen a betegekhez, azoknak is olvasson bibliát s imádkozzék velük s hogy az asszonyokat minden kedden este összegyűjtse, szent énekekre tanítsa s gyermekeik szeretetére, Jézusnak adására buzdítsa. Látja már Péter, hogy neki is jó ez, a faluban már többen megtértek rossz életükből s a templomban sűrűbben járnak...

Ákos és Beáta tátott szájjal meredtek Melindára. Én sem hallottam még efféléket s nem is értettem tisztán.

Ákos azt mondta:

- Az öreg Kánya a legunalmasabb medve a világon. A vallásórák?... Mi, maturandusok, természetesen hitetlenek vagyunk. De ha ez neked jó...

- Én nem vagyok hitetlen - jelentette ki Beáta. - Minden este imádkozom. De nekem a te életed borzasztó lenne, Melinda... Szerinted minden bűn, amire én vágyom... Igen, biztosan tudom ezt...

Most Cornelia is megszólalt, szokása ellenére:

- Papné, az más. Én hiszem Maica Domnului-ban, Szűz Máriában és szentekben. Van nekik imádság, amit mondok... És gyertya, oltárra, ha meghallgatnak... És keresztvetés, ördög ellen... Többít pópa tudja, nem én...

Melinda nem vitatkozott egyikkel sem:

- Fialatok vagytok, még nem szenvedtetek - mondta csendesen.

- Hiszen azt mondtad: boldog vagy Péterrel! - ellenkezett Beáta.

- Az vagyok... De igazán csak azóta, hogy megszenvedtem érte s elfogadtam Jézustól őt... olyannak, amilyen... Voltam boldogtalan is közben, amíg azt akartam, hogy a kedvemért másféle legyen... Jézustól megtanultam, hogy nem magamat kell szeressem, hanem őt. Azóta már nem irtózom a dagasztástól, kapálástól sem... De lásd, ő mindjárt belátta, hogy nem bírom testi erővel... S most már nem is kívánja... Így munkálkodik a szeretet...

- Ugyebár, én nagy dolgokkal foglalkozom, - jegyezte meg Ákos gögösen, - az én vallásom a politika. Ezek a kicsi, apró gondok...

Melinda szelíden mosolygott rá:

- Mi az, hogy nagy!... Ha Péter egészen megtérne, nekem az volna a legnagyobb... Ez az én nagy álmom, vakmerő reményem...

Cornelia kisurrant, mert meglátta az ablakon keresztül a holdat. Künn fiatal tavasz volt, izgató szagok áradtak a patak felől, bogarak dongtak a lombosodó fák között... S a fiúk leskelődtek az udvari kapunál.

Beáta is ásított, hogy álmos, Ákos pedig készült vissza a Kollégiumba.

Melinda a nagyszobában aludt Gabriellával. Én az ebédlő díványán, amíg ő itt van. Beáta pedig Corneliával.

A ház elcsendesedett.

A drága Melinda gyanútlanul pihent Jézus ölén.

Én azonban ma is felébredtem rá, hogy a leányok besurrantak a hátulsó kapun, a kulcsot megfordították a zárban, sugdosódva végig lopakodtak az udvaron, feljöttek az előtér lépcsőjén s halkán betették Cornelia ajtóját.

Ákos barátai a gáton jöttek át esténként a lányokhoz, sétálni velük a holdsütötte mederben. Egy fűzfabozótig szoktak lemenni, az alá mély, lejtős gödröt mosott az áradás.

Három-négy diák is jött mindíg, igazán ártatlan mulatság lehetett; bár azt persze nem leshettem ki, hogy a gödörben mi történik.

De hazafelé csak egy-egy fiú kísérte a leányokat, a többi még előbb eltávozott a bozótból, a gáton át.

Igazi testvériség kapcsolta össze őket, s a leányok sem különböztettek. Amíg meg nem untam, minden este meggyőződtem róla a tornác oszlopa mögöl, hogy hűségesen felváltották egymást a leányok hazakísérésében.

Vasárnap délutánonként valamennyien el szoktak jöni társasjátékra s igen rendesen viselték magukat.

Végre hazaérkezett édesanyánk is. Mintha csatából jött volna meg, olyan kimerülten, megviselve, vértelen, beesett arccal s árnyékos szemmel. De mégis magában hozta a megnyugvást, hogy elvégezte azt, amire vállalkozott.

Nem mondta meg nekünk mindjárt az első percekben. Előbb a ház dolgairól s rólunk kérdezősködött, azután átöltözött, megkávézott s Melindával végigjárta a szobákat, a konyhát, kamarát, udvart. Vele biztosan eközben közölte. Aztán még az unokájával vigasztalódott egy kicsit. Csak vacsora után, mikor már Cornelia a szobájába ment, intett Ákosnak, hogy maradjon még s maga köré ültetve, szólt hozzánk:

- Mi, ugye, mindíg nagyon szerettük Magdolnát?... Szegény apátoknak is nagyon kedves volt, emlékeztek?... Meg is érdemelte, hogy szeressük... Biztosan tudjátok, ha nem is beszéltünk erről, hogy mégis Roland szerette őt közülünk a legerősebben. Nem is csak úgy, mint kedves unokatestvért. Hanem, mint leendő feleségét... Évek óta azért küzd, dolgozik, azért akar kitűnni, vagyont szerezni, hogy feleségül vehesse Magdolnát s elhalmozza minden széppel, jóval, boldogsággal... Magdolna is szerette Rolandot mindíg, de ő meg úgy, mintha testvére lenne. Magdolna, - erről most az egyszer nyíltan kell beszéljünk, - az Ádám felesége akart lenni... Csak a jó Isten maga tudja, lelkeim, hogy miért kellett éppen velünk, közöttünk történi ilyen szerencsétlenség... De hiába, így történt. S látjátok, nagyot hibázott mind a kettő: Ádám is, Magdolna is, hogy nem voltak elég őszinték és erősek... Magdolna sajnálta Rolandot és nem mondta meg neki őszintén, hogy a szeretetük különböző. Ádám pedig

gyenge és hiú volt ahhoz, hogy Magdolnával megértesse: ő, mint katonatiszt, még sokáig nincs is abban a helyzetben, hogy megházasodhassék, ha pedig lemond a tiszti rangjáról, akkor még kevésbé. Most már ne kárhoztassuk szegényt: Isten tudja, él-e még, látjuk-e valaha? Legyen elég annyi, hogy ő elment s Magdolna itt maradt, kétségbeesett helyzetében... Én az Ádám leveléből mindent egyszerre megértettem... Rolandhoz kellett mennem... Az Isten őrizzen meg titeket lelkeim attól, hogy valaha ilyen keserves kötelesség szakadjon reátok!... Gondolhatjátok, hogy fáj Rolandnak, amit meg kellett tudnia! Ha nem vagyok mellette éjjel-nappal, ki tudja, mit tett volna magával?... De hála Istennek, igazán szereti Magdolnát! Önfeláldozóan, nagylelkűen, hősiesen! Nem önmagára nézett, mint ahogy a legtöbben tennék ilyenkor, hanem reá... És tudja szeretni szegény Ádámot is, megbocsát neki... Azzal utaztam tőle Magdolnához, hogy hallgassa meg, mit izen neki, s azután döntsön ő maga. Nagyon nehéz volt ez is, higgyétek el, mert Magdolna még vergődött, tagadott s nem tudta megérteni Ádámot sem... Meg kellett mondanom, hogy mindent tudok... S meg kellett azt is, hogy Ádám olyan neki, mint aki már meghalt... de legalább érte halt meg, ha élni nem tudott... Aztán, hogy nem Ádámért, sőt nem is saját magáért kell megtennie. Végre legyőztem... De még ott volt Gergely bácsi és Janka néni!... Istenem, de vakok voltak!... Nem is képzeltek az igazat... Pedig szegény Magdolna már alig titkolhatta... s előttem egy percre sem tudta volna, semmiképpen... De hát most már ne beszéljünk ezekről... Hiszen csak egy a fontos s ezt akarom megmondani nektek: Magdolna három nap óta a Roland felesége... A többit felejtsetek el és soha, senkinek ne szóljatok róla...

Ákos és Beáta nagyon megdöbbenek, nyilván nem is értettek mindent. Én még kevesebbet. Csak az volt végre is világos, hogy Roland és Magdolna összeházasodtak.

Beáta megkérdezte:

- Hol vannak?... Kolozsvárt?...

- Roland igen, Kolozsvárt... Együtt jöttünk vissza, de ő továbbutazott. Magdolna ott maradt, Erzsébetvároson.

- Hogy?... Izé... Hát nem? - makogott Ákos.

- Nyugodjatok meg! - intett anyánk. - Rolandnak új lakást kell kivennie és berendeznie. Majd ősszel! Akkor viszi haza Magdolnát...

Őszig még sok idő volt... Előbb el kellett még jutni a nyárig. S éppen elég minden történt velünk azalatt is, amíg odáig jutottunk.

Ákossal kezdődött, akit az érettségi előtt két hónappal szinte kicsaptak a Kollégiumból. Csak azzal vigasztalta magát a válságos napokban, hogy nem egyedül repül, van még vele néhány bajtárs és mindenekfelett Istvánfi tanár úr is. Azt sem szabad elfelejteni, hogy az igazság vértanúiként szenvednek.

Mindez nem könnyített anyánk bús szívéen. A leányok persze lelkesedtek a hősökért és mocskolták a tanári kar sötét elemeit. Az „államtanács” is Ákosék mellett nyilatkozott.

Eredetileg csak Istvánfi tanár úr ellen indult a hajsza. Diódi rektorprofesszor úr történelem-óráján, az ő fenséges magyarázatával ellentétben Ákos és több társa a milleneumot porhintésnek és csalásnak bélyegezte s a dolgozók elnyomatását emlegette. Az ördög bújt beléjük, ahogy a maturandusokba előszeretettel szokott... Diódi rektorprofesszor úr lemennydörögte őket, s talán meg is elégedett volna ennyivel, ha felháborodását a tanári szobában is ki nem önti, s ha erre Istvánfi tanár úr, aki még csak sárgacsőrű segédtanár volt, azonnal nem kél védelmükre, hogy vállalja a felelősséget, mert mindezt tőle tanulták.

- Magától? - hördült fel Diódi. - Ugyan mikor?... Tudtommal maga nem tanít a nyolcadikban!...

- Nem, kérem. Nem az osztályban és nem tanórán. A délutáni szabadidő alatt jönnek néhányan a szobámba, baráti alapon. És sétaközben... Ez kérem, nem hivatalos tanítás. Miért pakoltak ki vele, nem tudom... De ha már megtették, vállalom értük a felelősséget...

- Ez lázítás! - kiáltott a rektor. - Forradalom!... Talán összeesküvés is, mi?...

Istvánfi sovány arcán kipirult a pofacsontokra száradt bőr:

- Méltóztassék megérteni: ez a forradalom és az összeesküvés megelőzése. Ezek a fiúk már nem gyermekek, van eszük és szemük. Maholnap egyetemre kerülnek. Minden egyszerre fog rájuk zúdulni... Szerintem az a helyes, ha tudják, mi van a világon, s mindjárt odaállanak a haladás szolgálatába.

- Ejha!... Maga tanít engem, fiatalember?... Mi van hát a világon s mi az a haladás?

Istvánfi már az egész összecsődült tanári kar gyűrűjétől szorongatva válaszolt:

- A nemzetiségeknek hatalmas pártfogójuk van Bécsben, ezt talán tetszett már hallani? Magyarország testére alkuszna... Mi milleneumot játszunk, mialatt a magyar nép kivándorol... Itt Erdélyben, - tessék csak a helybeli bankban érdeklődni, - a magyar földet oláhok kezdik összevásárolni... Én olvasom a Tribunát, Slavici lapját... És tudom, hogy a memorandum után Björnson, Tolstói és Clémenceau az oláhok pártjára álltak. A világ szemében mi vagyunk az elnyomók, a barbárok... És ezt másképpen nem cáfolhatjuk meg, csak úgy, ha emberi élethez juttatjuk a szegény népet, elsősorban a magyart, a magunk véreit... Ezeket a fiúkat igenis arra buzdítottam: ne urizáljanak, ne sütkérezzenek a múlt dicsőségében, hanem adják arra az életüket, hogy modern, egészséges, dolgozó Magyarország épüljön fel, amíg nem késő!...

- Maga szocialista! - mennydörgött a rektor. - Maga is azok közül való, akik a mi szent zászlónkat háromszínű rongynak becsméri! Maga úrgyűlölő, maga a parasztok kezébe akarja adni az uralmat!... Magának mindegy: magyar vagy oláh, csak paraszt legyen!... Ez a modernség, ez az igazság, mi? És mi, uraim - fordult a megdöbbszent tanárokhoz - tűrjük, hogy ez az úr fertőzze itt a nemes ifjúságot?!

Istvánfi vállat vont, legyintett s kalapját véve faképnél hagyta a társaságot.

Az előljáróság már két nap múlva azonnali hatállyal felmondott neki. Kitelepítették a Kollégiumból. Az volt a baj, hogy nem védekezett, reménytelennek látta az esetet, pedig a gyűlés után többen mondták a városban, hogy a rektor félreértette őt.

Ákosék azonban a tetejébe még azt is elkövezték, hogy tüntetőleg elkísérték az állomásra, búcsúszónoklatot intéztek hozzá s megéljenezték, mikor a vonat kigördült vele a perronról.

Ezért aztán a rektor ad audiendum verbum idézte őket s kezdődött a faggatás: mi mindent tanultak tőle, mit vallanak magukénak elveiből s mit szándékoznak cselekedni a fejedelmi Kollégium szent hagyományai ellen?

Diódi rektorprofesszor úrnak fejlett érzéke volt a tekintélyi bíraskodás iránt, tehát szabályszerű pert tett folyamatba, vizsgálati fogsággal, kihallgatási jegyzőkönyvekkel és tanúvallomásokkal. Mert akadtak terhelő tanúk is, hogyne. A levegőben terjengett a jó forrásból eredő hír, hogy az érettségi veszélyben van, talán el is marad, talán soha le sem tehetik, ha nem tisztázzák magukat a szülői és tanári tekintély, a család és tulajdon, a nemzeti dicsőség és az úri hagyományok elleni aljas lázadás vádja alól. Így aztán az osztály egyrésze jobbnak látta elkülöníteni magát a bűnösöktől s visszaemlékezni kijelentésekre, fogadkozásokra, melyeket ők már akkor is borzadva hallgattak, noha nem is értették világosan...

Az izgalom kicsapott a Kollégium falai körül, a város érdekelt és nem érdekelt, de érdeklődő családaiba is. Apák, anyák és rokonok futottak, hogy szövetséget kötve meggyőzzék vagy meglágyítsák a tekintetes Tanári Kar és méltóságos Elöljáróság szívét. Városunk nagy papja, mint a mindenkori kormány hűséges oszlopa és a tekintélyelv felkent védője, az ifjúság romlásáról és a haza végveszedelméről mennydörgött vasárnapi prédikációjában, a csizma-diák pedig összeverekedtek az Arany Bárányban, mert nem tudták tisztázni, hogy miről van szó? A csizlikek elérkezettnek látták az időt, hogy a küntlakókkal leszámoljanak s egyenkint pokrócolták meg őket este, a sötétebb sarkokon.

Magában a Kollégiumban a gimnazisták és a képezdészek között tört ki a lappangó gyűlölség, mikoris az előbbieket az utóbbiakat kiverték a tornakertbe és huszonnégy óráig nem engedték vissza szobáikba. Feljegyezték, hogy a tanári házak kutyáit a városi ebek összemarcangolták, s hogy a fogdában a rabok a vádlott diákok iránti rokonszenvből a fegyőrre borítottak egy cseber valamit, amivel a mezőt kellett volna megtermékenyíteniök. Két segédtanárnak menyasszonyaik visszaküldték a gyűrűt és a polgármester elrendelte a kutak fertőtlenítését.

És ekkor a „Közérdek”, városunk legkiválóbb (és egyetlen) lapja, a kormánypárt szócsöve, a kiegyezés nagy művét látta veszélyeztetve. Szigorúan megleckéztette a tanári kart, hogy nem törődik igazi hivatásával, az ifjúság nemes hagyományokban való nevelésével, s haszontalan negyvennyolcaskodással töltvén idejét a kaszinóban és a „Tigris”-ben, hagyja, hogy a nemzetköziség és hazafiatlanság hydrája felüssé fejét Bethlen Gábor szent tűzhelyén.

Ez a támadás gondviselészerűnek bizonyult, több tekintetben is. Először, mert szülőoka lett városunk második lapjának, a „Szabadság”-nak, melyet a negyvennyolcas tanárok indítottak becsületük megvédésére és a „Közérdek” mögött meghúzódó sötét magánérdekek leleplezésére. Másodsor, mert megdöbbenette és észretérítette őket az állítás, hogy ők, a mindhalálíg Kossuth-pártiak, vádoltatnak a nemzetköziség és hazafiatlanság tenyésztésével. Azt cselekedték, amit cselekedniük egyedül volt helyes és lehetséges: hirtelen fordulattal a diákok pártjára álltak, a vádlottakat felmentették, a hamis tanúk magaviseleti jegyét lehúzták s nyilatkozatot tettek közzé a „Szabadság”-ban, mely szerint tisztázódott, hogy bizonyos személy, akit nem szükséges megnevezni és aki már el is távolították a Kollégiumból, - gyanítható, de „közérdekből” nem említendő felbujtásra - igyekezett a tanári kar gondos és forró hazaszeretettől áthatott nevelői és oktatói munkáját az ifjúság egy részében hatálytalanítani, ez azonban nem sikerült, mert az ifjak maguk tettek bizonyosságot arról, hogy a hazaszeretet fáklyáját lobogó lánggal égve viszik magukkal az életbe a Kollégium oltáráról, s ünnepélyesen fogadták, hogy mindhalálíg hívek maradnak a magyar szabadság szent ügyéhez. Minélfogva ebben az ügyben minden további eljárás feleslegessé vált és megszűnt. Ki kell emelni azonban a rektor-professzor mély atyai bölcsességének és jóakarátának páratlan érdemét abban, ahogy az ifjakat erre az önként megnyilvánuló bizonyágtévére és fogadalomra elvezette.

A hazaszeretet fáklyájáról és a szabadság szent ügyéről Diódi rektor úr által fogalmazott nyilatkozatot éppen Ákosnak kellett felolvasnia társai nevében is, a tanári kar és az ifjúság előtt. Nem volt benne semmi, ami meggyőződéssel ellenkezett volna, a rektor viszont győzelmesen került a hullámok fölé, a „Közérdek”-nek torkára forrt a szó s városunk elpihent a béke ölén. Egyedül Istvánfi tanár úr bujdosott, homlokán a Kain-bélyeggel, a számkivetés és közharag pusztájában. De Ákosék még az érettségi előtt megtudták a leveléből, hogy az álnok kolozsvári Kollégium, amely mindig örült, ha az enyediéket megbosszanthatja, a jövő tanévre máris megválasztotta helyettes tanárnak.

Én azt hiszem, a legjobb mégis az volt az egészben, hogy szegény édesanyám megszabadult attól a rémlátástól, mely szerint Diódi rektor úr apánk iránt érzett ellenszenvből Ákost el akarta ütni az érettségítől s azért fújta fel a dolgot. Bár Ilona néni szerint az özvegy tanárnék sok mindent megéreznek a tyúkszemükkel, de mégis jobb, ha még maguknak sem mondják el.

Még nem ültek el Ákos ügyének hullámai, mikor Beáta bolondult meg nagyhirtelen. Ez pedig a kolozsvári színészek lelkén szárad, akik egy hétre lejöttek városunkba vendégszerepelni. Nálunk eddig csak műkedvelők játszottak s Beáta is közéjük tartozott. Igazi művészeket most látott először. Mindenkit lázba hoztak, de Beátát, ismétlem, tisztára megőrjítették. Mivel édesanyám igazán nem volt színházjáró kedvében, Beáta keresztanyámat vette rá, hogy elvigye őt és Corneliát az előadásokra. Anyám vonakodott ettől is, de keresztanyám kedvesen és okosan meggyőzte:

- Tudom, lelkem, hogy sok a bánatod, nagyok a gondjaid... De ez a mi osztályrészünk, öregeké... A fiataloknak azért élniük kell, szórakozniuk. Majd eljön az ő böjtjük is! Beáta most bontakozik, mint a virág... Kell neki a fény, a meleg... Meglátod, reád is visszasugározza! Bízd csak rám, lelkem, én örömmel viszem magammal s vigyázok rá. Nagy tehetség is Beáta, látnia kell igazi művészeket. A művészet nagy dolog, gyönyörű dolog... Nem nyomhatjuk el önzőn Beáta vágyait, hátha az Isten valami különös ajándékot rejtett el bennük, ami mindenkié?...

- Mit gondolsz? - hökkent meg anyám. - A színésznek... bo... bocsáss meg, nem rád gondoltam, ugye, érted?

- Ó, dehogy! - mosolygott szép keresztanyám. - Én talán nem is lettem volna igazi művésznő... Bár mindjárt kezdetben sokan voltak, akik azt jövendőlték... De én tudtam, hogy a hangom nem elég erős, tán csak a játékom lett volna mind jobb... Okos voltam, hogy ezt az áldott jó Szentkirályit választottam, a színpad helyett...

- Tökéletes úriasszony vagy, lelkem! - bólogatott édesanyám. - Te a színi pályán is az maradtál volna. De az ember eleget hall másfélékről...

- Igen, igen... Van mindenféle... De az igaziaknak, a nagyoknak csak a művészet fontos, hidd el. S ha én nem is lettem naggyá, de értek a dologhoz, lelkem... Hallottam szavalni Beátát s láttam, hogyan játszik. Persze még semmit sem tud. Honnan is tudna?... De az ösztöne, az aztán igazi!... Én mondom, elhíheted... A kolozsváriak némelyikétől pedig tanulhat. Bízd rám. Ok nélkül nem fogom tüzelni...

Beáta tehát minden előadáson ott volt s önkívületben szédelegte át a napot egyiktől a másikig. Cornelia csak kétszer ment el, lusta volt ehhez is, meg nem is értette jól a darabokat. Beáta tehát eljátszotta neki itthon, előadás után; néha csak a szobájából hallottuk a sikongásait, kacagásait, dorombolásait, néha azonban anyám és Ákos előtt, az én jelenlétemben is előadott egy-egy jelenetet. Nem is ő volt!... Döbbenve néztem rá, elszoruló torokkal hallgattam. Mintha szellemeket látna s nem is tudná, hol van.

Egy délután keresztanyám átkérte magához. Késő este került haza, lángoló szemmel, zokogva. Anyám azt hitte, kiábrándította őt keresztanyám valahogy, s vigasztalni kezdte, hogy ne búsuljon, a színészet nyughatatlan és kétes pálya, nem is való úrilánynak, lám, Szentkirályiné is otthagya, okosan...

De Beáta felemelte könnyáztatta arcát a karjáról, ahogy az asztalra dőlve reszketett, s akkor láttuk, hogy örömujjongás ez.

- Anyám!... Az igazgató előtt szavaltam, Szentkirályi néniné!... Azt mondta: művésznőnek születtem, drámai hősnőnek!... Neki színiiskolája van, Kolozsvárt... Felvesz, ha engeded! Ugye elengedsz, ugye, ugye?...

Az természetes, hogy nem aludt egész éjszaka, de anyám sem húnyta le szemét, csak forgólódott, sóhajtozott, sírt és imádkozott...

Másnap átjött keresztanyám s elmondta, hogy ez a dolog komoly. Az igazgató elsőrangú szakértő és kitűnő színésztanár... Neki sokkal többet mondott, mint Beátának... Beáta nagy tehetség, bűn volna elejteni. Csoda, hogy ebben a kis fészekben, - ezt az igazgató mondta - ebben a lapos, szürke környezetben milyen szenvedélyes erők bomlottak ki benne... Ne törődj semmivel, Eszter, te mindig szabad lélek voltál, engedd Beátát, hogy repüljön!...

- Egész éjjel gyöttrődtem - nyöszörgött édesanyám. - Próbáltam elgondolni, mit szólna hozzá az uram?... Nem tudom, nem tudom... A mi családukban ilyen sohasem volt... Tán Dávid ilyen lett volna, az Ernyeiekből... de őt is megölte a tulajdon szenvedélyessége... Beátát is csak önmagától félttem... porráégeti magát...

- S ha nem engeded, akkor elemészti magát...

- Lehet... Mit csináljak, Istenem?... Ádám odavan, Roland szerencsétlen, Melinda sem boldog... Ottília betűbe öli a bánatát... Ákost szinte kicsapták... - Miért ver engem az Isten, miért? Sze' csak értük éltem, küzdöttem örökké!

- Nem úgy van, Eszter!... Te nem szabhatod meg a gyermekeid sorsát. Csak a maguk útján lehetnek boldogok vagy boldogtalanok... Te csak szeretheted őket, te adtál lelket, tehetséget nekik, a tulajdon véredből... Bízd őket az Istenre!... Vagy a végzetükre, ahogy hiszed...

Édesanyám sokáig hallgatott s aztán, amint szokása volt, hirtelen egészen alászállott a nagy gondok közül, a porba:

- És pénzem sincs rá... Meg kell mondjam neked, lelkem: többel tartozom a banknak, mint amennyiért ezt a házat vettem tőle s amennyit még ráköltöttem... A végén ők járnak jól: visszakapják a házukat, de nem úgy, ahogy eladták, hanem amilyené én tettem, a szívem-lelkem minden szeretetével!

- Hát ez baj, lelkem... De erről most ne beszéljünk. Annál inkább, Eszter! Nézd, mondok valamit, fogadd el tőlem, mi a férjemmel megtehetjük s szívesen megtesszük: Beátát kitanítatjuk s az öltözködéséhez is segítjük, amíg rászorul. Még nem beszéltem erről az urammal, de anyyi, mintha már beszéltem volna...

- Nem, lelkem, az nem lehet!... Hogy fogadhatnám el?... Hogy gondold?...

- Tudom, Eszter... Nem felejtettem el. Tamás a keresztfiúnk! Az egyetemen, majd ha odajut, az övé a segítségünk... Már tesszük is neki félre az aranyakat, a bankba. És ne aggódj, nem rövidítjük meg egyiket a másikért. De Beátát, úgy érzem, nekem kell segítenem... ezzel a multamnak tartozom... Most ne is válaszolj, gondolkozz rajta, aztán még megbeszéljük. Ez nem ajándék, hogy is gondold? Ez kötelesség, magasabb kötelesség... s mi tehetjük, nálunk se kicsi, se nagy...

De addig még sok mindennek kellett egyre-másra reánszakadnia, amíg édesanyánk végre megadta magát s Beáta a kétség önkényéből a zöldelő partra kapaszkodhatott.

Változatosság okáért Ottiliát környékezte meg ezután a szerencse.

Nem azzal, hogy kitüntetéssel tette le Kolozsvárt a tanítónő-képesítő vizsgáját, mert ezt embertelen tanulási öngyilkolása után elvártuk és természetesnek találtuk.

Hanem azzal, aminek nyilat a bordái közt hozta haza magával s éjszakák során zokogta ki anyánknak. Emil Mateiu, a fehérvári ügyvéd, Cornelia imádott mostohabátyja feleségül kérte Ottiliát.

Kiderült, hogy Cornelia ezt már tudta, bátyja leveleiből. Mi csak most, lassanként kezdtünk ráeszmélni, hogy egy idő óta milyen különös nyugtalansággal, foszforeszkáló szemmel jár-kei közöttünk ez a lusta, fekete párduc, méreget, nyalja a száját s önmagával viaskodik, hogy a

torkunkba harapjon vagy az ölünkhöz simuljon-e? Azt hiszem, Cornelia, a nagy csókkóstol-gató önmagára nézve talán hamarabb eldöntötte volna, hogy férjhez menjen-e egy barbár magyarhoz, egy kutya elnyomóhoz, ha nagyon megkívánná, mint a bátyjára nézve azt, hogy megengedhető-e a nagyromán álom harcosának magyar leányt venni feleségül? A maga mód-ján már megszeretett minket, de ez nem változtatott azon, hogy a magyart gyűlölje bennünk. De persze tudta a bátyja feltételét is s izgatottan várta: mit határoz Ottilia?

Néném is csakúgy anyám szívéhez futott bajában, mint mindenikünk.

Ennek a szegény szívnek kellett elviselnie, megharcolnia mindent, sőt az Írás szavai szerint, ha kellett „keményebbnek lennie a koporsónál is” a szeretetben.

Ma már értem, látom Ottilia küzdelmét, melynek akkor csak tört sikoltásai juthattak fülem-hez. A makacs és büszke tanuló, az önálló, független érzély méltóságáért verekedő, sértett szívű leány, aki fölébe akart kerekedni Péternek és Melindának s mellékesen összes hígvelejű barátnőinek, már-már ott látta magát álmaiban városunk polgári iskolájának és tanfolyamának igazgatói trónusán, s most szívenlőve vergődött, nyomorultul összeomolva anyánk karjá-ban. Olyan szerelmes lett Emil Mateiuba, mint akármelyik buta Kati a szép huszárjába. Az esze, a büszkesége őrzöngött, a családi öntudata és hagyományai lázadoztak, szörnyen szégyellte magát, szeretete volna kikaparni a két szemét, de ugyanakkor gyermeki ostobasággal reménykedett abban, hogy anyánk puha szíve azt súgja majd: menj hozzá!... s ő nem megy, hanem repül, zuhan, megsemmisülve, mindent feledve s megtagadva, boldogan...

Ha Emil csak félolyan odaadással szereti Ottiliát, mint az őt, meg is történt volna. De az ügyvéd férfi volt és román férfi: egészen akarta Ottiliát, a lelkét is, nemcsak önmagának, hanem az ügyének is. Nem tudta a kettőt elválasztani. Hála Istennek! Miben bízott? Ómaga hódító erejében! És egyúttal ügyének igazságában is?... Lebecsülte Ottiliát, vagy túlságosan is felbecsülte, a maga módja szerint?

Mindegy, mert anyám azt mondta: nem!... És minden újabb roham után ismét ezt mondta: nem!... Tízszor és százszor nem!... A koporsónál keményebb szeretettel megölte Ottilia szívét. Inkább haljon meg Ottilia és utána anyánk is, de: nem!...

Cornelia fülelt, sompolygott, leskelődött, reszketett... A harc minden mozdulatát állati szimat-tal kísérte az anya s a leány kisírt arcán, halálos feszültséggel összevillanó szemükben, szóra ránduló s összeharapott szájukon, önfeledt mozdulataikon...

S mikor Ottilia megírta a levelet Emil Mateiunak, Cornelia lélegzet nélkül leste az ajtó vonalnyi részén át: sugárzik-e az arca, vagy eltorzul?...

Egy, két, három levél esik kettéhasítva a padlóra... Ottilia szeme örvénylik, ajka kintől vonag-lik... Ismét ír... Befejezi... Lezárja... S karjára borulva felüvölt gyötrelmében... Cornelia ott van, föléje borul, átöleli a fejét és sír ő is... boldogan...

- Add ide! - suttogja - Én teszem... enyém levél mellé... Én elküldöm... biztosan!...

Ottilia felemelkedik, szembefordul vele, hosszasan nézi. Bólint.

- Nesze! - s odaadja.

- Így jó! - mondja Cornelia. - Neked és neki... És én szeretlek, Ottilia!...

Tudja már Cornelia, hogy a művelődése nálunk befejezést nyert. Szinte úgy tetszik nekem, mintha mindjárt akkor éjjel, kezében a levéllel, el is tűnt volna közülünk...

Ottilia aztán megírta felvételi kérvényét a budapesti Erzsébet-főiskolába.

Akkor már június közepe felé járhattunk s az én vizsgám is közelgett, az utolsó Gombási bácsi dicső iskolájában. Gondjaim közepett azt már nem figyelhettem meg, hogy anyám és

Otilia között hogyan símult vissza a régi csendbe és békébe a nagy vihartól fölkorbácsolt szívtenger.

De hiszen ma sem tudok, visszagondolva, tisztán látni ezeknek a heteknek és napoknak zűrzavarában...

Mert ez a furcsa, végettől terhes tavasz még egyre ontotta reánk újabb és újabb, megrendítő villámcsapásait.

Ha valaki akkor azt mondja nekem: ezt a vizsgai verset már nem Gombási bácsi tündöklő orcája előtt szavalod el, nyakinaid duzzadását és szemed kimeredését nem az ő ellenőrző tekintete figyeli, s ordításodat nem az ő helybenhagyó füle élvezi: dühbe jövök vagy kikacagom.

Pedig hát...

Nekem sehogysem tetszett, hogy Gombási bácsi akkor reggel elkésve dübörgött be az iskolába s a szemérmetlen lárma hallatára sem ordította a régi, tiszta gyönyörrel: Hasra, bűnösök!... Sőt, még csak meg se mukkant... Tántorogva mászott fel a pódiumra s ólomsúllyal zökkent reccsenő székébe. Arca nem volt szép lilaszínű, hanem fekete, s ígésző szemének csak véres fehérje villogott.

- Miku, mondjad!... - dörögte, alig hallhatóan, úgyhogy mi kellett ráordítsunk Mikura, aki nem vette tudomásul a felhívást.

Miku megijedt, dadogott, de nem mondott semmit.

S Gombási bácsi mégis azt mormogta szelíden, mint egy medvévé varázsolt angyal:

- Jól van Miku... Jól van!... Mondjad csak... szépen... Miku!...

Hatalmas feje lassan előrehanyatlott s nagyot koppant az asztalon.

Dermedt csend szakadt az iskolára.

Szájtátva, eldőbbenve meredtünk mesterünkre, tán tíz percig is.

Sohasem aludt el közöttünk, szeretett gyermekei között, ahol elemében érezte magát. Én azt gondoltam nem is alszik, hanem most készül élete legnagyobb meglepetésére.

A várakozás kínossá vált. Valaki megmozdult. Egy másik lepisszegte. Valaki elkacagta magát. A kötelesség egyik hőse felszisszent: Feladlak!...

De Gombási bácsi erre a varázsszóra sem mozdult meg.

Csakugyan, most szerezte nekünk a legnagyobb meglepetést.

Halott volt. Vezérhez, hőshöz illően halt meg, a csatatéren. Sőt: a csatateret is magával vitte, mert ezután már csak közönséges iskola maradt utána.

Megvártuk a csengetést, aztán, mintegy titkos vezényszóra, lábujjhegyen kisompolyogtunk.

Fegyelmezetten, mert dicső lelke vezetett, négyes sorokban vonultunk be keresztapám irodájába s jelentettük, hogy Gombási bácsi alszik... egy órája.

A temetésén az egész város kivonult. Mi mind koszorút vittünk a gyászkocsi két oldalán. A szónoklatok méltón dicsőítették a világ legjobb tanítóját, és mi, kutya kemény kölykök, sírtunk.

Így történt, hogy az évről vizsgát keresztapám elnöklete alatt, a mennyei kakasok vették be tőlünk, de félannyit sem tudtunk, mint amikor még a megdicsőült vezényelt. Ezért külön dícséretet is kaptunk keresztapámtól, aki a szülők zokogása közt fejtette ki megható beszédében, hogy a tanulók zavara és kapkodása a legszebb bizonyítéka annak: kit veszített el Gombási bácsiban a nevelés szent ügye.

15.

Nehéz megérteni és elhinni, hogy ez a gyászkeretű papíros csakugyan igazat mond, hogy a fekete kereszt alatt sötétlő név tényleg az ő neve, hogy volt és nincs, hogy behúnyt szemünk előtt most is eleven valóság és mégsem látjuk, soha többé.

Nem ebből a gyászjelentésből tudjuk. Anyánk sürgönye már napokkal előbb lecsapott reánk. Most a levele jött meg, s ahhoz mellékelte a gyászjelentést. De nyomtatásban egészen másképp hat a hír, idegenül s mégis visszavonhatatlanul.

Ottília és Beáta magukba roskadva sírnak. Ákos, miután tízszer megkerülte az asztalt, kilépett a tornácra, s most ott jár fel-alá. Én nézem a gyászjelentőt, olvasom, tán ötvenedszer: *Erneyi Rolandné, született Fehér Magdolna... életének 22-ik évében... a haldoklók szentségének áhítatos felvétele után...*

Lejebb ezek a szavak foglalkoztatnak: *meghalt, mikor életet adott, az anya szent kötelességét teljesítvén.* Aztán a nevek: Erneyi Roland, bánatos férje; Tibor, újszülött kisleány. Külön, az oldal túlsó sarkában apja, anyja, bátyja neve. Alól a rokonság, köztük özv. Erneyi Áronné és gyermekei.

Értsük meg tehát, hogy Magdolna halott. Ez azt jelenti, kicsi meleg keze nem nyúl többé a nyakamhoz, hogy a galléromat megigazítsa, s vékony ujjainak hegyével nem szedi le a pihét vállamról. És nem kéri többet Rolandot, hogy ne repüljön. És nem tapad arcával Ádám arcához... És nem vet keresztet senkinek a halotti ágyánál... És többé nem felesége Rolandnak és nem anyja a Tibor nevű kisleánynak... Vagyis ittmaradt utána egy Erneyi Tibor, aki a Roland fia... Mivelhogy Magdolna a Roland felesége volt... Bár a gyászjelentőn úgy van, hogy „újszülött kisleány”, vagyis a Magdolnái. De úgy kell érteni, hogy a Rolandé is. Én pedig az újszülött nagybátyja vagyok. Ha olyan, mint Magdolna volt, annál inkább pártolni fogom. Magdolna meghalt... *Erneyi Rolandné, született Fehér Magdolna... életének 22-ik évében... a haldoklók szentségének...* Ez azt jelenti, igen, hogy nem láthatom többé...

Anyám levelét Ottília olvasta fel. Roland ugyanazzal a vonattal utazott Erzsébetvárosra, amelyikre anyám felszállt, Janka néni sürgönyének vétele után, reggel. Szegény „kicsi” már nagyon odavolt, mikor megérkeztek. Csak egy napig örvendhetett a gyönyörű fiacskájának, aki igazi, fekete Ernyeinek ígérkezik. A második napon már nagy láza lett. A negyedik napon páter Jácintot kívánta, a bátyját. Tudta, hogy meg fog halni. Jó, hogy páter Jácint még idejében érkezett, vigasztalhatta, feladhatta neki az utolsó kenetet. Rolandot és anyámat Janka néni hívta el, de a „kicsi” arca felderült és sugárzott, mikor meglátta őket, pedig akkor már haldoklott. Rolandnak odanyújtotta a jobbkezét s azt suttozta neki: ne búsulj, így van jól... Isten meghallgatott!... A másik kezét a bátyja fogta. Apja, anyja és anyánk ott ültek körülötte, s Janka néni tartotta karjában Tiborkát, hogy Magdolna láthassa. Megtörő szeme a gyermekén pihent... A koporsójában olyan volt, mint egy kisleány, aki valami csodát lát... Páter Jácint szerint ez mutatta, hogy Magdolna előtt megnyílt az ég. Szegény apja, anyja össze vannak törve. Csak erős hitük tartja őket, hogy el tudják viselni második gyermekük elvesztését... és éppen Magdolna... Ámbár hiszen Gergely sem az övék... Tiborka mégis nagy vigasztalás nekik. Úgy beszéltek meg Rolanddal és anyámmal, hogy most Janka néninél marad.

Éjszaka megjelent álomban Magdolna. Régi kertünkben találkoztunk. Komoly volt, a fenyők felé lépegetett, a füvek és virágok tetején, s azok meg sem hajoltak alatta. Felnéztem reá játékból. Azt mondta, ha Ádám jőne, mondjam neki: a fenyvesben várja. Aztán belebent a fák közé. A fenyves égett. Lángok csaptak fel belőle az égig.

A következő éjszaka a Halált láttam. Egyszer csak a vállán ültem, combommal éreztem kemény csontjait. Vágtatott velem, mint valami tüzes ló, egy fekete kapu felé. Ettől kezdve

egy darabig gyakran tűnt fel álmaimban a Halál, de nem mindig csontváz formájában. Néha rendes emberi alakja volt, meghúzódott az udvaron, a kőlábak közt. Én azonban tudtam, hogy ő az. Félelem és gyűlölet ömlött el bennem iránta s verejtékben fürödve ébredtem. Mélyen hallgattam róla, valami azt súgta, hogy amíg el nem szóloom magam, nem jöhet be a szobába.

Talán két hét múlva láttam meg Kolozsvár városát, a „kincses várost”.

Anyánk közben hazajött, Roland pedig visszautazott Kolozsvárra. De csakhamar írt, hogy szüksége van anyánkra, intézze tehát úgy a dolgait, hogy a nyarat nála töltsse. És hogy engem is vigyen magával. Igen, éppen engem. Olyan csodálatos volt ez, hogy nem is akartam elhinni. De írta, nagyon egyedül van, ne hagyjuk most magára, és hogy jól esnék neki, ha én is egy kicsit ott jönnék-mennék a házban. Roland mindig furcsa ember volt, senki sem tudhatta, mit gondol, mire vágyik. Most rám gondolt, engem kívánt látni, anyám után. Igaz, mindig is jó volt hozzám, én pedig csodáltam őt.

Így kerültem Kolozsvárra, két feledhetetlen hónapra.

Utazás közben először ment át velem a vonat alagutakon, összesen négyszer. Az első váratlanul ért, de a másodikra már figyelmeztetett a mozdony sípolása, melyet előbb nem vettem figyelembe. Hirtelen felrémlett az álmom, ahogy a halál rohan velem a sötét kapunak. S mikor a túlsó oldalon felragyogott a fény, bennem is megvilágosodott egy gondolat: a túlvilág sötét kapuján viszi át a Halál a lelkeket, az örök fényességbe.

Ezen elmélkedtem, mikor az utolsó alagút után kijutottunk a Szamos gyönyörű völgyébe, s távolról egy magas torony halvány vonala szökkent fel az égnek. A gondolat most egy másikkal társult: itt, a földön is van túlvilág, egy sokkal ragyogóbb, mint amiben eddig éltem, s mindjárt odaérkezünk a tornya alá. Egész testemben reszketni kezdtem az ujjongó várakozástól. A csoda közellétének titkos lehellete borzongatott végig.

Aztán berobogtunk tündérország állomására.

Kolozsvár!... Gyermekkorom kéthónapos csodája!... Ó, város, kinek tiszta egedről sohasem ment le a nap!.. Örökös fényben tündöklő, mérhetetlen, titokzatos arany erdő!... Városok kincses királynője, boldog kebleden az életöröm szikrázó gyémántjával! Elkövetkező hosszú, sötét, sivár évek kódén átvilágító vigasztalásom, örök honvágyam epesztő látomása!...

Csillogó ködön át hajlik reám Roland, hogy megcsókoljon... Kocsiban ülünk, de álom ez, mert a kerekek nem zörögnek, az ülés lágyan ringat, mintha csónakon lebegnénk... Beláthatatlan messzeségbe vesző, széles út... Mi a jobboldalán gördülünk előre, balfelől pedig szembe jó velünk a kocsik hosszú-hosszú sora, s a két ellentétesen mozgó sort gyönyörű, vaskorlással övezett virágágyak választják el!... Lélegzetemet hatalmas házak, tornyos paloták szorítják el... Lehúnyom a szemem s az otthoni Magyar-utca porában trappolok a Kollégiumtól a honvédkaszárnyáig, ami már a város végét jelenti, s közben az ujjaimon számolom meg az összes emeletes házat... Már végeztem is velük s összeborzadva pillantok fel... Szinte felsikoltok az ámulattól: tán egész városunknál nagyobb gyönyörű téren vagyunk, melynek közepéből álombeli virágkörök és csillagok között óriási, kővé vált fenyves szökken az égnek, legmagasabb sudarának csúcsán lángoló aranykeresztel, fenn, fenn a kék magasságban... - Ez a Szent Mihály templom! - hallom Rolandot, mintha nagyon messziről szólana.

Mert fülemet zengő-zúgó muzsika mámorea tölti el: mintha emberek, kocsik és házak mind egyszerre énekelnének... S megint visszazuhanok a különös, szívetszorító látomásba: egy tehénszekér mászik a Szentkirály-utcán már félórája s még nem ért el a sarokig... Keresztapám lassú léptekkel sétál lefelé a Kollégium-utcán s a léptei visszhangzanak a csendben... A patika előtti padon álmosan diskurálnak a tanárok a polgármesterrel... Magukbanézó, néma asszonyok ballagnak hazafelé a piacról, ahol lomha legyek döngenek a hulladékokon...

Felrúgom magamat a halálos vízió alól s boldog kacagással látom, hogy körös-körül tarka sokaság ömlik fel-alá, mindenki siet, mindenkinek piros az arca az igyekezettől s olyan vidáman jár a szája, mintha attól félne, hogy rövid az idő a sok újság kibeszélésére, ami a begyében van... Élet, élet, élet! - kalapál a szívem bolond örömeiben.

A Főtér sarkán lüktető forgalmú útra fordulunk be, mely inkább hosszú térnek látszik s legalább háromszor olyan széles, mint nálunk a Magyar-utca. Minden házának földszintje ragyogó boltkirakat, s az üzletekben úgy tolong a nép, mint Mülleréknél országos vásár napján. A gyalogjárók tömegében újságáros kölykök cikáznak keresztül-kasul, a lapokat lengetik s fülsiketítően visítognak: *Ellen-zék! A legújabb!... Új-ság! Újság!...* Csodanagy, egyetlen szemből álló ablakok mögött, asztalok körül férfiak ülnek cigarettázva, kávézva, újságokba temetkezve, vagy heves taglejtésekkel vitatkozva. Fehérsapkás, kötényes, izzadtarcú emberek az úttest szélén kis kocsikat tolnak, melyeken fénylő sárgarézveretű bödönök zörögnek; a talicskások azt üvöltik: *Fagylalt! Fagylalt!...* A robogó kocsik és szekerek között, az út közepén fenséges nyugalommal áll a kifentbajszú rendőr, fehér lófarkas sisakjával s kék zubbonyán félholdalakú, csillogó számlappal.

Amikor éppen az út végéhez értünk s ismét befordultunk egy tér sarkán, megzendülnek a harangok. De mindenfelől egyszerre, vastagon, vékonyan. Isten tudja, hány toronyból s az egész levegő megtelik elragadó muzsikájukkal.

A tér tulajdonképpen körülkerített nagy-nagy kert, magas, lombkoronás fákkal és sűrű bokrokkal tele, - hullámszó, sötétzöld tó a tornyos, kupolás palotáktól alkotott medencében.

- Ez a Kispark - jegyezte meg Roland s ámuló nézésemmre hozzátette: - Mert van egy nagy sétatér is, kétszázesztendősfákkal s olyan hosszú sétányokkal, hogy nem láthatsz el egyik végétől a másikig... Na, de megérkeztünk, itt lakom, né, szemben a Kispark bejárójával...

Egyemeletes ház földszintjén volt a Roland lakása. Három szobából állott, melyek közül egyik a Kisparkra, a másik pedig a ház zárt, tiszta udvarára nézett; a közbülső szobának csak a kapualjba nyílt az ablaka, s ezért félhomály borongott benne délben is.

Az udvar felőli, legnagyobb szobából a konyhába, kamrába és fürdőszobába lehetett jutni. Roland dolgozószobájában mennyezetig érő, zsúfolt könyvpolcok álltak, középiütt rajzokkal és mindenféle eszközökkel borított, nagy asztal. Egy falmélyedésben az ágya. Az udvari szoba ebédlőnek volt berendezve igen szépen, de bőrszékek és széles dívány is pompáztak benne. A homályos középső helyiség rendeltetését először nem értettem meg, azt hittem, valami kis templom vagy afféle. Nem is láttam tisztán, mert éppen csak átmentünk rajta. De a Magdolna nagy, világító szeme megdöbbenően lobbant szívembe egy életnagyságú képről, mely a belső falat borította, s amelyen ő fehér ruhába öltözötten állt, különös, komoly ünnepélyességgel. A kép alatt egy földig leborított asztalfélén ezüst gyertyatartók villantak meg s köztük elszáradt virágcsokrok, könyvek, dobozok, sokféle apró tárgy. Az egész olyan volt, mint egy oltár s ez zavart meg. A szoba másik felében függönnyel eltakart ágyak állottak.

Annyira tele voltam mámorító benyomással, hogy az első este teljesen összerosódik előttem s így nem tudom, mikor éreztem meg Roland szomorúságát s mikor tűnt fel nekem lesoványodott arca, lázas szemének réveteg pillantása. Igazában nem is tudtam felfogni a helyzetet, később sem. Kolozsvár bűvöletében éltem végig az egész nyarat s a lelkemben zengő szüntelen örömeiken csak alig törhetett át az ő gyászoló szíve panaszának egy-egy hangja. De Roland még ezt sem akarta. Éppen az volt a célja, hogy vidám és boldog legyek, hogy eltereljem gondolatait a saját sebéről. Anyámmal, persze, másképpen beszélgettek kettesben. „A férfiú, akit anyja vigasztal”, titok maradt előttem.

De feledhetetlenek a séták, melyekre Roland magával vitt. Végeredményében, azt hiszem, erre gondolt, mikor anyámat kérte, hogy engem is hozzon el. Nem akart egyedül barangolni sötét gondolataival s az én fecsegésemmel enyhítette gyötrelmeit.

Minden reggel, jó korán indultunk el s délig is kószáltunk. Mikor én már nagyon fáradtan húztam a lábamat s végre ezt észrevette, leültetett hol a sétatéri vendéglő tornácán, ahol aztán belekóstoltam sörébe és kiflit, perecet ropogtattam, hol pedig valamelyik cukrászda előkertjében biztatott, hogy lássak hozzá a fagyalalthoz s a habos rollóhoz. Tulajdonképpen nem sokat beszélt velem, csak röviden, kissé hadarva magyarázta meg, mi az az épület, amifelől kérdezem, ki az, akiről az utcát elnevezték, melyik templom melyik felekezete, kit ábrázol a szobor, miféle ismeretlen virágok vannak a botanikus kertben, melyik címer melyik család palotáját ékesíti a Monostori úton, ki volt az a szakállas úr, akinek köszönt, hány tűzér lakik ebben a kaszárnyában, ez a Kollégium van-e olyan híres, mint a miénk és így tovább. De mindezekből lassanként összeállott bennem Kolozsvár mélységes ismerete, a gyermeki ámulat és rajongás szivárványában. Néha csodálatos könyvesboltokba vitt be, ahol megszámlálhatatlan gyönyörű könyv tornyosodott a polcokon s rendre megvette nekem Robinsont, a Hős fiúkat, Csontos Szigfriedet és Berni Detrét, Villámsugárt, Buda Hősét, mindmegannyi feledhetetlen vigasztalóját néhány elkövetkező sötét esztendőmnek. Mindennap elmentünk egy trafik előtt, melynek ablakában képes újságok voltak kiakasztva, nagykalapú búrokkal és tropikus sisakú angolokkal. Az újságok mind búr-pártiak voltak, a képeken kitűnő célzással eltalált angolok bukfenceztek le a sziklákról, vagy repültek az égnek a lecsapó bombák füstjében-tüzeiben. Itt félórát is álldogáltunk, mert én nem bírtam betelni hőseim szemlélésével. Egyszer megkérdeztem tőle: vajjon Ádám nincs-e rajta valamelyik képen, amit nem akasztottak ki, s egyáltalán mit tud róla? Erre megmagyarázta, hogy a képeket itt rajzolják, minden búr egyforma rajtuk, éppen úgy, mint minden angol, nézzem meg jól. Ádámról ő sem tud semmit és egyébként ő ebben az ügyben az angolok pártján van, bár elismeri a búrok vitéségét. Ezen persze meghökkenem, de nem magyarázott tovább, azt mondta, azért csak szeressem a búrokat, ha jól esik. Máskor ő kérdezősködött, ha kedve jött rá, mikor künn jártunk a Felek oldalában, vagy a Hója szélén.

Úgy összeforrtam vele, hogy egészen megnyílt a szívem s mindent elmeséltem neki, amit játékaiban átéltem. Hanyattfeküdt a fűben, két kezét feje alatt összekulcsolta, a felhőket nézte s hallgatott. Egyszer-egyszer elmosolyodott, el is kacagta magát, látszott, hogy szereti, amiket mondok. De tanácsokat nem adott, s nem buzdított arra, hogy ezt vagy azt csináljam.

Egy alkalommal észrevettem, hogy nem is figyel rám. Mereven nézett a magasba, összevont szemöldökkel. Követtem tekintetét s megláttam a sast, egy fehér felhő alatt keringve.

- Ez az! - mormogta ő. - Ez a lényege: megközelíteni az ilyen repülőt... Szárnyas ember: ez a megoldás... Nagy gép?... Légi omnibusz?... Ostobaság!... Kicsi gép, minél inkább csak szárny... Hajlékonyság, fürgeség, egyéni mozgékonyaság... alkalmazkodás a szelekhez... Hipp-hopp!... Ott vagyok, ahol akarok!...

- Mi van a szárnyas kocsival? - szaladt ki a számon, önkénytelenül.

Roland összerázkódott, felült, meredten bámult rám.

- Semmi! - mondta aztán, legyintve. - Összetörtem...

Érthetetlen keserűség rohant meg. Sírva fakadtam.

- Mi lelt? - kérdezte, megragadva a vállamat. - Mit tudtál?... Mért sírsz?...

- Rég tudom - vallottam szívgova. - Egyszer, Magdolnának... A kertben mondtad... Hogy két-személyes lesz... és repülni fogsz vele...

Ijedten elnémultam s remegtem, hogy mi lesz most.

Roland sötéten nézett maga elé. Aztán rámpillantott, megsimogatta a fejemet.

- Nem baj... Szép, hogy hallgattál... tisztességes fehér disznó!... Hallgass most már ezután is... Magdolna nincs... Összetörtem...

- Pedig már kész volt!...

- Nem, még nem volt készen. Még ki sem próbáltam... Nem biztos, hogy sikerült volna. Ha ő akarta volna... talán... De nem akarta... Azt mondta: bűn... Jó... Minek is?... Összetörtem...

- És most mit dolgozol, Roland bácsi?...

- Most semmit... Veled sétálok, látod... A gyár szabadságot adott... tudod, érette... Majd, talán ősszel ismét nekifogok...

- A szárnyas kocsinak!..

- Nem... Dehogya is... Gyorstüzelő ágyút tervezek.

Édesanyám a kedvenc ételeit főzte neki ebédre. Ilyenkor kicsit felvidult, kérdezősködött az otthoni dolgokról, a testvéerekről.

Ebéd után ők lepihentek, később aztán egymásközt szoktak beszélgetni. Így a délután, egészen vacsoráig, az enyém volt egyedül.

Mindjárt az első napokban, az udvari ablaknál ülve egy képeskönyvvel, Roland ajándékával, észrevettem, hogy az emeletre vivő lépcsőn egy fiú ugrál lefelé, féllábon. Téglalapocskát lökdösött maga előtt s ahogy az udvarra ért, tovább rugdosta, utána szökdécselve. Nincs jobb mulatsága, gondoltam lenézően.

Ahogy háttal fordulva ugrándozott, vékony, magas fiúnak láttam, nagyvárosi úri csemetének. Lábán sárga szandál és rövid fehér harisnya, azonfelül meztelen, szinte combközépig. Kurta, kék nadrágján aranygombok. Derekán piros bőrszíj, vékony nyaka és karja csupaszon fehérlik elő a kivágott, ujjatlan tornaingból. Fedetlen fejét hosszú, göndör szőke fürtök borítják.

Most szembefordult velem, az ablak felé rugdosta tégláját. Tekintetünk egy pillanatra találkozott. Nagy szürke szemek mélyedtek az enyembe, a lányos, barackvirágszínű kerekded arcból. Aztán ő a téglára sütötte szemét, én a könyvre.

Roland bejárónőjétől tudtam meg, hogy az emeleten lakó háziúr fia, Árvéd úrfi. Az apja gazdag ember, bankigazgató.

Másnap, ahogy ő kifelé igyekezett a kapun, én meg befelé, szerencsésen összeütköztünk.

- Pardon! - mondta, udvariasan félreállva s meghajolva.

Mi, Gombási-iskolások, sohasem szoktunk ilyen idegen szavakat használni. Ezért nem is tudtam, mit szóljak, elvörösödve bámultam rá. Ő azonban nagyvárosi gavallér lévén, kezét nyújtotta:

- Donáthy Árvéd vagyok!

- Engem Erneyei Tamásnak hívnak - jelentettem, megfogva vékony, puha ujjait.

- Örvendek! - hajolt meg újra. - A mérnök úr öccse talán?...

- Igen... A Rolandé... Erneyei Roland mérnök öccse, igenis.

- A mérnök úr a mi lakónk. Édesapámtól tudom, hogy kiváló ember... Maga itt nyaral nála?

- Itt. Édesanyámmal. Roland hívott... Sétálni szokott velem... Egészen szeptemberig itt leszünk... Akkor ugyanis gimnazista leszek! - fejeztem be, fejemet felemelve.

- Érdekes!... Én is most megyek a gimnáziumba, a református Kollégiumba! Maga hol tanul?

- Én a Bethlen Kollégiumban, Enyeden!...

Szemét kikerekítve, tisztelettel bólintott.

- A Bethlen Kollégiumban!... Hallottam róla! De a miénk is híres... Akarja, hogy barát-kozzunk?...

- Szívesen.

- Akkor szervusz!

- Szervusz!

Így kezdődött Donáthy Árvéddal való barátságom. Általa léptem a magasabb szellemi régiók világába. Mert az enyedi és a kolozsvári gyermek között is ott sötétlett az alagút, innenfelől a nagyszabású, túlfelől pedig a kisszerű élet körülményeivel.

Csak az volt bámulatos, hogy ő nem is tudott róla, milyen varázssal bűvölt engem magához az ő világa. Barátkozásunk során meselátó szemmel élte bele magát az enyedi patakmederbe, melynek titkairól beszéltem, s úgy nézett reám, kalandvágó szomjúsággal, mintha a dzsungel tigrisei és ingoványai közül érkeztem volna, rövid pihenőre. Saját környezetét megszokottnak, mindennapinak ítélte. De én jól éreztem, hogy mennyivel magasabbrangú életet él, mint én.

Már mindjárt a beszédmodora elárulta ezt. Százával használt olyan szavakat, melyeket én még csak nem is hallottam. A rokonait kuzen-nak emlegette s az orrából engedte ki ezt a szót. A kocsit konflisnak hívta. Élégans, intelligens, zseniális, fenomenális és több ezekhez hasonló jelzőt használt. Különösen kedvelte a zenei elnevezéseket, mint opera, kamarazene, szonáta, szimfónia. Délelőttönként francia órára és zongoraleckére járt nyáron is, hogy ki ne jöjjön az exerszisz-ből. De már a köszönése, járása, meghajlása, fejtartása is finomabb és biztosabb volt, mint az enyéem. Sokkal többet olvasott, s tudta, melyik a jó mű és melyik a fércmunka. De mégsem ezek tették előttem kivételes lényé Árvédot, hanem az, amit nem lehet kifejezni és leírni. A művelt és sokoldalú városiasság sugárzása, ami nem külső máz volt rajta, hanem a természete, a benső sajátossága. Ezért nem is kérkedett vele, hanem előkelő természetességgel és közönnyel árasztotta magából.

Hamar kiderült, hogy odaadó és megértő, arany szívű barát. Csak most döbbsentem rá, hogy nekem sohasem volt olyan igazi barátom, aki teljesen együttértett és gondolkozott volna velem, s éppen ezért boldogító felszabadulás, tökéletes átolvadás lett számomra a barátságunk. A testvéri vonások egymásután tárultak fel közöttünk, az érdekes különbségekkel együtt.

Nekik is volt kertjük a városon kívül, de a saját tulajdonuk. Szintén tele kísértetekkel, s mivel a kert most is megvolt, Árvéd rendületlenül hitt kísérteteiben is. Maguk a szellemek azonban lényegesen különböztek az én néhai rémeimtől. Tulajdonképpen halottak lelkei voltak, akik a történelem folyamán a kertet bírták élőkörükben, s azóta örökre ott maradtak a földben, kövekben, virágokban. Római légionárius-tisztól kezdve az Árvéd nagyapjáig mindenféle rangú és rendű lélek akadt közöttük, s Árvéd rendkívül élénken tudta jellemezni őket; különös meséket mondott róluk. Olyanok, akik egymást kergetik, gyűlölik, marcangolják, szép számmal fordultak elő, de olyan, aki Árvédnek ártani akarna, egy sem. Valamennyi a barátja, bizalmasa volt, titkaikat a szél susogásában, a vihar zúgásában, a virágok illatában, a madarak énekében közölték vele. A Halállal szintén bensőséges viszonyban élt, cseppet sem félt tőle. Sokszor hallotta künn a kertben, hogy gyönyörűen hegedül a holdsugarak húrjain. A lelkek

erre a muzsikára táncoltak egy lugas tisztásán. Pincéjükben szintén lakott természetfeletti lény, de csupán egy hegyessapkájú, nagyszakállú, vörösorrú törpe; tulajdonképpen az elásott kincset őrizte a nagyhordó alatt, melyből aztán néha leitta a bor egy részét s Árvéd apja ilyenkor dohogott, hogy a hordó megint „megszállott”, az ördög tudja, miért. Nekem eleinte nagyon csodálatos volt, hogy ez a kiváló, nagyvárosi fiú még most is hiszi ezeket. Én magam már nem tapadtam a régi hittel kísérteteimhez, noha még mindig megmaradt bennem az a borzongató sejtelem, hogy valami „más értelemben” vannak rémítő és hatalmas, titokzatos valóságok. Ma már tudom, hogy Árvéd éppen így nem hitte őket, ebben a babonás érzésben, hanem akarta és beleélte magát a képzelet teremtésébe s játszott velük, vagyis a saját lelkének jelképeivel... ahogy a költő teszi azt.

Nem felejttem el, hogy mikor igen bizalmas óráinkban, a Kispark padján ülve, szikrázó csillagok alatt, elmondtam neki nagyapa meséjét a Szép Kísértetről, milyen különös érdeklődéssel dugta arcát az enyém mellé s szemében milyen furcsa lángot vetett a csillagok fénye. Aztán elfulladva és rekedten suttozta:

- Igen... Én már láttam... Azaz nem a szememmel láttam... és mégis... Hát most, hogy ezt elmondtad, most értem... Látod, nekünk találkozni kellett, ezért... Csak most történt, mielőtt jöttél volna... Vasárnap este, künn a kertben vacsoráztunk, ott is aludtunk, nagyapám régi házában... Vacsora után még kisurrantam a hintahelyre, megragadtam a kötelet, nagyot lendültem, fel az égnek... S akkor éreztem, hogy nem is én hajtom, hanem valaki húz, röpít... Szemem fennakadt a sokezer csillagon, mint a halotté... A kertünkkel szemben a Szamos gátja harsogott... Egy verset mondott, egy éneket... Csakhogy nem emlékszem egy szavára sem... S nézd, Tamás, én tudom, hogy ki kell találjam az utolsó betűig, mi volt, hogy volt... Lehet, hogy nem is egy vers volt, hanem ezer... Akkor mind az ezeret, rendre, valahogy, valamikor... Azt hiszem ez a Szép Kísértet volt! Én Hintaszellemnek neveztem el...

Találkoztunk azonban az „államban” is. Mert egyszer csak rájöttünk, hogy ez a játékunk is közös. Árvédnek is volt állama. Csakhogy államaink között is voltak különbségek. A térképek, a rendeletek, a hirdetések, a címek, a kitüntetések, hadjáratok, melyek az én államom lényegét alkották, az övéből hiányoztak. Árvéd országának tulajdonképpen csak története volt, noha az folytonosan előlről kezdődött és megismétlődött. Ő maga sem tudta, hol van ez az ország, de pontosan leírta előttem tájait: egy mély erdőt, egy cseppkőbarlangot, egy roppant havas hegységet, egy óriási virágos rétet, egy különös várost üvegházakból, egy kastély lovagtermét, egy folyó partjait, forrásától torkolatáig. Ezen az úton ment végig egy fiú, akinek a nevét elfelejtettem, egészen a tengerig, keresve egy leányt, akit a születése előtt ismert az Isten birodalmában. Azoknak, akikkel találkozott mind külön története volt s a történetek továbbfejlődtek. Egyikről-másikról néha megemlítette, hogy tegnap óta mi történt velük. Az egész együtt mégis országot alkotott, külön világot s minden különbség dacára is rokona volt az enyémnek, mert éppen úgy összefonódott mindennapi életével és játékaival, mint velem az én országom.

Egy esős délutánon felhívott a lakásukba. Ekkor ismertem meg édesanyját, szelíd és jószagos asszonyt, aki kormányos tolokocsiban sétáltatta önmagát ide-oda a szép szobákban, mert a lába Árvéd születése óta béna volt. Úgy látszott, nem szomorkodik emiatt, arca mindig mosolygott, s különösen akkor élénkült fel, ha a fiával beszélgetett. Árvéd nagyon hasonlított hozzá. Nem is úgy szerették egymást, mint anya és fiú, hanem mint titkos szövetségben álló jóbarátok, játszótársak. Együtt szoktak dominózni és sakkozni, de ami több volt ennél, megtudtam, hogy az anya részvesz Árvéd képzeletbeli országának életében is, egyenként és személyesen ismeri lakosait, beszélgetés közben ő is továbbfüzi sorsukat, sőt némelyiknek dolgában döntő indítványokat is tesz. Ez meglepett engem. Én sem titkoltam éppen államom létezését anyám előtt, hiszen a hirdetések és rendeletek egyikét-másikát ő is látta és

olvasta, de a dolgokat sohasem beszéltük meg, önállóan alakítottam a fejleményeket. Persze, neki nemcsak egy gyermeke volt, sokféle gondban égett örökké, aztán nem is volt tolokocsinhoz kötve!

Ezen a délután Árvéd gyönyörű vasútjával játszottunk. A sínekből akkora pályát lehetett építeni, hogy egy nagy ovális asztal peremét teljesen körülfogta, sőt, a váltók alkalmazásával keresztül-kasul szelte az asztal egész felületét. Volt állomásépület, azonkívül vagy öt-hat őrház, három alagút és két híd is. Négy mozdony működött a pályán, erős rúgósszerkezet hajtotta őket, s egyszeri felhúzásra tízszer is befutották az egész utat. Személy- és teherszállító kocsikat lehetett csatolni hozzájuk, s a váltók beállításával elérhettük, hogy mind a négy szerelvény egyszerre vágatott, egymással szembe is, mert szépen kikerülték egymást. Valami ravasz mesterkedéssel úgy készült a pálya, hogy amint a vonat útkereszteződéshez ért, a sorompók maguktól lecsapódtak, aztán az utolsó kocsik átfutása után felemelkedtek. Ilyen nagyszerű játékot még elképzelni sem tudtam volna. Most éreztem meg, milyen nagy különbség van Árvéd és az én életem, a gazdag és a szegény gyermek lehetőségei között. Bizonyos voltam felőle, hogy ilyen játéka csak nagyon gazdag szülők fiának lehet. Megkívántam természetesen, de egyúttal mindjárt le is mondtam róla, mert éreztem, hogy ilyent még Roland sem vehetne nekem.

- Kik utaznak ma és hová? - érdeklődött Árvéd anyja, odagördítve magát az asztalhoz.

- A gyorsvonaton egy orvostanár - jelentette ki Árvéd. - Tudod, Mami, már tegnap mondtam, hogy Roxan hercegnő súlyos beteg lett, a nyári kastélyban, az erdők között. Hozzá hívták doktor Nepomukot.

- Belgyógyász vagy sebész?

- Egyik sem. Ideggyógyász. Roxan hercegnő ideglázt kapott. Emlékszel, rablók támadták meg a hintóját, s az egyik letépte a nyakából a drágaköves éket... Ő pedig a rabló álarcához kapott, lerántotta s akkor elájult... A kocsis vágatásra ösztökölte a lovakat, a lakájt le is lőtték a rablók, de aztán elmaradtak a hintó mögött...

- Rettenetes... Az álarcról tegnap még nem szóltál... És kit látott meg Roxan hercegnő?...

- Azt még nem tudjuk... Nepomuk doktor fogja kideríteni, hipnózissal...

- Az Istenért, csak nem a férje volt?... Rejtélyes ember...

- Én is nagyon kíváncsi vagyok, Mami... Annyi bizonyos, hogy a herceg nem volt otthon, három nap óta... Vadászni ment a rengetegbe, a nagyhavas alá, ahol a cseppkőbarlang van...

- Na, az a cseppkőbarlang is!... Mindíg reszketek, hogy mit fogunk látni benne, ha egyszer egészen behatolunk, a szakadékon át... Neked nincs utasod? - fordult felém mosolyogva.

- Én azt gondolom, jó volna, ha a tehervonaton katonaságot küldenénk a búrokhoz. Ádám bátyám hadosztálya erősen megfogyatkozott, a jelentések szerint.

- Helyes!... Árvédtól már tudom, hogy a bátyád hős katonatiszt és önként ment a búrok segítségére!... Ez nagyszerű, fiacskám!... Erre örökké büszke lehetsz!... Jól mondd: küldjünk neki segítséget, gyorsan!...

Árvédnek is tetszett a gondolat. A vonatokat elindítottuk: vágattak, mint a szélvész, a tehervonat is csakúgy, mint a gyors, de az természetesen hamarabb megérkezett a hercegnő kastélyának utolsó állomásához, hiszen Dél-Afrika valamivel mégis messzebb volt. A gyorsvonatot tehát levettük a pályáról s csak a teher loholt tovább.

Eközben nagyszabású ötletem támadt.

- Nem támadhatnak meg az angolok a vonatot? - kiáltottam fel.

- Dehogynem! - tapsolt Árvéd. - Várj csak!... Két doboz ólomkatonám van, gyalogos, tüzér, huszár... Ágyúk is... Az egyik ágyúból sörétet lehet kilőni!...

A piroskabátosok lettek az angolok, a kékek a mieink, a búr-magyarok. Ez utóbbiak „le-ugráltak” a vonatról s úgy lőtték a töltés alól puskázó angolokat. Az ágyút, mely rúgó segítségével serétszemet lőtt ki, már a búrok vontatták fel egy magaslatra s onnan fedezték az érkező magyarokat, az angolok egész csapatait seperve el nagyszerű találataikkal. Néhány löveg a vonatot is érte, s az egyik kocsi felborult és lezuhant a töltésről. De végre is a búrok győztek s üdvivalgással egyesültek a magyar segélyhaddal.

Árvéd egészen beleolvadt a játékba s nem is sejtett harci indulatok rikkantak ki belőle. Persze, most velem játszott, nem pedig szelíd édesanyjával, akivel hercegnőkről álmodozott. De a Mami is kipirult arccal élvezte a küzdelmet s megjegyezte, hogy nehéz időkben fegyvert kell fogni a haza védelmére. Az ő nagyapja és nagybátyja negyvennyolcas honvédek voltak s Petőfi barátai.

A harci szünetben, a Mami csengetésére egy bőbitás, fehérkötényes szobalány fagyaltot és süteményt hozott be. Pompásan uzsonnáztunk. Estefelé betoppant Árvéd apja is. Hatalmas termetű, boltozatos koponyájú, éles nézésű és keményhangú férfiú volt. Látszott, hogy állandóan parancsolni szokott egy sereg alárendeltjének.

Megcsókolta felesége homlokát, Árvéd pedig neki csókolt kezét. Ezután erősen megrázta jobbomat.

- Mit játsztok, gyerekek? - kérdezte dörgő hangon, feleségéhez fordulva.

- Háborúzunk! - nevetett a Mami. - Segítséget küldtünk a búroknak és legyőztük az angolokat!...

- Ennek örvendek.... Árvéd, te is?... Biztosan a barátod találta ki, nem a Mami és te... Helyes, kisfiam!... Fiúk vagytok, legyetek harciasak és bátrak! Ne álmodozatok!

A Mami és Árvéd titkon összemosolyogtak. Ők tudták, hogy Donáthy bankigazgató nem szeret és nem szokott álmodozni.

Árvéd ezután visszaadta látogatásomat. Édesanyám is uzsonnát készített, habos kávéval káláccsal s Roland is kijött közénk a szobájából. Árvéd ez alkalommal első vizithez öltözött, kék bársonyblúzt viselt gyönyörű csipkegallérral és selyem nyakkendővel. Szőkefürtös, hamvas arcú, mesebeli kiskirályfinak látszott. Rolanddal úgy beszélgetett, mint egy felnőtt. Csak a pincebeli törpén különböztek meg, mert valahogy szóbakerült a pince, s a törpe kiugrott Árvéd száján. Ismételten kijelentette, hogy ahányszor csak akarja, mindig ott látja a hordó tetején, hegyes sipkában, szürke, galléros köpenyben, hosszúorrú strimflikkel a lábán. A szakálla már földig ér, s az orra görbe, vörös paprika...

- Az lehet - pillogott rá Roland komolyan. - De nem helyes...

- Miért, kérem szépen?...

- Mert a törpe nem magyar - mondta Roland. - Bányász népek találták ki, germánok... Nokedlcsizmás, árvalányhajas, fokosos kicsi embert kell látnod, amint csárdást táncol a hordó tetején!

Árvéd döbbenetesen bámult rá, aztán töprengve sütötte le a szemét. Nem tudom, mit gondolt erről, de az tény, hogy a törpét soha többet nem említette előttem.

Annál inkább kibújt belőle a harci természet. Nem is hittem volna, hogy mamis finomsága alatt annyi bátorság, tűz és harcikedv lappang. Úgy látszik, én rendeltettem arra, hogy ezt felébresszem benne. Az alkalmas környezetet pedig a Kisparc szolgáltatta.

Tele volt kanyargós utakkal, nagyszerű búvóhelyekkel a bokrokban, de leginkább az volt fontos, hogy ott élt Ambrus bá, a park bősziült öre, aki gömbölyű pocakja és karikalába ellenére állandóan kergette a gyermekeket, bömbölve, hogy a gyepre lépni tilos!... Természetesen minden fiú csakis a gyepet szerette, azon nyargalásztak, betyárt és pandúrt játszva. Ambrus bá, ha elcsíphetett egyet, elkobozta a kalapját vagy a labdáját, bicskáját. Rettentően fenyegetődzött azzal is, hogy a bűnöst rendőrkézre juttatja.

Eleinte, mint átutazó idegen, tiszteltem a helyi szabályokat, de Árvédben már felhalmozódott a visszafojtott fiús hajlam, s azt indítványozta: Ambrus bá legyen az elnyomó angol birodalom, aki nem akarja engedni a búroknak, hogy csordáikat szabadon legeltethessék az ősi, foglalatlan mezőségeken, holott ehhez istenadta joguk van, - tekintettel arra, hogy a Kisparkot nem Ambrus bá, hanem a gyermekek számára létesítették. Hívjuk ki tehát az ellenséget, ugráljunk szeme láttára a gyepen s istenesen fárasszuk ki hiábavaló üldöztetésünk által. Végső szükségben a park négy kijáratának valamelyikén bármikor kiszökhetünk a hatásköréből.

Elhatározásunk messzemenő következményekkel járt a Kispark életében.

Először is, a látványosság kedvéért erősen felszaporodtak a csecsemőket szellőztető és a kisgyermekeket pásztoráló dadák, kisasszonyok, katonai és civil udvarlóikkal, s mind több sütkérező nyugdíjas lepte el a padokat, sőt, a csavargók is meg-megtelepedtek átvonulás közben. Mindezek egyesült erővel utálták Ambrus bát, aki az élő fába is belekötött egy elhullatott papirosért, s ha valaki csak egy percre is elhagyta ülőhelyét, amint gyanútlanul visszatelepedett, a csász másodszer is kérte a kétkrajcár paddíjat, lecsapván leshelyéből, mint az ölyv. A közönség tehát lelkes fütyüntéssel, biztatással és kacagással kísérte Ambrus bá karikázását, amint lihegve igyekezett utánunk az utak és bokrok labirintusában, kitartó, de reménytelen dühvel. Látszólag valamennyien az ő pártján állottak s reánk szórt méltatlankodásaikkal tüzelték a gutaütéssel játszó üldözött. De kacsintásaik és különféle vészjeleik, melyekkel lesőhelyeire figyelmeztettek, eléggé elárulták érzelmeiket.

Ennél is jelentősebb volt azonban az, hogy példánk körénk gyűjtötte a Kisparkban magányosan vagy elszigetelt csoportokban játszó fiúkat. Úgyszólván észrevétlenül bekapcsolódtak tevékenységünkbe, s egyszer csak azon vettük észre magunkat, hogy nyolc-tíz új barátunk is van, akikkel tegeződünk, bizalmas viszonyban állunk és együtt pukkasztjuk Ambrus bát. Volt közöttük sárga cipős úrfiú, kékkötényes kis inas és mezítlábas városszéli tekergő, vegyesen.

Ha pedig egyszer már összeverődött egy ilyen pompás csapat, a játék magától fejlődött és gazdagodott tovább. Ennyi fiatal tettvágy nem tarthatta többé kielégítő feladatnak Ambrus bá gyötrését, tehát változatlanul fenntartván az őt illető alkalmakat, hamarosan két táborra szakadtunk, természetesen búrokra és angolokra, s most már egymást kergettük, rohamoztuk és tepertük le a bokrok között.

Mi Árvéddal a búr-párton maradtunk és hozzánk csatlakoztak az iskolás úrfiúik, a cipősök és bőrvövesek. A társadalmi elkülönülés szabályosan és gyorsan következett be. Az inasok és tekergők ösztönösen összetapadtak, Dugó Pertli vezérlete alatt.

Ki volt Dugó Pertli és honnan kapta titokzatos nevét, nem tudhatom. A legendából lépett be a Kisparkba, két inas és három mezítlábas kíséretében, egy forró alkonyatkor. Zömök, széles vállú, nálunk valamivel idősebbet mutató fiú volt, megjelenésében átmenetet képviselve az iskolások és a tekergők között. Kurta nadrágot és kabátot viselt, a pecsétek alatt zöldes-fekete színben; hosszú fekete harisnyája térdén tallérnyi lyukak díszeltek, de cipője is volt, bár jóval nagyobb a tulajdon lábánál, úgyhogy üldözés közben bármikor leránthatta és utánunk vághatta. Kabátja alól piszkos tornaing tűnt elő. Kemény, kócos haja szerteszt meredezett alacsony homloka körül, arcának betegesen térsztafehér színe volt, kerek, zöld szemét gyulla-

dásos szemhéjak keretezték. Krumpliorra szemtelenül égne állt, s vastag szája nyálasan fénylett.

Mi négyen egy bokor előtt állottunk, Árvéd, én és két társunk, s éppen egy futam izgalmait lihegtük ki, melynek során Ambrus bá kidőlvén lemaradt, száz lépésnyire tőlünk. Jelenleg ott ült a földön, az út szélén és káromkodott.

Dugó Pertliék egyenesen nekünk tartottak, s a vezér csípőre tett kézzel megállván egy lépésre az orrunk előtt, bemutatkozott:

- Dugó Pertli vagyok!

- Éljen Dugó Pertli! - üvöltötték katonái, s azzal máris ránkvetették magukat. Még öklözés közben is csodálkozva gyönyörködtem abban, hogy Árvéd milyen hősieles elszántsággal tépázza egy inas boglyas fejét, aki viszont a gyomrát boxolja. Kár, hogy a szegény Mami nem látta: talán talpraállt volna, hogy a segítségére rohanjon. Mintha Árvéd egész életében csak inaspüföléssel foglalkozott volna, nem pedig zongorabillegetéssel és sakkozással!

A túlerő azonban elnyomott volna, mert Dugó Pertli már két másik társunk hasán térdelt egyszerre s markában egy-egy nyakat szorongatott. Mi, Árvéddal, egymásnak vetve hátunkat hanyatló erővel próbáltuk visszatartani az ellenség rohamát.

Az utolsó pillanatban avatkozott a harcba Ambrus bá, pihenten érkezve a frontra. Két inas azonnal megfutamodott, két mezítlábosnak a fejét Ambrus bá addig veregette egymáshoz, amíg össze nem csuklottak, a harmadikat Árvéddal kettesben kezdtük agyabugyálni, mire futásnak eredt, mi pedig utána. Ezáltal kívánatosan el is távolodtunk Ambrus bá közeléből, aki már Dugó Pertlire vetette magát. Elgázolt társaink, miután a nyakuk kiszabadult Dugó Pertli markából, a lábába csimpaszkodtak, nem hagyták felállani, s így Ambrus bá kényelmesen dögönyözhetett, amíg csak áldozata el nem nyúlt. Kissé megtépve kocogtunk haza, de büszkén, mint a tűzkeresztségen átesett katonák. A mi konyhánkba lopódzva, összeszedtük magunkat, kezet és arcot mostunk, lesimítottuk egymás haját s leporoltuk ruháinkat, hogy a Mami és édesanyám meg ne rémüljenek miattunk. Aztán boldogan szorítottunk kezet és gratuláltunk egymásnak. Most már senkitől sem félünk a világon!

A csatározás ezután váltakozó szerencsével folyt. Óvakodtunk attól, hogy Dugó Pertli olyan aljasul meglephessen, mint első ízben. Vele magával lehetőleg nem is keveredtünk közelharcba, hanem csak alantasaival. Dugó Pertli különben is buta alak volt, bosszúvágytól lihegve minden taktikát elvetett s már messziről üvölni kezdett, ha meglátott. Mi a kifárasztás módszerét alkalmaztuk vele szemben, akárcsak Ambrus bával, s mivel rossz futó volt, a nyelvét lógatva trappolt utánunk; néha megállt s lerántott cipőjét utánunk hajította.

Tudtuk, hogy sokkal erősebb, mint mi, tehát olyan helyzetbe kellett hoznunk, hogy ő maga kérjen fegyverszünetet vagy békét. Ezért egy alkalommal, mikor elég messziről hajította utánunk egyik undok cipőjét, visszakanyarodtunk, felkaptuk az otromba jószágot, Árvéd a fülénél fogta, én a madzagjánál, s kerülő úton, hogy gazdája nyomunkat veszítse, hazaloholtunk vele. Árvéd szobájának rácsosan leengedett redőnye mögül, az emeletről kémleltünk, rájön-e Dugó Pertli, hogy merre tűntünk el, s vajjon mit fog csinálni?... Nem hiszem, hogy magától valaha is rájött volna, nyilván valamelyik alantasa árulta el lakóhelyünket, aki még a hadak szétválása előtt hozzánk tartozott. De akárhogy is, egyszer csak megpillantottuk, ahogy száználmasan elősántikált a parkból a szembenlevő kijárón s fintorogva felnézett az ablakokra. Majd kihasadtunk a kacagástól. Olyan tökfilkó volt, hogy a bal lábán rajtahagyta a csónakot s botorkált, mint a sánta kutya.

Az úton éppen csend volt, estefelé. Dugó Pertli előreugrált az úttest közepéig, tölcserít csinált tenyeréből s felbömbölt az ablakokra. Alighanem sejtette, hogy mivel csak az egyikén van leeresztve a redőny, bizonyosan ott leskelődünk.

- Adjátok vissza a cipőmet, tintanyalók!

Nem válaszoltunk.

Nyomorultul szökdécselt fel-alá. Aztán lennebb adta:

- Nem mehetek így haza!... Értsétek meg!

Reméltük is, hogyha van apja, idősebb Dugó Pertli, jól elagyabugyalja majd a cipő miatt. Hagytuk, hogy puhuljon csak!

Közben egy kocsis fordult be az útra, s Dugó Pertlinek vissza kellett szökdélni a túlsó partra, hogy el ne gázolják. Leült az út szélére s busa kobakját csüggedten temette tenyerébe.

Erre Árvéd megszánta, s ahogy a kocsirobogás elült, átszólt a rács közül:

- Te Dugó Pertli!... Jere csak közelebb!...

Felkapta a fejét, reménykedő vigyorgás terjedt szét lapos képén. Feltápázkodott s ismét a középre baktatott.

- Nálatok van a cipőm?... Adjátok vissza!... Megígérem...

- Mit ígérsz, Dugó Pertli? - kérdeztem én...

- Egy ujjal sem nyúlok többet hozzátok!

- Nem hisszük!...

- Becsületatyáúristenemre!

- Ne káromkodj! - intette Árvéd - Miféle beszéd ez?...

- Ez nem káromkodás, hanem eskü!... De másit mondok: átállok hozzátok... nem vezérnek, hanem közkatonának, na!... - Hátranézett a park felé, aztán vissza, az ablakra.

- Igen ám, de mivel bizonyítod be, hogy nem csalsz? - tette fel a kérdést Árvéd.

- Várjatok csak, mindjárt meglátjátok! - S azzal visszatérve a park bejáratához, éleset füttyentett.

Csakhamar kitrappolt két társa, egy inas meg egy mezítlábas.

- Visszaadták? - kérdezte az egyik.

A vezér azonban hirtelen, szó nélkül nyakonragadta őket, összekocogtatta fejüket, s megfordítva őket a markában, cipős ballábalával igazán bámulatraméltó ügyességgel előbb az egyiket, aztán a másikat berúgta a parkba.

A redőnyt lassan felhúztuk, s a cipő átrepült az út felett, Dugó Pertli elé.

16.

Talán éppen ezen az estén leptem meg anyámat és Rolandot, hogy nagy töprengésbe merülve tárgyalnak egy levél felett, amely szétnyitva hevert előttük az asztalon. Nyomban megismertem Ottilia írását. De valami nyomtatott tetejű, hivatalos formájú papír is volt ott.

- A házat el kell adni, nincs más megoldás! - mondta éppen Roland. - Nem, nem szabad, hogy a bank árverezzen! Péternek írjunk, azonnal... Ő többet tud érte kapni, mint amennyi a bank követelése...

Édesanyám szeméből könnyek törtek elő:

- Péter... igen, de ő haragudni fog, leckéztetni... szinte hallom: előre megmondtam, ugye, nem is lehetett más vége!.. Nem bírom az effélét, Roland... a gyermekeimért tettem, igazam volt... Szerencsétlenség ez csak, te biztosan tudod...

- Hogyne, hogyne!... Én nem hibáztatlak, én megértem... De csak Péter segíthet, senki más... Ne törődj vele! Egyik füleden be, a másikon ki... Az a fontos, hogy megmentse, amit lehet...

Elöttem nem folytatták tovább. De édesanyám egész éjjel sírt és sóhajtozott; többször is felneszeltem rá. S ettől fogva Roland nem hívott sétálni, hanem játszani küldtek Árvéddel a Kisparkba, hogy minél kevésbé legyen láb alatt. Ők ketten folyton tárgyaltak, leveleztek, s édesanyám állandóan nagyon szomorú volt. Egész véletlenül tudtam meg, hogy Bihari Péter kétszer is írt, s hogy csakugyan megtette szemrehányásait, de vállalta a ház eladását is. Ezenfelül bizonyos javaslatokat is terjesztett elő, mert többször hallottam, hogy Péter ezt vagy azt helyesen gondolja, viszont nem viselkedik megértően ebben vagy abban a dologban.

Elkerülhetetlen volt, hogy ebédnél vagy vacsoránál ne essenek szavak, melyekből megsejtsem életünk küszöbön álló nagy változását.

- Ez mégis kicsi! - pillantott körül Roland egyszer. - Nekem mindenképpen szükségem van a külön szobára, tehát Ákosnak is kell egy... Te a harmadikat lagnád Beátával. De az ebédlőt sem nélkülözhetnék... az pedig már négy...

- Akkor fogadjunk Ákos mellé vagy két kosztost, ahogy mondtam - nézett fel rá anyám a tányérjáról. - Legalább így a házbéren spórolnánk... Nem lehet, hogy téged agyonterheljünk...

- Jó, én nem bánom... Ákos talán tanítványokat is kaphatna... Beátának csak a koszt kell, ha Szentkirályiék...

- Ez a Beáta-dolog... ez... Még most is reszketek tőle! Nem volna mégis jobb a képezdébe adni?... A mi családukban... És tudod, Péter, hogy prűszköl ellene!...

- Nyugodj bele, én azt mondom... Legalább addig, amíg kiderül, tényleg tehetséges-e? Ha az, ne törődj Péterrel és senkivel... Falusi, kisvárosi butaságok itt nem számítanak... És a képezdéhez pénz kell, Szentkirályiék pedig arra nem...

- Azt el sem fogadnám! Ugyan, mit gondolsz?

- Na, azért!...

Azt hiszem, hamarosan tisztában voltam vele, mi készül. Értelmesen tudomásul vettem a dolgot: házunkat eladják, anyám Ákossal és Beátával ide költözik, Rolandhoz. Ákos úgyis egyetemre jön, nem maradhatna ott. Beáta, Szentkirályiék költségén, a színiiskolába kerül. Ottilia meg Pestre megy. Jó, értem... De mi lesz velem?... Erről sohase beszéltek előttem. Kérdezni pedig nem mertem, hiszen nem avattak be semmibe, magam szedtem a begyembe, amit tudtam.

De persze töprengtem felette eleget. Arra a gondolatra, hogy én is Kolozsvárra kerülök, nagyot dobbant a szívem az örömtől... Ezek a hetek nemcsak elhomályosították előttem városkánkat, de szánalmat, lenézést és ellenszenvet is oltottak belém. Szorongató érzés volt csendjére, álmos tengődésére, sivár kisszerűségére gondolnom. Az a lehetőség pedig, hogy az egész családból egyedül éljek ott, távol anyámtól, akiért örökké aggódtam, szinte elviselhetetlenül fájdalmasnak tűnt fel.

S mégis, amikor Bihari Péter egy napon megérkezett, valahogy azonnal tudtam: úgy lesz. Az volt a baj, hogy Bihari Péter sötét jóslatai egész terjedelmükben beváltak anyám gazdálkodására nézve, s ezt mélyen érezte és szégyellte szegény anyám, Péter viszont erőt merített, hogy most már döntő tekintéllyel vegye kezébe a család sorsának intézését, mint akinek mindíg igaza van és egyedül csak neki van igaza.

- Remélem, kedves mama, hm, hm... hogy most már belátja: szót kell fogadnia nekem... S előre is kijelentem, hm, hm... hogy csak akkor vagyok hajlandó a család dolgairól tanácskozni, ha erről máris... hm, hm... biztosít... Látja, eljöttem, pedig hm, hm... a legnagyobb munkaidő van... Kárt jelent minden perc, hm, hm... amit távol töltök hazuról... Megtettem, hm, hm... De utoljára!... S remélem, te, Roland, belátod, hm, hm... hogy itt nem szabad többet álmodozni, röpdösni... Csak a legjózanabb számítás s a legszigorúbb következetesség... hm, hm... segíthet még...

- Igen... azért kértünk, - pillogott rá Roland - hogy meghallgassunk és kövessük tanácsaidat, amennyire csak bírjuk. Megbeszéltem anyánkkal... s ő nem ellenkezik...

Édesanyám magához vont engem a karjával; szemét törölgette s némán bólintott, száját összeharapva.

- Tehát a ház dolga?... - kérdezte Roland.

- A ház, igen, hm, hm... Másodszor is az a helyzet, hogy mamának... hm, hm, e pillanatban nincs egy krajcár adóssága sem...

- Csak az otthonom vált semmivé! - buggyant ki anyám szívéből az élet nagy álmát sirató keserűség.

- Hát, hm, hm... igen, ez igaz... De mégsem egészen úgy, ahogy gondolja... Mindjárt hm, hm... elmondok mindent... De itt vannak az írások...

Kirakta zsebéből a paksamétát.

- Ezek itt... hm, hm... a kifizetett váltók... A bank összes követelése ennyi volt... Négyszázhuszonnégy forint negyvennyolc krajcár... Ezek meg itt a kiegyenlített számlák, egy, kettő, három, négy, öt, hat darab.

- Mi... miféle számlák? - hebegte anyám.

- Ez a Mülleré, ez a Patrubáné, ez a mészárosé... hm, hm... itt még az asztalostól is van egy, a bútorthátralékról... Ez itt a könyvrészletek kiegyenlítése, már peresíteni akarták... Na, még itt van a Kollégiumé is, a tavalyi fáról... A nyugdíjat most már nem terhelik vele... Háromszázöt forint, tizenkét krajcár együtt... összesen hétszázhuszonkilenc forint, hatvan krajcár, hm, hm...

- Jézusom, Péter! - kapott a fejéhez anyám. - Hogy... honnan tudad meg... Ezekről nem is írtam... Nem is akartam, hogy ezek...

- Végére akartam járni, ha már egyszer, hm, hm... belefogtam... Ottilia segített, kinyomoztuk... Megjegyzem, a családi kölcsönről nem tudok... Az egyik kezes Ádám volt... Most már...

- Ezt hagyjuk - vágta el Roland. - Most már én vagyok az egyedüli - nem kezes, hanem adós. Én majd kifizetem Lila néninek...

- Rendben van, nem is tartozik rám...

- De Péter, az Istenért!... Hát ki vette meg a házat? Mennyit kapott érte, hogy mindent ki tudott fizetni belőle? - kiáltott fel anyám, izgatottan.

- Tulajdonképpen, hm, hm... senki... Az adósságokat ugyanis... hm, hm... a magaméból fizettem ki...

- A magáéból, Péter?... Hogyan?... Akkor hát a ház...

- Nézze, kedves mama, hm, hm... Én úgy gondoltam, hogy a házat... izé... ezáltal... ennek fejében... Gabriellára iratnók... Nem rám, vagy Melindára... hm, hm... hanem az unokájára, kedves mama... A családban maradna, így is... Szép gondolat, ugye?...

Roland felállt, sétába fogott az asztal körül. Anyám kikerekedett szemmel sokáig nézte a vejét. Csak nagy későre nyögte ki:

- De... megéri... magának?...

- Más ember, idegen, hm, hm... nem adott volna érte ennyit... ötszázat, talán... De nekem megéri, hm, hm... Gabrielláért... Micsoda kislány!... Nincs párja a világon! Gyönyörű, lángeszű... Szóval, hm, hm... én erre gondoltam...

- És... bérért, természetesen, tovább lakhatnám?... Úgy véli?...

- Nem, nem!... Ez szerintem nem volna, hm, hm... okos dolog... Egyedül élni, mikor a gyermekei Pesten, Kolozsvárt... Ha Rolandhoz költözne, sok mindent el lehetne adni megint... Én aztán kiadnám a házat, Gabriella javára... a kelengyéjét kezdenék gyűjteni, hm, hm... így...

Megrándultam anyám karjában. Ő rámnézett s így szólt Péterhez:

- De Tamásra nem gondolt, Péter! Őt is Kolozsvárra hozzam, úgy gondolja?... Rolanddal számígtattuk...

- Nem volna helyes, kedves mama!... Tamást a Bethlen Kollégiumban hm, hm... teljes ingyenesség illeti meg, egészen az érettségijéig... Bízom benned, Tamás, hm, hm... hogy mindig is jeles leszel!... Ilyen kedvező jogot feladni nem szabad! És önállóságra szokik a bentlakásban, ami fontos és szükséges... Nem foghatod már édesanyád szoknyáját, Tamás!... Én is ott nőttem fel, látod, s hm, hm... ember lettem!... A Kollégiumban legalább... hm, hm... leszokik a képzelgésről, álmodozásról... Józan fiú lesz, egészséges... Tamásnak is ott kell maradnia!...

- Szerettem volna, - sóhajtott édesanyám, fejemet simogatva - hogy még velem maradjon... De Rolanddal is beszéltek... Csakugyan nagy kedvezmény... S nem szakad el minden szál, ami odafűz... A vakációkra...

- Mi elég közel vagyunk... hm, hm... hozzánk jöhet - vágott közbe sógorom. - Ott is tanulhat, hm, hm... valamit tőlem, az életre... Idejönni útiköltség kell, minden... Ez már apróság, hm, hm... Mégis hozzátartozik, hm, hm... ahhoz a józansághoz és következetességhez, amelyhez, szerintem, ezután a legszigorúbban kell ragaszkodni...

- Tamás okos, komoly fiú - rebegte szegény anyám, lenyelve gyötrelmét. - Mit is tehetnék, ha maga, aki segített rajtunk, így akarja?... Ugye, Tamás, te, aki annyit foglalkozol a hősökkel és nagy emberekkel, megérted, hogy ez helyes, hogy bátran kell vállald... hogy...

A többi zokogásba fulladt, én pedig túláradt szívvel kirohantam a szobából.

Árvéd, akihez bizalommal menekültem zavarosan viharzó érzéseimmel, sokáig elmélkedett, miután megtudta, hogy miről is van szó, velem kapcsolatban.

Ő úgy értelmezte az események lényegét, hogy a kegyetlen király hosszú és veszedelmekkel tele útra küldi a hőst, azzal a szándékkal, hogy elveszítse. A hős anyja szeretné elrejteni fiát s megóvni a bajoktól. De a hősnek meg kell mutatnia, hogy mindent vállal és mégsem pusztul el, sőt végül is győzelmesen érkezik vissza, pajzsán a sárkány felszegzett hét fejével - aminek láttára a gonosz király szörnyethal, s a trón a hősé lesz. Ilyenformán arra jutott, hogy vissza kell mennem a Bethlen Kollégiumba... Kicsit irigykedve jegyezte meg, hogy ő, sajnos, nem kaphat ilyen alkalmat a nagy tettekre, mert a Mami oda van láncolva tolókokcsijához, ő tehát nem távozhatik mellőle.

Árvéd felfogása természetesen erősen befolyásolta gondolkozásomat. Az „államban” két párt keletkezett: a „maradók”-é és a „távozók”-é. Mindkettőnek hatalmas szónokai támadtak. A „maradók” vezére, akit örhegyi grófnak neveztem el, az atyai sírhoz való hűségéről beszélt s a hősi kötelességek vállalásáról, szemükre lobbantván a „távozók”-nak, hogy „világi előnyökért és örömekért” készek szakítani a mult megszentelt hagyományaival. A „távozók” szószólója, Feleki, viszont azzal érvelt, hogy a „maradók” meg akarják fosztani az ország népét a világkereskedelemben való bekapcsolódás áldásaitól. A képzeletbeli harcnak megvolt az a nagy érdeme, hogy az egész keserves ügyet felemelte a mindennapi élet porából s nagygyá, magasztossá dicsőítette. Ezzel tulajdonképpen már ki is volt húzva a fullánkja, hiszen a döntés akár így, akár úgy, „milliók” ügyévé vált s beláthatatlan további elképzelések előtt nyit majd utat. Az máris felderengett bennem, hogyha a „maradók” győznek: szabadságharc fog kezdődni, rengeteg hirdetéssel, kiáltvánnyal, nagy hadvezérekkel és véres csatákkal, úgyhogy az „állam” történetét tekintve, talán kedvezőbbnek is kell tartani ezt a döntést. Ezzel szemben állott persze a gyönyörű Kolozsvár, az elbűvölő nagyvárosi életforgatag s a Kispark játéka.

Azt már beláttam, hogy a nagyok, a maguk részéről, elintéztnek tekintik sorsomat. Az én kérdésem csak egy volt: ellenálljak-e, próbáljam-e anyámat és esetleg Rolandot is rávenni, hogy Bihari Péterrel szemben magukhoz ragadjanak? Az anyagi okok és a józanság követelményei előttem még nem jelentettek komoly akadályokat. A férfiasságra való hivatkozás már inkább. De a legnagyobb kísértő, ami megbénított abban, hogy tegyek valamit, egészen más volt. Az a regényes sejtelem, hogy szenvedések várnak reám s ez a vértanúk dicsőségéhez hasonlít...

Rohamléptekkel telt az idő, közeledett a nyár vége, a visszautazás napja. Talán már csak két hetem volt hátra Kolozsvárt.

Úgy képzeltem, hogy otthon már el is adtak mindent, nemsokára megérkeznek a testvéreim, édesanyám vissza se megy többet, s engem csak felraknak a vonatra, hogy egyedül induljak a Kollégiumba.

Végre is megkérdeztem édesanyámat. Elsírta magát s a keblére ölelt:

- Ó, te szegény árva!... Mit gondoltál rólam?... Nem, nem!... Együtt megyünk vissza, természetesen... Ne hidd, hogy csak úgy kidoblak, a világba! Még sokáig együtt maradunk, Tamás-kám... legalább két és fél hónapig, október végéig... Ezer dolgom lesz otthon. S téged is fel kell készítelek szépen, mindennel... Majd beszélünk keresztapáddal, hogy a legjobb diákok, a legkedvesebb fiúk közé tegyen be, egy szép, tiszta szobába... Jó lesz ott, ne félj!... Azt nem is túrném, hogy másképpen legyen!... És elszakadni nem fogunk azután sem, soha, amíg én élek! Írunk egymásnak minden héten, kétszer is. Aztán egy-kettőre karácsony lesz s idejössz, hozzám, vakációra... Persze, hogy idejössz, ne is gondolj másra!... Melindáékhoz csak akkor, ha kedved van... Az Istenért, nehogy valami szomorút, rosszat gondolj!...

Biztosan Rolandnak is elmondta ezt, mert ő este, vacsora után, megsimogatta a fejemet:

- Akik nem látják egymást minden nap, jobban szeretik egymást, Tamás... És a legszebb az, amikor a találkozásra készülnek, várják a napot, hogy megint együtt legyenek... Majd meglátod!...

Édesanyám szavainak az lett a hatása, hogy egyszerre elvettem minden gondomat. Van idő bőven, október vége még roppant messze van!... Hiszen még szeptemberig is két hét!...

Mindent feledve vettem magamat ismét boldog játékaimba, Árvéddal.

Azt hiszem, édesanyám is így gondolkozott. Most, hogy már tudta: mi vár reánk, ő is megkönnyebbült és vidámabb lett. Úgy tetszett, Roland is derültebb kisé.

Szent István napján elvittek a színházba, a Farkas-utcába.

Ez volt számomra Kolozsvár megdicsőülése. Nem vagyok biztos benne, hogy mit adtak? Az előadás maga összefolyik emlékezetemben. De örökre lángol maga a kép s a hangulat Tündérország piros-arany ölében ültem, vakító fény sugárzott körül, örvénylett szemem előtt az élő mese száz csillogó, színes alakjai, elbűvölő zene és ének ringatott hullámain... S talán a közönség volt a legcsodálatosabb: ezer síró és kacagó arcával, viharzó tapsaival, óriási virág-bokrétához hasonlatos ünnepi pompájában.

Igen, ez volt Kolozsvár, a kincses város, ez az eleven, forró, szikrázó embererdő, egy óriási szív vérkeringésének lüktető rubinfolyója.

De most még egyszer vissza kell térnem Dugó Pertlire. A végzet azt akarta, hogy kolozsvári tündéralmomra ő segítsen feltenni a gyémántkoronát.

Árvéddal úgy döntöttünk, hogy még közkatonának sem fogadjuk be csapatunkba. Menjen a pokolba, odavaló. Árulása miatt már az inasok és tekergők sem voltak hajlandók szóbaállni vele.

A történelem sok példával szolgál arra, hogy bukott vezérekből banditák, útonállók lesznek. Elvesztik erkölcsi méltóságukat s csak sértett hiúságuk, üres nagyképűségük és öncsaló hetvenkedésük marad meg. Züllött söpredékkal állnak össze s csodáltatják magukat olyan gazfickóktól, akiket régen létezőknek sem ismertek el. Csakhogy hullának ne tartsák őket: aljasságokra vetemednek. Ilyenformán történt ez az egykor dicső Dugó Pertlivel is.

Közönséges piszok fráterre süllyedt: nagy kamasz léteére nem átallott a Kisparkon átsiető leánykákra rontani, halálra rémíteni és megkergetni őket.

Akkor délután a Kispark néptelen volt. Az augusztus végi forróság még a szerelmeseket is türelemre bírta, hogy otthon várakozzanak, amíg le nem szállanak az este hűvösebb árnyai.

Úgyszólván egyedül bolyongtam a kanyargós utakon, melyeket már elperzselt, barna, száraz levelek kezdtek belepni. Árvéd sem volt velem. De nekem most már drága lett minden perc, nem törődtem a hőséggel, búcsúztam. Minden zugocskától külön-külön akartam elköszönni, s a Kisparknak sok zugocskája volt...

Sikoltásra rezzentem össze. S az a bolond, képtelen érzés rohant meg, hogy én sikoltottam. Az én szívemből szakadt fel, mélyről, különös, édes fájdalommal.

Lehetetlen... és mégis úgy van!... Mi történik velem?...

Most másodszor, közelebről hasít a levegőbe, s már könnyű lábak futását hallom... Mit is képzeltem az imént?... Nem én sikoltottam, persze, hogy is tehettem volna?... De ismerem, ismerem ezt a rémült tündérsípot!... Az emléke visszhangzik bennem, felébresztve a csodák alvó erdejét a mult ködében.

Már rohantam forró, elszánt, gondolatlalan lendülettel, mint aki érzi, hogy legnagyobb kincse forog veszedelemben.

Az úton, amelyre kirobbantam, karcsú, nyúlánk kisleány repült szembe velem, kétségbeesett pillangó a vihar előtt. Lenge, könnyű ruhácskája szárnyak módjára libegett, aranybarna haja körülropkölte arcocskáját... Mögötte Dugó Pertli csattogott, horkolva, mint a veszett ló.

Ahogy a kislány megpillantott engem újra felsikoltott s két kezét arcára csapva, reszketve visszatörpant. Azt hitte, két tűz közé került.

De Dugó Pertli is észrevett s azon nyomban megállott. Tisztességének maradék szikrája fellobbant gyulladt szemében. Éktelen fintorgással nyelvet öltött rám, megfordult s beügetett a bokrok közé.

- Ne féljen, elkergettem! - kiáltottam a leánykának, formában talán túlozva, de a lényegben jogosan. S félreálltam, hogy tovább mehessen.

Hangomra összerezett, keze lehullott. Kísértetlátó réműlettel meredt rám s elsuhant mellettem, felzokogva.

- Izu! - jajdultam el, ebben a pillanatban megismerve őt. - Izu, Izuka!... Állj meg!... Én vagyok!...

De lelkeszakadtából futott végig az úton, ki a parkból, a tüzlaktanya felé. Akár ő az, akár csak a lelke, most már utána!...

Járókelők álltak meg itt-ott, utánunk bámultak... Talán azt hitték játszunk, kergetődzünk. Talán vásott lurkónak vélték, Dugó Pertli-félének. Nem törődtem velük. Az életemért futottam.

Fogyott a távolság. Izu meg-megrogyott... Egyszer féltérdre esett szegényke... De felpattant, visszapillantott, aztán megint továbbszédelt... s eltűnt a kaszárnya sarkán... Mire odaértem, már egy mellékutca fordulójánál láttam megvillanni fehér köntöse szélét.

Nem is utca volt, csak két hosszú deszkakerítéstől határolt keskeny síkator, méteres csalánok, keserűlapik dudvaival borítva. A járókelők lába csupán arasznyi ösvényt koptatott rajta.

Ott feküdt Izuka, összerogyva az ösvényen - egy kis fehér rongycsomócska, melyet a szél felfellibbent. De ez a szél a saját sípoló lihegése volt, ahogy megkínzott mellkasát emelgette. Térdemre estem mellette, remegő kézzel simogattam meg csapzott haját és elfulladva szólítottam:

- Izu!... Izuka!... Miért futottál el?... Nem akarsz megismerni?...

Lassan felemelte fejét s félénken rám pillantott, zöld szemében az öröm s a kétség zavarával.

- Nem te vagy!... rebegte. - Nem lehet!...

- De igen, én vagyok, Izu!... Itt vagyok Kolozsvárt, édesanyámmal, Roland bátyámnál... szinte két hónapja már... Ha tudtam volna!... Ugye nem felejtettél el, Izu?...

Most a hátára fordult, feltámaszkodott tenyerére, hátravetette édes fejét s kacagni kezdett. Kacagott, kacagott, mind sikongatóbban, amíg sírásba nem csapott át, omló könnyekkel...

Sírtam én is. Átfogtam vállát, ráhajtottam fejemet a nyakára s úgy sírtam. Órákig tetsző percekig maradtunk így. Amit szavak sohasem mondhattak volna, könnyeink beszélték el. Minden elmosódott bennünk, amit az idő torlaszolt közénk, s csak az maradt meg, hogy együtt vagyunk, nem is váltunk el soha. Végre, most is Izuka ragadta magához a kezdeményezést.

- Ne bőgj! - hüppögte, s beletörölte orrát a tornaingem ujjába. - Ha te vagy az, akkor ne bőgj! Segíts, hogy felállhassak!... Úgy... Porolj le, légy szíves!... Köszönöm... Nagy fiú lettél, Tamás...

- Te is megnőttél, Izu!... Messziről meg sem ismertelek... csak... csak valami furcsát éreztem, amikor sikoltoztál... Nem tudtam és mégis tudtam valahogy: te vagy...

- Én is... de én azt hittem: kísértet vagy... - Mert féltem attól a gonosz disznótól, azért...

Egymás mellett lépegettünk, a meredekké változó síkatoron. Izuka a szemét, az arcát törülgette, fáradtan, lihegve vonszolta magát. Néha rám nézett. Nem szólt, csak kacagott. Én is kacagtam. Kacagtunk, mint két bolond. Ezernyi ezer kérdeznivalónk lett volna, de éppen ezért nem tudtunk belefogni...

- Hol laktok? - nyögtem ki végre, hogy mondjak valamit.

- Majd megmutatom, várj... Itt, a tetőn, balra fordulunk... Mindjárt...

Felértünk. De csak kerítést láttam ott is. Domboldal emelkedett feljebb, itt-ott néhány házikó állt szétszórva. Tulajdonképpen már a mezőn jártunk.

- Ez a kertünk vége - mondta Izu. - Itt van a kerítése is, mindjárt... A kert aztán lefelé fut, az utcába... Na, ez az...

- Nem látok itt ajtót!...

- Még mindig nagy csacsi vagy! - mosolygott rám. - Nincs is! Csak azért futottam erre, hogy a sikátoron keresztül eltűnjek... A házunk lenn van, ahhoz tovább kellett volna szaladjak a kaszárnya utcáján... De akkor utolértél volna... Azt hittem, nem veszed észre, mikor a sikátorba fordultam... Nem bíztam benne, hogy te vagy... féltem...

- Most mit csinálsz? Átmászol?... Nagyon magas és szegesdrót van rajta...

- Ó, már nem mászok kerítésen át, már nagy vagyok... Egy deszka kijár, jere...

Félrehajtotta a deszkát, mint valami hosszú, keskeny ajtót. A rozsdás szegek könnyen jártak a korhadt lyukakban.

- Bújj utánam! - szólt hátra,, s úgy átsiklott a nyíláson, mint a gyík.

Én is keresztülértem könnyen. A deszkát ügyesen visszahúzta, egy kiütött göb helyére dugva ujját.

- Ez a ti kertetek? - ámultam.

- A miénk - biccentett. - Szép?...

- Nagyon... Ti gazdagok lettetek, Izu?...

- Nem tudom... Semmink sincs, ami kell... De a ház a miénk, apukám vette... ott lenn, látod?...

Magastetejű, emeletes úri villa emelkedett ki a fák közül. A kert tele volt gyümölcsfával. Lépcsőzetesen emelkedett. Alól virágos táblák, fennebb veteményes, pityókás, káposztás ágyások. Az utak szélein veresszőlő és egresbokrok. Nagy és szép kert volt, de burjános, elhanyagolt. Itt fenn borostyánbokrok takarták a kerítést. Az egyiknek hűvös rejtekében padocska. Arra ültünk le Izuval. Egy darabig csak néztük egymást, hallgatva. Én törtem meg a csendet:

- Jársz iskolába?... Én már gimnázista leszek...

- Igazán?... Nagyszerű!... Én a gyakorlóba járok, a képezdébe, Lili nagysádhoz. Utálok... Ma is éppen onnan jöttem, a Kisparkon át... Mert nekünk jelentkezni kell; előre... Kevés a hely... Én régi vagyok, nekem megvan... De apukám nem tudott pénzt küldeni... Lili nagysád azt üzent neki: csak egy hétig vár, ha nem fizetünk mást vesz fel, olyat, aki fizet...

- Hogy lehet, Izu?... Apukádnak semmi pénze nincs?... Vagy nem akar fizetni érted?...

- Akar, mit képzelsz?... A legjobb apuka a világon! Imádom... Festőművész, tudod... Sokan festették le vele magukat! A házat is abból vette! De anyuka, mégis mindig szidta szegényt, hogy kifolyik a pénz a zsebéből... lyukas... Ha lyukas, ő kellett volna megvarrja, nem?...

- De...

- Nahát!... Ehelyett itthagytá...

- Anyukád?...

- Ő. Azt kiabálta, hogy vagy ő, vagy a modell...
- Mi az a modell?
- Egy szép leány... Apuka festi... Tízszer is lefestette már... Ruha nélkül is...
- Értem. Anyukád azt akarta, hogy csak őt fesse...
- Dehogy!... Sohasem hagyta... Engem biza ne mázolja!... Jobb volna, ha kitanulná a suszterságot. Szegény apuka sokszor sírt... Nekem is panasolta, hogy anyuka nem érti meg. A babérkoszorút is, amit apuka kapott egy iskolától, mert ingyen megfestette az igazgatónőt, anyuka levelenként belefőzte a krumplifőzelékbe. És botrányokat csinált neki. Emlékszel, akkor is, mikor engem festett, nálatok, összetaposta... Istenem, hogy elvert akkor!... És miket talált ki!... Még ma sem értem... El kellett jöjjünk...
- Megvert?...
- Ó, sokszor megvert azután is!... De a grófnőt akartam elmondani... Akihez járt apuka, festeni... Anyuka megtudta ezt is... Felrohant, kiabált... Apuka többet nem mehetett oda, a kép abbamaradt... Aztán nem hívta többet senki... Csak modellt festett, akinek ő fizetett... Én tudtam, hol fest... De anyuka is megtudta, persze... Vagy én, vagy a modell! - mondta.
- Akkor jobb, ha elment.
- Az sem volt könnyű... Ő ment el és mégis pénzt akart... Hogy a bíró parancsolja meg apukának: adjon pénzt neki, amíg él... De apuka nem adott, nem is volt szegénynek... éppen miatta nem volt, ahogy mondtam. Akkor anyuka mérges lett. Borzasztókat mondott... Sokszor éjjel visszajött és beverte az ablakokat... Jöjjön ki az a modell, takarodjék ki!... Nem is volt nálunk senki, csak mi és a cseléd... Aztán következett az árvaszék...
- Mi az?
- Egy nagy épület, a Király utcában... Három szakállas, szemüveges bácsi volt ott... Fel kellett menjek... Egy szolga jött értem... Nem volt rossz ember, biztatott, hogy nem lesz semmi bajom, ne féljek... A szakállasok is mindig azt mondták: csak a tiszta igazat mondjam, akkor nem kell féljek, semmi bajom nem lesz...
- Mit akartak, hogy mondj?...
- Bolondságokat... Hogy apuka sokszor csókolgat és ölelget engem. Persze, mondtam, szeret és én is szeretem, hát megcsókol és megölel, ahányszor tetszik neki. Aztán, hogy hol alszik ő s hol én?... És hogy nem félt-e egyedül az ágyamban, éjszaka?... Na, ha igen, bejött-e apuka hozzám?... És hallj ide, miféle hülyeség?!... Hogy nem játszottunk-e apukával valami affélét, mintha én volnék a felesége?...
- Mi az ördögöt akartak veled?
- Nem tudom... A végén cukrot adtak, megdicsértek, azt mondták, hogy ügyes kislány vagyok, jól feleltem, s ők csak tréfálkoztak, hogy lássák: milyen okos vagyok... De szegény apukám sírt és ordított, mikor elmondtam neki ezt a viccelődést. Azt kiáltotta: meg kellene égetni!... Nem tudom, mind a háromra értette vagy csak valamelyikre?... Tulajdonképpen csak öreg hülyék voltak, azt hiszem... Aztán apuka elvitt a doktorhoz, hiába mondtam, hogy nincs semmi bajom. De ő azt mondta, erről neki írás kell... Na, az is, az öreg doktor, mindenféle butaságokat kérdezett, hogy nem fáj-e itt, vagy ott?... Aztán egy fehérköpönyeges asszony jött be, azzal vizsgáltak, furcsa volt és haragudtam... De közben az öreg doktor tréfákat mondott s ő is cukrot tett a szájamba... Azóta anyukát nem láttuk többet...
- Te ugye, nem szeretted? Nem olyan volt, mint az enyém, akit csak szeretni lehet...

- Neked megmondom: nem szerettem... Iszonyúan féltém tőle... Sokszor azt gondoltam, ez nem is igaz, ez nem az én anyukám... Gonosz tündér ez, megölte anyukámat s a helyébe ült... Pedig tudom, hogy apukámra haragudott, nem is reám... Csak azért szidott, vert, hogy őt kínozza vele... Különben mindig templomba vitt, térdeltetett, imádkoztatott... Valamit olyan erősen kért a Szent Szűztől, hogy a fejét a földhöz verdeste. Apuka azt mondta később: ne gondoljak rá haragosan, mert beteg volt...

- És most ki ügyel rád? Ki ad ebédet? Ki varrja meg a ruhádat?...

- Máli néni... Apuka nagynénje... De ő már öreg és félig vak... Tőle jöhet-mehet a modell. Biztosan most is ott van az üvegtetős padlásszobában... Múterem, úgy hívjuk...

Egy darabig elmélkedtem Izuka furcsa, szomorú életén. Aztán ő kezdett kérdezgetni s én meséltem neki a Müller-házról, a cirkuszról, az iskoláról, otthonunkról és a patakról, mindenről, ami eszembe jutott. Csillogó szemmel hallgatott.

Alkonyodott. A lángoló ég alján, a gyalui havasok mögül, aranytaréjú sötétkék felhők ütötték fel fejüket.

- Nekem el kell menni - mondtam, fejemet lehajtva.

Mintha nem hallotta volna, megragadta a kezemet. Vékony ujjacskái a rég ismert, édes szorítással kapcsolódtak az enyéimre, mintha odaröppenő madárka kapaszkodott volna meg rajtuk. S egészen megváltozott, titkolódzó suttogással szólalt meg:

- Nézd a felhőket!... Nézd, be furcsák, gyönyörűek!...

Felemeltem tekintetemet s a szemébe néztem, mintha a felhők ott lebegnének. Ó, Izu!... Mindíg is ott volt minden csoda a te szemed kitágult, zölden ragyogó tükrében, s csak amit te láttál meg, azt láthattam és hihettem én is...

- Mindíg várom őket, itt... Ez az én legszebb játékom... Azt látom bennük, amit akarok... A felhők a barátaim... Engedelmeskednek nekem. Legyetek fehér juhok, mondom nekik, s ők egymást taszigálva gomolyognak az égi legelőn. Hallom a csengettyűt a nyakukban és látom az elmaradt kicsi gyapjas báránycskákat, ahogy felemelik fejüket s megiramodnak... Jöjjön ki a királyleány! - parancsolom, - s megnyílik a tornyos vár kapuja, fény ömlik ki rajta s a fényben kilépeget a koronás királykisasszony, göndör ezüsthajával... csipke-fátyolt húz maga után és le-lehajlik, hogy szakasszon a nagy fehér liliumokból... Na, most lássuk azt a sárkányt!... s már kúszik is elő a fekete-kék sziklák közül, kitátott szájából lángot fújva s bömbölve. A királykisasszonyt elborítják a nagy fák, hogy elrejtse előle. De a sárkány előreveti magát, tarajos fejét leszegi, tüskés hátát felgörbíti s kígyófarkával csapkod... Ez a villámlás a királyfi kardja volt, aki most érkezett a táltoson s kettévágta a sárkány koponyáját...

Tompa dörrenésre rezzentem össze s odafordítottam fejemet... Viharfelhők gomolyogtak, mind szélesebben lepve be az alkonyodó ég peremét. Egyik hatalmas tömegük messze előretört, az égbolt közepének, fehérülő hullámain ott meredeztek a vár villogó tornyai, a kék erdő üstökét rázta, a királyfi kardja nagyokat cikázott s a sárkánykígyó vonagló testéből dühös hörrenések szakadtak ki...

- Azért kell elmenjek, - folytattam, az égiháborúba meredve - mert meg kell vívjak érted a sárkányokkal, a pusztaságban... A zsarnok király azt szeretné, hogy elpusztuljak... S anyám tudja ezt, de hiába, nem rejthet el... Menni kell, egyedül, nélküle... De visszajövök, Izu, ha megöltem a sárkányokat!... A zsarnok megpukkad akkor mérgeiben, s mi együtt fogunk élni a tündérvárban, örökké... Megvársz, Izu?

Elmerülten bólintott, de nem felelt. Egész figyelmével odatapadt az égi színjátékra. A villámló, dübörgő felhőgomolyag alább ereszkedett s lassan eltakarta a hegyeket, ólomszürke függöny lett belőle, melyen szétmosódtak, megsemmisültek a mese képei.

De felette, mint mérhetetlen legyező szálai, a sápadó boltozaton búcsúzó sugárnyalábok terültek szét. A fénykorona két széle hirtelen nőni kezdett, kinyúlt, lángoló tollak összefutó hegyévé egyesült. A világot átfogták a dicsőség angyalának kifeszített szárnyai.

Izuka ujjai keményen, forrón kulcsolódtak kezemre. Szembefordultam vele s magamhoz szorítottam. Elengedte a kezemet, két karjával a nyakamra fonódott s megcsókoltuk egymást.

- Menj! - mondta. - Megvárlak!

Vége